PERIPLU PE „CONTINENTUL CANGURILOR"

Reportaj pe glob

Traversînd Australia

Din extremitatea estică a continentului pînă în cea sud-vestică, adică de la Brisbane pînă la Perth, în Australia de Vest, sînt 4314 kilometri, iar pe ruta aeriană cea mai scurtă 3605 kilometri. Nu știu dacă am urmat ruta cea mai scurtă. După timpul de zbor de circa șase ore, se pare că am urmat o cale puțin ocolită, survolînd o parte din zona centrală a continentului. Cu toate acestea, am putut vedea doar o mică parte din vasta întindere australiană.

Și totuși depinde cum privești Australia. Cu cei 7716563 kilometri pătrați, ea poate fi considerată cel mai mic continent sau cea mai mare insulă a planetei, dar care cuprinde, pe întinsul ei, toate extremele uscatului, cu excepția uneia; geologic, Australia prezintă cel mai vechi uscat al planetei, format acum trei milioane de ani și măcinat de vreme în cel mai plat și arid peisaj al lumii, pentru că 70 la sută din suprafață (partea centrală a continentului) nu se pretează nici unei culturi agricole. Aceasta nu înseamnă că Australia este, în întregime, o țară cu un relief neprimitor, ostil omului. S-ar putea spune că acest continent din emisfera sudică este o țară cu o mare varietate de forme ale reliefului. De la Centrul Roșu al continentului, numit așa datorită culorii solului bogat în minereuri, în primul rînd de fier, pînă la țărmurile înverzite ale oceanelor ce-l înconjoară, pămîntul australian, locuit acum de circa 16 milioane de oameni, în majoritate veniți din Europa, oferă posibilități deosebite, fie că te afli în zonele cufundate în verdeața tropicală sau în teritoriul Tasmania, insulă din sud, în Nullarbor Plain — o cîmpie întinsă, fără accidente de relief — sau în Great Barrear Reef, din est.

Înainte de orice, Austalia a fost și este o țară imensă, încă neexplorată în totalitate. Nici ceea ce se știe nu s-a cristalizat definitiv în mintea și mentalitatea australienilor, îmi spun localnicii cu care am discutat subiectul. Are o istorie dintre cele mai vechi, ce merge cu 50 000 ani în urmă, cînd se presupune că au venit pe continent, din Asia, primii aborigeni — oameni cu pielea neagră, ce se hrăneau cu rădăcini și vînat; australienii nu știu mai mult despre ei, presupunînd doar că atunci cînd pe locul actualului Sydney s-au stabilit primii europeni — în 1788 — pe tot continentul australian existau, probabil, circa 300000 aborigeni.

S-a discutat mult despre istoria și identitatea australienilor fără însă să se ajungă la concluzii ferme. Sărbătorirea bicentenarului australian, din anul trecut, a oferit un prilej istoricilor și oamenilor de știință să se angajeze în analizarea istoriei și identității australienilor, încercîndu-se să li se determine mai clar locul în lume. Toți cei ce s-au ocupat de acest subiect au trebuit să pornească de la evidența că, geografic, Australia este mai aproape de Asia, dar, cultural și spiritual, este foarte îndepărtată de ea. Istoricul australian Geoffrey Blainey, în eseul „The Australian Conundrum" (Șarada australiană), arată că legăturile Australiei cu Asia își au origini antice. Aproape sigur, primii australieni au venit din sud-estul Asiei, călătorind cu întreruperi prin Java și Borneo. Migrația lor, începută acum circa 50000 de ani, a fost înlesnită și de nivelul foarte scăzut al mărilor din acea epocă glaciară, permițînd uscatului continental asiatic să se extindă pînă în Java și Bali. Apoi, insulele dintre Asia și Australia erau, pe atunci, mai dese decît acum, și călătoria de la o insulă la alta devenise un fapt obișnuit. De aceea, primele începuturi ale istoriei Australiei sînt legate de imigrarea din Asia prin acest lanț de insule, proces care a durat pînă acum circa 20000 de ani, cînd, datorită topirii ghețurilor arctice și antarctice, nivelul oceanelor și mărilor lumii a crescut aproape brusc, izolînd complet Australia de Asia și de restul uscatului. Atunci se pare că s-a format Golful Carpentaria, din nord, și strîmtoarea Torres, izolînd continentul aproape total de Papua Noua Guinee, iar, în sud, strîmtoarea Bass, separînd insula Tasmania de conti-

Panorama orașului Sydney - marea metropolă a continentului austral

nent. Aceste modificări de relief s-au făcut nu dintr-o dată, ci într-o perioadă mai îndelungată, încheindu-se se pare acum 6000 de ani, cînd aborigenii australieni veniţi din Asia s-au pomenit complet izolaţi de restul lumii, într-un moment crucial pentru evoluţia lor ulterioară. Chiar în acel moment populaţiile din Asia, America şi Europa îşi schimbau rapid modul de viaţă. Condamnaţi la izolare de marile schimbări în climatul şi geografia planetei, aborigenii australieni au mai putut menţine, totuşi, un contact firav şi întîmplător doar cu Papua Noua Guinee prin insulele de peste strîmtoarea Torres, prin nordul actualului stat Queensland. Dar modurile de viaţă ale populaţiilor din Australia şi Noua Guinee erau aşa de diferite, încît deosebirile dintre cele două lumi erau de nedepăşit. În timp ce triburile din insulele Noii Guinee cultivau plante în grădini şi creşteau animale domestice pentru hrană, cele australiene erau nomade şi se hrăneau din vînat, cu fructe sălbatice şi rădăcini. Aceste deosebiri în modul de viaţă au dăinuit şi după 1788, cînd cele două populaţii tribale rămîneau la fel de îndepărtate una faţă de cealaltă, neschimbîndu-se nimic în viaţa şi mentalitatea lor.

Dar nu numai aborigenii australieni erau conştienţi de originea lor asiatică. Chiar şi primii englezi care au debarcat pe locul actualului Sydney, în 1788, ştiau că se află aproape de Asia de sud-est. Se cunoaşte, de pildă, că unele din cele 11 corăbii care au adus puşcăriaşi şi alimente în Australia, în 1788, au plecat apoi în China pentru a încărca ceai cu destinaţia Anglia. Chiar şi printre britanicii aduşi la Sydney erau unii care visau să ajungă în China. Cei care au evadat din închisori au pornit-o spre vest, peste Munţii Albaştri, aproape convinşi că vor ajunge în China, străbătînd întinderi necunoscute şi primejdioase, evident neajungînd în China. Pe măsură ce noii veniţi britanici se aşezau pe ţărmurile Australiei, în interior intrînd mult cei ce se ocupau cu creşterea oilor, Australia se izola şi mai mult de Asia. Lîna, principalul produs australian, se desfăcea pe piaţa britanică, iar căile maritime comerciale pentru acest produs, fiind izolate de Asia, urmau o rută prin Capul Bunei Speranţe din sudul Africii. Nici alte rute maritime dintre Australia şi Marea Britanie nu atingeau Asia, şi aceasta a fost situaţia pînă la deschiderea Canalului Suez, în 1869. Abia după această dată, două linii maritime, pe care circulau vapoare puse în mişcare cu forţa aburului, legau Marea Britanie de Australia prin Asia, datorită acostărilor acestor vapoare în porturile Aden, Bombay şi Colombo. Cînd avioanele au început să fie folosite pentru curse lungi, ele au ajuns din Europa în Australia prin Asia, folosind intens arhipelagul indonezian. Avioanele cu reacţie de mare capacitate au început să folosească rutele pe care, cu zeci de mii de ani în urmă, veniseră din Asia aborigenii Australiei. Cu toate acestea, de la primele comunităţi britanice debarcate în Australia pînă la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, nu a mai fost semnalată o imigrare masivă asiatică în continent. Cu o singură excepţie. În anul 1850, s-a stîrnit aşa-numitul episod al căutătorilor de aur, cînd zeci de mii de chinezi tineri din Canton au năvălit în Australia sperînd să se îmbogăţească rapid şi, apoi, să se întoarcă în China. Veneau în statul Victoria în număr aşa de mare, că guvernul acestui stat a fost nevoit să pună taxe destul de ridicate asupra imigrărilor. Constrînşi de plata acestor taxe, chinezii şi-au îndreptat vasele spre ţărmul statului Australia de Vest, de unde porneau, pe un drum de 350 km, pe uscat pînă la terenurile aurifere din statul Victoria, cărîndu-şi tot ce aveau pe prăjini de bambus. Şi astăzi există un mic port izolat, Robe, acum o modestă aşezare turistică, pe unde au intrat în Australia de Vest, la jumătatea secolului trecut, peste 13000 de chinezi. Episodul imigrării chinezilor a lăsat o urmă adîncă în istoria migrării populaţiilor pe continent. Căutătorii de aur europeni au intrat în conflict cu noii veniţi, atacîndu-i, incendiindu-le locuinţele şi corturile. A rămas în istorie asaltul europenilor asupra aşezării chinezilor de la Lambing Flat, de lîngă Canberra, despre conflictele şi luptele dintre ei vorbind şi astăzi folclorul australian. Atraşi de himera aurului, ei nu au încetat să meargă dintr-un loc în altul şi să sape în căutarea preţiosului metal. Aşa s-a născut marele exod al căutătorilor de aur, europeni şi chinezi, care au înconjurat continentul în direcţia opusă acelor ceasornicului, pornind din sud-est, în 1851, şi ajungînd în nordul continentului, în 1871. Teritoriile din nord ajunseseră să fie mai populate de chinezi decît de europeni, oraşul Darwin din extremitatea nordică devenind aproape un oraş chinezesc; de altfel aici s-a înfiinţat primul Chinatown din nordul continentului. În această situaţie, guvernele statelor respective au introdus restricţii severe împotriva valului de imigranţi. Britanicii australieni înţeleseseră că chinezii prezentau un pericol pentru societatea lor euro-australiană, deoarece lucrau mult pentru bani puţini, ameninţînd economic nivelul lor de viaţă. Dar ei nu au reuşit niciodată să reprezinte mai mult de 4 la sută din populaţia ţării, uneori scăzînd pînă la 1 la sută. Ca răspuns la comportamentul albilor australieni faţă de chinezi, la jumătatea secolului trecut, cînd un chinez căutător de aur a fost ucis de albi, tributul plătit de australieni în China a fost mult mai mare: şase misionari australieni au fost ucişi în China pînă la sfîrşitul secolului trecut.

Singurul portret cunoscut al lui Mocarè, pictat în 1826 de Louis de Sainson

Între Asia şi Europa

Au existat alte grupuri de asiatici care nu numai că nu au suferit discriminări, dar şi-au găsit un loc plin de afecţiune în societatea australienilor. Ei au venit din Pakistan şi Afganistan pentru a conduce convoalele de cămile cu care exploratorii pătrundeau în interiorul Australiei centrale. De fapt, aceştia, cunoscuţi ca afghans, au asigurat cărăuşia pe jumătate din suprafaţa imensului continent, peste marele deşert australian. Cămilele, singu-

Cangurul roşu – una din speciile cele mai răspîndite în Australia, emblemă a faunei continentului

rele care puteau străbate deşertul, cărau făină, zahăr şi ceai în aşezările îndepărtate din interiorul continentului, aducînd la ţărm, pentru a fi preluate de vase, baloturi de lînă şi desagi cu minereu de aur şi de cupru. Afghans au fost cei mai de încredere cărăuşi peste deşertul australian, construindu-şi, în locurile izolate, chiar şi moschei, respectînd întocmai „orarul" rugăciunilor, întorşi cu faţa spre Mecca.

Autovehiculele cu motor cu explozie, apărute după primul război mondial, au înlăturat cămilele. Cei mai mulţi afghani au lăsat animalele în libertate — şi se pot întîlni, şi acum, de-a lungul caravanelor de altă dată, cămile sălbatice. În amintirea acestor harnici şi devotaţi cărăuşi, linia ferată ce leagă ţărmul australian cu Alice Springs, din centrul continentului, a fost numită „The Ghan", prescurtare de la afgans.

Orientarea continentului australian a rămas cam aceeaşi pînă în ajunul celui de-al doilea război mondial, cînd legăturile dintre Australia şi vastele teritorii din Asia de Est erau încă destul de slabe, comparativ cu relaţiile avute cu insulele britanice, situate practic în cealaltă parte a lumii. Deşi era ţară independentă, circa jumătate din comerţul Australiei se făcea cu Marea Britanie, iar cei mai mulţi imigranţi continuau să vină tot din insulele britanice, — guvernatorii continentului veneau din Marea Britanie, episcopii anglicani din Londra, iar cei mai de seamă australieni mergeau să studieze sau să se specializeze la Oxford şi Cambridge. Şi pe deasupra, Australia îşi baza sistemul de apărare militară pe marina britanică.

Schimbările profunde survenite după ultima conflagraţie mondială — care au dus la sfărîmarea sistemului colonial şi la o nouă orientare a statelor foste cîndva colonii ale Imperiului britanic — au afectat şi Australia, în sensul consolidării treptate a independenţei ei faţă de Londra. Aşa se explică de ce, în următorii 30 de ani de după război, legăturile Australiei cu Marea Britanie au slăbit. Australienii, organizaţi în partide politice cu programe în interesul naţional, nu au mai acceptat să aibă numai guvernatori şi episcopi britanici, să primească tehnologie şi imigranţi doar din Anglia şi să aibă Marea Britanie ca principal partener comercial şi aliat militar. Profitînd de situaţia nou creată în Extremul Orient şi Pacific, guvernul australian a impulsionat legăturile cu S.U.A., dar şi cu ţările asiatice apropiate, cu timpul acestea din urmă devenind mult mai importante în paleta relaţiilor externe ale Australiei, deşi nu dominante. Îmi aduc aminte că, în anii 1960 — pe cînd lucram la Tokio —, Japonia devenise partenerul comercial principal al Australiei, importînd cantităţi foarte mari de minereuri, îndeosebi din zonele continentului mai apropiate de Asia. Această orientare şi comerţul au făcut ca, în deceniul următor, numeroşi australieni să viziteze, ca turişti, Bali, Singapore, Hong Kong, iar, în China, australienii să fie depăşiţi doar de japonezi. Pe acest fundal de relaţii cu Asia s-au creat şi condiţiile ca cea mai mare parte a imigranţilor în Australia să provină din Asia şi nu din Europa. Statisticile, de pildă, arată că, între iunie 1981 şi iunie 1986, 59 la sută din imigranţii australieni veneau din Asia. Pentru a ne da seama cît de mare şi de rapidă este influenţa Asiei în Australia, să ne referim puţin şi la fluxul investiţiilor dintr-o parte în cealaltă, care a cunoscut o schimbare radicală. Era o raritate, la începutul secolului, ca un asiatic să facă investiţii în Australia, deşi existau deja australieni care investiseră în Asia; o companie din Brisbane, de pildă, deţinea exploatarea minei de aur „Raub Australian" din Malayezia, iar companii din Tasmania investiseră în Malayezia şi Thailanda. Astăzi, investiţiile australiene în Asia sînt, desigur, mult mai mari, dar ele au fost deja depăşite, pe continent, de japonezi şi chinezi care cumpără case, hoteluri, ferme agricole, zone de atracţie turistică, terenuri bogate în minereuri etc. Îmi spunea un australian că semnul cel mai simplu, care certifică aceste schimbări rapide, este „cafeneaua chinezească", fie că apare sub formă de Rickshaw Inns (hanuri ricşă), Lotus Palaces (Palate lotus) sau Dragon Eating Houses (restaurante dragon). Acum, în aproape toate oraşele australiene, numărul restaurantelor chinezeşti şi japoneze depăşesc pe cel al restaurantelor europene, cu toate că, numai cu patru decenii în urmă, un adult tipic australian nu gustase niciodată în Australia o porţie de mîncare chinezească sau japoneză. Toate acestea arată că, în Australia, s-a creat, acum, o situaţie în care nimeni nu se mai miră cînd aude adesea spunîndu-se, în mod foarte firesc, că în prezent „Australia este parte a Asiei". Este un lucru pe care unii australieni nici măcar nu-l mai pun la îndoială, dimpotrivă ei îl folosesc, frecvent, ca argument pentru propuneri politice şi sociale vizînd o seamă de reforme.

Faţă de toate acestea există, însă, o puternică împotrivire a celor care dau încă prioritate legăturilor puternice şi tradiţionale ale Australiei cu Europa. Cînd este examinată mai îndeaproape, problema apartenenţei Australiei la Asia pare, pentru unii, o eroare fundamentală.

Analizînd mai atent fenomenul, ajungem — ca şi cei mai mulţi experţi australieni — la concluzia că, în ultimii 40 de ani postbelici, australienii au devenit mult mai conştienţi de vecinătatea lor cu Asia, dar au rămas, totuşi, în mod hotărît, europeni prin spiritualitatea şi cultura lor, existînd toate şansele ca şi în prima parte a secolului următor să rămînă aşa cum sînt în prezent. „Este adevărat — scrie Geofrey Blainey — că mîncarea, produsele, vacanţele, religiile şi limbile asiatice au, acum, un mai mare impact, dar acest lucru este valabil în întreaga lume occidentală. Principalul impact al Asiei asupra Australiei, în următorul sfert de secol, va proveni din energia şi puterea economiilor vibrante ale estului Asiei şi expansiunea firească a populaţiei din sud-estul Asiei. Australia nu va putea să evite acest impact... Aceasta este dilema noastră: ca australieni, sîntem oameni ce stăm pe o plajă tropicală şi ascultăm un radio-tranzistor care ne aduce muzică, ştiri, mituri, poezii, imnuri şi cîntece folclorice din pămînturile reci. Mai mult, noi am crezut, pînă recent, că dispunem de energia de a ne asocia adesea cu stimulii pămînturilor reci europene, dar, în realitate, aceeaşi energie înfloreşte acum, chiar mai mult, în pămînturile calde ale Asiei". Cu alte cuvinte, se cuibăreşte încet, încet, ideea că, în cele din urmă, cei ce trăiesc în continentul-insulă Australia sînt sortiţi să se acomodeze, în mod necesar, schimbărilor ce se produc, cu repeziciune, în întregul bazin al Pacificului, în viitoarea căruia este aşezată şi Australia. Este subiectul care se discută adesea şi deschis, pus în legătură directă cu ideea, în plină evoluţie, privind planurile de creare a bazinului economic al Pacificului.

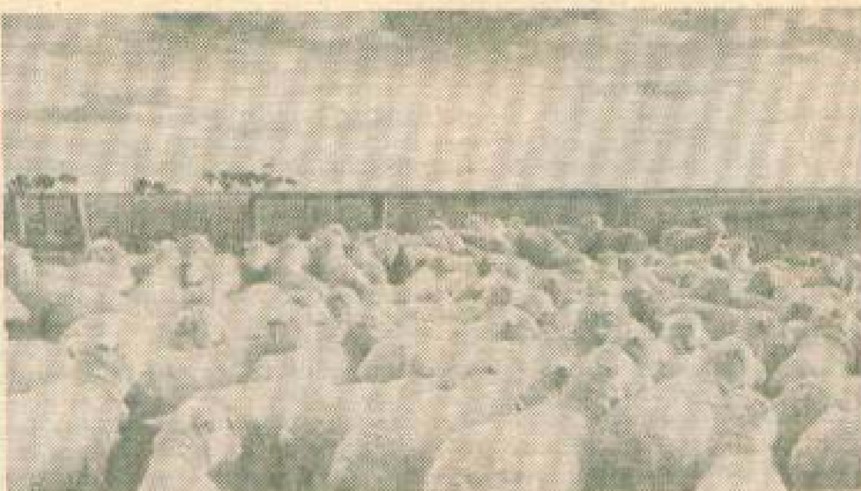
Despre ce este vorba? De mai bine de un deceniu se discută despre „bazinul economic al Pacificului", economiştii apreciind că această regiune a lumii are toate şansele să revină zona economică, bancară şi comercială pincipală a lumii. Unii cred că aceasta se va întîmpla într-un viitor nu prea îndepărtat. Dacă aşa va fi înseamnă că va avea loc o schimbare de proporţii. În acest bazin — nou centru economic al lumii — rolurile principale le vor juca, după unii, axa Japonia-Australia; aceste ţări vor forma aşa-numita axă de forţă economică, deoarece Australia dispune de vaste zăcăminte de tot felul şi este unul din principalii producători de cereale din lume, iar Japonia nu dispune de resurse naturale şi produce doar o parte, destul de mică, din consumul necesar de alimente. Se fac diferite studii, se ela-

borează prognoze despre dezvoltarea economică a bazinului Pacificului. Deja rapoartele a circa 140 de bănci ce-și desfășoară activitatea în această zonă afirmă că, de la un an la altul, regiunea Pacificului își reafirmă tot mai mult poziția de principală regiune a lumii în domeniile economic și bancar. Studiul companiei de cercetări în probleme internaționale „Egon Zahnder International", întocmit înainte de crahul de la bursă, din octombrie 1987, dar ale cărui concluzii continuă să fie actuale, arată, între altele, că, în zona Asiei de răsărit — adică, latura asiatică a bazinului Pacificului — se menține o creștere neîntreruptă a economiei și comerțului.

Premierul australian Bob Hawke apreciază că, în secolul viitor, 70 la sută din populația planetei va trăi în acest bazin și ea va deține circa 50 la sută din producția de bunuri și servicii ale lumii. Este, deci, evident rolul sporit pe care-l vor avea țările din acest bazin. Nu există nici o îndoială că ele au devenit conștiente de importanța zonei și de rolul economic, comercial și financiar care le revine. De aceea au și creat Conferința de Cooperare Economică a țărilor din Bazinul Pacificului (PECC), proiectată pentru a deveni „reuniunea din zona Pacificului" a OECD, din care fac parte țările occidentale dezvoltate. Dacă lucrurile vor evolua în această direcție, poate, nu prea tîrziu, țările din acest bazin vor deveni protagoniștii economiei mondiale, între care se va afla, desigur, și Australia.

Ceea ce am relatat pînă acum este, practic, esența unor dialoguri pe care le-am avut cu australienii. Unul dintre aceștia, care urcase în același avion la Brisbane și se întîmplase să stea chiar lîngă mine, mi-a oferit, la despărțire, numărul din toamna lui 1988 (aprilie este toamnă în Australia) al revistei „The Australian", pe care-l răsfoiserăm împreună și în care am găsit un bilețel, la pagina 73, semnat Ron T. „Locuiesc foarte aproape de acest loc — scrie Ron —, unde se află sculpturile de față și, în drumul meu zilnic spre serviciu, trec pe lîngă ele. Consiliul orășelului în care trăiesc a dat banii pentru crearea acestui parc de sculptură". Acesta este, într-adevăr, „un parc de sculptură", asemănător cu tabăra noastră de sculptură de la Măgura (Buzău). Creat în 1981, la Wandabyne, lîngă orășelul Gosford, pe malul fluviului Hawakesbury, parcul expune deja lucrările în piatră și marmură ale unor sculptori din diferite țări și, evident, din Australia. A fost o experiență — spunea Ron, în timp ce examinam împreună reproducerile — preluată acum și de alte orașe australiene. Menajîndu-i mîndria cu care-mi vorbea despre acest parc de sculpturi, i-am spus că, și la noi, există asemenea parcuri, pe care le numim „tabere de sculptură", deschise sculptorilor români, amintind numeroșilor vizitatori figuri și scene celebre din istoria țării, precum și idei și forme vizînd esențialitatea sculpturilor marelui Constantin Brîncuși, modelate în piatra milenară din preajma acelor tabere de creație în aer liber.

N-am reușit să terminăm ceea ce începusem să discutăm, deoarece aeronava se apropia de destinație — orașul Perth, capitala statului Australia de Vest, cel mai întins stat al continentului, dinspre Oceanul Indian.

Oile sînt de mult una din marile bogății ale australienilor. Lîna contribuie substanțial la exportul australian în aproape toată lumea

Perth

La aterizare ne întîmpină o atmosferă de toamnă mediteraneană, pentru că, așa cum aveam să aflăm mai tîrziu, Perth, împreună cu întreaga regiune de la vărsarea fluviului Swan, are un climat temperat, foarte asemănător cu climatul mediteranean, cu ierni umede și blînde și cu veri lungi, secetoase și fierbinți. Dacă n-ar sufla, cu regularitatea ceasornicului, dinspre ocean, în fiecare după amiază de vară, vîntul denumit, din cine știe ce motiv, de localnici „Freamantle

Vestul Australiei este bogat în asemenea formațiuni stîncoase create de-a lungul timpului de natură pe zonele cele mai vechi de uscat ale continentului

— doctor's" (adică „vîntul doctorului din Freamantle — portul de la gurile fluviului), răcorind oaşul ca un uriaş ventilator, după amiezele lungi de vară ar fi greu de suportat. Poate că acesta a fost şi motivul pentru care aborigeni ai continentului — veniţi din Asia — s-au aciuat pe valea fluviului Swan (lebădă), numit aşa de primii olandezi care au acostat în această parte a Australiei, în 1697 (unul dintre ei era Willem de Vlamingh), pentru că au găsit pe fluviu lebede negre, existente şi astăzi. Poate au crezut că lebedele negre sînt semne de rău augur, poate s-au ciocnit cu triburile aborigenilor Whadjuk, a căror prezenţă în zonă a fost semnalată de antropologi începînd cu 10 000 de ani în urmă, poate din ambele motive olandezii au plecat, nefiind interesaţi să se stabilească în această zonă neospitalieră pentru ei. Prima colonie de europeni s-a stabilit aici prin 1829. Doar 69 de deţinuţi britanici, în frunte cu căpitanul James Stirling, au acostat, în iulie, cu corabia „Parmelia" în locul pe care, peste un an, cînd au venit alţi 1 500 britanici, l-au numit Perth, după aşezarea Perth din Scoţia. Începuturile noii colonii au fost grele. Au existat momente cînd foametea a ameninţat grav vieţile oamenilor. Abia peste patru decenii, situaţia s-a normalizat şi, spre sfîrşitul secolului, Perth, capitala coloniei Australia de Vest, s-a stabilizat economic, politic şi administrativ. Acum oraşul este, cu cei 1,1 milioane locuitori, al cincilea ca mărime din Australia şi se întinde de la ţărmul oceanului, de-a lungul fluviului Swan, ocupînd o cîmpie îngustă, pînă spre colinele mai joase ale şirului muntos Darling. Văzut de oriunde, Perth se revarsă pe malurile fluviului, scăldîndu-se parcă într-un soare mai dogoritor şi mai luminos decît în oricare parte a Australiei. Un apus de soare la Perth este o feerie, cerul devine purpuriu, revărsînd peste oraş acea stare de exaltare şi emoţie pe care o încerci doar în faţa unor capodopere expuse în mari muzee. Văzut însă de sus, de pe dealul unde a fost amenajat King's Park (Parcul Regelui), Perth se desfăşoară ca o puternică metropolă a vestului australian, cu zgîrie-nori ţîşnind spre înălţimi din toate părţile, dominînd întinderea uriaşă a oraşului-capitală a vestului de aur australian. Pe bună dreptate, localnicilor le place să spună că oraşul lor este fascinant. Călătoria prin Perth a unui nou venit este revelatoare pentru istoria oraşului. Clădiri vechi ridicate în secolul trecut sînt bornele civilizaţiei aduse şi create de coloniştii britanici în această zonă. Eleganta clădire a lui Western Australian Museum este o impunătoare construcţie de epocă în stil gregorian, terminată în 1865 şi catalogată, pentru aspectul exterior şi decoraţiile interioare, drept monument istoric şi de artă al vestului australian. Acesteia i se alătură alte clădiri vechi, cum sînt Old Court House (Vechiul Tribunal) şi Law Museum (Muzeul ştiinţelor juridice), construite în anii 1830, The Town Hall (Primăria), construită în 1870, care, dacă ar putea vorbi, cum spun localnicii, ar avea de spus episoade fascinante din greaua luptă pentru prefacerile şi dezvoltarea oraşului Perth. Dintre clădirile moderne se remarcă, în mod deosebit, Entertainment Centre, al doilea mare auditoriu al Australiei, cu 8 000 de locuri, construit recent sub forma unui uriaş pavilion circular şi unde se produc echipe artistice, de circ şi mari cîntăreţi australieni şi din străinătate.

Aici, la Perth, am aflat că economia industrial-agrară a Australiei dispune, pe întregul continent, de resurse naturale imense, unele încă incomplet estimate. Aproape nu există metale cunoscute şi necesare industriei care să nu se găsească în cantităţi, în unele cazuri inepuizabile sau greu epuizabile, cum sînt fierul, manganul, molibdenul, cuprul, plumbul, bauxita, uraniul şi altele, făcînd din Australia, în epoca modernă, pămîntul cel mai căutat, iar astăzi ţara cu vaste posibilităţi de comerţ şi cooperare cu toate ţările lumii.

În anul 1988, cînd am vizitat Australia, ziarele şi publicaţiile de tot felul se întreceau în a scoate de la naftalină legende şi întîmplări adevărate din istoria devenirii Australiei în cei două sute de ani de civilizaţie modernă şi în perioada dinaintea primelor aşezări europene pe continent. Tot ceea ce s-a scris şi s-a spus a conţinut ideea că ultimii 200 de ani din istoria Australiei alcătuiesc o perioadă extrem de scurtă, comparativ cu epocile îndelungate de formare a culturilor şi civilizaţiilor occidentale şi orientale, şi, fireşte, mult mai scurtă decît istoria de peste 40 000 de ani a aborigenilor din Australia. Cu toate acestea, cei 200 de ani au concentrat şi acumulat un atît de mare număr de evenimente esenţiale, de fapte şi întîmplări umane, care nu pot fi trecute cu vederea într-un asemenea an aniversar, încît cei 200 de ani sînt hotărîtori pentru istoria societăţii australiene de azi.

Zonele caracteristice continentului australian în care se află imense zăcăminte de minereuri feroase şi neferoase

Povestea lui Mokaré

Oraşul Albany, de pildă, din sud-vestul extrem al continentului, în Australia de Vest, a fost cîndva domeniul lui Mokaré, un lider al triburilor aborigenilor Nyungar, intrat în istorie ca prieten al europenilor, conducător al grupurilor de exploratori, dascăl al europenilor asupra modului de viaţă şi culturii aborigenilor, arbitru între aborigeni şi garnizoanele izolate şi vulnerabile ale europenilor. Povestea lui Mokaré şi a familiei sale, evocată cu interes de publicaţii australiene scoase cu ocazia bicentenarului,

precum „Australia, 200 years and Byond", este revelatoare pentru viața și comportamentul triburilor de aborigeni de pe continent, care i-au acceptat pe englezi ca prieteni, pe pămînturile lor. Mai există, acum, în toată Australia, circa 160 000 de aborigeni, adică 1,1 la sută din populația Australiei, după datele anului 1981. Dintre aceștia, aproape jumătate locuiesc în orașe, cei mai mulți rămînînd, însă, în zonele îndepărtate ale pădurilor tropicale, preferind să-și ducă existența tradițională a vieții tribale, în ciuda legislației la nivel federal și statelor ce le dă drepturi, inclusiv să posede pămînturile pe care au trăit înaintașii lor. A fost creată, în 1980, chiar o „Comisie de Dezvoltare a Aborigenilor" cu sarcina de a asista triburile să obțină pămînt, să primească locuri de muncă în industrie, să-i sprijine pe aborigeni în constuirea unor case stabile și să facă recomandări de emancipare a aborigenilor către „Ministerul pentru problemele aborigenilor". Societatea tradițională a triburilor de aborigeni oferă, în peisajul civilizației continentului, o cultură originală și bogată, acumulată în cele 40 de milenii de existență, caracterizată prin impresionante ceremonii laice și religioase, picturi, sculpturi, muzică și dansuri impregnate de mitologia comunităților respective. Toate acestea se află într-un proces de revitalizare și de cristalizare a locului lor în cultura și civilizația Australiei de astăzi.

Vedere generala a orașului Perth, capitala Australiei de Vest

Povestea lui Mokaré și a familiei lui s-a desfășurat în prima parte a secolului trecut, în sudul Australiei de Vest. Cînd Matthew Flinders a venit, în 1801, în Albany, el a constatat că borna de pietre ridicată cu 10 ani în urmă de căpitanul George Vancouver — pentru a delimita terenul numit de el King George Sound, pretins de la localnici în numele regelui englez, — dispăruse fără nici o urmă. Mai tîrziu, a aflat că tatăl lui Mokaré a sfărîmat borna și a găsit în ea o sticlă. În sticlă a găsit o hîrtie prin care căpitanul Vancouver declara pămînturile respective proprietate a regelui Angliei. Bătrînul șef de trib a considerat mesajul cel puțin ridicol, știind că pămînturile ce se întindeau pe mai mult de 30 km de coastă erau proprietatea lui, moștenită de la înaintași și recunoscută de triburile din jur. El a aruncat hîrtia, neînțelegîndu-i sensul. Dar cînd a spart sticla a constatat, cu surprindere, că cioburile obținute erau ascuțite și putea tăia cu ele cum tăia cu cuțitele din bucăți de opal. Curînd , bătrînul a murit și nici unul dintre urmași nu a mai dat vreo importanță bornei, sticlei și hîrtiei scrise de George Vancouver.

Istoricii sînt în unanimitate de acord că, datorită lui Mokaré, între coloniști și băștinași nu au existat, în această zonă a continentului, dispute și lupte soldate, în alte părți, ca la Myall Creek, pe fluviul McIntyre din est, cu adevărate masacre în rîndurile aborigenilor. Mokaré și fratele lui mai mare, Nakina, care era considerat șef al tribului, i-au condus pe englezi în expedițiile lor pe continent, le-au explicat modul lor de viață, conceptul de proprietate identic cu al tuturor triburilor băștinașe din Australia de sud-vest, înrudite cu familia lui Mokaré. Viața triburilor Nyungar depindea de terenurile pe care le dețineau. Fiecare grup de aborigeni avea teritoriul unei așezări, unei vetre permanente a tribului, considerată „locul lor de vis" și terenuri întinse împrejur, unde vînau și adunau fructele și rădăcinile cu care se hrăneau. Aceste două teritorii formau, la un loc, un domeniu pe care tribul îl moștenea din generație în generație, necunoscînd, se pare, cel puțin în zona sud-vestică a Australiei, ideea înstrăinării lui. Fiind vast, continentul a oferit, în îndelungata lui istorie aborigenă, spații imense pentru toate triburile care au trăit, în general, în pace și bună înțelegere. Este explicabil atunci că, spre deosebire de triburile din nordul și estul continentului, aborigenii Nyungar, numiți așa după limba pe care o vorbesc, avînd o religie și un fel de viață diferit de cele ale grupărilor din jur, erau orientați spre un stil de viață limitat la domeniul lor de pe uscat. Ignorau, pur și simplu, resursele acvatice, deși regiunea abunda în ele. Așa se explică de ce bogatele bancuri de pește, creveți și crabi din apele din jurul King George Sound au rămas neatinse pînă la venirea europenilor, acum exportîndu-se în cantități foarte mari. Mokaré, ca și ceilalți membri ai tribului, nu știau să înoate, deși apele îi înconjurau din toate părțile, un aspect care întărește nevoia de a menține în stăpînire uscatul, terenul pe care viețuiau. Întrucît trăiau mai mult din vînat, ei au dat foc, treptat, unor porțiuni întinse de pădure, pentru a goni și vîna animalele în voie pe

cîmp deschis, pădurea fiind un obstacol pentru vînători. Cu toate acestea, în zonă au rămas numeroase păduri numite de ei „tdurtin", adică, „locuri fără cărări". Membrii tribului purtau, simplu, o piele de cangur, iar, în anotimpul mai rece, mai adăugau alte piei. Cu timpul, ei au început să se îmbrace ca europenii. Bărbaţii se căsătoreau după ce împlineau 30 de ani cu o fată ce le era desemnată de părinţi de la naşterea acesteia. Viaţa familiei lui Mokaré s-a schimbat considerabil după venirea europenilor. Cu toate că englezii locuiau în aceleaşi teritorii cu ei, pe care-i acceptaseră din prietenie, aborigenii nu au renunţat la stilul lor de viaţă tradiţional, deşi preluaseră de la englezi multe lucruri folositoare, unii ca Mokaré învăţîndu-le şi limba. Ei îi acceptaseră pe englezi şi pentru motivul că, în concepţia lor, oricine putea face uz de resursele teritoriilor din jur, dacă respecta reguli anume stabilite, iar englezii le respectau, cu toate că nu înţelegeau cum funcţionează sistemul lor de organizare. Observau, de pildă, respectul deosebit ce i se acorda lui Nakina, cel mai mare frate al lui Mokaré. Acesta s-a arătat indignat, la început, că, pe pămînturile lui, au venit străini şi s-au aşezat fără să-i ceară permisiunea. Atîta tot, doar să-i ceară permisiunea, că ea era, desigur, acordată fără probleme, soluţionîndu-se simplu conflictul. Aborigenii doreau să evite ostilităţile şi, de aceea, ei au încercat în disperare să explice europenilor că trebuie să vină să le ceară permisiunea de a se stabili pe pămînturile lor. Doctorul coloniei engleze, Scott Nind, explică, în jurnalul său, că, pînă la urmă, un european ce se împrietenise mai mult cu Nakina, capul tribului, l-a convins pe acesta, cu ajutorul lui Mokaré, să vină la europeni. În descrierea acestei întîlniri Scott Nind arată cum Nakina a fost prezentat ofiţerilor britanici, acelaşi moment fiind înţeles de Nakina că ofiţerii britanici i-au fost prezentaţi lui şi, în acest fel, s-a rezolvat paşnic un conflict ce putea duce la ostilităţi, cu atît mai mult cu cît teren era din belşug atît pentru băştinaşi, cît şi pentru noii veniţi.

În însemnările medicului Scott Nind se află şi episodul furtului din 1827. La scurt timp după sosirea unei noi garnizoane, doi aborigeni au fost arestaţi de membrii familiei lor pentru că furaseră două topoare de la britanici. Unul a fost ucis, iar celălalt grav rănit, fiindu-i salvată viaţa numai după ce a recunoscut fapta săvîrşită, şi a înapoiat toporul furat. Erau obiectele europenilor, aduse de ei, şi nimeni nu avea voie să se atingă de ele. Dar, cînd aborigenii au scos cartofi din parcelele cultivate de europeni, nici Nakina, nici Mokaré nu au reacţionat în nici un fel, pentru că, prin tradiţie, căutarea de rădăcini în domeniul altuia era acceptată ca legitimă. Nu numai că nu l-a pedepsit pe făptaşi, ci chiar l-au apărat. Peste toate acestea şi oricît ar fi de ciudat, cei din tribul Nyungar permiteau prietenilor să se aşeze pe pămînturile lor, atîta vreme cît dădeau mîna cu ei, se ţineau departe de femeile lor şi foloseau cu grijă armele de foc. Cum soldaţii britanici învăţaseră să respecte aceste reguli, ei au trăit în pace cu aborigenii, între care Mokaré a jucat un rol deosebit. El s-a împrietenit mult cu englezul Collie. Întors bolnav, în iarna lui 1831, de la o vînătoare, Mokaré şi-a dat obştescul sfîrşit. Groapa i-a fost săpată de cel mai apropiat prieten alb, Collie. Atît de mult a fost ataşat Collie de Mokaré încît a cerut — ca ultima sa dorinţă — să fie înmormîntat lîngă prietenul lui negru, Mokaré. Aşa se face că mormintele celor doi membri fondatori ai aşezării Albany, al unui alb colonist şi al unui aborigen de culoare, au dăinuit alături multă vreme pe locul unde, în prezent, se află clădirea primăriei oraşului.

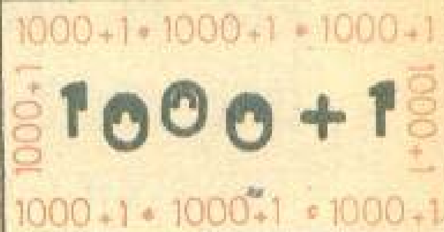
Acesta este doar un mic crîmpei din istoria colonizării Australiei de acei britanici forţaţi de împrejurări şi de legile engleze să înfrunte necunoscutul atît de îndepărtat.

...De sus, din King's Park, privesc panorama oraşului Perth învăluită de apele fluviului Swan şi lacurile formate de acesta în drumul pe care-l străbate statornic şi neobosit pînă la vărsare în Oceanul Indian şi mă gîndesc la ceea ce a fost cîndva, în acest colţ al continentului australian, şi cît de mult s-a schimbat totul, nemairecunoscîndu-se nimic din ceea ce a fost. Pentru că, acum, Perth şi împrejurimile lui, întreaga Australie de Vest se înscriu în rîndul celor mai dezvoltate zone ale continentului.

* * *

Am părăsit Australia în cursul unei dimineţi însorite. Nu am mai avut prilejul să zbor peste continent, deoarece aeronava, după ce a luat înălţimea necesară, s-a îndreptat direct spre Asia, survolînd întinderile Oceanului Indian. Nu-mi mai rămîneau decît imaginile vii ale vestului australian pe care îl cunoscusem, încercînd să le găsesc locul bine meritat în memorie, pentru a mă bucura în viitor de izbînda de a fi cunoscut şi văzut o lume îndepărtată şi deosebită, de a mă folosi de experienţa unică trăită în cea mai mare insulă a lumii, continentul Australia.

Florea Ţuiu

Prima imagine a dragonului chinezesc

Un grup de arheologi chinezi au început să studieze „primul dragon chinezesc" – un desen făcut din cochilii de scoici, descoperit în localitatea Xishuipo din provincia Henan. După cum informează agenţia „China Nouă", primele excavaţii au început în această localitate din bazinul inferior al Fluviului Galben în mai 1987. Au fost descoperite, cu acest prilej, aşezări neolitice, pivniţe, cenuşare şi morminte cu urne de incinerare şi coşciuge, precum şi trei „desene din cochilii de scoici" şi peste 40 grămezi de scoici. Ceea ce i-a atras pe specialişti a fost faptul că un schelet uman avea un desen reprezentînd un dragon realizat din scoici pe partea dreaptă şi un desen reprezentînd un tigru, făcut tot din scoici, pe partea stîngă. Specialiştii consideră că această reprezintă cea mai veche imagine din istoria Chinei, a unui dragon. Dragonul este o parte importantă a culturii tradiţionale chineze. Arheologii susţin că civilizaţia chineză are numeroase origini, inclusiv cea din Mongolia interioară, din Liaoning şi din Valea Fluviului Galben, iar imaginea dragonului apare în toate aceste aşezări preistorice. Ei emit păreri diferite în legătură cu identitatea scheletului uman. Unii consideră că el a aparţinut unei căpetenii tribale ori militare sau poate chiar unui împărat din vremuri preistorice, deoarece imaginea dragon-tigru din „desenele din scoici" era considerată un simbol al puterii în vechea Chină. Arheologii consideră că identitatea persoanei respective reflectă cultura neolitică Yangshao, care era o cultură patriarhală. Alţi specialişti sînt de părere că este vorba de un altar de sacrificiu şi că scheletul a aparţinut unei căpetenii religioase, deoarece, arată ei, vechii chinezi credeau că atît cei vii, cît şi cei morţi sînt legaţi de natură prin oase de animal.

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Stress-ul concediului

Există și un stress al concediului, ne asigură specialiștii, exemplificînd afirmația cu o întîmplare petrecută in vară în Italia. Un respectabil cap de familie, din Torino, plecat cu automobilul în vacanță, și-a dat seama după 60 de kilometri parcurși pe autostradă că și-a uitat soția la stația de benzină la care își făcuse „plinul". Cu ajutorul poliției, aceasta a fost readusă în automobil, alături de soț și de cei cinci copii, care, preocupați de peisaj, nu băgaseră nici ei de seamă lipsa mamei. Soțul a explicat „lapsusul" prin apariția „stess-ului de concediu". Stress care, se pare, s-a instalat temeinic, pe toată durata vacanței, datorită reproșurilor interminabile ale victimei.

În sala de operație

S-a întîmplat intr-un spital din Marea Britanie. În cursul unei operații, un strigăt disperat i-a făcut pe chirurgi să ridice intrigați ochii de pe incizia efectuată pe abdomenul unui pacient. Nu urla acesta, ci una dintre surori, care a zărit, lîngă masa de operație, un spectator nedorit: un șoarece. „Lucrarea" începută a rămas baltă, doctorii pornind, mascați și cu instumentele medicale în mînă, o urmărire ca-n filme. Indicațiile asupra ascunzătorilor alese de șoarece, date de pacientul anesteziat doar local, au fost prețioase, ne asigură ziarele care relatează faptul, rozătorul fiind în cele din urmă capturat și ucis cu singe rece. Partea proastă a fost că, dovedind exces de zel în vînătoarea sui-generis, un medic s-a lovit cu țeasta de o lampă, leșinînd. Operația asupra pacientului a putut fi, totuși, reluată, însă cu un efectiv diminuat.

Fără explicație, după 80 de ani

Ernie și Maud Scott din Gilroy, California, reprezintă, probabil, perechea cu cel mai vechi stagiu în căsnicie din lume. În iunie, 1989 cei doi, el — în vîrsta de 101 ani, și ea — de 97, au sărbătorit a 80-a aniversare a actului căsătoriei. Din păcate, relevă agențiile de presă, fiecare jubileu — și ultimul nu a făcut excepție — se încheie cu retragerea, îmbufnată, în odăile aflate la antipozii locuinței. Pentru că, invariabil, consoarta i-a pus soțului întrebarea — de ce, la 16 iunie 1909, cînd s-a celebrat oficial căsătoria, și-a permis să întîrzie, reținînd ofițerul stării civile și, firește, invitații „pînă aproape de limita răbdării". Nu a obținut însă nici un răspuns. Poate la viitoarea aniversare...

De-ale maimuțelor

Intendentul unei școli din orașul indian Tezpur a fost surprins auzind, într-o zi de duminică, răzbătînd din clădire un infernal zgomot, întrerupt, periodic, de sunete melodioase. A descoperit cauza în sala de muzică. Peste 200 de maimuțe, intrate, probabil, pe ferestrele deschise, se amuzau — unele suflînd în instrumente și lovind în tobe, altele întîmpinînd cu urlete sunetele rezultate. A fost nevoie de mobilizarea întregului personal de serviciu pentru întreruperea „concertului".

Peste mîini, cu lopata

S-a întîmplat la Gdansk. Un pașnic cetățean al acestui port polonez la Baltica a fost internat în spital, cu fracturi la ambele brațe, cauzate de o pietricică. I-a intrat, pe drum, în pantof, a povestit el. În loc să se aplece, să se descalțe și s-o scoată, a considerat a fi mai comod s-o azvîrle afară prin zvîcnituri repetate ale piciorului. S-a prins cu mîinile de un stîlp de beton și a început să-și agite strașnic laba. Zărindu-l zvîrcolindu-se, doi trecători și-au închipuit că au de-a face cu un caz de electrocutare. Și, cum unul avea o lopată pe umăr, a luat-o și a aplicat, rapid și viguros, cîte o lovitură „salvatoare" peste fiecare braț al cetățeanului, „deconectîndu-l", astfel, de presupusa sursă de curent. Radiografiile de la spital au vădit — după cum a notat, cu simțul umorului, medicul de gardă în nota constatativă — mai mult decît bunăvoința din partea celor cu lopata.

Spectatorilor, bomboane

Bomboanele contra tusei vor garanta, de acum înainte, o audiție perfectă la Filarmonica din München, sînt de părere organizatorii concertelor. Ei au inițiativa de a distribui gratuit, la intrare, spectatorilor răciți bomboane „tussis staccato fortissime" — cum le denumește, în glumă, ziarul care relatează știrea — învelite în hîrtie cerulită, care nu foșnește. Măsura a intervenit după concertul dat de pianistul Alfred Brendel, care, în cursul interpretării unui sonate de Schubert, s-a simțit, potrivit mărturisirilor ulterioare, mai mult decît deranjat de tusea permanentă ce răsuna din sală.

Cel mai mare submarin

Cel mai mare submarin construit vreodată în lume — cu o lungime de 158 de metri — nu a părăsit niciodată docurile pentru a intra în imersiune, ci în cartea recordurilor, Guinness-Book. Canadianul Gilles Robin și cele 90 de ajutoare ale sale au avut nevoie de 18 ore de muncă pentru a modela acest sandwich-submarin din 90 kilograme de pîine și 642 felii de șuncă. După omologare, scriu ziarele, oamenii șantierului s-au repezit cu dinții asupra propriului produs, nerămînînd din el, după cîteva clipe, decît fărîmituri.

La plimbare, o capră neagră

În vară, nu mică a fost surpriza celor ieșiți pe Corso, în chiar inima orașului Linz, la plimbarea de după-amiază, să întîlnească o capră neagră. După ce străbătea, la pas, zona pietonală, de la un cap la altul, o lua, cu același calm, de la început, asemenea mulțimilor de perechi prezente. Hazul a fost deplin pînă la sosirea pompierilor, care au întrerupt tururile prețiosului patruped, capturîndu-l. Rămîne o enigmă cum a putut ajunge capra neagră în Linz, cînd cea mai apropiată zonă montană pe care o populează aceste animale, Ennstal din Austria de Sus, se află la peste 50 de kilometri de oraș.

Lexicon

STATE ŞI CAPITALE – denumiri actuale

● **Uniunea Myanma** e, de la sfîrşitul lui mai 1989, denumirea oficială a „Uniunii Birmane", fapt ce a fost notificat, în luna următoare, Organizaţiei Naţiunilor Unite. De fapt, e o revenire la o denumire tradiţională şi care figura, oricum, în titulatura ţării în limba naţională. De pildă, pînă la 20 octombrie 1988, în limba naţională ţara se chema: Puidamagsu Socialist Thammada Myanma Nainyandaw. Birmania (Burma) a fost denumirea care s-a răspîndit după transformarea ţării în posesiune britanică la 1 ianuarie 1886 şi a fost păstrată la proclamarea independenţei (4 ianuarie 1948).

Capitala, conform aceleiaşi notificări făcute Secretariatului ONU, va fi cunoscută ca **Yangon,** care fusese dat în 1755 şi însemna **Sfîrşitul vrajbei** sau **Războiul s-a încheiat.** În 1885, după totala anexiune britanică a ţării, a fost adoptat numele Rangoon, versiune anglicizată pentru Yangon.

● Denumirile oficiale ale statelor şi capitalelor lor, ca şi ale împărţirilor lor administrative ori ale oraşelor şi altor localităţi sînt un atribut suveran al fiecărei ţări. Procesul istoric al decolonizării, în urma căruia mai mult de 80 de ţări au devenit, în perioada postbelică, state independente, a dus la înlăturarea a numeroase prezenţe arbitrare pe harta politică a lumii. Apariţia denumirilor a zeci şi zeci de noi state este, aşadar, un fenomen care a marcat profund a doua jumătate a secolului XX, o expresie a afirmării identităţii naţionale. În strînsă legătură cu acest fenomen, am fost martori şi ai unor schimbări de nume de ţară ori de capitală, pentru a le pune mai bine în concordanţă cu rădăcinile naţionale şi pentru a îndepărta, şi pe această cale, urmele perioadei dominaţiei străine, caracterizată şi prin impunerea unor denumiri glorificînd, adeseori, pe cuceritorii coloniali ori denaturînd trecutul istoric al unor întregi popoare sau etnii.

● Printre ţările care au înlăturat complet, încă de la proclamarea independenţei, denumirea atribuită în timpul stăpînirii coloniale se află **Ghana** (pînă în 1957 — Coasta de Aur); **Guineea** (pînă în 1958, cunoscută şi ca Guineea franceză, teritoriu aparţinînd Africii Occidentale Franceze); **Burundi** şi **Ruanda** (pînă în 1962, cînd s-au proclamat state suverane, erau contopite într-un singur teritoriu Ruanda-Urundi, administrat de Belgia); **Malawi** (pînă în 1964 — Nyassaland); **Zambia** (anterior anului 1964 — Rhodesia de Nord); **Botswana** (pînă în 1966 — Bechuanaland); **Guyana** (pînă în 1966 — Guyana britanică); **Lesotho** (pînă în 1966 — Besutoland); **Guineea Ecuatorială** (anterior anului 1959 — Guineea spaniolă, şi pînă în 1968 — „provinciile spaniole Fernando Póo şi Rio Múni"); **Republica Democrată Populară Yemen** (Aden pînă la 30 noiembrie 1967, cînd e proclamată Republica Populară a Yemenului de Sud, denumire care devine, de la 30 noiembrie 1970, cea existentă în prezent); **Guineea-Bissau** (pînă în 1974 — Guineea portugheză); **Surinam** (anterior anului 1975 — Guyana olandeză); **Djibouti** (din 1896 pînă în 1967 — Coasta Franceză a Somaliilor şi din 1967 pînă în 1977 — Teritoriul Francez al Populaţiilor Afar şi Issa); **Tuvalu** (pînă în 1978 — Insulele Ellice); **Kiribati** (pînă în 1979 — Insulele Gilbert); **Zimbabwe** (pînă în 1980 — Rhodesia de Sud); **Vanuatu** (pînă în 1980 — Insulele Noile Hebride); **Belize** (pînă la obţinerea autonomiei interne în 1973 — Hondurasul britanic, cînd ia numele pe care l-a păstrat la obţinerea independenţei în 1981); **Brunei Darussalam** (pînă în 1984 — Brunei).

● În 1963, teritoriile Borneo de Nord şi Sarawak, stăpînite de Marea Britanie, au intrat în componenţa Federaţiei Malayesia, iar Irianul de Vest (colonia olandeză Noua Guinee de vest) în cea a Indoneziei.

● Denumirea **Namibia** a fost proclamată, în 1968, de Adunarea Generală a O.N.U., în conformitate cu voinţa populaţiei teritoriului Africii de Sud-Vest, în condiţiile ocupaţiei ilegale a Republicii Africa de Sud.

● Între statele care au adoptat, ulterior proclamării independenţei, alte denumiri, vom menţiona: Benin, Burkina Faso, Sri Lanka, Zair. Fosta colonie britanică Ceylon a devenit independentă în 1948, ca membru al Commonwealth-ului, proclamîndu-se, la 22 mai 1972, Republica **Sri Lanka.** Fosta colonie belgiană Congo a adoptat, la proclamarea independenţei în 1960, denumirea de Republica Congo, actuala denumire de Republica **Zair** fiind adoptată în 27 şi, respectiv, 29 octombrie 1971. Republica Dahomey, devenită independentă în 1960, şi-a schimbat denumirea statului în **Benin,** în 1975. Volta Superioară, independentă, de asemenea, din 1960, a adoptat, începînd de la 4 august 1984, numele de **Burkina Faso.**

● **Republica Unită Tanzania,** proclamată în 1964, e rezultatul înfăptuirii uniunii dintre Tanganika, devenită independentă în 1961, şi Zanzibar, care şi-a proclamat independenţa în 1963.

● La proclamarea independenţei Republicii Zimbabwe, capitala Salisbury şi-a recăpătat numele african — **Harare.** Capitala Zairului şi-a schimbat denumirea din Leopoldville în **Kinshasa,** iar a Madagascarului — din Tananarive în **Antanarivo.** În Republica Côte d'Ivoire a fost adoptată, în 1983, decizia de a transfera capitala de la Abidjan la **Yamoussoukoo.**

E.P.

Lexicon

Planeta Mc Donald's

„E imposibil să trăiești o singură zi în Statele Unite fără să vezi pretutindeni emblema lui Mc Donald's, pentru toată lumea un simbol de securitate". Aceste cuvinte aparțin unui profesor american de antropologie. Ele prefațează o scurtă incursiune în imperiul Mc Donald's. Un imperiu alcătuit din 10 300 de restaurante răspîndite în 50 de țări, cu 50 000 de funcționari și 22 de milioane de clienți. „Imperiul" posedă o universitate („Hamburger University") care a eliberat pînă acum 35 458 de diplome în specialitatea „hamburgerologie". „Hamburger University" se află în inima cartierului general al imperiului Mc Donald's, la periferia orașului Chicago.

Imperiul a fost creat de Ray cel Visător (Ray the Dreamer). Așa îl numeau părinții lui pe Ray Kroc, genialul și fanaticul fondator al lui „Mc Do." Ray Kroc a fost urmărit de visul său toată viața. Chiar și în ziua morții sale, la 14 ianuarie 1984, Kroc se afla la San Diego și inspecta, cu un telescop, restaurantul din preajmă, bombardîndu-l cu reproșuri pe nefericitul director, din cauza ritmului lent al casierițelor, și nemulțumit de luminozitatea insuficientă a emblemei, „M"-ul binecunoscut. „Orice detaliu are importanță", spunea Kroc în sutele de casete înregistrate de colaboratorii săi.

Imperiul afișează o sănătate de fier. În 1988 a obținut din vînzările globale 16 miliarde de dolari. În fiecare an sînt create 500—600 de unități, așa încît... „limita noastră e cerul", se afirmă în unul din ultimele rapoarte ale firmei. „Ba chiar va veni ziua în care astronauții, aflați undeva într-o stație spațială, vrînd să se simtă ca acasă, vor mînca un minunat sandvici Big Mac."

Se estimează că, pînă în anul 2000, imperiul Mc Do se va extinde mult; că vor mai fi create, în întreaga lume, încă 20 000 de unități.

Celor trei reguli — viteză, preț mic, volum — respectate cu străsnicie de frații Mc Donald, Ray Kroc, care a cumpărat mica lor întreprindere, le-a mai adăugat, ambițios, încă două: calitate și curățenie. „Dacă mi-ar fi dat cineva cîte o cărămidă ori de cîte ori am repetat aceste reguli, cred că aș fi putut să construiesc un pod peste Atlantic", spunea adesea Kroc. În plus, el le mai cerea tuturor funcționarilor să fie minuțioși, întreprinzători și să acorde o grijă deosebită detaliilor. După moartea lui Kroc, urmașul lui s-a străduit să nu se abată de la calea trasată de părintele lui spiritual. Iată de ce, tema discursului, din anul 1986, al lui Fred Turner, actualul președinte al firmei, a fost: curățenia ferestrelor la Mc Do.

■

Am lucrat la Mc Do. Unul dintre reporterii revistei „Le Point" povestește despre o scurtă și interesantă experiență. „Am lucrat la Mc Do", afirmă el și, apoi, adaugă: „Mi-am început activitatea cu vizitarea restaurantului, prezentarea echipei și, mai ales, cu lectura comentată a «Pașaportului pentru Mc Donald's», o mică broșură cam simplistă. Pașaportul încearcă să-l familiarizeze pe începător cu noua lui meserie, dîndu-i o serie de sfaturi utile.

După un simpatic «Sîntem mîndri să vă avem printre noi! Fiți bineveniți!», ghidul explică pe ce se bazează succesul lui Mc Donald's. «Concurenții noștri pot să ne cunoască secretele, dar mîndria și curajul care ne caracterizează sînt inimitabile». Ghidul mai menționează: «Veți primi un salariu care va crește progresiv. Suma va depinde atît de postul pe care îl ocupați, cît și de randament. Vă vom acorda și prime, desigur în funcție de realizări!»

Prima zi. Serviciul începe la ora 21, dar trebuie să ajung la restaurant cu o jumătate de oră mai devreme, ca să-mi schimb hainele și să mănînc într-o sală mică și prost aerisită de la subsol.

Ora 21. Mi-am spălat mîinile cu un săpun bactericid, sînt îmbrăcat cu uniforma casei și port pe cap boneta reglementară. Patrik, cel care are misiunea să mă formeze, îmi explică totul cu foarte multă precizie.

La ora 22 și 30 de minute, am aflat totul. Inclusiv modul în care funcționează casa.

În ceea ce privește cum trebuie să mă port cu clienții, mi se cere să respect o ordine foarte strictă. Clientul trebuie primit cu foarte multă amabilitate. Îi iau comanda și îi sugerez un articol, unul singur, pe care nu l-a comandat. Îl întreb dacă mănîncă în restaurant sau comanda trebuie ambalată. Iau banii, mulțumesc și-l invit să revină.

Ora 24. După ce am lucrat trei ore, are loc un scurt examen oral referitor la ceea ce am aflat în acest răstimp.

Aflu că cei ce lucrează la Mc Do se împart în două categorii: pe de o parte, «ocazionalii», pe de altă parte, «purii și durii». Ocazionalii se achită de îndatoriri corect, dar fără zel, și după aproximativ nouă luni părăsesc slujba. Pe cînd «purii și durii» sînt gata să facă totul pentru Mc Do. De exemplu, reușesc să privească fără să rîdă niște casete video destinate perfecționării. Într-un asemenea film, un funcționar prezintă întreprinderea atrăgînd atenția asupra unui fapt deosebit de important. Cei ce lucrează la Mc Do trebuie să respecte memoria fondatorului Ray Kroc, deci trebuie să se supună tuturor regulilor sale. «Pentru el, pentru Ray Kroc – sună unul dintre sfaturi –, mii și mii de oameni trebuie să muncească neobosiți. Fără să piardă nici o clipă. Fără să stea, cînd și cînd, cu mîinile în buzunar, căci uniforma Mc Do n-are buzunare».

Dar, așa cum se afirmă în ghidul întreprinderii, orice efort e recompensat. După două zile, mă îndrept într-o nouă direcție. Către sectorul de «cartofi prăjiți». Am datoria să deosebesc cartofii bine prăjiți de cei prost prăjiți. Am nimerit într-un infern". **(M.P.)**

● Lipsite de un ajutor imediat, comorile arheologice ale Egiptului ar fi condamnate la pieire — este de părere revista „Time" intr-un articol din care extragem cele ce urmează.

Vremuri de restriște pentru piramide

Privite de la distanţă, impasibilele piramide arse de soarele necruţător al Platoului Gizeh, de la marginea oraşului Cairo, nu par a fi prea mult marcate de cele patru milenii şi jumătate cite au trecut de la ridicarea lor. In schimb, de aproape, ai zice că arată a orice, in afară de nişte construcţii menite să infrunte eternitatea. Sfărimăturile şi praful de rocă prăvălite de pe Piramida lui Khephren s-au adunat deja in grămezi la periferia construcţiilor. In piramida lui Keops incrustaţiile de sare lăsate de apa freatică sălcie au ros, pur şi simplu, pereţii camerei funerare. La citeva sute de metri mai incolo, Sfinxul a pierdut, din umăr, o bucată de circa 1200 kg, iar gitul este atit de fragil, incit capul masiv al statuii riscă să se prăbuşească oricind.

Pereţii Templului de la Luxor, aflat la circa 600 de kilometri in aval de Cairo, au atitea crăpături, incit insuşi preşedintele Hosni Mubarak, aflat in vizită in acele locuri prin februarie 1989, a cerut să se intreprindă măsuri rapide de restaurare. Aproape o cincime din picturile murale de la mormintul lui Nefertari, pe partea opusă a Nilului, faţă in faţă cu Luxor, in Valea Reginelor, au fost distruse de sedimentările saline. De fapt, spune Zahi Hawass, responsabilul care supervizează Podişul Gizeh din partea Organizaţiei de antichităţi egiptene, majoritatea monumentelor se află in pericol. Dacă nu se intreprinde ceva rapid, intr-o sută de ani picturile vor dispărea, iar peste incă două sute de ani nu va mai exista nici arhitectura.

O asemenea tragedie s-ar face simţită cu mult dincolo de hotarele Egiptului. Această ţară dispune de circa zece mii de şantiere arheologice şi, după cum apreciază egiptologul Michael Jones, aceste monumente reprezintă o sursă de neinlocuit. Mormintele, templele, picturile şi inscripţiile reprezintă biografia inegalabilă a vieţilor şi credinţelor unor oameni aparţinind uneia din cele mai vechi civilizaţii ale umanităţii, care a influenţat dezvoltarea culturilor moderne din intreaga lume. Noi sintem „păzitorii" unui patrimoniu unic, spune Ali Hassan, un reprezentant al organizaţiei antichităţilor egiptene. O asemenea „pază" este, totuşi, extrem de costisitoare şi implică o muncă mult mai amplă decit şi-ar putea permite orice altă naţiune, mai ales cind e vorba de o ţară in curs de dezvoltare. Salvarea unor centre arheologice, venerate in intreaga lume, impune, cu necesitate, cooperare internaţională.

Virsta antichităţilor egiptene ridică foarte mari probleme in incercarea de a le conserva. Piramidele erau deja considerate locuri istorice cind romanii au invadat Egiptul, in timp ce Sfinxul, făcut din calcar moale, uşor de descompus, avea deja o istorie de 2000 de ani de deteriorări şi incercări de reparaţii. Dar ravagiile timpului par o nimica toată pe lingă distrugerile provocate de om. Hoarde de turişti asal-

tează, an de an, țara, provocînd mult mai multe distrugeri în ultimile decenii decît miile de ani de eroziune naturală.

Numărul egiptenilor fiind în creștere, oamenii au început să-și caute loc de casă în afara orașelor. Cîndva, departe de orice așezare urbană, Platoul Gizeh a ajuns acum să se afle aproape în umbra modernelor blocuri de locuințe. Fabrici din apropiere și autovehicule răspîndesc nori nocivi, care devin corozivi în contact cu apa de ploaie. Vibrațiile traficului rutier produc crăpături în zidurile monumentelor. Și totuși, mai nocivă pare distrugerea provocată de apă. Aproximativ 80 la sută din cantitatea de apă care alimentează Cairo se răspîndește în pămînt prin fisurile create, de-a lungul timpului, în conducte. O bună parte din apa reziduală deversează, inundînd solul.

Mulți experți sînt de părere că proporțiile problemei apei freatice au fost amplificate prin crearea Barajului Asuan, în 1970. Construcția fusese proiectată să pună capăt revărsărilor Nilului și să ofere agriculturii mai mult teren arabil. Dar irigațiile menite să ajute procesul recuperării pămîntului, ca și sistemul de scurgere destul de precar au cauzat creșterea nivelului apei peste cota normală. Pe măsură ce crește, apa freatică dizolvă sărurile minerale și rocile. Multe edificii milenare, clădite din calcar poros, se comportă asemeni unor bureți care sug această apă sărată din adîncuri. Cînd apa se evaporă, rămîne sarea; cînd acest lucru se petrece pe partea vizibilă a pietrei, sarea se cristalizează în leziuni distructive de culoare albă.

Apoi, mai sînt și turiștii. Piramidele sînt singurele monumente din lume unde poți să-ți parchezi mașina fără nici o restricție. Chiar și la Disneyland, turiștii sînt obligați să-și lase mașinile la circa doi kilometri depărtare de parc. Anul trecut, 1 969 493 vizitatori au venit să admire — de fapt, să atingă și să le escaladeze — comorile Egiptului. Respirația a numai șase persoane, timp de o oră, în interiorul unei cripte funerare, ridică umiditatea camerei cu cinci procente. Iar o umiditate sporită oferă locul cel mai ospitalier pentru bacterii, alge și ciuperci care cresc pe pereți. „Trei mii de oameni pe zi vizitează mormîntul lui Tut. Toți transpiră. Nu putem face nimic, dar asta distruge cripta" — suspină Ali Hassan.

Egiptenii au tot dreptul să fie mîndri de patrimoniul lor istoric, și ori de cîte ori se publică un raport care avertizează opinia publică asupra degradării monumentelor se adoptă imediat o atitudine fermă generală. Există un proiect de mare anvergură menit să curețe monumentele și să restaureze 15 cripte funerare de pe Platoul Gizeh. Lucrătorii au început deja să îndepărteze tone întregi de nisip și pietriș, în felul acesta eliminînd una din sursele de eroziune cauzate de vînt. Au început, de asemenea, să adune bucățile de piatră care se prăbușesc la picioarele piramidei lui Keops.

În conformitate cu noile regulamente în vigoare, negustorii ambulanți și cămilele lor, atestați încă din vremea lui Herodot, nu mai au voie să se apropie de aceste locuri istorice. Turiștii sînt transportați cu autobuze electrice pînă în vecinătatea monumentelor. Același proiect prevede îmbunătățirea canalizării pentru populația în creștere, care continuă să se stabilească la cîteva sute de metri depărtare de piramide. Cu toate acestea, planul nu poate fi dus la capăt mai devreme de cinci ani.

Între timp, egiptenii se gîndesc să instituie echipe de arheologi și ingineri care să facă evaluări anuale ale locurilor istorice din țară, în felul acesta stabilind care din ele au mai multă nevoie de ajutor. Cîteva au fost deja alese. Printre ele se numără:

SFINXUL. Piatra de calcar din care este construit se erodează ușor, atunci cînd vine în contact cu apa. „Chiar și egiptenii antici erau conștienți de condiția precară a acestei pietre, atunci cînd au folosit-o", spune Sayed Tawfik, președintele Organizației egiptene de antichități. Restauratorii de la începutul anilor '80 au folosit ciment, care nu a făcut altceva decît să introducă apă în calcar, blocînd apa existentă înăuntru. Recent, lucrătorii au apelat la praf de calcar uscat, a cărui compoziție este asemănătoare rocii inițiale, în vederea întăririi temeliei Sfinxului. Institutul de conservare Getty a propus ca întreaga statuie să fie acoperită cu o prelată cel puțin pentru cîteva luni, timp în care specialiștii să caute o soluție viabilă. Ministerul turismului a aprobat ideea.

TEMPLUL DE LA LUXOR. La acest complex vechi de 33 de secole, s-a descoperit, acum doi ani, că pilonii din incinta atribuită lui Amenhotep III stau aplecați, amenințînd să se prăbușească. Acum, ei sînt sprijiniți de schele de lemn, în timp ce specialiștii încearcă să găsească o cale salvatoare. Pereții de calcar ai templului au crăpat, iar „Bătălia de la Kadesh", cioplită pe masivii săi piloni, aproape că s-a șters complet. Se așteaptă un proiect prin care să se întărească solul de sub piloni, împiedicîndu-i, astfel, să se mai încline.

TEMPLUL ORACOLULUI DIN OAZA SIWA. Pereții acestui templu, construit în secolul 4 î.e.n., unde se crede că Alexandru cel Mare a fost încoronat rege al Egiptului, au crăpături extrem de vizibile, amenințînd să se prăbușească în orice moment. Oficialitățile egiptene speră să-l salveze, mutîndu-l, bucată cu bucată, de pe actualul său loc, situat pe nisipuri mișcătoare, în Deșertul Vestic, unde solul este mai stabil. Problema e unde anume să-l instaleze.

DEIR AL-BAHRI. Un complex de morminte și temple vechi de 3400 de ani este amenințat de alunecările de teren ale unui munte din apropiere. Cel mai probabil remediu pare a fi construirea unui gard care să protejeze monumentul împotriva rocilor care cad de pe munte. Între timp, Centrul polonez de arheologie din Cairo s-a apucat să restaureze părți din monument. Iată unul din proiecte: folosirea gipsului pentru „peticirea" unei statui a zeului Osiris.

■

Dar chiar și cu aceste importante proiecte de salvare, multe alte locuri istorice au nevoie urgentă de ajutor. Înăuntrul camerei mortuare a lui Seti I, care datează din anul 1300 e.n., picturile și basoreliefurile cad de pe pereți și din tavan. La templul greco-roman al lui Sobek și Horus, din Kom Ombo, sedimentele de sare au ros, pur și simplu, reliefurile și inscripțiile de pe ziduri și coloane. Chiar și în templul lui Horus de la Edfu (ridicat între secolele III și II î.e.n.) — unul din templele cele mai bine conservate —, inscripțiile sînt amenințate de umezeală.

Pe lîngă eforturile de restaurare, autoritățile egiptene doresc să dezvolte o strategie care să pună capăt procesului de continuă deteriorare. Hawass sugerează crearea unei zone de protecție în jurul fiecărui monument. „Va trebui să îndepărtăm activitatea mecanică din jur la cel puțin trei sau patru kilometri distanță." Alți specialiști consideră necesar să se planteze copaci în jurul monumentelor din aer liber care să le protejeze împotriva vînturilor, și, în același timp, să absoarbă umezeala. În interiorul monumentelor se preconizează aplicarea unor scuturi de plastic care să-i împiedice pe turiști să atingă picturile și inscripțiile, precum și sisteme de ventilație care să înlăture umezeala și praful.

În definitiv, dacă se va permite ca monumentele vechii civilizații egiptene să se prăbușească, întreaga lume va avea de pierdut.

Vladimir Rodina

Proba timpului

● *În anul 1903, imediat după moartea pictorului, o parte din lucrările sale au fost aruncate la gunoi, fiind considerate „dovezi ale unei imaginaţii nesănătoase". La mai puţin de o sută de ani de atunci, Gauguin, unul dintre cei mai mari colorişti din întreaga istorie a artei, îşi ia revanşa. Cum? Să urmărim aceste extrase dintr-un articol publicat de revista franceză „Le Point".*

Şapte franci pentru „Cascada Niagara"! La acest preţ şi sub acest nume i-a fost vîndut, la 2 septembrie 1903, medicului Victor Segalen, tabloul lui Gauguin „Sat breton sub zăpadă". Acoperişurile înzăpezite i-au părut a fi celui ce vindea tabloul o apă înspumată, iar pereţii caselor au fost confundaţi cu nişte stînci.

Gauguin murise la 8 mai 1903. Singur în insula Hiva-Oa. Avea 55 de ani.

Pictorului blestemat, celui care reuşea ca nimeni altul să se facă detestat, sălbaticului Gauguin i-a fost consacrată, anul trecut, o mare expoziţie. Retrospectiva a grupat cele mai valoroase opere ale artistului, unul din marii maeştri de la sfîrşitul secolului trecut, ale celui care — împreună cu Cézanne — s-a apropiat cel mai mult de pictura modernă, prin originalitatea sa în utilizarea culorilor pure, precum şi prin convingerea că un artist „are dreptul să îndrăznească".

În 1883, cînd s-a hotărît să-şi abandoneze meseria, soţia şi copiii ca să se dedice artei, Gauguin era un talentat pictor de duminică. Expusese la Salon şi colecţiona tablouri impresioniste, fiind mai apropiat de Degas şi de Pissarro, primul său maestru. Ca misit, Gauguin cîştiga bine, dar în 1882 şi-a pierdut slujba. Familia s-a mutat, pentru cîteva luni la Rouen, apoi — fiindcă Mette, soţia lui Gauguin, era daneză — la Copenhaga, unde pictorul a mai lucrat pentru scurtă vreme.

Dar nimeni şi nimic nu l-a putut împiedica să-şi urmeze destinul. La început, impresionist, Gauguin a devenit, în perioada 1886—1889, şeful şcolii de la Pont-Aven. „Sînt respectat şi recunoscut ca cel mai bun pictor de la Pont-Aven", scria el. Îndrăgostit de Bretania, Gauguin a pictat aici, în 1888, „Frumoasa Angela", iar, apoi, două dintre capodoperele sale: celebrul „Christ galben" şi „Viziunea de după predică". Ultima pînză a şocat puternic din cauza cîmpiei, roşie ca sîngele, aşa încît preotul din Nizon, căruia i-a fost oferită pentru a-şi decora biserica, a refuzat-o.

Nici Bretania iubită, despre care pictorul spunea: „Cînd ating cu saboţii acest pămînt dur, aud un sunet surd şi puternic, sunetul pe care îl caut în pictură", nici escapada în Panama şi Martinica n-au reuşit să-i potolească „teribila foame de necunoscut". În perioada noiembrie-decembrie 1888, Gauguin a trăit la Arles, alături de Van Gogh; deşi nu se înţelegeau, Van Gogh i-a propus să picteze împreună, undeva departe de lume într-un „atelier la Tropice". Gauguin a ezitat, o vreme, între Tonkin şi Madagascar. Apoi s-a hotărît. La 23 martie 1891, Mallarmé a prezidat banchetul dat cu ocazia plecării pictorului în Tahiti. Şi, cum nici unul dintre prietenii lui n-a acceptat să-l însoţească, Gauguin a plecat singur.

În Tahiti îl fascinează atît frumuseţea indigenelor şi a vegetaţiei exotice, cît şi miturile şi legendele din acea parte de lume. Părăsise Europa, unde „totul e putred", tare dezgustat. Îşi luase cu el un mic muzeu portativ conţinînd fotografiile operelor lui preferate de care nu se putea despărţi: picturi murale egiptene, cîteva din frizele Parthénonului, pînze de Manet şi de Puvis de Chavannes, ale căror teme le-a reluat adesea.

Azi, Gauguin cel neînţeles de contemporanii lui, pictorul cel hulit, îşi ia revanşa. Expoziţia Gauguin, de fapt o „mega-expoziţie", este un omagiu adus unuia dintre cei mai de seamă colorişti ai lumii.

Ideea organizării acestei expoziţii a aparţinut unei echipe franco-americane. În urmă cu patru-cinci ani, Galeria Naţională din Washington, cît şi Institutul de Artă din Chicago, iar, în Franţa, Muzeul Orsay şi Uniunea Muzeelor Naţionale, şi-au propus să prezinte o retrospectivă

„Mesa" - 1891

Gauguin, comparabilă cu memorabila retrospectivă organizată cu prilejul centenarului nașterii pictorului, în 1949. Astfel, Richard Bretell, Charles Stuckey, Françoise Cachin și Claire Frèches-Thory au hotărît să-și unească eforturile. Au întocmit liste cu operele pe care sperau să le poată aduna. Tablouri dar și sculpturi, obiecte de ceramică.

Echipa s-a întîlnit de cîteva ori pentru a elabora lista ideală. A urmat apoi goana după operele lui Gauguin, opere răspîndite în întreaga lume. Claire Frèches-Thory s-a îndreptat spre Elveția și Germania; Francoise Cachin a făcut o expoziție la Cairo pentru a obține de la Muzeul Mahmud Rhalil un tablou minunat, descoperit chiar de ea acolo: „Viața, moartea". Echipa a făcut o călătorie în U.R.S.S., unde se află cîteva pînze extrem de valoroase, cum ar fi: „Peisaj cu păun", „Pastorală tahitiană", „La cafea", „Flori din Franța", „Tu care ești geloasă..." Se hotărăște ca Ermitajul leningrădean și muzeul Pușkin din Moscova să împrumute tablourile. Însă cu o condiție. La sfîrșitul circuitului americano-francez, circa 20 de pînze să fie trimise în U.R.S.S. pentru o expoziție. Institutul Courtauld din Londra consimte să împrumute celebrul „Never more", cerînd în schimb de la muzeul Orsay „Gara Saint-Lazare" de Monet.

Expoziția a fost precedată de nenumărate negocieri și de o corespondență extrem de bogată. Operele urmau să sosească din Brazilia, Argentina, Japonia, Australia, Norvegia, Danemarca, Israel și, desigur, din Tahiti, căci toți cei solicitați au consimțit să le trimită.

A urmat o altă etapă în pregătirea expoziției.

Operele, majoritatea estimate la prețuri fabuloase, trebuiau ambalate, expediate, transportate, despachetate etc. Doar 250 din cele 280 de lucrări prezente în expozițiile de la Washington și Chicago au traversat Atlanticul. Însă ele nu au putut fi expediate la bordul unui singur avion. Cei care le-au asigurat și-au luat măsuri de prevedere. Valoarea unui transport putea fi doar de 20 de milioane de dolari. Pentru întreaga expoziție Gauguin, estimată la aproximativ 1,8 miliarde de dolari, au fost necesare 20 de zboruri pe ruta Chicago-Paris.

„Mega-expoziția" Gauguin, rodul muncii susținute și neobosite a numeroși documentariști și muzeografi, pentru organizarea căreia s-au cheltuit sume imense, a fost unul dintre marile evenimente culturale ale anului. Gauguin cel blestemat, precursorul lui Matisse și al lui Bonnard, și-a luat revanșa abia acum, către sfîrșitul secolului.

Monica Patriciu

Proiectul apocalipsului

Sub acest nume este cunoscut unul din cele mai „oficiale" secrete ale Statelor Unite: o combinație de planuri de evacuare, adăposturi subterane ascunse și un sistem ultrasofisticat de comunicații, care, în eventualitatea unui atac nuclear, ar permite guvernului american să se regrupeze și să ofere serviciile sale unei populații demoralizate. În același timp, guvernul ar putea organiza apărarea împotriva agresorului. „Proiectul apocalipsului" a fost denumit de birocrații guvernamentali „CG" — „continuitate de guvernare".

„CG" este polița de asigurare supremă a guvernului, în cazul în care s-ar declanșa vreun conflict; această poliță ar putea fi eficace doar în situația în care punerea în practică a programului s-ar desfășura potrivit previziunilor. Or, tocmai aici sînt cele mai multe probleme. Revista „U.S. News and World Report" a fost informată că unele oficialități implicate în derularea programului și-au exprimat îngrijorarea în legătură cu vulnerabilitatea unor părți din acest insolit scenariu. Este vorba de aspectul tehnologic al „Proiectului apocalipsului", modul în care acesta din urmă este administrat și de anumite neregularități privind contractele cu unele firme adoptate de Pentagon. În prezent, se desfășoară o anchetă, condusă de Pentagon, Ministerul justiției și de o comisie militară. Anchetatorii își concentrează atenția asupra următoarelor elemente: a) sistemul de comunicații, deosebit de sofisticat, care a costat miliarde de dolari, nu funcționează corespunzător; b) unele contracte acordate unor firme au constituit obiectul speculațiilor, s-ar fi înregistrat pagube de milioane de dolari, ce nu pot fi justificate; c) securitatea și secretul localizării unor depozite și adăposturi, ce conțin cantități masive de hrană, medicamente și produse chimice, prezintă numeroase „fisuri".

După ce sovieticii au testat cu succes prima lor bombă atomică, în august 1949, arată „U.S. News and World Report", strategii americani au început să pregătească un program pentru a contracara amenințările unui eventual atac nuclear. În 1951, președintele Harry Truman a

Militarii americani au elaborat un întreg scenariu, pentru ca „ziua apocalipsului" să nu îi prindă cumva pe picior greșit. Considerîndu-se că Pentagonul va fi o țintă sigură în eventualitatea unui atac nuclear, s-au elaborat planuri, potrivit cărora elita militară americană urmează să ducă războiul din amplasamente diferite. Este vorba de adăposturi anti-atomice secrete și de posturi de comandă aeropurtate. La 5 mile distanță, la nord de Camp David, pe dealurile statului Maryland, se află un adăpost subteran, a cărui denumire oficială este „Centrul Alternativ Național de Comandă Militară"; el este mai cunoscut sub apelativul „Raven Rock" (Stînca Corbului), sau, pur și simplu, „Amplasamentul R". Se spune că această instalație poate să reziste la orice, în afara unei lovituri directe. De asemenea, s-au prevăzut condiții care să le permită strategilor militari americani să rămînă acolo vreme îndelungată. Așa cum reiese din documentele militare, Raven Rock este dotat cu o clinică, o frizerie și o sală de mese. Mai există și o capelă, o spălătorie (cu autoservire), un teren de sport și un loc pentru încasarea cecurilor.

În caz de necesitate, președintele S.U.A. și principalii conducători militari americani pot să se urce la bordul uneia din cele patru nave aeriene tip „Boeing-747", special echipate în acest scop, și staționate la baza militară aeriană Andrews, din apropierea Washingtonului. Aceste avioane pot să se mențină în zbor timp de 12 ore și să străbată o distanță de

înființat Administrația apărării civile, care a întocmit primul set de planuri de evacuare a capitalei S.U.A. Un an mai tîrziu, trupele de geniu ale armatei au început lucrările la un imens adăpost fortificat, situat nu departe de Washington, într-o zonă muntoasă. Locul unde se află amplasat adăpostul a fost denumit Mount Weather și costul lucrărilor depășise un miliard de dolari, chiar înainte de terminarea excavațiilor. Mount Weather a devenit cel mai mare adăpost antiatomic din S.U.A. Existența lui a fost recunoscută „oficial" doar în 1974, cînd un avion aparținînd companiei aeriene „TWA" s-a prăbușit în imediata sa vecinătate.

Tensiunile politice au scăzut considerabil după perioada „războiului rece", dar, chiar și astăzi, în Statele Unite continuă planurile pentru „Proiectul apocalipsului". Se pare că, în ultima vreme, atenția militarilor s-a concentrat mai mult asupra telecomunicațiilor de înaltă tehnicitate și mai puțin asupra adăposturilor din beton armat.

Comandă, control și comunicații — sau C la puterea a treia, cum se spune în limbajul militar — au devenit noua trinitate. „Computerele, sateliții și instalațiile radar", spune William Arkin, un analist în strategia apărării, „se bucură de aceleași priorități ca și rachetele, bombardierele și sateliții".

O revizuire a programului „CG", efectuată de Administrația Reagan, a constatat că există unele puncte fragile în aplicarea programului. În ciuda atenției de care s-a bucurat „CG" în timpul altor administrații, o mare parte din tehnologia folosită în program nu a fost modernizată, ea rămînînd la nivelul anilor '50—'60. Îmbunătățirile s-au succedat, apoi, într-un ritm rapid. În 1982, a fost creată o nouă agenție secretă; ea a primit numele de Agenția pentru planificarea mobilizării apărării. Oficialitățile care lucrau în cadrul acestei agenții au fost instruite să-și trimită rapoartele direct vicepreședintelui de atunci al S.U.A. Încă înainte de 1989, fuseseră cheltuiți mai mult de trei miliarde dolari pentru modernizarea sistemelor de comandă, control și a rețelei de comunicații din cadrul proiectului „CG".

Pe planșete, rezultatele păreau impresionante. Oficialitățile desemnate pentru a prelua conducerea, în cazul în care președintele nu și-ar mai putea îndeplini prerogativele, sînt urmărite în fiecare zi. Agenția de comunicații a Casei Albe, împreună cu alte agenții federale și cu Pentagonul, urmăresc prin computer itinerariile zilnice ale acestor oficialități. Ordinele prevăd ca, prin rotație, unul din cei 17 succesori desemnați pentru funcția de președinte să se afle într-un loc situat la mare distanță de Washington. Dar sursele de informații au arătat că, în ultimii șapte ani, s-a întîmplat, de mai multe ori, ca toți cei 17 să fie în Washington, la distanțe de aproximativ trei kilometri unul de celălalt.

Conform primei etape, de bază, a programului „CG", în eventualitatea unui atac nuclear, echipe speciale, dotate cu planuri de război, coduri militare și alte date esențiale, vor însoți pe fiecare din cei 17 potențiali președinți în posturile lor de comandă aflate în adăposturi secrete, pe tot cuprinsul Statelor Unite. Președintele în exercițiu va fi evacuat cu un elicopter special, transformat într-un veritabil post de comandă ultramodern, pînă la baza militară Andrews. Aici, înaltul demnitar va urca la bordul unui „Boeing 747", supraîncărcat cu echipament de comunicații. În prezent, există patru asemenea avioane transformate în posturi de comandă prezidențiale, din care unul se află în permanență în zbor.

6 000 mile, fără a avea nevoie de realimentare cu carburant. Ele transportă la bord tone de echipament pentru comunicații, conectat la o rețea de satelit.

În cazul în care Comandamentul strategic al Forțelor Aeriene (al cărui sediu subteran se află la o bază militară aeriană, din apropierea orașului Omaha, statul Nebraska) nu va putea să își îndeplinească misiunea la sol, s-a prevăzut trecerea la un centru de comandă aeropurtat. Pentru această eventualitate sînt pregătite cîteva avioane supersonice cvadrimotoare, care poartă numele de cod „Looking Glass"; la bordul fiecărui aparat pot fi transportați 28 de membri ai Statului Major al Comandamentului Forțelor Aeriene. Aceste avioane au o autonomie de zbor de peste 8 ore. În permanență, unul dintre aceste avioane supersonice este menținut în zbor.

În eventualitatea în care, în urma unui atac nuclear, președintele S.U.A. nu ar mai fi în deplinătatea capacităților sale, Constituția americană prevede următoarea ierarhie a succesiunii: vicepreședintele, președintele Camerei Reprezentanților, președintele pro tempore al Senatului, secretarul de stat (ministrul de externe), ministrul finanțelor, ministrul apărării, ministrul justiției, ministrul de interne, ministrul agriculturii, ministrul comerțului, ministrul muncii, ministrul sănătății și serviciilor sociale, ministrul construcției de locuințe și dezvoltării urbane, ministrul transporturilor, ministrul energiei, ministrul învățămîntului, ministrul pentru problemele veteranilor de război.

Cine va fi salvat?

În afara președintelui și a celor 17 oficiali desemnați ca succesori, Pentagonul a întocmit planuri și pentru evacuarea a 46 de funcționari superiori, la orice oră din zi sau noapte. Acești 46 oficiali vor fi transportați la adăposturi și centre de comandă cu ajutorul elicopterelor. Fiecare are un permis special; cei mai mulți deținători ai acestui tip de permis (JEEP-1) sînt militari care lucrează pentru statul major al forțelor armate americane. Alte 248 permise (JEEP-2) au fost eliberate unor specialiști, care au fost antrenați în zone afectate de diverse calamități, unor funcționari superiori ai Pentagonului etc. Posesorii permisului JEEP-2 vor putea fi transportați la adăposturi și centre de comandă pe calea aerului numai între orele 9 și 17. În cazul în care atacul nuclear ar avea loc în afara orelor de serviciu, cei 246 vor trebui să se deplaseze în zonele desemnate cu automobilele proprii.

Problema planificării acțiunilor pentru „momentul apocalipsului" este atît de complicată, încît nu trebuie crezut că tot ceea ce a fost conceput inițial de strategi va funcționa și în practică. Astfel, strategii au presupus că adăpostul de la Mount Weather a intrat de mult în coordonatele de tir ale rachetelor nucleare sovietice; drept pentru care au fost construite numeroase alte adăposturi militare și civile, cu localizări secrete. Specialiștii de la Pentagon au împărțit teritoriul S.U.A. în zece regiuni diferite, în care sînt cel puțin 50 de adăposturi și centre de comandă „sigure". Fiecare din aceste amenajări complexe este legată de celelalte prin satelit și sisteme de comunicații bazate pe înaltă frecvență. De asemenea, fiecare din aceste adăposturi este echipat în așa fel încît poate funcționa ca o Casă Albă, coordonînd funcțiunile unui guvern nou reconstituit. Teoretic, orice adăpost

poate fi folosit de președinte sau de succesorul său în timpul sau după un atac nuclear.

„Secretul și inducerea în eroare" sînt pentru planificatorii „CG" motto-uri la fel de importante, ca și „comanda și controlul." În esență, în timpul Administrației Reagan, cînd s-au cheltuit cele mai mari sume de bani pentru acest proiect, cunoscut și sub numele de „Proiect 908", s-a pus un accent deosebit pe construirea unor sisteme mobile și sigure de comunicații, precum și pe stabilirea unor centre regionale în care guvernul să poată fi mutat în siguranță, în vederea asigurării celor mai importante funcțiuni: distribuirea hranei, a medicamentelor și coordonarea activităților de salvare. Din cauza caracterului deosebit de „sensibil" al programului, Administrația Reagan a decis ca o mare parte a lui să nu mai fie supusă aprobării Congresului. Chiar și unii oficiali ai Pentagonului nu au știut de existența programului.

Cu toate planurile și sumele investite în programul „CG", au fost semnalate și unele evenimente, deosebit de stînjenitoare pentru planificatorii „Proiectului apocalipsului".

Astfel, unul din planuri prevedea instalarea unui nou echipament de comunicații (capabil să reziste la pulsațiile electronice declanșate în timpul exploziilor nucleare) pe niște trailere prevăzute cu 18 roți, special proiectate în acest scop. Primele două trailere-prototip au fost livrate în anul 1984. Dar, cînd acestea au fost testate pe teren, în statul Virginia, eșecul a fost total. În primul caz, șoseaua s-a prăbușit sub greutatea trailerului, deoarece acesta din urmă avea o greutate mai mare decît cea pe care drumurile din S.U.A. o pot suporta în mod obișnuit. Trailerul s-a „scufundat" în asfalt, rămînînd imobilizat. Al doilea vehicul a rămas „înțepenit" sub pasajul unei autostrăzi: în mod evident, proiectanții au neglijat să verifice înălțimea maximă a spațiilor care există sub poduri.

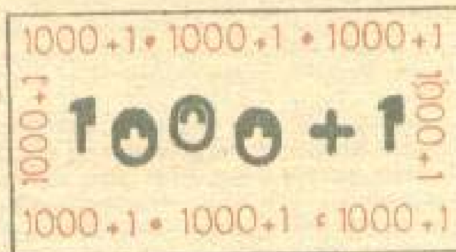
Alte probleme au fost cauzate de incompatibilitatea sistemelor de comunicații. Oficialități ale Pentagonului declară că sistemele de computer ale diferitelor agenții federale nu sînt capabile să comunice între ele în condiții satisfăcătoare. Proiectarea, construirea și instalarea acestor sisteme au costat miliarde de dolari. În urmă cu trei ani, s-a descoperit că cinci dintre aceste sisteme nu puteau comunica între ele. Pentru a îndepărta astfel de neajunsuri, au fost proiectate noi sisteme, dar s-a constatat că acestea, în 75 la sută din cazuri, nu au funcționat. Astfel, pentru procedura de lansare a unei rachete nucleare au fost necesare cîteva secunde; în mod obișnuit, transmiterea acestor date trebuie să fie instantanee.

În rapoartele către Congres, menționează unele oficialități militare, strategii „CG" au prezentat rezultate „prelucrate" ale testelor. „Congresului i s-a spus că demonstrația a fost încununată de succes, dar rezultatele au fost falsificate", comentează una din surse. La una din informările care au avut loc în luna decembrie 1985, congresmenilor li s-a spus că toate sistemele de comunicații erau „operaționale", cu toate că la acea dată ele nu erau capabile să funcționeze corespunzător.

Problemele de natură financiară au ieșit la iveală în anul 1987, în urma unor sesizări primite de la un angajat al Centrului de informații al armatei, Thomas Golden. Golden a cerut unele clarificări privind acordarea, discutabilă, a unui contract în valoare de cîteva zeci de milioane dolari firmei „Betac". S-a constatat ulterior că firma angaja, în calitate de „consilieri", unii ofițeri din Pentagon care „se grăbeau să demisioneze din cadrul armatei, în schimbul onorariului zilnic de 400 dolari primiți de la firmă. Acordarea frauduloasă a multor contracte — a mai descoperit comisia de anchetă — se adaugă unor estimări nereale a valorilor de contract, acestea fiind, în multe cazuri, depășite cu mai mult de 50 la sută. Multe din aceste contracte au fost acordate unor foști ofițeri din Pentagon, care lucraseră, inițial, în cadrul armatei, la programul „CG", valoarea totală ridicîndu-se la zeci de milioane dolari.

Comisia de anchetă a emis numeroase citații, chemînd în fața juriului pe cei bănuiți de a fi implicați în afacerile frauduloase ale „Proiectului apocalipsului".

Adrian Dascălu
(traducere și adaptare după „U.S. News and World Report")

Modelul miniatural al unei stații de gară, realizat într-o cutie de vioară, a constituit principala atracție a unei expoziții pe teme feroviare organizată, în 1988, la Leipzig. Această frumoasă și originală lucrare este (cum altfel?) opera unui tehnician de la căile ferate

CE se întîmplă cu CLIMA?

TERRA TERRA TERRA

Catastrofe paradoxale s-au abătut, în 1989, asupra Pămîntului, una după alta: inundaţii în Bangladesh, foamete în Cornul Africii, un uragan devastator în Caraibe. Puţini oameni de ştiinţă se mai îndoiesc de faptul că clima noastră trece prin cea mai bruscă şi posibil dăunătoare perioadă de schimbări de la ultima eră glaciară încoace.
În cel mai bun caz, omenirea va trebui să-şi modifice obişnuinţele în funcţie de schimbarea anotimpurilor.
În cel mai rău caz, se va îndrepta spre un viitor de gravă incertitudine, în care populaţii întregi s-ar deplasa urmărite de teama inundaţiilor, a înaintării deşertului sau a epidemiilor.
Orice s-ar întîmpla, există, însă, suficiente motive să credem că servituţile şi nechibzuinţa civilizaţiei actuale poartă întreaga vină; aceasta este răzbunarea Terrei pentru faptul că i-am otrăvit atmosfera cu produsele nocive ale vieţii noastre nechibzuite. Un articol pe această temă din „The Sunday Times Magazine" oferă o serie de detalii.

În octombrie 1987, în timp ce o furtună — cea mai puternică din ultimele trei secole — lovea sudul Angliei, smulgînd din rădăcini 15 milioane de copaci, un dezastru climatic de cu totul altă natură afecta sudul Australiei: în regiunea deluroasă, situată la est de Adelaide, renumită pentru clima sa blîndă, o succesiune fără precedent de geruri şi ploi cu grindină devasta cîteva din cele mai bune vii ale continentului, reducînd producţia de struguri cu 20 000 de tone.

Filozofi naturalişti din vremea marii furtuni înregistrate în Anglia în 1703, acceptînd încă pe jumătate ideea unei „inversiuni antipodale" în ordinea naturală din emisfera sudică, ar fi zîmbit cu subînţeles în faţa acestei coincidenţe. Chiar şi din punctul nostru de vedere — ceva mai raţional — nu este greu să vezi o simetrie rău-prevestitoare în această paradă de catastrofe climatice înregistrată în ultimii ani: secetă în Vestul Mijlociu din America şi în Cornul Africii, potop de proporţii biblice în Sudan, Bangladesh şi China, geruri cu consecinţe tragice în estul Mediteranei care au distrus plantaţiile de măslini şi portocali, urmate de valuri de căldură care au făcut numeroase victime omeneşti. Iar, apoi, uraganul Gilbert, apreciat drept cel mai devastator din acest secol în emisfera nordică.

Pentru unii oameni de ştiinţă, „tiparul" unei clime din ce în ce mai violente şi extravagante se conturase mai demult. Climatologi din Olanda — unde viaţa sub nivelul mării a determinat acordarea unei atenţii sporite climei — sînt de părere că, începînd din 1960, s-a produs o aglomerare de anotimpuri „record": 1962—63 — cea mai friguroasă iarnă înregistrată în Anglia, din 1740; 1971—72 — cea mai friguroasă iarnă în estul Europei şi Turcia din ultimii 200 de ani; 1972 — cel mai puternic val de căldură înregistrat în Finlanda şi nordul Uniunii Sovietice; 1974 — cea mai blîndă iarnă în Anglia din 1834; 1976 — cea mai puternică secetă din Europa din ultimii 1000 de ani; 1976—77 — cea mai friguroasă iarnă din estul Statelor Unite de la primul record consemnat în 1738, şi aşa mai departe. Este greu să pui pe seama coincidenţei faptul că toate aceste extreme s-au îngrămădit într-un sfert de secol. S-au poate că suferim de o „ipohondrie climatică" şi sîntem mai atenţi la schimbările vremii decît înainte?

Oamenii de ştiinţă nu se hazardează să afirme că aceste evenimente au vreo legătură unul cu altul sau chiar că au o semnificaţie aparte. Este în firea lucrurilor ca clima să înregistreze extreme într-un colţ sau altul al lumii. În orice caz, sistemele climatice sînt prea complexe pentru a putea lega un eveniment, dintr-o anumită regiune, cu altul, şi, cu atît mai puţin, cu o tendinţă generală mondială. Paradoxal, cu cît vremea este analizată mai atent, cu atît mai încurcată ne apare, mergînd uneori pînă la a sugera pura întîmplare sau haosul.

Dar există şi pericolul unui determinism climatic, pe baza căruia catastrofele climatice sînt considerate drept acte inexorabile ale naturii, cînd, de fapt, impactul lor este, adesea, consecinţa sărăciei sau indiferenţei politice. În ultima vreme, s-au găsit tot felul de ţapi ispăşitori — petele solare, sateliţii, cometele, ba chiar şi meteorologii. Acum cîţiva ani toate anomaliile climatice erau puse pe seama unei apropiate ere glaciare.

Ceea ce majoritatea oamenilor de ştiinţă admit este faptul că clima planetei se modifică treptat şi că aparenta înmulţire a extremelor regionale poate să fie unul din pri-

Inundaţiile din Bangladesh au adus în atenţia publică probleme cum ar fi distrugerile, lipsa de apă sau înmulţirea bolilor care pot afecta ţările „lumii a treia" dacă nivelul mării continuă să crească

mele simptome. Există, într-adevăr, dovezi convingătoare că Pămîntul se încălzeşte cu o rapiditate fără precedent în istoria lumii.

În umbra unui vulcan

În plus, este din ce în ce mai clar că vina ne aparţine. Un secol şi jumătate de risipire a resurselor energetice ale Pămîntului — un fel de rug la scară planetară — a intoxicat atmosfera cu gaze reziduale care, deşi permit trecerea luminii şi căldurii soarelui, prind, ca într-o capcană, razele infraroşii care sînt reflectate înapoi în atmosferă de suprafaţa Pămîntului şi care încep, apoi, treptat dar inexorabil, să îl încălzească. Acest fenomen este cunoscut sub numele de „efectul de seră". Deşi sună destul de benign, mulţi apreciază că aceasta înseamnă a trăi la umbra unui vulcan.

Seceta din 1976 a compromis recoltele, a decimat efectivele de animale şi a poluat rezervele de apă (în fotografie un fermier din Normandia evaluează pierderile)

Orice încălzire notabilă a Pămîntului va produce schimbări radicale în nivelul mării sau în cantitatea de precipitaţii, deşi experţii nu precizează care vor fi efectele exacte în diverse zone geografice. Dar, anul trecut, „The Washington Post" a stîrnit mare vîlvă publicînd un articol de Jeremy Rifkin, privind tendinţele economice, şi intitulat poate prea apocaliptic „Scenariu pentru sfîrşitul lumii". Articolul descrie Statele Unite transformate, în jurul anului 2035, într-o regiune asemănătoare Orientului Mijlociu. Fluviul Hudson este mărginit de palmieri de-a lungul întregului său curs, chiar şi în New York; grînarul ţării a devenit un deşert de nefolosit pentru agricultură; Mississippi-ul a secat şi poate fi traversat pe jos, pentru prima dată în istorie. Dar ceea ce a şocat cititorii cel mai mult a fost imaginea umană creată de autor: zeci de milioane de oameni migrează spre nord, părăsind America Centrală şi de Sud în favoarea Statelor Unite, şi pleacă apoi mai departe, în Canada, a cărei populaţie a crescut de la 20 la 200 de milioane de locuitori în patru decenii.

Chiar dacă acest scenariu pune răul înainte, el relevă una din consecinţele inevitabile ale posibilei încălziri globale. Repercusiunile asupra comunităţilor rurale şi a populaţiei urbane sărace de la Tropice şi din emisfera sudică ar fi mult mai tragice decît cele resimţite în Nordul bogat. Fiecare anomalie climatică din ultimii ani a demonstrat că dezastrele se amplifică în societăţile deja afectate de sărăcie, făcînd ravagii în reţeaua sanitară şi de locuinţe, în sistemul de comunicaţii şi chiar în starea de spirit a populaţiei. Schimbări bruşte sau fluctuaţii ale climei au existat întotdeauna — şi întotdeauna ele au dezorganizat activităţile umane, dar, încetul cu încetul, societatea s-a adaptat la ele şi a supravieţuit. Îngrijorător în legătură cu încălzirea actuală a Pămîntului este nu atît scara la care se produce, cît mai ales rapiditatea sa. Oameni de ştiinţă au întocmit un grafic al schimbărilor survenite în temperatura medie a suprafeţei Pămîntului şi-au descoperit că tendinţa de încălzire s-a manifestat încă de la în-

Acoperişuri, cabine telefonice sau chiar diguri nu au putut opune nici o rezistenţă furtunii înregistrate în Anglia în octombrie 1987

ceputul secolului al XIX-lea; dar, începînd de prin 1970, curba s-a accentuat în mod îngrijorător.

Pe de altă parte, analizînd bulele de aer din straturile de gheaţă de la Pol, se poate măsura proporţia de bioxid de carbon existent în atmosferă în diferite perioade istorice. Schimbările recente sînt, într-adevăr, notabile. În ultimii 150 de ani, concentraţia a crescut de la un nivel preindustrial, relativ constant, de circa 280 părţi la milion, la 345 părţi la milion în 1985, ceea ce înseamnă o creştere de 24 la sută.

Deşi nu se poate stabili o relaţie precisă cauză-efect între aceste două creşteri, există dovezi că bioxidul de carbon joacă un rol hotărîtor. Luînd în considerare schimbările petrecute în concentraţia atmosferică, se putea prevedea o în-

călzire de 0,4°—1,1° Celsius. Încălzirea a fost, în fapt, de 0,5°C.

Bioxidul de carbon este produs prin arderea de materie vie sau care a fost cîndva vie; creşterile înregistrate în ultimii 200 de ani sînt aproape în totalitate datorate consumului masiv de combustibil fosil care a însoţit industrializarea. Se estimează că aproximativ 80 la sută din bioxidul de carbon din atmosferă este produs în prezent de arderea cărbunelui şi petrolului în centrale electrice şi uzine chimice. Restul de 20 la sută provine, în special, din distrugerea pădurilor prin ardere — un proces ale cărui consecinţe sînt agravate de faptul că arborii reprezintă principalii agenţi absorbanţi de bioxid de carbon atmosferic.

Celelalte gaze care contribuie la producerea „efectului de seră" sînt, în majoritatea lor covîrşitoare, produsele industriei şi agriculturii moderne. Gazul metan, a cărui concentraţie s-a dublat faţă de 1800, este produs ca rezultat al proceselor digestive la bovine, în special acolo unde acestea sînt crescute intensiv. Oxidul de azot emis, de exemplu, de maşini sau produs prin folosirea îngrăşămintelor pe bază de azot a crescut cu aproximativ 10 la sută în aceeaşi perioadă şi continuă să crească cu 0,25 la sută anual.

Dar cel mai periculos gaz, după bioxidul de carbon, este, fără îndoială, clorofluorocarbonul folosit ca gaz propulsant în sprayuri, ca fluid refrigerent ş.a. şi care este implicat deja în distrugerea stratului de ozon. Deşi cantităţile de CFC sînt mici, fiecare moleculă are un efect de 10000 de ori mai puternic decît bioxidul de carbon. În plus, el are o viaţă extrem de lungă; astfel, chiar dacă s-ar lua măsuri stricte de încetare a folosirii sale acum, CFC-ul ar fi răspunzător pentru 25 la sută din încălzirea Pămîntului în anul 2030.

Majoritatea specialiştilor sînt de părere că acest an va reprezenta momentul critic, cînd concentraţia de bioxid de carbon şi alte gaze de seră se va dubla faţă de nivelul preindustrial. De asemenea, ei sînt de acord în privinţa creşterii probabile a temperaturii (1,5°—3°C), deşi aceasta nu va fi egală în toate regiunile globului.

Este posibil ca această încălzire să declanşeze un mecanism de „feedback". Dacă „efectul de seră" topeşte straturile de gheaţă şi zăpadă, acest proces, la rîndul său, poate reduce cantitatea de radiaţie solară, care este reflectată înapoi în atmosferă, intensificînd astfel încălzirea iniţială. Dar oamenii de ştiinţă menţionează şi posibilitatea unui „feedback" negativ. În acest caz, temperatura în creştere ar trimite o cantitate mai mare de vapori în atmosferă, mărind volumul norilor şi reducînd, astfel, cantitatea de radiaţie solară care ajunge pe Pămînt.

În ciuda acestor supoziţii contradictorii, se pot prevedea trei schimbări principale: temperatura va creşte pe măsură ce ne apropiem de Poli; nivelul mării se va ridica (cu aproximativ 20—40 cm, pînă în anul 2030), atît datorită expansiunii termice a apei mărilor şi oceanelor, cît şi datorită creşterii volumului acesteia prin topirea gheţii polare; în sfîrşit, se va modifica regimul de precipitaţii, provocînd secetă în interiorul continentelor din emisfera nordică şi musoni puternici în cea sudică.

Aceste cifre modeste — cîteva grade ici, cîţiva centimetri colo — nu par să fie suficiente pentru a justifica schimbarea spectaculoasă a climei Pămîntului despre care se vorbeşte atîta. Dar, după cum precizează experţii, ele reprezintă aceeaşi diferenţă de temperatură între prezent şi anul 2030, ca între prezent şi ultima eră glaciară de acum 180 000 ani. Chiar şi previziunile cele mai moderate anticipează o climă mai caldă decît a fost vreodată în ultimii 180 000 de ani sau chiar în ultimele milioane de ani.

Mihaela Rodina

S.O.S.: vegetaţia tropicală

● Pădurea tropicală nu mai poate fi plămînul planetei noastre. Prea înghesuită, ea nu mai creşte. Putrezind, aceasta emană gaze carbonice. Pentru a redeveni prietena omului, pădurea tropicală trebuie să fie din nou ocrotită.

Marilor proprietari nu le place decît ca pădurea să fie tăiată şi terenul transformat în păşuni. Pe întinsele lor ferme, ei nu obţin decît producţii scăzute, pentru export. Cu un astfel de regim, într-un răstimp de trei pînă la şapte ani, zona defrişată devine un sol surpat de ploi, uscat de soare, în final transformîndu-se într-un deşert steril.

Aceste catastrofe locale au fost repede cunoscute pe plan internaţional, mai ales de cînd s-a aflat că unii din marii proprietari nu ezită să pună la cale uciderea adversarilor lor ecologişti. Cum a fost cazul lui Chico Mendes, care era adeptul legendei indienilor din Amazonia, pentru care „pădurea este poarta cerului".

În ritmul actual de defrişare, între tropicele Capricornului şi Cancerului, pădurea nu ar mai putea să reziste decît trei sute de ani. Aceste defrişări nesăbuite pot provoca, pe lîngă catastrofele locale, şi modificări asupra climatului mondial. „Nu putem să aşteptăm cu braţele încrucişate pentru a ne convinge că pericolul există", mărturisea Daniel Dory, geograf la Centrul de geo-istorie din Paris, interesat, în special, de catastrofele provocate de om. „Trebuie — declară el — să luăm cunoştinţă de această problemă, studiind cauzele şi consecinţele şi propunînd soluţii".

Dar, înainte de toate — scrie revista „Le Point" din care am preluat aceste extrase — trebuie să combatem „adevărurile" vehiculate şi afirmaţiile fără dovezi, chiar dacă acestea pornesc din bune sentimente. Astfel este cazul faimoasei imagini a „plămînului verde", imagine, de bună seamă, falsă. Pentru că un plămîn este un organ care captează oxigen din aer, îl schimbă în gaz carbonic, în CO_2. Pădurile procedează invers. Ele captează gazul carbonic din aer, pe care, prin chimia fotosintezei, îl transformă în zaharuri şi, apoi, în lemn. Operaţiunea odată executată, pădurile degajă oxigen. Desigur, procesul este mult mai complex. Acest „plămîn verde" privează atmosfera terestră de o parte din oxigenul său. Într-adevăr, explică biologii, o pădure care nu se taie, virgină, consumă, respirînd şi putrezind în picioare, tot atît oxigen pe cît produce. Însă, dacă pădurea este arsă — aşa cum au procedat proprietarii amazonieni —, ea se transformă în gaz carbonic. Acest CO_2 se alătură celui produs de marile centre industriale.

S-a dovedit că o pădure corect exploatată, din care se extrage un volum rezonabil de lemn, permite o stocare a gazului carbonic. În aceste condiţii, pădurea produce mai mult oxigen decît consumă. „O pădure raţional exploatată poate avea o creştere foarte puternică", declară Alain Bertrand de la Centrul tehnic forestier tropical (CTFT) din Nogent-sur-Marne.

Ecologiştii nu sînt singurii care au atras atenţia asupra propagării unor teorii false asupra pădurii. Şi oamenii de ştiinţă afirmă, de mult timp, că o pădure este cu atît mai bogată în specii, cu cît este aptă să

reziste mai mult la agresiuni. Or, dacă există un sistem complex de păduri, acesta aparține pădurii tropicale. Aceste păduri posedă sute de specii de arbori și o incredibilă abundență de forme de viață animală.

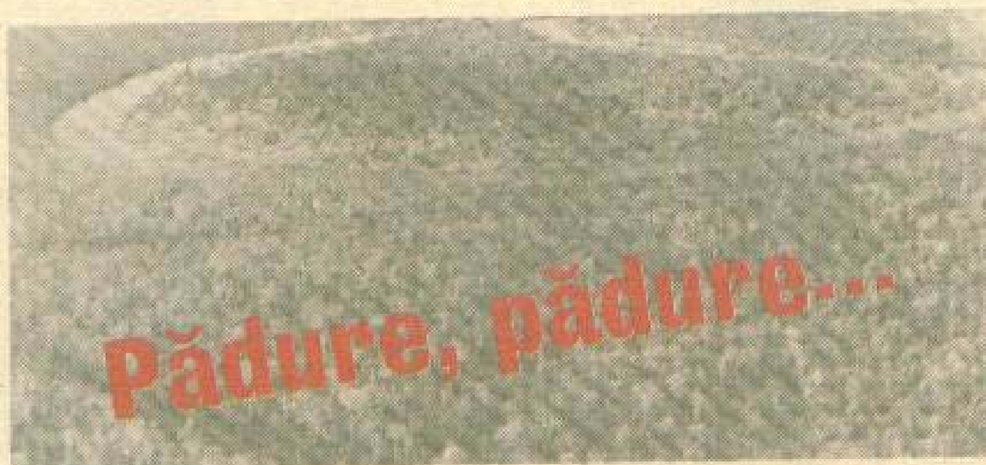
„Cînd vorbim de problemele pădurilor" — avertizează Daniel Dory — „trebuie să ținem seama de toate diferențele și să precizăm pe ce scară se plasează: locală, regională sau mondială". Aceste „scări" sînt determinante atunci cînd vorbim de distrugerile care au loc în păduri. De exemplu: dintr-un miliard două milioane hectare de pădure tropicală umedă — trecute în evidență, între 1981 și 1985, de către experții FAO în 76 de țări — se relevă dispariția anuală a 7,5 milioane de hectare.

Dar situația este diferită de la o țară la alta. „Este mult de cînd pădurea masivului periamazonian din America Centrală — Yucatan, Costa Rica, Panama — a fost redusă la cea mai simplă expresie", mărturisește cu regret Henri-Felix Maitre, de la CTFT. În Nigeria suprapopulată pădurea a rămas doar o amintire; în Guineea există numai fîșii înguste; iar în Coasta de Fildeș, din 12 milioane de hectare, în decurs de 40 de ani pădurea a fost redusă la 3 milioane de hectare. În Gabon, Zair, pădurile sînt, practic, inexistente. „În ciuda cauzelor socio-economice diferite, care declanșează în multe țări acțiuni ostile pădurilor, — rambursarea datoriei externe de către Brazilia, culturile destinate exportului în Coasta de Fildeș, suprapopularea în Nigeria —, tehnicile de distrugere sînt aceleași peste tot", declară Daniel Dory. Pentru asigurarea dezvoltării sale, Coasta de Fildeș a mizat în anii '50—'60, pe exportul unor culturi de cafea, cacao, ulei de palmier, ananas. Astfel, pentru toate aceste culturi, este necesară existența unor terenuri fertile. A fost atacată pădurea pentru utilizarea solului bogat, pentru prețiosul lemn. Fragilele soluri tropicale, expuse soarelui puternic și ploilor, se distrug. Cînd se constată că „fecunda fertilitate" a solului forestier nu este decît un mit, este mult prea tîrziu. „Inepuizabila" pădure este epuizată.

Și totuși, nu este vorba de a transforma pădurea tropicală umedă într-o vastă rezervație — mărturisesc geografii și forestierii. Din loc în loc, un parc natural se poate dovedi indispensabil.

Astăzi se dispune de suficiente cunoștințe pentru a exploata pădurea, nu numai fără a o distruge, dar și făcînd-o să producă mai multă esență utilă. Geografii pot ajuta la amenajarea zonelor și la alegerea sistemelor agro-forestiere adecvate, înainte ca Terra să moară de calviție ecuatorială.

Raluca Ionescu

• Pădurea amazoniană, acest enorm plămîn verde al Pămîntului, este amenințată. Dramaticul semnal de alarmă a declanșat în întreaga lume un puternic curent de opinie care cere oprirea neîntîrziată a exploatării neraționale a acestui tezaur al Terrei. Un amplu articol apărut în revistă „TIME" examinează pericolele, precum și soluțiile de salvare a pădurii amazoniene.

Deasupra Braziliei de vest cerul va rămîne întunecat și în timpul zilei din pricina fumului miilor de focuri aprinse de fermierii și crescătorii de vite care, într-un ritual al distrugerii, dau foc pădurii pentru a face loc terenurilor agricole și de pășunat. Ploile torențiale de anul trecut au încetinit ritmul incendierii. În 1988, fumul degajat de incendii a fost atît de dens, încît autoritățile din localitatea Porto Velho, din statul Rondônia, au fost nevoite să închidă, zile de-a rîndul, traficul aerian. O suprafață împădurită de mărimea Belgiei a fost făcută scrum. După ani și ani de nepăsare, lumea și-a dat seama, în sfîrșit, de prețul uriaș al acestor pierderi. Problema a devenit prioritară în cadrul luptei pentru salvarea naturii amenințate de activitatea distrugătoare a omului. Un mai vechi apel al ecologiștilor, „Salvați pădurea ecuatorială!", este preluat astăzi de numeroase voci pe plan internațional. Această chemare a declanșat o confruntare între țările industriale bogate, beneficiare, pînă acum, ale exploatării nemiloase a parcului forestier, sursă de materii prime ieftine, obținute cu investiții minime, în cadrul trusturilor transnaționale, pe de o parte, și țările în curs de dezvoltare, care își văd, astfel, încălcate suveranitatea și independența, pe de altă parte.

Cea mai afectată zonă se află în vestul Braziliei, pe teritoriul căreia se întinde mai mult de jumătate din bazinul amazonian. Imensa regiune aferentă fluviului Amazon și afluenților săi suferă asaltul oamenilor de 400 de ani. În tot acest timp, pădurea a sfidat prezicerile pesimiste. Dar acum, cînd fierăstraiele mecanice doboară copacii, barajele artificiale îneacă mari suprafețe și deșeurile provenite din minele de aur otrăvesc cu mercur apele, pericolul a devenit iminent. În Peru, pădurile sînt tăiate pentru a lăsa loc plantațiilor de coca, materia primă a cocainei. „E greu de precizat anul în care pădurea va muri — susține Philip Fearnside, de la Institutul

Amenințarea pădurii amazoniene: o sugestivă copertă a revistei „Time"

Național Brazilian pentru Cercetări Amazoniene – dar, dacă situația nu se va schimba, pădurea va dispărea cu siguranță."

Această perspectivă reprezintă o catastrofă cu urmări incalculabile pentru întreaga planetă. Pădurile tropicale, caracterizate printr-un grad înalt de umiditate, se singularizează prin paravanul constituit de frunzele și ramurile întrețesute, care oferă protecție unei extraordinare varietăți de plante și animale. Dispariția lor ar antrena moartea a peste un milion de specii de animale, o importantă parte a moștenirii biologice din zestrea planetei. Mai mult, incendierea deliberată a fondului forestier amazonian poate determina modificări climatice dramatice, datorită supraîncălzirii atmosferei, fenomen care generează așa numitul „efect de seră". „Pădurea ecuatorială este o imensă bibliotecă de științe naturale, un gigantic laborator farmaceutic, roata motrice a climei" – subliniază Thomas Lovejoy, de la Institutul Smithsonian din Washington.

Anterior „marii goane" în vederea achiziționării de pămînt brazilian, pădurile de smarald din Rondônia dispuneau de adevărate rezervații naturale. Pe tot întinsul ținuturilor situate la sud de Amazon nu existau discontinuități în acoperișul stufos al pădurii. Pe fiecare metru pătrat fremăta o viață diversă: insecte, păsări, maimuțe. Au urmat, începînd din anii '70, valurile de coloniști care au culcat la pămînt sau au dat pradă flăcărilor uriașe parcele de material lemnos ca să poată înălța orașe, construi drumuri, semăna culturi agricole. Nou-veniții s-au așezat aici ca pe un pămînt al făgăduinței, dar activitatea lor a adus cu sine un cortegiu de devastări. Solul, suficient de nutritiv pentru păduri, nu s-a dovedit, însă, adecvat culturilor cerealiere, așa că majoritatea celor veniți s-au resemnat să ducă o viață nevoiașă, necontenit amenințată de boli. Aproape 20 la sută din pădurile Rondôniei au fost distruse. În ritmul actual, ele vor dispărea cu totul în următorii 25 de ani.

Aceeași situație se întîlnește pretutindeni pe glob. Îmboldită de sărăcie, de creșterea demografică sau de lăcomie pur și simplu, omenirea a declarat război plantelor și animalelor cu care conviețuiește pe planetă. Potrivit opiniei autorizate a lui Peter Raven, director al grădinii botanice din Missouri, în 30 de ani, datorită oamenilor, vor pieri, în medie, 100 de specii pe zi, cel mai înalt ritm de extincție din preistorie încoace. Nici chiar pieirea în masă, acum 65 de milioane de ani, a dinozaurilor și a altor nenumărate specii n-a afectat, în mod semnificativ, echilibrul ecologic. Dar acum, plantele mor –, și de data asta, nu cometele și vulcanii sînt îngerii distrugerii, ci înșiși oamenii.

Paradisul din pădure

Interesul pasionat cu care se duce astăzi lupta de combatere a distrugerii perimetrului verde al planetei este lesne de înțeles pentru cel care a avut prilejul să-și arunce privirea peste vastele desfășurări ale bazinului amazonian. Fluviul și zona forestieră aferentă acoperă peste 4 milioane de kilometri pătrați și se întind între granițele a 9 state. O maimuță cu simțul aventurii ar putea călători din creangă în în creangă de la un capăt al continentului sud-ame-

Amazonul: cursul său se întinde pe 6400 km, debitînd în Atlantic 150 000 mc/sec

rican la celălalt. Alimentat de mai mult de 1000 de afluenți, Amazonul șerpuiește cale de 6.400 de kilometri – lungime care îl situează pe locul doi după Nil. Însă, în ce privește volumul hidrologic, Amazonul n-are rival. El rostogolește zilnic în ocean o cantitate enormă de apă, de 60 de ori mai mult decît competitorul său. Jungla este atît de deasă și viermuiește de o viață atît de variată, încît biologii se dovedesc neputincioși să o descrie în mod exhaustiv. Un studiu al Academiei americane de științe naturale arată că, pe o parcelă martor de 6,4 km pătrați de junglă, trăiesc 750 de specii de arbori, 125 de specii de mamifere, 400 feluri de păsări, 100 soiuri de reptile și 60 de specii de amfibieni. Fiecare arbore poate găzdui peste 400 specii de insecte. Deseori, animalele și plantele de aici au dimensiuni uriașe, caracteristice regiunii amazoniene. Plante exotice cu frunze ce ating diametrul de 2 metri, fluturi cu aripi de 20 de centimetri, pești de 3 metri. Legea junglei obligă viețuitoarele să recurgă la cele mai năstrușnice deghizări pentru a-și păcăli sau respinge dușmanii, pentru a se împerechea, pentru a-și agonisi hrana. Omizi cu aspect reptilin, plante care emană mirosuri atrăgătoare, copaci care se folosesc de pești pentru a-și împrăștia semințele în timpul revărsărilor de ape. Pădurile tropicale constituie un adevărat depozit unde se îngrămădesc toate împlinirile procesului de evoluție a vieții animale și vegetale, și ele își arată valoarea pe măsură ce își dezvăluie tainele. Arborele „piquia", de pildă, produce o substanță toxică pentru furnicile mîncătoare de frunze, insecte care provoacă pagube de milioane de dolari anual agriculturii Americii de Sud. Asemenea otrăvuri naturale propun alternative la periculoasele pesticide sintetice. Alte chimicale elaborate de junglă au îngăduit punerea la punct a unor tratamente noi împotriva hipertensiunii arteriale și chiar a unor forme de cancer. Informațiile codificate în genele plantelor și animalelor amazoniene pot furniza, în ultimă instanță, cheia rezolvării unui întreg cortegiu de probleme medicale.

Cercetătorii sînt de-a dreptul îngrijorați de faptul că distrugerea pădurilor „umede" poate instala un haos climatic. Datorită volumului imens de nori generați de masa verde, sistemul amazonian joacă un rol major în distribuirea căldurii pe suprafața globului. Orice perturbare a acestui proces este susceptibilă să producă efecte incalculabile. Mai mult, regiunea amazoniană înmagazinează cel puțin 75 de miliarde tone de carbon în copaci care, atunci cînd sînt arși, emană bioxid de carbon în atmosferă. Aerul, și așa afectat de emanațiile industriale sau ale automobilelor, se poate supraîncălzi într-o măsură și mai mare, generînd fenomenul cunoscut astăzi în întreaga lume sub denumirea de „efect de seră". Nimeni nu știe cu siguranță care vor fi consecințele emanației excesive de bioxid de carbon, dar mulți oameni de știință se tem că Pămîntul va începe să se supraîncălzească, provocînd, astfel, schimbări climatice devastatoare pentru viață.

Risipa combustibilului: copacii sînt arși pentru a fabrica mangalul necesar topirii unor minereuri

Viguroasă și, totuși, decepționant de fragilă

Multe țări afectate de moartea pădurilor au introdus programe de salvare. Astfel, în aprilie anul trecut, guvernul brazilian anunța un pachet de măsuri pentru a stăvili distrugerea pădurilor amazoniene, proiect intitulat „Natura noastră". „Fără îndoială, – susține Celio Valle, director al nou createi agenții pentru protecția mediului înconjurător-prezervarea și dezvoltarea fondului forestier amazonian vor deveni un important subiect al campaniei electorale prezidențiale din acest an din Brazilia". Dar mulți brazilieni cred încă în indestructibilitatea pădurilor amazoniene. Întrebat despre un controversat proiect hidroelectric care ar urma să inunde o porțiune de pădure de mărimea Marii Britanii, un inginer brazilian susținea: „Da, desigur, este o zonă întinsă, dar, în comparație cu suprafața totală a pădurii amazoniene, această arie este nesemnificativă. Nu este ușor să distrugi o pădure tropicală. Aici lucrează în permanență însemnate forțe naturale recuperative".

Cu toate acestea, pădurea „umedă" este decepționant de fragilă. Lăsată în voia ei, devine un ecosistem care se autosusține pe timp nelimitat. Dar nu se poate adapta cu ușurință la invazia umană și nu opune rezistență la dorința oamenilor de a o transforma în suprafețe agricole sau pășuni. Pădurea funcționează ca un delicat și echilibrat organism ce reciclează o parte din hrană și umiditate. Numeroși nori de aburi plutesc deasupra întinderii nesfîrșite de pădure, în timp ce apa se evaporă de pe frunzele copacilor, răcorind aceeași pădure care inhalează lumina intensă a soarelui. Curenții de aer adună aceste punguțe de apă sub formă de vapori și îi transformă în fioroși nori negri care readuc umiditatea prin torenții de ploaie tropicală. Animalele și vegetația moartă se descompun cu rapiditate, iar substanțele nutritive, rezultate din acest proces, pătrund în sol pentru a da naștere la o nouă generație de plante. Dar, cînd este vitregit de copacii lui, terenul devine neospitalier. Cea mai mare parte a solului amazonian este nepregătit pentru a fi folosit ca teren fertil agriculturii. Pădurile „umede" au o neînchipuită capacitate de a dezvolta soluri care, în alte părți geografice, nu ar putea să germineze nici măcar o sămînță.

De-a lungul istoriei, potențialii pionieri sau investitori au descoperit pe propria piele cît de neospitalieră poate fi pădurea amazoniană. Industriașul american Henry Ford a încercat, în două rînduri, în anii '20 și '30, să-și construiască un imperiu al cauciucului natural în desișul pădurii. Dar, cînd umbrela protectoare a secularilor arbori a fost distrusă, co-

Bogăţia junglei: un indian recoltînd cauciuc natural fără a distruge preţioasa sursă

pacii de cauciuc s-au uscat. În 1987 multimilionarul american Daniel Ludwig a lansat un ambiţios proiect de curăţare a peste 2,5 milioane ari de pădure, ca, pe terenul astfel obţinut, să planteze copacii Gmelina, recunoscuţi pentru esenţa lor lemnoasă deosebit de preţioasă. El nu şi-a imaginat că amintita specie de copaci importaţi vor fi sensibili la efectele pesticidelor din zonă. Întreaga plantaţie s-a uscat, iar el a abandonat acest proiect care a cauzat mari daune zonei „amenajate". Au existat, desigur, şi alte asemenea proiecte. În 1970 a fost construită magistrala transamazoniană, care porneşte din oraşul de coastă Recife şi străbate jungla, îndreptîndu-se spre frontiera cu Peru. Ea era menită să încurajeze „marea cucerire" a terenurilor, aventură similară colonizării Vestului american. Doritorilor li s-au asigurat transportul, precum şi dreptul de a intra în posesia unei parcele după defrişarea acesteia. Dar visul a peste 8000 de familii care s-au încumetat să înfrunte pădurea s-a transformat în coşmar. Solul, nu atît de bogat în minerale precum cel din Vestul american, s-a degradat după defrişare, iar culturile s-au uscat în cîţiva ani. Proprietarii corporaţiilor transnaţionale n-au descurajat însă, continuînd să construiască şosele, baraje şi aşezări, în multe cazuri cu bani din partea Băncii Mondiale şi a Pieţei comune şi a Japoniei. Două asemenea mari proiecte – pentru păduri o adevărată calamitate – sînt Grande Carajás, care prevede ridicarea unui complex de minerit, şi Polonoroeste – o magistrală de-a lungul căreia urmează să fie înălţate numeroase aşezări. Programul Grande Garajás, în valoare de peste 3,5 miliarde de dolari şi care acoperă o suprafaţă de 324 de mile pătrate în estul bazinului amazonian, îşi propune să exploateze imensele resurse, poate cele mai mari din lume, de fier, magneziu, bauxită, cupru şi nichel. Principalele exploatări de minereu de fier funcţionează din 1985 şi au un slab impact asupra pădurii. Problema spinoasă rezidă, însă, în combustibilul folosit la topirea minereului: lemnul. Autorităţile se tem că se va întîmpla ceea ce s-a întîmplat în cazul minelor Gerais, din sud-estul Braziliei, unde prelucrarea minereului a necesitat consumarea a două treimi din pădurile din zonă. Celălalt mare proiect, Polonoroeste, îşi propune să modernizeze ţinutul Rondônia, este subvenţionat de firme occidentale şi se înfiripă în jurul magistralei BR-364. Este proiectul care a declanşat actuala campanie internaţională de salvare a pădurilor ecuatoriale şi tropicale din zona Amazonului. În locul promiselor localităţi moderne, au apărut „oaze" ale distrugerii în care pădurile cad pradă flăcărilor. În egală măsură, au avut de suferit triburile de indieni, multe trebuind să fie strămutate, sau, cum este cazul tribului Nambiquaro, au fost decimate de bolile civilizaţiei. „Mutaţi un trib, a cărui principală activitate este vînătoarea, cu numai 50 de kilometri, şi acesta va muri de foame" – susţine Jason Clay, director al Institutului de cercetări privind supravieţuirea culturilor.

Procesul de dispariţie a pădurilor va începe dinspre marginea lor, cum este cazul ţinuturilor Acre şi Rondonia. Or, în vreme ce pădurea amazoniană, luată ca un tot, generează jumătate din necesarul de umiditate, procentul este mult mai ridicat în statele din vest, situate departe de Atlantic. Aceasta înseamnă că despăduririle pot avea efecte puternice asupra climei din aceste state. „Imaginaţi-vă ce consecinţe ar apărea dacă sezonul secetos s-ar extinde cu încă două luni!" se cutremura Philip Fearnside, de la Institutul brazilian pentru cercetări amazoniene.

Şi tot el spune un mare adevăr, subliniind că „singura şansă pentru supravieţuirea pădurilor este aceea de a le lăsa în pace."

Liviu Duma

Febra aurului: prospectorii otrăvesc pămîntul şi apa

Cu dirijabilul peste jungla amazoniană

TERRA TERRA TERRA

● Purtînd numele faimoaselor războinice ale mitologiei Greciei antice, Amazonul nu este numai cel mai mare fluviu al Americii de Sud, ci și fluviul cu cel mai mare debit din lume: 150 000 m^3/s (la vărsare). Purtîndu-și apele de la 100 km de coasta Pacificului (Apurimac, în Peru), Amazonul străbate continentul sud-american pentru a-și vărsa apele în Oceanul Atlantic printr-un estuar cu o deschidere de 80 de km. O dată pe an, fluxul oceanului înaintează în amonte ca un uriaș val pe o distanță de 1 000 de km. Fenomenul, unic în lume, poartă numele de Pororoca. La atîtea superlative, Amazonul își mai adaugă unul: este fluviul cu cel mai mare bazin hidrografic al Terrei (aproximativ 7,2 milioane de km^2).

Prin diversitatea și unicitatea formelor vegetale, bazinul Amazonului poate fi numit, fără exagerare, cel mai mare și mai vechi depozitar dendrologic al planetei, unele din speciile aflate aici avîndu-și originea în îndepărtatul terțiar.

Trăsătura dominantă a acestui areal o reprezintă pădurea tropicală sau selva, care se întinde de la Oceanul Atlantic de Sud și pînă la trecătorile Anzilor, pe o suprafață de circa 5 milioane km^2.

Văzută de sus, pădurea ecuatorială pare o imensă carpetă de burete, uniformă și monotonă. Abundența vegetală a copacilor unește, la aproximativ 35—50 de metri deasupra solului, coronamentul copacilor, formînd un „acoperiș verde" de nepătruns.

Acest muzeu sui-generis continuă să suscite interesul specialiștilor de pretutindeni. Anul trecut, un grup de cercetători au decis, printr-o metodă originală — ne asigură publicația britanică „New Scientist" —, să descifreze din misterele acestui „acoperiș verde".

Conducătorul expediției, Francis Hallé, de la Universitatea din Montpellier II din Sudul Franței, a afirmat că expediția este unică prin faptul că principalul mod de locomoție, cu acces la „acoperișul Amazoniei", a fost dirijabilul. „Nimeni n-a studiat partea superioară a pădurii tropicale, cu toate că se întîmplă multe acolo", a mai adăugat el. „Acoperișul" captează energia solară și este bogat populat cu viețuitoare.

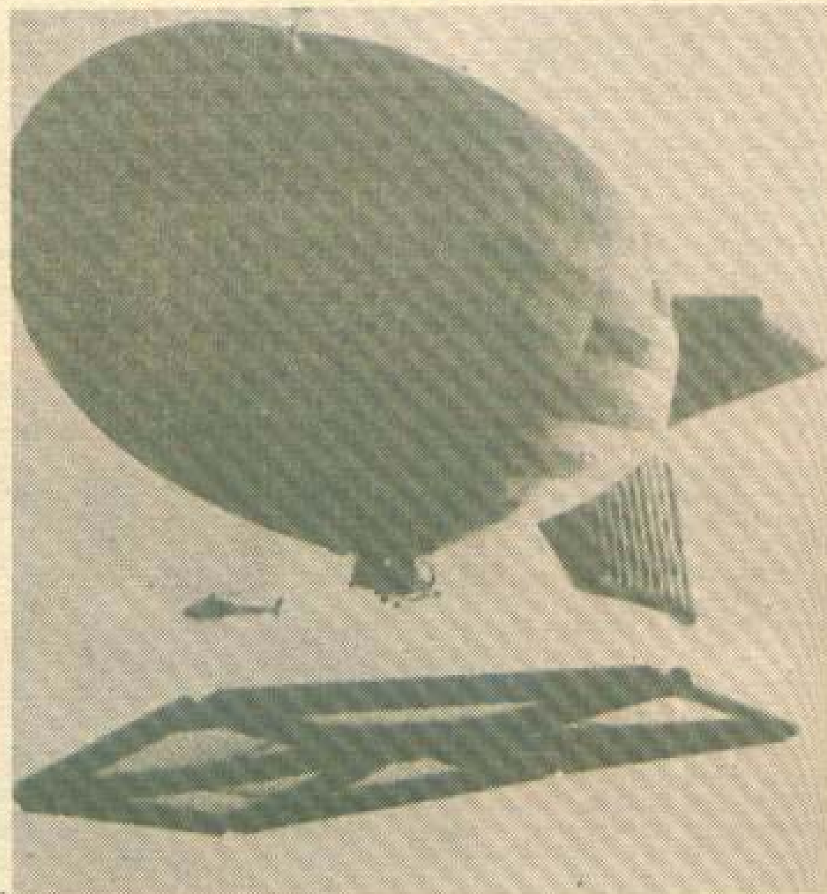
Oamenii de știință, care au mai încercat în trecut să studieze straturile cele mai de sus ale pădurii tropicale, s-au folosit de pasarele sau platforme. În orice caz, aceste structuri trebuiau legate zdravăn de ramurile copacilor, ramuri aflate cu cîțiva metri mai jos de bolta verde a copacilor. Dirijabilul poate susține însă, deasupra coronamentului, o plută cu pînă la 10 cercetători. Ei pot să-și aleagă exact locul unde doresc să se oprească și să aterizeze. „Este ca și cum ați întinde o batistă în grădina dumneavoastră", a explicat Adrian Bell de la Universitatea din North Wales, Bangor, Marea Britanie, unul dintre cei 60 de oameni de știință participanți la expediție.

Dirijabilul are posibilitatea să lase pluta acolo unde este nevoie, să transporte cercetătorii între tabăra principală și locul de cercetat, să revină și să-i „colecteze" pe oamenii de știință după 2—3 zile și să transporte pluta în alt loc.

Pluta, concepută de Gilles Ebersolt, se compune din mai mulți „caltaboși" din cauciuc gonflabil, așezați în formă de hexagon. Șase asemenea „caltaboși" sînt dispuși radial, împreună cu un disc din fibră de carbon care întărește platforma. O plasă rezistentă acoperă toată structura.

Jumătate din membrii expediției au fost europeni, ceilalți — cercetători venind de la Universitatea din Sao Paolo și de la Institutul Național pentru Cercetarea Amazonului (INPA) din Brazilia. Echipa a inclus specialiști din mai multe discipline științifice.

„Sîntem interesați în fiecare aspect al pădurii tropicale. Nu se știe mai nimic despre coronamen-

tul ei, aşa că totul este nou. Vom şti mai multe peste cîţiva ani", declara Hallé. Ceea ce-l preocupă personal pe Hallé este modul în care plantele şi animalele conviețuiesc. El a mai adăugat că oamenii de ştiinţă ar trebui să studieze şi eficienţa procesului de fotosinteză în ţesuturi, la diferitele niveluri şi etaje ale pădurii.

Bell, specialist în morfologia şi anatomia plantelor, a studiat arhitectura copacilor din pădurea tropicală: dispunerea mugurilor pe crengi, în funcţie de crengile din jur şi de lumina care ajunge, accidental, pînă la ei. „Mugurele, ca orice altă plantă, are un anumit repertoriu de posibilităţi — el poate fi programat să se dezvolte şi să încolţească, să devină floare, o ramură principală ori să rămînă în stare latentă". Acelaşi specialist a colectat muguri spre studiere, în speranţa că va descoperi cheia despre modul în care mugurii sînt programaţi să se dezvolte.

Actualul model al „plutei acoperişului", cum şi-a botezat Hallé platforma de cauciuc, este o variantă simţitor îmbunătăţită a modelului folosit în 1986, într-o expediţie asemănătoare, neîncununată de succes. O altă îmbunătăţire a constat în existenţa unor trape de coborîre menite să faciliteze accesul oamenilor de ştiinţă. Braţele radiale ale plutei au fost, de asemenea, mai rigide decît la modelul anterior, pentru a micşora riscul unei aterizări greşite.

Bell a spus că pluta a oferit oamenilor de ştiinţă „o posibilitate unică de a vizita un habitat pînă mai ieri neexplorat". El a asemănat pluta cu echipamentul subacvatic de cercetare a recifelor de corali. „Vom vedea astfel de plute tot mai des în viitor", a adăugat Hallé.

Au mai existat şi alte metode de studiere a coroanei copacilor — nu atît de încîntătoare, probabil, ca dirijabilul, dar nu mai puţin şocante. În Malayezia, de exemplu, localnicii au învăţat limbajul unei specii de maimuţă, Macaca Nemestrina, şi au dresat cîteva exemplare să adune fructe şi flori din vîrful copacilor. Din păcate, Macaca Nemestrina îşi are arealul în Asia de Sud-Est. Se va folosi Hallé de un ajutor similar? Referindu-se la aceasta, el a afirmat: „N-avem nevoie de asemenea ajutor, dispunem de ceva cu mult mai bun".

Sorin Dinescu
(traducere şi adaptare după „New Scientist")

Fotbal — 1990

O dată calendaristică îl preocupă, în mod special, pe Luca di Montezemolo, director general al Comitetului de organizare a turneului final al Campionatului mondial de fotbal din Italia: 8 iunie 1990. În acea zi, la ora 18, pe stadionul „Giuseppe meazza" din Milano, vor păşi în teren echipele care vor inaugura seria meciurilor: formaţia Argentinei, cîştigătoarea de acum patru ani, în Mexic, a titlului mondial, şi Camerun, după cum s-a stabilit prin tragere la sorţi. Din acel moment şi timp de o lună, peste 15 miliarde oameni din întreaga lume vor avea ochii aţintiţi asupra Italiei. Separat, acest mare eveniment sportiv va avea, cu siguranţă, şi mari implicaţii de ordin turistic, întrucît se anticipează o afluenţă record spre cele 12 oraşe unde se vor disputa meciurile : Bari, Bologna, Cagliari, Firenze, Genova, Milano, Napoli, Palermo, Torino, Roma, Udine şi Verona. Este lesne de prevăzut că un asemenea eveniment de mari proporţii presupune un efort considerabil pe planul organizării. În această acţiune sînt angrenate opt instituţii de prim rang, care vor asigura servicii de cel mai înalt nivel. Să luăm doar un exemplu. La competiţie vor lua parte 12000 de jucători, antrenori, conducători şi ziarişti, cărora trebuie să li se asigure o bună găzduire, un transport rapid şi comod, condiţii de lucru (antrenamente, transmisii telefonice şi televizate, hrană specifică etc.). Va fi editată o carte cu toate detaliile necesare, vor fi angajaţi peste 2500 de însoţitori de înaltă profesionalitate (selecţia a şi început), vor fi concentrate peste 100 de autobuze confortabile şi 600 de automobile conduse de şoferi care cunosc foarte bine oraşele respective. Un alt exemplu. Televiziunea italiană va avea o contribuţie de prim rang pentru că un campionat mondial de fotbal este, totuşi, un spectacol televizat. Va fi necesară o înaltă tehnologie, un număr sporit de telecamere (52 în total) etc., o mobilizare de crainici, tehnicieni angajaţi în transmiterea tuturor meciurilor din cele 12 oraşe. Televiziunea italiană mai urmează să creeze condiţiile necesare pentru ca cei 7000 de ziarişti să poată colabora cu RAI pentru a putea transmite în direct, în zeci de ţări, meciurile de fotbal.

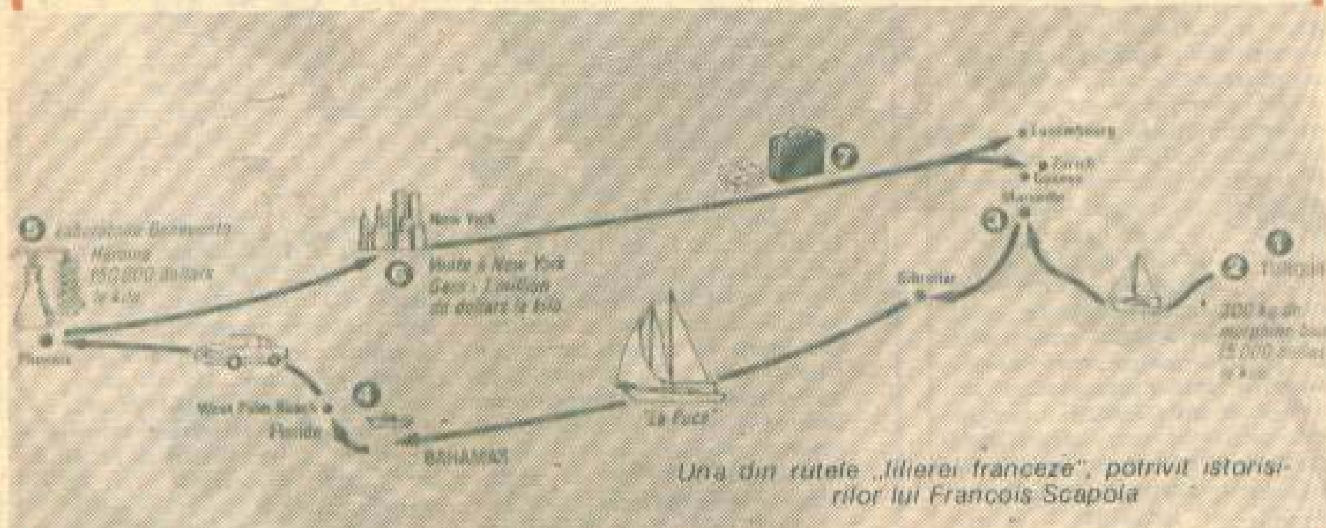
Luca di Montezemolo şi mascota campionatului mondial

Răspunzînd unor întrebări ale unui reporter, Luca di Montezemolo, a menţionat că mai sînt multe probleme de rezolvat. El a citat, în această ordine de idei, că mai există dificultăţi în privinţa asigurării unui trafic rapid, parcajelor, fluenţei sosirii avioanelor, grăbirii unor lucrări de amenajare a unor terenuri (inclusiv anexele corespunzătoare), citînd, în capul listei, tocmai capitala ţării, Roma. Majoritatea stadioanelor au fost construite cu foarte mulţi ani în urmă, deci ele trebuie modernizate pentru a asigura condiţii foarte bune de vizionare şi siguranţă pentru spectatori (toate stadioanele vor avea locuri numai pe bănci şi vor fi numerotate).

La o altă întrebare, directorul general al Comitetului de organizare a menţionat enormul interes pe care l-a provocat acest turneu atît în ţară cît şi peste hotare. Astfel, de la punerea în vînzare a biletelor de intrare, s-au şi vîndut aproape 60 la sută. Cel mai impresionant amănunt, în legătură cu interesul stîrnit peste hotare, este cel oferit de Japonia, care, deşi nu are o tradiţie fotbalistică, a reţinut un număr imens de bilete **(Gh.R.)**

1000+1 • 1000+1 • 1000+1
1000+1
1000 + 1
1000+1
1000+1 • 1000+1 • 1000+1

din nou despre „FILIERA FRANCEZĂ"

Una din rutele „filierei franceze", potrivit istorisirilor lui Francois Scapola

Cine nu a auzit de „filiera franceză"? O veche reţea a traficului ilicit de droguri, care, cu ani în urmă, ocupa prima pagină a ziarelor. S-a crezut, multă vreme, că a dispărut şi că a fost dată uitării de lumea interlopă din Marsilia, după ce, la începutul anilor '70, graţie acţiunii concertate a poliţiilor franceză şi americană, reţeaua a fost decapitată. A fost nevoie, însă, de arestarea şi dezvăluirile unui mic gangster din Marsilia – Francois Scapola –, înălţat la rangul de patron al unei reţele de traficanţi de stupefiante, pentru a se descoperi adevărul: „Filiera franceză" a renăscut, traficanţii francezi aflîndu-se în punctele-cheie ale comerţului cu droguri. În Thailanda, Columbia, Liban, ei sînt asociaţii cei mai căutaţi de către Mafia americană.

Informaţiile obţinute în exclusivitate din surse ale poliţiei şi ale justiţiei, ca şi mărturiile unor gangsteri arestaţi, între care se află Francois Scapola, au permis revistei **„Le Nouvel Observateur"** *să întocmească un amplu dosar al noii „filiere franceze", din care reproducem următoarele largi extrase.*

Undeva, într-o închisoare din Elveţia

În fiecare dimineaţă, face puţină gimnastică. Citeşte presa şi visează la o altă viaţă. În celula sa confortabilă, undeva în Elveţia, îşi imaginează că este deja cetăţean american. Ce nume va purta? John Smith, Tom Callaway sau Francis Kennedy? Nu s-a hotărît încă. Ce înfăţişare va avea după ce va trece pe la chirurgul-estetician? Blond cu părul creţ, cu pomeţii mari şi nasul acvilin, el care, în lumea interlopă a Marsiliei, era poreclit François-brunetul?

La cei 44 de ani ai săi, François Scapola este nerăbdător să intre în pielea altui om. Este de înţeles. În ianuarie 1987, el a depus mărturie, la New York, în procesul fraţilor Benevento, naşii Mafiei americane. A făcut dezvăluiri complete. A spus tot ceea ce justiţia americană dorea să afle despre una dintre cele mai mari reţele de traficanţi din istoria drogurilor. În S.U.A., fraţii Benevento, urmaşii lui Lucky Luciano, nu se aşteptau ca francezul să „trădeze". De trei ani şi jumătate, François Scapola vegetează într-o închisoare elveţiană. Este contractul pe care avocaţii lui l-au încheiat cu serviciul federal Drug Enforcement Agency (DEA — Agenţia de luptă împotriva traficului cu droguri). Ce i s-a promis? Că va fi liber, undeva în Statele Unite, sub o altă identitate şi cu o altă faţă. Contractul prevede că autorităţile americane se angajează să-i găsească de lucru, să-i garanteze securitatea şi „dreptul la fericire"!...

De atunci, trăieşte cu spaima în suflet. Aşteaptă pe ucigaşii Mafiei. Autorităţile elveţiene îl mută, la fiecare patru luni, într-o altă închisoare, pentru a preveni orice tentativă de asasinare. Deţinut sub o falsă identitate, François Scapola trăieşte ca un om hăituit. Un om bîntuit de groază, care, în fiecare seară cînd se culcă, îşi spune: „În noaptea asta mă vor curăţa". Un om care suspectează totul şi pe toată lumea — mîncarea, pe gardieni, pe avocaţi, pe judecătorii ce vin să-l ia interogatoriul. Îi suspectează chiar şi pe poliţişti.

Cum a ajuns acest om într-o asemenea situaţie? Cum a reuşit o mică secătură, care vagabonda pe străzile Marsiliei, să intre în cercul foarte închis al marilor traficanţi de stupefiante? Şi, mai ales, cum a înlesnit poliţiilor franceză şi americană să descopere că faimoasa „filieră franceză", care se credea că fusese definitiv dezmembrată la mijlocul anilor '70, continuă să activeze?

„Chimiştii" morţii

Marsilia, anii '60. Un tînăr ucenic de la reţeaua de încălzire din cartierul Endoume visează la „afacerea secolului", la o viaţă plăcută în insulele Bahamas.

Frecventează barurile de noapte ale lumii interlope, împreună cu prietenul său François Girard. Cei doi sînt nedespărțiți, umblă după fete și joacă fotbal. Oacheșul și atrăgătorul François Scapola este amuzant, seducător, în timp ce blondul Girard este un taciturn. De la vîrsta de 15 ani, atacă împreună bănci și fură mașini. Drumul clasic al gangsterilor obișnuiți. Dar, la acea vreme, în cartierul Endoume, tinerii vagabonzi trăiesc cu mitul nașilor. Au idoli. Pe cei din „filiera franceză", gangsterii care tratează de la egal la egal cu șefii mafiei siciliene pentru a aproviziona piața americană de stupefiante. Ei se numesc Mémé Guérini, Jo Venturi, Marcel Francisi.

La 20 de ani, François Scapola descoperă lumea tulbure a drogului. Și a „frăției" chimiștilor care fabrică heroina. (În cercurile Mafiei, ei sînt numiți „cuisiniers" sau „cooks" — bucătarii). Numele lor — Paul Brandhuys, Grégoire Leccia sau Edouard Toudayan. Dascălul lor — Jo Cesari, care, se pare, ar fi aflat secretul fabricării heroinei de la un bătrîn savant, pe jumătate nebun. Legendă? În orice caz, ea place tinerilor vagabonzi din cartierul Endoume, care manifestă o adevărată venerație pentru bătrînul Jo Cesari. Scund, sfios, aproape insignifiant, Jo are toate calitățile unui mărunt laborant, meticulos și muncitor. Dar, în lumea interlopă, el este considerat un geniu. „Făcea aur din opium", spunea, ironic, un polițist din Marsilia.

Bătrînul Jo, finanțat de Mémé Guérini, lansează „școala franceză" a chimiștilor morții. Înființează laboratoare în toate împrejurimile Marsiliei, unde manipulează ingredientele „pastei sale"... Și, dintr-o pastă cafenie importată din Liban sau din Turcia — morfina de bază —, face heroina în proporție de 97 la sută. Reputația sa devine internațională. În jurul lui toți se întreabă: cum reușește? Americanii, sicilienii, libanezii au încercat, și ei, să rafineze. Dar nu au obținut decît heroină mediocră, în proporție de 60 sau 70 la sută, ceea ce americanii numesc „brown sugar" (zahăr maro). Care-i secretul bătrînului Jo? „Trebuie să ai ochi și să nu precipiți lucrurile", avea să răspundă Jo Cesari.

Cu știința lui, Jo Cesari va cîștiga o avere colosală, lucrînd pentru ceea ce polițiștii de la stupefiante numesc triunghiul Palermo-Marsilia-Miami.

Arestat în 1972, el are 56 de ani și știe ce-l așteaptă. Legenda spune că, în timpul unei plimbări prin curtea închisorii, el s-ar fi întîlnit, pentru prima oară, cu un toxicoman. Domnul Jo are un șoc, își dă seama, abia acum, de răul pe care îl face. Să fi fost cuprins de remușcări la gîndul sutelor de kilograme de heroină pe care le-a rafinat în timpul vieții? Oricum, cîteva zile mai tîrziu, Jo se spînzură în închisoare.

Fantoma lui Jo Cesari nu a părăsit niciodată Marsilia. Fascinat, François Scapola face pasul hotărîtor și își oferă serviciile lui Gérard Labay, șeful uneia dintre cele mai mari bande ale „filierei franceze". Pe vremea aceea, Scapola nu era decît un „cărăuș". Traficanții de droguri treceau, însă, atunci printr-o perioadă grea. Statele Unite, inundate de drogurile rafinate în Franța, declaraseră război marilor traficanți. Serviciul de luptă împotriva traficului cu stupefiante fusese complet reorganizat, fondurile și mijloacele tehnice fuseseră mărite, iar numărul membrilor acestui serviciu sporise de zece ori. Se căutau mai ales „pocăiți". Și americanii vor găsi unul, în persoana lui Richard Berdin, arestat la 23 septembrie 1970.

Scapola îl cunoștea bine. Era un dur. Făcea parte din banda lui Labay și venea deseori în cartierul Endoume să povestească despre călătoriile sale prin lumea întreagă. Era ascultat cu religiozitate, căci cunoștea totul despre „buyuk baba", nașii Mafiei turce care strîngeau opiumul de la țărani, despre cumpărătorii sicilieni care tranzitau morfina de bază la Palermo sau în Corsica, despre zecile de laboratoare care lucrau continuu la Marsilia și despre transporturile spre New York, via Caraibe.

După ce a fost arestat, Berdin a povestit despre toate cîte le știa. Datorită lui, polițiile franceză și americană au reușit să decapiteze, la sfîrșitul anului 1972, faimoasa „filieră franceză", în primul rînd banda lui Labay, el însuși arestat pe cînd transporta cu mașina 106 kg de heroină. În schimbul a tot ce a povestit, Berdin își va schimba identitatea și fața, trăind astăzi undeva în Statele Unite, într-o clandestinitate totală. Printre victimele lui Berdin s-a aflat și François Scapola, condamnat la cinci ani închisoare. Va spune atunci prietenilor săi: „O să punem noi mîna pe Berdin într-o zi..."

Dar lucrurile s-au petrecut altfel. În noiembrie 1985, într-o cabană din Elveția, Scapola și alți gagsteri sînt prinși în plasa polițiilor elvețiană, franceză și americană, în timp ce se pregăteau să trimită spre Statele Unite zece kg de heroină rafinată. Scapola este încolțit. În Franța a fost condamnat la 35 ani de închisoare, în Elveția riscă să ia 20 de ani, și tot atîția în Statele Unite. Știe că este condamnat să-și sfîr-

Giovanni Falcone

șească zilele în spatele gratiilor. Ce-i de făcut? Să respecte legea tăcerii din lumea interlopă, să spere într-o evadare?

Cînd agenții de la DEA vin să-l vadă la Fribourg, la sfîrșitul anului 1985, ca să-l convingă să beneficieze de statutul de martor, își reamintește, bineînțeles, de Berdin. Unde se află acesta? Poate să-l întîlnească? Da, i se răspunde. Dar va dura cam mult. „Pentru a organiza o cît de scurtă întîlnire cu un «pocăit» — arată Carlo Boccia, responsabilul DEA la Paris — avem nevoie de cel puțin o lună de zile pentru a asigura o securitate totală. Căci Mafia nu glumește cu cei ce au hotărît să nu mai joace în hora ei. Luăm fantastice măsuri de precauție. De pildă, despre un tip ca Berdin, eu personal nu știu nimic, nici măcar unde locuiește. Știu doar că a cerut să i se facă o operație de chirurgie estetică. Deîndată ce și-a încheiat rolul de martor, a fost luat în grija unui serviciu special al FBI însărcinat cu protecția martorilor".

Sub stricta supraveghere a poliției, Berdin vine în Elveția și stă de vorbă cu Scapola. Da, trăiește, americanii s-au ținut de cuvînt. Nu mai are aceeași față, dar are aceeași voce. Cea cu care povestea tinerilor vagabonzi din cartierul Endoume despre călătoriile sale în Liban și Bahamas. Berdin a scăpat de răzbunarea Mafiei. Scapola va putea scăpa și el? Departamentul american al Justiției se angajează, prin contract, să-i apere viața. După a doua întîlnire cu cel pe care, cu ani în urmă, jurase să-l omoare, Scapola se hotărăște să vorbească. Avocați ai guvernului american îi pun să

semneze un contract format din trei părţi: prima — privind securitatea lui şi găsirea unei slujbe, a doua — privind degrevarea de orice urmărire judiciară, a treia — privind un tratament psihologic!? Căci, un om ce-şi schimbă înfăţişarea, urmărit de Mafia, are nevoie de sprijin moral...

Ce a dezvăluit Scapola?

Asigurat, Francois Scapola îşi povesteşte viaţa în faţa magnetofoanelor agenţiei DEA. Dezvăluie că, în 1984, a lucrat pentru fraţii Benevento, într-un laborator din Chandler, lingă Phoenix, statul Arizona. Treptat, pe măsură ce Scapola vorbeşte, magistraţii care-l interoghează reconstituie hăţişurile unei gigantice reţele a traficului de stupefiante. Seamănă, în mod ciudat, cu cea a „filierei franceze". După 20 de ani! Acelaşi triunghi Palermo-Marsilia-Miami. „Există totuşi o diferenţă, precizează Bernard Gravet, şeful Oficiului de Represiune a Traficului Ilicit de Stupefiante — OCRTIS. Astăzi, laboratoarele chimiştilor francezi nu se mai află la Marsilia. Pot fi în Liban, Sicilia, India, Statele Unite, Elveţia".

După destrămarea „fillierei franceze", în anii '70, Mafia americană îşi îndreaptă privirile spre Asia pentru a se aproviziona cu heroină. Dar, curînd, Cosa Nostra americană şi „Triadele" — societăţile secrete din Hong Kong, echivalentul Mafiei americane — încep să se agite. Între cele două grupări izbucneşte un război sîngeros. New York-ul devine un al doilea Chicago. „Familiile" îşi numără morţii. „Mafia nu a lucrat niciodată în deplină încredere cu asiaticii. Sînt prea diferiţi faţă de noi, povesteşte Carlo Boccia. Dar pentru a satisface cererea pieţei de stupefiante de calitate, cea de calitatea a patra, cea mai curată, este nevoie de buni specialişti în rafinare: fie asiatici, fie francezi".

La începutul anilor '80, o a doua generaţie de chimişti francezi este pe cale de a apărea în cartierul Endoume. Un grup constituit în jurul lui Scapola şi Girard. În plus, au găsit o „perlă rară", pe Philippe Wiesgril, un fost şofer şomer. Este un nou domn Jo. A învăţat meseria din întîmplare, în Liban, de la un prieten.

Între 1979 şi 1984, Scapola şi Wiesgril fac frecvente călătorii în Liban, în cele cîteva laboratoare presărate în Valea Bekaa. În această regiune libaneză se cultivă 4 milioane de hectare de haşiş anual şi, mai ales, se rafinează opiumul cvasioficial. Aici există amatori care produc „pudra" proastă, dar şi profesionişti, aşa-numiţii „chimişti", care, în general, sînt francezi.

Treptat, clanul Scapola îşi organizează un comerţ cu care se poate îndeletnici oriunde. Banii curg rîu. Cînd, în 1984, Mafia americană trimite un fel de SOS marsiliezilor — „Nevoie urgentă de chimişti francezi!" —, Paul Mandoloni, un fost partener apropiat al lui Mémé Guérini, se gîndeşte imediat la grupul lui Scapola. Acesta a lucrat în Liban, dar şi în periferiile Parisului, la Montreuil pentru Gaétan Zampa, în Thailanda, unde Scapola a scăpat, ca prin urechile acului, de plasa întinsă de poliţie, pentru Mafia siciliană, la Palermo, unde unul din prietenii lui, André Bousquet, medic pediatru devenit „chimist" pentru a-şi plăti datoriile făcute la jocurile de noroc, a fost arestat de judecătorul Giovanni Falcone.

După cîteva luni de ezitări, fraţii Benevento angajează echipa lui Scapola pentru o operaţiune. Numele de cod: „Phoenix". În închisoarea sa din Elveţia, Scapola o descrie în detaliu poliţiştilor. Iată versiunea lui: undeva, pe coasta turcă, un mic velier avîndu-l la bord pe Michel Régnier, gangster mărunt din Toulon,

Francois Scapola în timpul primei sale arestări

recuperează 350 kg de morfină de bază. După ce ajunge în Marsilia, unde mută marfa pe propriul vas, Régnier pleacă spre Bahamas. Aici, o echipă de profesionişti transportă încărcătura pe o insulă liniştită la vest de Palm Beach, statul Florida. Cu o maşină transportă, apoi, „coletul" într-o casă neocupată din Chandler, lîngă Phoenix.

Este momentul cînd intervin „chimiştii francezi" — François Scapola şi un alt fost vagabond din Endoume, Charles Altieri. Philippe Wiesgriel nu s-a băgat: „În Statele Unite, îi previne el, riscăm pedeapsa cu moartea pentru asemenea treburi". Rezultatul a fost uimitor: 150 kg de heroină pură, în proporţie de 85 la sută, este vîndută pe piaţa New York-ului. Beneficiul pentru clanul Benevento este de un milion de dolari la un kilogram. În Turcia, morfina de bază fusese cumpărată cu 15 000 dolari kilogramul, iar „salariul" celor doi francezi pentru această operaţiune riscantă este de aproape două milioane dolari. „Calitatea chimiştilor francezi este esenţială pentru Mafia, precizează un magistrat. Cu cît heroina sau cocaina este mai pură, cu atît dozele ce se vînd sînt mai mici şi, deci, veniturile cresc".

Satisfăcuţi de serviciile francezilor, fraţii Benevento le propun o nouă operaţiune de mare anvergură. Lovitura secolului — rafinarea unei tone de morfină de bază sosită din Pakistan. Undeva, însă, departe de Statele Unite, căci agenţia DEA ar fi sfîrşit prin a depista traficul. Se optează pentru India. Philippe Wiesgril, sub identitatea lui Michel Benedetto, este trimis la New Delhi să verifice calitatea mărfii. Francois Scapola este însărcinat să găsească un laborator. Fraţii Benevento îi dau un avans de un milion de dolari. Comerţul cu moartea lentă ar fi putut dura mult timp. Este, însă, întrerupt la 2 noiembrie 1985.

În acea zi, Scapola, însoţit de un personaj numit „Mesia", urmează să plece din Geneva spre New

Delhi. „Mesia", mare amator al filozofiei hinduse, ar trebui să-i slujească de ghid francezului. Dar, pe aeroportul din Geneva, Scapola, convins că este urmărit, se hotărîşte să nu mai plece şi să se refugieze într-o cabană de munte, lîngă Fribourg, unde prietenul lui, Altieri, „pregătea" zece kg de heroină.

Ghinion, însă. Poliţiştii elveţieni supraveghează de cîteva zile această cabană. Aşa ia sfîrşit aventura lui Scapola şi aşa începe mărturia unui gangster solitar.

Magistraţii care-l interoghează — judecătorul elveţian André Pillet şi judecătorul francez Michel Debacq — sînt copleşiţi de cele ce aud. Scapola face dezvăluiri complete. Îl acuză pe prietenul lui din copilărie, François Girard, că ar fi organizat asasinarea judecătorului Michel, îl trădează şi pe unul din naşii lumii interlope din Marsilia, Francis Vanverberghe, poreclit Francis-belgianul, care ar fi vîndut fraţilor Benevento 22 kg de heroină de origine asiatică. Ajută, apoi, la depistarea unei alte importante reţele, supranumită „Pizza Connection". Şi tot datorită lui sînt arestaţi, în 1988, în Mexic, trei foşti membri ai primei „filiere franceze" — Jean Claude Kella, Jean Orsoni şi Francois Orsoni. Cei trei tocmai introduseseră în Statele Unite 700 kg de stupefiante pentru cartelul columbian de la Medellin. În sfîrşit, ultima mare „pradă" legată de revelaţiile lui Scapola este aceea a lui William Perrin, arestat în octombrie 1988, în insula Sf. Martin din Caraibe. Acest gangster francez transporta peste 3 milioane de dolari în bani lichizi. Astfel, Francis-belgianul şi William Perrin ajung în spatele gratiilor.

Judecătorul italian Giovanni Falcone se deplasează, atunci, la Marsilia pentru a confrunta dosarele sale cu cele ale judecătorului Michel Debacq. Cei doi magistraţi sînt obligaţi să accepte evidenţa: francezii continuau să se afle în centrul traficului internaţional de droguri. O nouă „filieră fraceză" era dispersată în cele patru colţuri ale globului, gata de funcţionare la un singur apel telefonic.

Un magistrat în lupta împotriva Mafiei

De peste zece ani, judecătorul Giovanni Falcone din Palermo luptă pe toate fronturile împotriva Mafiei. Renumitul magistrat a făcut obiectul unei campanii vizînd limitarea puterilor sale, apoi discreditarea şi izolarea sa. Anul trecut, a existat chiar încercarea de

California. Distrugerea culturilor ilegale de canabis

a-l plasa pe Falcone sub controlul judecătorului Meli. Falcone a reacţionat, însă, prompt şi şi-a prezentat demisia. Au fost sesizaţi preşedintele Italiei şi parlamentul ţării, şi Falcone a fost reconfirmat la conducerea anchetelor împotriva Mafiei.

Au existat şi o serie de tentative de asasinare a renumitului magistrat anti-Mafia, între care cea de la începutul lunii august 1989, care a fost dejucată de poliţia italiană, în apropierea închisorii Vasto din sud-estul regiunii peninsulare a Italiei, unde Falcone se afla pentru a consemna depoziţiile unor deţinuţi. Într-un apartament de lîngă închisoare a fost descoperit un adevărat arsenal, ceea ce a determinat autorităţile să considere că, de data aceasta, fusese programat un atac masiv asupra convoiului blindat al judecătorului. În prezent, Giovanni Falcone pregăteşte un nou proces ce aduce în prim-plan legăturile dintre Mafia şi „centre ale puterii oculte".

Omul care a aruncat în închisoare peste 500 de mafioţi, între care principalii şefi ai „onoratei societăţi", susţine că, pentru el, renaşterea „filierei franceze" nu este o surpriză.

Iată ce declara Falcone unui ziarist de la „Le Nouvel Observateur", la scurtă vreme după dezvăluirile făcute de François Scapola: „Ancheta mea, purtată în colaborare cu judecătorul Debacq, la Marsilia, şi care s-a încheiat în 1986, a dus la inculparea unui mare număr de oameni din Palermo şi Marsilia. Am descoperit multă heroină provenită din Turcia, pe care o rafinau chimişti francezi, oameni care, cu ajutorul sicilienilor, asigurau exportul de droguri către Statele Unite. Nu ştiu dacă chimiştii de azi sînt descendenţii celor din anii '60. Ştiu, însă, sigur că principalul dintre ei, Bousquet, arestat încă din 1979, nu mai este în măsură să-i înveţe nimic. Cred că «familiile» ţin să păstreze secretul tehnicii rafinării pentru a evita proliferarea chimiştilor, ceea ce ar face să scadă preţul mărfii pe piaţă."

Întrebat despre rolul Mafiei siciliene în noul triunghi în curs de reconstituire, magistratul italian a răspuns: „Asistăm, în Italia, la o creştere îngrijorătoare a numărului de morţi din cauza drogurilor — circa 70 pe lună. Şi la un dublu fenomen: creşterea puternică a prezenţei cocainei, fără, însă, ca heroina să scadă. Apare, astfel, clar că pieţele heroinei şi cocainei se completează şi că un sistem de schimb între cele două reţele de aprovizionare este pe cale de a se realiza. Sicilia, ca centru de distribuire, la mijlocul drumului între Extremul Orient şi Statele Unite, pare să-şi fi pierdut puţin din importanţă, dacă este să dăm crezare anchetatorilor americani. Acest lucru nu înseamnă, însă, că Mafia siciliană nu se mai interesează de traficul de droguri. Dimpotrivă. Cosa Nostra continuă să fie prezentă, dar mai discret. Ea şi-a diversificat activitatea la nivel internaţional şi se poate spune, după opinia mea, că prezenţa ei este chiar mai puternică. Rolul Mafiei siciliene, de pildă, este decisiv în ce priveşte distribuirea.

Drumul heroinei este, deci, pe cale de a se modifica. Există tot mai mult tendinţa, pe piaţa mondială, de a cumpăra heroină prost rafinată direct din ţările producătoare. Este o operaţiune profitabilă pentru traficanţi, deoarece ea permite să se treacă peste anumite etape. Cred, de asemenea, că, astăzi, banii murdari se reinvestesc prin intermediul unor persoane din lumea finanţelor, persoane total lipsite de scrupule. De altfel, acest lucru explică îmbogăţirea fabuloasă a unor personalităţi ale lumii financiare naţionale şi internaţionale. Acest fenomen reclamă o colaborare internaţională care să permită stabilirea originii bogăţiilor acestor oameni. În acelaşi timp, ar trebui armonizate normele juridice ale diferitelor ţări. În Italia, de pildă, există o lege excelentă, care a fost foarte utilă pentru îngheţarea bunurilor şi proprietă-

ţilor mafioţilor condamnaţi pentru asociere criminală. Această lege va fi lărgită — suspecţii vor fi cei ce vor trebui să dovedească originea licită a bunurilor lor".

Împotriva „inamicului nr. 1"

În lupta împotriva traficanţilor de stupefiante, DEA dispune de mii de agenţi, de mijloace de acţiune nelimitate şi de milioane de dolari.

...Robert şi Kathleen sînt doi temerari cavaleri ai „cruciadei" antidrog. Doi agenţi americani care s-au infiltrat, timp de doi ani, în lumea cocainei din Florida, Panama şi Paris. Cu preţul vieţii lor, ei s-au angajat în slujba traficanţilor celor mai redutabili şi mai puternici din lumea celor pentru care comerţul cu droguri se soldează cu profituri uriaşe — cea a cartelului Medellin, în Columbia. Rezultatul acţiunii lor a fost arestarea, în octombrie 1988, a 85 de persoane şi, mai ales, pentru prima oară în istoria luptei antidrog, inculparea unei bănci — BCCI.

Agenţii DEA îşi asumă uneori riscuri enorme pentru a-i prinde pe traficanţi. Instalează false laboratoare, înfiinţează bănci pentru a întinde capcane financiarilor veroşi, cumpără kilograme de cocaină pentru a-i demasca pe vînzătorii de stupefiante...

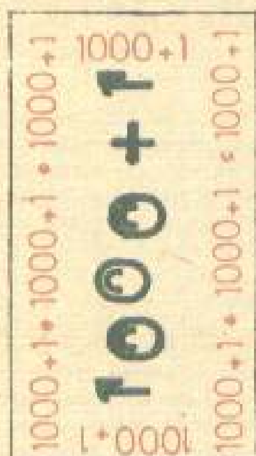
Este adevărat că S.U.A., cu cei 6 milioane de cocainomani ai lor, sînt foarte afectate de traficul de droguri. Pentru majoritatea americanilor, flagelul drogurilor constituie „principala preocupare". Congresul şi Casa Albă s-au angajat solemn să pună capăt acestui „inamic nr. 1". Încă din 1973, în Statele Unite a fost creată o formidabilă maşină de luptă antidrog, faimoasa DEA: 4 500 de agenţi repartizaţi în 121 de birouri pe teritoriul S.U.A. şi în 43 de ţări ale lumii. Serviciile sale dispun de un fişier de informaţii tentacular — în orice moment şi în orice colţ al lumii, un agent poate obţine informaţii despre... un mărunt vînzător de droguri din Bronx, despre un bancher suspect din Zürich. Este suficient să se conecteze la banca centrală de date a DEA de la Washington, folosindu-se de un microordinator şi o antenă parabolică portativă. Acest material de înaltă tehnologie intră într-o valiză de mînă şi poate fi alimentat cu o baterie de maşină...

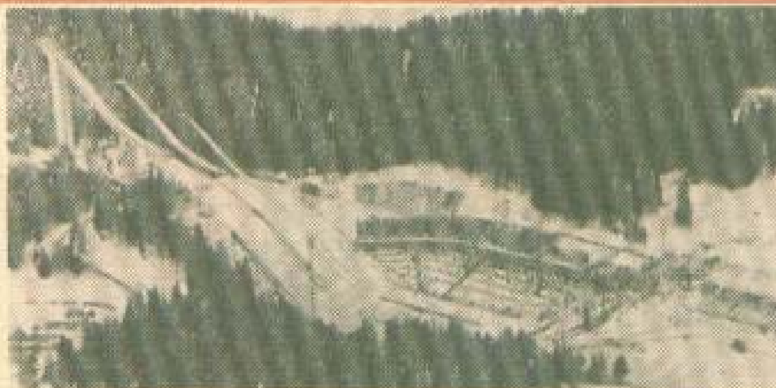
O altă misiune a agenţiei americane este de a pregăti agenţi dubli, gata să se infiltreze în cercul traficanţilor. Ei devin bancheri, însoţitori sau chimişti, precum Robert şi Kathleen. O meserie foarte periculoasă. În februarie 1989, un agent „deghizat" în vînzător de stupefiante a fost asasinat pe străzile New York-ului. În cursul anului 1988, cinci inspectori ai DEA au fost omorîţi.

Pentru a-i prinde pe traficanţi asupra faptului, agenţii DEA sînt, adeseori, obligaţi să cumpere ei înşişi droguri, ceea ce necesită nervi de fier. Uneori eşuează, sau reuşesc doar pe jumătate, deoarece un serviciu concurent se află, şi el, pe aceeaşi pistă. În februarie 1989, de pildă, poliţiştii francezi au făcut la Cosne sur Loire o captură „istorică" de 421 kg de cocaină, ascunsă în carcasa unui velier. A fost cea mai mare lovitură realizată vreodată în Franţa, în jurul căreia s-a făcut mare publicitate. Care a fost, însă, faţa ascunsă a operaţiunii? Agenţi ai DEA se infiltraseră în reţea de luni de zile, fără a-i fi prevenit pe francezi. Ei cumpăraseră cocaină de la cartelul Medellin pentru a-l infiltra în Europa. Marfa fusese transportată în portul Le Havre, via Antile. Vasul urma, apoi, să fie remorcat pe uscat pînă pe Coasta de Azur. Aici intenţionau să intervină americanii, sperînd să pună mîna pe întreaga reţea. Dar francezii au intervenit prea devreme. Rezultatul — numeroşi traficanţi au putut să se strecoare prin plasa întinsă. Oficial, cele două ţări au sărbătorit „perfecta colaborare dintre serviciile lor". În realitate, americanii au fost extrem de furioşi pe „francezii amatori".

„Filiera franceză" a fost, deci, din nou decapitată. Pentru cîtă vreme? Între timp, Columbia a devenit principala placă turnantă a traficului de cocaină, drog exportat, în cea mai mare parte, în Statele Unite. Potrivit unui document al Ministerului Justiţiei al S.U.A. — prima analiză serioasă a aspectului comercial al traficului cu droguri —, bande din California, carteluri din Columbia, „triade" asiatice şi organizaţii jamaicane răspîndesc droguri şi violenţă în întreaga ţară. Ministrul american al justiţiei afirma, în cadrul unei conferinţe de presă, că „aceste corporaţii ale crimei şi delincvenţei operează avînd grade diferite de organizare şi complexitate; ele includ operaţiuni la scară internaţională, cum sînt cele ale cartelului columbian". Documentul, care a fost trimis preşedintelui George Bush, a mai spus el, reprezintă prima oglindire cuprinzătoare a „amplorii şi profunzimii acestor operaţiuni ilegale şi insidioase cu droguri" şi este cel mai recent din seria eforturilor întreprinse de Administraţie împotriva traficului cu droguri. El citează un număr de 43 de organizaţii din întreaga ţară, al căror numitor comun sînt „lăcomia şi goana neîntreruptă după bani".

Traducere şi adaptare de
Rodica Georgescu

Complexul de schi Lahti (Finlanda), unde în martie 1989 s-au desfăşurat campionatele mondiale de sărituri de la trambulină, biatlon etc.

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Carabinierii și punctualitatea

Mare emoție în ministerele din Roma. Motivul: la cererea Procuraturii generale, peste 200 de carabinieri au fost puși să controleze în zece asemenea instituții de vîrf, cine vine punctual la serviciu și cine nu. Aceasta, deoarece, după cum afirmă ziarele, s-ar părea că în Cetatea Eternă, zilnic, circa 10 000 de funcționari publici își exercită serviciul la domiciliu.

Telefon cu parfum

Cabinele telefonice de pe bulevardul Namiki, din Tokio, vor deveni, curînd, un principal punct de atracție al capitalei nipone, consideră municipalitatea. Din oră în oră, o instalație amplasată în ele va răspîndi — după cum prevede proiectul — curenți de aer parfumat. „Nuanțele" vor varia în funcție de anotimp. În aprilie-mai, spre exemplu, simțurile olfactive ale celor ce formează numărul dorit vor fi delectate de un suav miros caracteristic florilor de primăvară, vara — de parfumul trandafirilor, toamna — de aroma delicată a crizantemelor.

Un cal este un cal

Poate poliția amenda un călăreț care circulă noaptea, fără a avea lumină de avertizare atîrnată de patruped, pe străzile orașului? Această întrebare s-a ridicat în fața unui judecător din Pittsburg (Pennsylvania). Ron Nestor, de 34 de ani, călărind în stare de ebrietate, prin urbea natală, a „ciocnit" un camion, „ambele vehicule suferind — conform procesului verbal întocmit — însemnate avarii". Apărătorul omului din șa, Irving Bloom, s-a declarat optimist în ceea ce privește posibilitatea clientului său de a cîștiga procesul intentat. „Un cal este, totuși, un cal — nu un vehicul", afirmă el, întemeindu-și pledoaria pe un precedent: într-un caz asemănător, petrecut în urmă cu trei ani, Tribunalul suprem din statul federal american Utah a hotărît că vina nu poate fi atribuită decît vehiculului.

Nava amiral deasupra Madridului

La sfîrșitul lui mai 1989, locuitorii Madridului au putut urmări pe boltă evoluția navei amiral a lui Cristofor Columb. Era vorba, în fapt, de un balon avînd forma vestitei corăbii „Santa Maria", iar zborul său se înscrie în manifestările menite să amintească, periodic, de marele jubileu pe care Spania îl pregătește pentru 1992, cînd se va împlini o jumătate de mileniu de cînd Cristofor Columb a descoperit, cu sprijinul moral și material al Madridului, Lumea Nouă.

Zăpezile de astă-vară

La mijlocul verii europene ce a trecut, capriciile vremii s-au manifestat spectaculos într-o întinsă zonă din landul vest-german Baden-Wurttemberg. O furtună de ninsoare a făcut ca solul să fie acoperit cu un strat de circa 15 cm de zăpadă, fapt nemaiîntîlnit aici în plină lună iulie. Cel mai mult au avut de pătimit excursioniștii aflați cu automobilele pe autostradă. Au pus mîna — după cum se poate vedea și din fotografie — pe tot ce a putut fi folosit pentru curățarea asfaltului. Exercițiul dovedindu-se, după mărturisirea unora, nu prea ușor.

Bilanț cu cîini

Un bilanț amar pentru factorii poștali britanici. O creștere sensibilă a numărului celor ce au avut de suferit agresiuni din partea prietenului omului, cîinele. Agențiile de presă care transmit știrea, remarcă concluziile unui sondaj pe această temă, în care se arată că multe „incidente" s-au datorat nerespectării de către factorii poștali din insulă a prevederilor regulamentului lor de activitate: la apropierea unui cîine despre care se presupune că ar putea mușca, poștașul se așază în poziția „patru labe" și se uită cu severitate în ochii animalului! În Franța, de asemenea, s-au înregistrat în 1989, 500 000 mușcături de cîine, victimele fiind, mai ales, poștașii și funcționarii de la gaze și electricitate care vin să încaseze facturile.

„...E prea intens pentru a fi o modă"

Anchetatorii poliției din Kettwig, R.F.G., nu știu încă exact ce s-a întîmplat la filatura părăsită, într-o noapte la sfîrșitul lui octombrie. Tot ce știu este că Gordon Breuer, în vîrstă de 16 ani, a murit ca urmare a celor petrecute acolo, iar procurorul afirmă că Uwe E., colegul de școală al lui Gordon, și el în vîrstă de 16 ani (numele nu i-a fost dezvăluit datorită vîrstei sale) a mărturisit crima. Uwe se află, acum, într-un spital de boli mintale. El a declarat că Gordon l-a dus la vechea filatură ca să-i arate „ceva" — dar n-a vrut să spună ce anume. Prietenii băieților au vorbit mai pe șleau: le-au spus anchetatorilor că fabrica era locul unde i se închinau lui Satan.

Republica Federală Germania e, de mult timp, o principală arie de proliferare a ocultismului. O anchetă oficială efectuată printre elevii de liceu din München, la începutul anului 1987, a arătat că 20 la sută dintre ei participaseră la ședințe sau alte activități de spiritism. Dar cea mai recentă aberație religioasă, care a cuprins țara, e de-a dreptul înfricoșătoare: „cultul diavolului". Patru la sută dintre studenții anchetați la München au recunoscut că au participat la cel puțin o „slujbă neagră". După calculele reverendului Friedrich-Wilhelm Haack, pastor evanghelic și autor de cărți despre ocultism, 10.000 de vest-germani practică satanismul.

Totuși, Haack insistă că, în rîndul tinerilor, fenomenul este doar o modă trecătoare pentru copii plictisiți. „Timpul liber este scump în R.F.G., spune el. Ocultismul le oferă un mod ieftin de a-și petrece timpul". Explicația lui nu este lipsită de valoare: 6 dolari pentru un bilet de cinema sau 20 dolari pentru o seară la discotecă pot reprezenta sume mari pentru un adolescent. Dar alte autorități în materie privesc mai serios răspîndirea ocultismului, care le apare aproape alarmantă. „E prea intens și prea răspîndit ca să fie doar o modă", insistă Heide-Marie Cammans, de la Oficiul Info-Sekt, din Essen. Acest grup a fost înființat acum patru ani pentru a contracara mișcări precum „Biserica Unificată" a reverendului Sun Myung Moon. În prezent, personalul de la Info-Sekt își petrece o mare parte din timp sfătuindu-i pe adulții îngrijorați de experiențele oculte ale copiilor lor. „Anul trecut, am primit întrebări de la învățători în legătură cu elevii lor în vîrstă de mai puțin de 10 ani", spune Cammans. Organizația a fost consultată în legătură cu „sataniști" convinși, în vîrstă de numai 13 ani.

Specialiștii în boli mintale povestesc lucruri îngrozitoare despre efectele pe care activitățile oculte le pot avea asupra tinerilor mai sensibili. Rolf Grenner, șeful clinicii de psihiatrie infantilă din Kleinblittersdorf, a tratat trei adolescenți suferind de „psihoză spiritistă". Cel mai recent caz a fost cel al unei fete de 15 ani, care se credea însărcinată cu copilul lui Satan. De fapt, nu era însărcinată, spune Grenner, dar „era convinsă că trebuie să poarte copilul în pîntece într-un anumit scop". Grenner afirmă că a reușit să o vindece, dar nu prea are de ce să se bucure de succesul său. Fata s-a întors la vechii ei tovarăși, și Grenner se teme că, în urma întoarcerii ei la practicile oculte, vechile simptome îi vor reveni.

Chiar și jucării demodate, cum ar fi „tablele de spiritism Ouija", pot fi periculoase, dacă cei ce le folosesc sînt sugestionabili, afirmă unii anchetatori. Sabine Linn, de la Oficiul Info-Sekt, povestește despre un

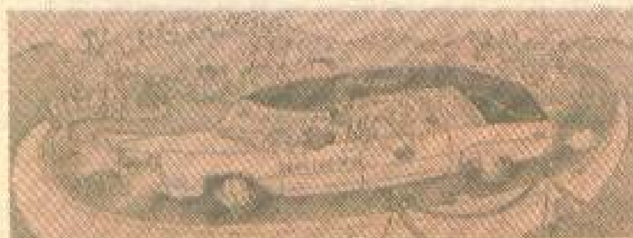

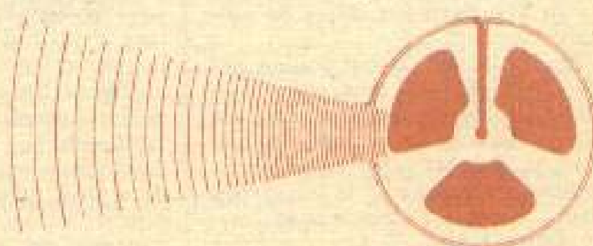
„Timpul liber este scump în R.F.G. Ocultismul le oferă tinerilor un mod ieftin de a-și petrece timpul", afirmă Haack.

grup de elevi care au folosit o „tablă Ouija" și au hotărît să-l contacteze pe diavol personal. Cu toții au pus mîinile pe paharul așezat cu gura în jos, pe care-l foloseau ca indicator pe tablă. Deodată, paharul s-a mișcat extrem de repede, a căzut pe podea și s-a spart. Un băiat a fost convins că diavolul a intrat în corpul lui și le-a spus celorlalți că, dacă nu se vor lupta cu el, diavolul nu-i va da pace. Din fericire, spune Linn, nimeni nu a fost rănit în lupta cu cuțite care a urmat.

Acțiunile adulților sugestionabili, confruntați cu problemele ocultismului, sînt, și ele, simptomatice. La sfîrșitul lunii noiembrie 1988, locuitorii temători ai orășelului Hückeswagen au încercat să-l împiedice pe un iluzionist amator să dea un spectacol la o școală elementară. După o discuție aprinsă, spectacolul a avut loc, dar 40 de elevi au lipsit dintre spectatori. Părinții lor au refuzat să-i lase să participe. Adulții se temeau că urmărirea unui număr de iluzionism, de către copiii lor, ar putea fi primul lor pas spre satanism.

Magda Morait

HOLLYWOODUL se dezvăluie

Cititorule, atenție! Acest articol este cotat a avea un umor destul de macabru. Sau, așa cum vă sfătuiește vocea înregistrată, a lui Bette Davis, la începutul fiecărui tur al mormintelor de la Hollywood (denumit „Grave Line"): „Legați-vă centurile de siguranță. Va fi o noapte plină de hîrtoape!"

Cei șapte pasageri – relatează revista „Time" – au plătit cîte 25 dolari pentru a se înghesui într-un Cadillac tip 1969 și a începe o excursie de două ore și jumătate, în „stilul morții celor bogați și renumiți". Așa cum se arată în ghid, veți vedea „Babilonul Hollywoodului" din unghiul său de vedere cel mai puțin măgulitor! Scandaluri ce au făcut vîlvă, povești de dragoste frivole, scene adevărate ale unor crime, sinucideri dintre cele mai șocante!

Și de ce nu? De ce unul ca Greg Smith, „directorul" „Grave Line"-ului și ghid ocazional al turului, n-ar putea să încaseze niște bani curați? Plimbarea la locul mormintelor este ca o vînătoare pentru copiii de toate vîrstele și pentru toate gusturile. Se afirmă chiar că plimbarea „ar fi și educativă!"...

Ar trebui să știți că, în casa cu două etaje, aflată lîngă vila lui Rudolf Valentino, a fost ucisă Sharon Tate și alte patru persoane, iar casa maronie, de pe Benedict Canyon Drive, a fost locul unde George Reeves, supermanul de televiziune, și-a zburat creierii cu un glonte. Ar mai trebui să știți că vila cu ușa solidă ca o armură a fost locul unde gangsterul Bugsy Siegel a murit sub o ploaie de gloanțe.

„Grave Line" nu neglijează nici locuințele care alcătuiesc peisajul tradițional al Hollywoodului. În croazieră este inclus și „palatul roz" al lui Jane Mansfield, unde actrița avea o piscină în formă de inimă. Trebuie să știți că și-a pierdut „efectiv" capul într-un accident de mașină. Ne îndreptăm spre „domiciliul stabil" al lui Elizabeth Taylor, care a aparținut lui Frank Sinatra pe vremea cînd fiul acestuia a fost răpit și s-a cerut o sumă de răscumpărare de 240 000 de dolari. Turiștii care trec prin Los Angeles ar putea, mai întîi, să efectueze un „Grave Line" și, apoi, să decidă în ce hotel să stea.

„Grave Line" vă smulge lacrimi, trecîndu-vă în revistă ultimele clipe ale marilor doamne ale Hollywoodului, cum ar fi actrița Peg Entwistle, care și-a cîștigat renumele de „star" plonjînd de la înălțimea de 15 metri a literei „H" al semnului indicînd „Hollywood". Apoi „dricul" te poartă către locul gol, unde cîndva se afla apartamentul Clarei Blandick (Mătușa Em din „Vrăjitorul din Oz"), care, după ce și-a sărbătorit cea de-a 80-a aniversare, și-a pus în cap o pungă de plastic și s-a „autosufocat". Treceți, apoi, prin apartamentul din Ravensnood pe care l-a deținut Mae West pînă la vîrsta de 88 de ani.

„Dricul" avansează pe Benedict Canyon Drive, luînd-o pe drumul unde, la 10 octombrie 1982, Richard Dreyfuss, s-a lovit cu Mercedesul său de un palmier, după care a fost acuzat că ar fi avut asupra sa cocaină. Se trece și pe drumul unde, în noaptea de 13 mai 1956, Montgomery Clift a pierdut controlul mașinii și a intrat într-o cabină telefonică. Intervenția chirurgicală plastică ce i-a fost aplicată ulterior nu a reușit să-i redea frumusețea feței.

Să fie, oare, această comercializare a morții o extravaganță a elitelor? – se întreabă autorul acestei treceri în revistă a ceea ce înseamnă „Grave Line". Sau este doar un aspect al fascinației Americii față de propria fascinație în decădere? **(M.B.)**

Reportaj pe glob

JAPONIA

— de la „corăbiile negre" la Pearl Harbour

Un mic golfuleţ pe plaja căruia se înşiră sute de ambarcaţiuni, în majoritate pescăreşti, de cele mai diferite dimensiuni. Unele dintre ele sînt vechi, pline de rugină, probabil pe cale de a fi abandonate. Pe apă nu se văd decît două ambarcaţiuni, una mai îndepărtată, iar alta aproape de ţărm. Nici un vas pe aceste ape despicate zilnic de nave mari.

Aici, însă, pe ţărmul acestui golfuleţ, se află un monument care aminteşte de un eveniment cu implicaţii încă vii în memoria japonezilor şi, trecînd prin tragedia Hiroshimei, continuă să le influenţeze viaţa. Este un monument care aminteşte faptul că aici a ancorat, în iulie 1853, escadra comandorului american Matthew Perry, celebrele „corăbii negre", aşa cum au fost numite de japonezi primele nave cu aburi văzute în această parte a lumii.

La cîteva sute de metri de monument se află un mic muzeu, unde sînt expuse diferite obiecte, documente, stampe, desene reconstituind episoadele principale ale sosirii „corăbiilor negre".

Acesta este golfuleţul Kurihama, situat la intrarea în Tokyo Wan, golful Tokio, aproape de capătul lui Miura Hanto, peninsula Miura. Este unul dintre locurile de cea mai largă rezonanţă în istoria contemporană a arhipelagului nipon.

Hiroshima a ridicat pentru japonezi numeroase semne de întrebare, iar căutarea răspunsului la cea mai obsedantă dintre ele — cum s-a putut ajunge la tragedia atomică? — nu poate ignora acest golfuleţ. De acest loc este legată declanşarea acelui proces care, pe lîngă faptul că a obligat shogunatul să abandoneze politica sa bisecularǎ de izolare a ţării şi a descătuşat, astfel, forţele ce au dus la modernizarea rapidă a ţării, a angajat Japonia pe cursul inevitabil spre catastrofa de la Hiroshima. Pentru că Hiroshima este consecinţa firească a unui mod de a gîndi şi de a acţiona în relaţiile dintre naţiuni şi, în acelaşi timp, expresia cea mai zguduitoare, cunoscută de om pînă acum, a necesităţii de a abandona acest curs şi de a trece la construirea unei noi ordini internaţionale de natură să-l excludă pentru totdeauna.

„Corăbiile negre"

Urmărind să o ia înaintea celorlalte puteri europene, în special a Marii Britanii şi a Rusiei ţariste, şi să-şi implanteze astfel influenţa proprie în vederea cîştigării unor poziţii strategice, guvernul S.U.A. a decis, în 1851, să întreprindă un efort hotărît pentru a determina Japonia să permită accesul navelor americane în porturile sale. În anul următor, amiralul rus Putyatin, împuternicit să semneze un acord comercial cu Japonia, pleca, în 1852, din Europa, în lunga călătorie spre Extremul Orient. În iulie 1853, Perry transmitea shogunului, la Uraga, pe atunci punct de control al navelor ce intrau în Edo Wan, o scrisoare din partea preşedintelui S.U.A., document ce, după aprecierea unor istorici, echivala cu un ultimatum, avertizînd că se va înapoia după răspuns în anul următor, iar amiralul Putyatin, la Nagasaki, prezenta un mesaj asemănător din partea ţarului.

„Corăbiile negre" în golful Kurihama. Stampa de epocă

Să reconstituim cum s-au desfăşurat evenimentele începînd cu apariţia lui Perry în golful Kurihama. Navele sale aveau sabordurile deschise, iar tunurile îndreptate amenințător spre ţărm. Echipajele se aflau la posturile de luptă. În total erau patru nave: două cu aburi, Susquehanna şi Saratoga, remorcau velierele Mississippi şi Plymouth. Miile de japonezi, care se precipitau spre ţărm, priveau cu stupefacţie cum navele înaintau împotriva vîntului. Cînd ancorele au atins fundul apei, Perry a făcu cunoscut, prin intermediul interpretului Hori Tatsunosuku, că este purtătorul unei scrisori a preşedintelui S.U.A. către împăratul Japoniei, dar nu va

Intrarea cortegiului imperial, la 28 noiembrie 1868, în fostul castel shogunal Edo, devenit astfel reşedinţa imperială. Oraşul şi-a schimbat numele din Edo în Tokio, „capitala de răsărit"

Scena de strada la Tokio, la numai cîțiva ani de la Restaurația Meiji

consimți s-o inmineze decît unei persoane de rang inalt. Un localnic care se declara viceguvernator al orășelului Uraga i-a reamintit că legea țării nu permite contactul cu străinii decît la Nagasaki, unde „barbarii" trebuiau să se ducă imediat. Perry i-a răspuns că este de rang prea inalt pentru a sta de vorbă cu un viceguvernator. În consecință, îl așteaptă pe guvernatorul insuși să-i înmineze scrisoarea, chiar dacă pentru aceasta ar fi nevoit să recurgă la forță. În cele din urmă, s-a convenit ca pe țărm să se construiască un pavilion. În cadrul unei ceremonii, scrisoarea a fost înminată „guvernatorului", în prezența a doi „prinți", în realitate samurai de rang inferior.

Prezența comandorului Perry la țărmurile arhipelagului nipon, demonstrația de forță pe care acesta a făcut-o, și cea a amiralului rus la Nagasaki au produs, însă, o impresie copleșitoare în Japonia. Deși Bakufu — guvernul militar al shogunului — nu a fost luat prin surprindere, întrucît fusese avertizat de olandezi asupra eventualității unor asemenea expediții, iar informații despre escadra americană veniseră și din Okinawa, unde Perry s-a oprit special, înainte, pentru a-și face cunoscute prezența și, indirect, intențiile, el a fost pus în mare încurcătură: regimul, a cărui justificare, cel puțin teoretic, consta în „supunerea barbarilor", de unde i se trăgea și numele, Sei-i Tai-shogun, însemnînd „Marele general care-i supune pe barbari", se vedea nevoit să se plece în fața acestora.

Soarta Chinei, constrînsă să-și „deschidă porțile" și să le acorde drepturi extrateritoriale, îi făcuse și pe japonezi să nutrească asemenea temeri chiar înainte de sosirea „corăbiilor negre", devenind evidentă inutilitatea oricărei tentative de a opune rezistență.

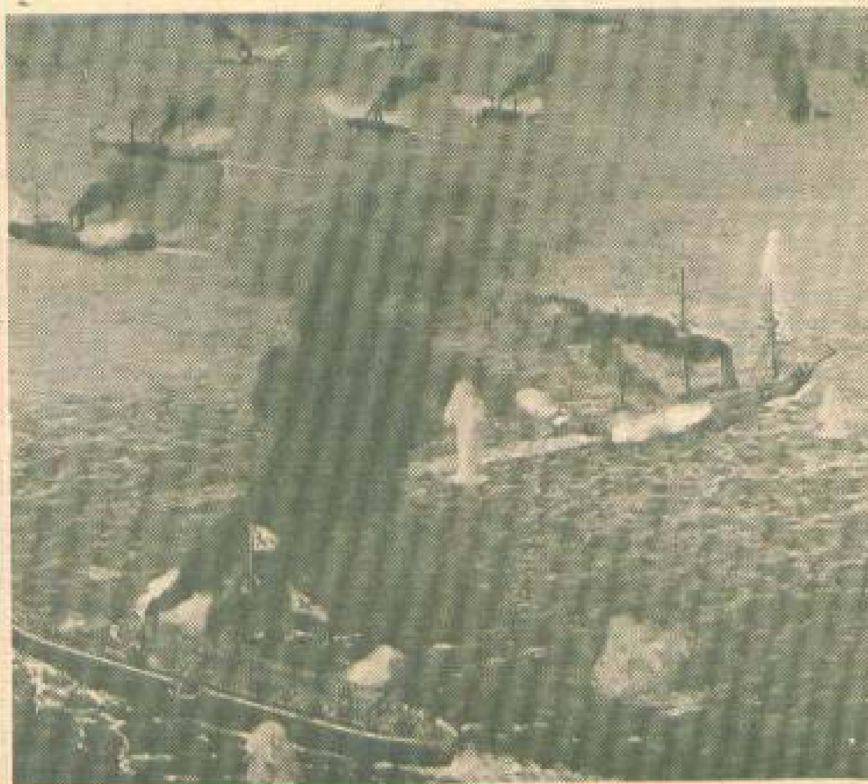
„Zestrea corăbiilor negre"

Fiind consultați, cu scopul de a-i cîștiga de partea sa, — fapt fără precedent pentru shogun — cei aproape 300 de șefi de clanuri au dat răspunsuri confuze, fie pro, fie contra acceptării cererilor formulate de S.U.A. Bakufu a decis, atunci, să adopte tactica tergiversării, concomitent cu intensificarea pregătirilor militare. De fapt, Bakufu a înțeles că nu-și mai poate îndeplini obligația de a-i alunga pe străini și de a interzice, în continuare, contactele cu aceștia.

Putyatin, care după trei luni părăsise Nagasaki, a revenit în ianuarie 1854, iar Perry a reapărut, așa cum a promis, dar cu un număr mai mare de nave, în februarie, hotărît să fie primul care să obțină de la japonezi concesiile dorite. În acest scop, a recurs cu pricepere la o gamă largă de mijloace — convingere, amenințări, demonstrații de forță și „daruri". O nouă „corabie neagră", Powhatan, fusese adăugată escadrei. Refuzînd să oprească la Uraga, escadra a înaintat pînă în fața orașului Edo, cu tunurile îndreptate spre capitala shogunală, a cărei apărare consta în cîteva tunuri vechi.

În cele din urmă, în martie, într-un mic sat de pescari, de pe țărmul golfului Edo, numit Yokohama, au început negocierile. Aici, Perry a organizat o expoziție cu „darurile" aduse, între care un sistem telegrafic, o presă tipografică, unelte agricole, un tren în miniatură, cu locomotivă în stare de funcționare — pentru a trezi interesul japonezilor față de tehnica americană și, deci, pentru schimburi comerciale.

Tratatul semnat aici la 31 martie 1854, numit Tratatul de Kanagawa,

Batalia navala chino-japoneza din Marea Chinei de Rasarit (17 septembrie 1894)

punea capăt izolării Japoniei de lume, permițind accesul navelor americane în două porturi: Shimoda, în Izu Hanto, peninsula Izu, și Hakodate, în Yezo, Hokkaido de astăzi. Japonia promitea, totodată, asistență marinarilor americani naufragiați și instalarea unui consul al S.U.A. la Shimoda.

Izbucnirea războiului din Crimeea a amînat, pînă în februarie 1855, încheierea de către Putyatin a unui tratat similar, americanii fiind urmați de britanici, în octombrie 1854, apoi de olandezi.

În 1856, la Shimoda a venit primul consul general american, Townsend Harris. Folosindu-se cu pricepere de temerile japonezilor față de o intervenție britanică — Marea Britanie fiind atunci principala putere navală, în general, și în Extremul Orient, în special —, el a reușit să fie primit de shogun, în decembrie 1857. Argumentînd că Statele Unite sînt mult mai prietenoase decît puterile imperialiste rapace ale Europei, Townsend Harris a obținut încheierea, în 1858, a unui tratat comercial cu Japonia și deschiderea a încă două porturi, Kobe și Yokohama, precum și dreptul, pentru americani, de a locui în porturile deschise pentru străini și la Edo.

Tratatul comercial semnat cu S.U.A. a constituit modelul pentru încheierea de acorduri similare cu toate puterile mai importante ale vremii, în total cu 18 țări. Astfel, întregul sistem de tratate inegale, stabilit de acestea în raport cu China, a fost aplicat și Japoniei. Străinii s-au instalat în siguranță în porturile deschise, protejați de forțe militare proprii și beneficiind de privilegiile extrateritorialității — dintre care și cele de a fi judecați de proprii lor judecători, după propriile lor legi. Sub ochii neputincioși ai shogunatului, Yokohama s-a transformat într-un oraș zgomotos, asaltat de tot felul de aventurieri, contrabandiști, traficanți de tot felul, insolenți, bețivi, leneși, teroriști etc.

Care a fost rolul „corăbiilor negre" în evoluția, în perspectivă, a Japoniei? Sînt istorici care consideră că scoaterea forțată a Japoniei din izolare și venirea străinilor ar fi produs căderea shogunatului și ar fi impus angajarea Japoniei pe calea occidentalizării, ceea ce ar fi presupus că, în absența „corăbiilor negre", regimul shogunal ar fi continuat să rămînă la putere timp îndelungat. Alți istorici insistă asupra faptului — evident, de altfel — că regimul shogunal era deja supus unor presiuni puternice, generate, în special, de schimbările economice și cucerirea principalelor poziții economice de către negustori, înainte încă de venirea străinilor. Agresiunea S.U.A. și a puterilor europene a constituit doar elementul catalizator al evoluțiilor în curs de desfășurare în societatea niponă.

Dincolo de aceste opinii privind situația societății nipone imediat după venirea „corăbiilor negre", trebuie să atragem, însă, atenția asupra faptului că întreaga evoluție ulterioară a Japoniei a fost puternic marcată de caracteristicile momentului și maniera în care i-a fost impusă ieșirea din izolare. A doua jumătate a secolului trecut a fost caracterizată printr-un imperialism extrem de violent și de rapace, de încălcarea brutală, fără scrupule, a celor mai elementare norme ale relațiilor dintre state, prin domnia dreptului forței și utilizarea forței pentru „reglementarea", în interesul marilor puteri, a disputelor și problemelor internaționale. Pornind de la această imagine a lumii, Japonia avea să-și însușească armele și metodele celor ce au umilit-o pentru a obține abrogarea tratatelor inegale, a-și formula, impune și apăra propriile interese expansioniste și, în final, pentru a-și lua „revanșa". Este calea ce a dus de la „corăbiile negre" la Pearl Harbour și, de acolo, la Hiroshima.

Egalitatea diplomatică

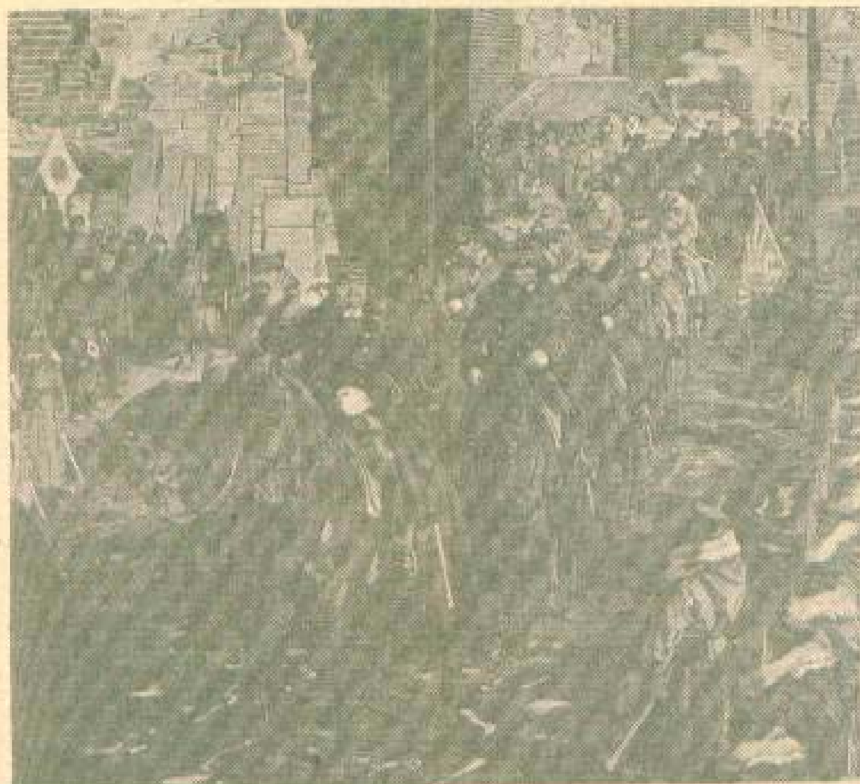
În secolul al XX-lea apărea o Japonie cu totul diferită de cea care fusese copleșită de „corăbiile negre". În mai puțin de o jumătate de secol, în aproximativ 30 de ani, dacă avem în vedere că procesul de modernizare a început odată cu Restaurația Meiji, Japonia a atins un stadiu de dezvoltare care-i permitea să se situeze alături de marile puteri ale vremii.

Această metamorfoză a fost realizată — afirmă cercetătorii japonezi — prin aderarea fermă, obsedantă, la un singur principiu: obținerea „egalității diplomatice" cu marile puteri ale vremii. Conducătorii niponi au înțeles că, din punctul de vedere al marilor puteri, realizarea acestui obiectiv trebuia să fie precedată de „occidentalizarea" Japoniei, respectiv de acumularea unei anumite puteri economice și a tehnologiei militare, precum și de „aderarea" la anumite „norme" juridice, comerciale și culturale occidentale. În consecință, japonezii s-au adresat, în principal, marilor puteri europene — Statele Unite fiind, pe atunci, încă un nou venit în rîndul celor mari —, Marea Britanie, Germania și Franța, fiind luate ca „model" pentru „reformele" lor militare, economice, politice, juridice și administrtive. Au fost înființate chiar și partidele politice, străine mentalității și modului de a gîndi al japonezilor. La 11 februarie 1889, împăratul Meiji a înmînat primului ministru de atunci, într-o scurtă ceremonie solemnă, organizată la palat, textul scris al primei Constituții a Japoniei, ceea ce se voia să simbolizeze faptul că legea supremă a țării fusese oferită în dar supușilor tronului și nu era un contract social sau o concesie în întîmpinarea unor cereri populare.

În același timp, japonezii care veneau în contact cu străinii erau încurajați ca, în relațiile cu aceștia, să adopte manierele, obiceiurile și moda europeană. A rămas celebră, pentru rolul ei în acest sens, sala Rokumeikan, construită în 1883, unde elita societății nipone se întîlnea, într-o gamă largă de manifestări, cu elita occidentalilor prezenți în Japonia.

Expresia concretă a realizării „egalității diplomatice" a constituit-o abrogarea „tratatelor inegale" semnate în ultimii ani ai shogunatelor Tokugawa și primii ani ai epocii Meiji, care echivala cu a convinge marile puteri că Japonia modernă este capabilă să concureze cu ele de pe poziții egale. Ceea ce puterile străine bineînțeles că nu se grăbeau să facă. Încercărilor insistente ale guvernului japonez li se răspundea că, atît timp cît sistemul juridic japonez, incluzînd codurile penal, civil, comercial, nu va fi revizuit și „adus la zi", guvernele respective „nu sînt pregătite" să-și lase proprii lor cetățeni la „cheremul" tribunalelor nipone. Deci, implicit, japonezii nu erau acceptați ca „deplin civilizați".

Bucurîndu-se de extrateritorialitate, negustorii străini contemplau, cu un sentiment de superioritate, eforturile japonezilor de a se „moderniza". Puterile europene angrenate pe propriul lor continent sau în alte regiuni ale lumii în dispute, războaie și cuceriri, nu erau prea impresionate de progresele japonezilor, în bună măsură și din cauză că marile nave comerciale și militare, ca și echipamentele lor industriale erau livrate de ele, iar navele comerciale străine transportau nouă zecimi din mărfurile exportate sau importate de japonezi. Abia în 1894, după ce fusese efectuată reforma juridică, iar guvernul nipon se aflase, ani de zile, sub presiunea opiniei publice din țară, a fost semnat, la Londra, un acord prin care se prevedea abolirea „clauzelor inegalității" din vechiul tratat, în următorii cinci ani. Totuși, în ciuda acestui procent, procesul abolirii întregului sistem al tratatelor inegale a fost încheiat abia în 1911.

Trupele japoneze intră în Mukden (Manciuria), la 13 martie 1905

Spre imperiul colonial

1894 este însă anul declanşării de către Japonia a războiului cu China care, după 9 luni de lupte, avea să-i asigure şi primele posesiuni coloniale — insulele Taiwan şi Pescadore —, precum şi controlul asupra Coreei. Victoria japoneză a fost o surpriză pentru marile puteri care n-au putut accepta arhipelagul nipon ca partener de pradă la împărţirea Chinei continentale, astfel încît, la numai o săptămînă de la semnarea Tratatului chino-japonez de la Shimonoseki, la 17 aprilie 1895, Franţa, Germania şi Rusia ţaristă au intervenit pentru restituirea peninsulei Liaotung şi a fortăreţei Port Arthur — sub pretextul de a nu „tulbura pacea Orientului îndepărtat", fază mult uzitată ulterior de militariştii niponi — numai pentru ca aceasta să revină, peste cîţiva ani, Rusiei ţariste, la o nouă reîmpărţire a prăzii.

Aceasta a fost „Tripla intervenţie" ce a produs o puternică impresie şi a cărei amintire este vie, şi astăzi, în memoria japonezilor. Însuşi împăratul Meiji avea să se adreseze supuşilor pentru a potoli spiritele, cerîndu-le să „suporte insuportabilul", expresie celebră ce avea să fie utilizată, în condiţii şi mai dramatice, la capitularea necondiţionată, din 1945.

Oricum, primul război al Japoniei moderne le-a confirmat conducătorilor militari că utilizarea forţei poate fi rentabilă, ceea ce avea să influenţeze evoluţia ulterioară a comportării lor în relaţiile externe. La aceasta au mai contribuit abrogarea altor „tratate inegale", inclusiv cel cu SUA, în 1899, şi încheierea primului tratat de alianţă cu o mare putere europeană, Marea Britanie, în ianuarie 1902, pentru o perioadă de cinci ani, revizuit şi reînnoit, în 1905, apoi prelungit, în 1911, pentru 10 ani.

Pentru Marea Britanie, tratatul reprezenta doar o contrapondere faţă de politica Rusiei ţariste în Extremul Orient, în timp ce, pentru Japonia, el avea o importanţă deosebită: recunoştea că Japonia este „interesată într-un grad însemnat în Coreea" şi asigura „neutralitatea" britanică în caz de război cu Rusia, precum şi participarea Angliei de partea arhipelagului nipon, în caz că alt aliat s-ar alătura Rusiei. Dar, dincolo de prevederile tratatului, chiar încheierea lui constituia pentru Japonia ştergerea „umilinţei" aduse de „Tripla intervenţie" din 1895 şi includerea ei în clubul marilor puteri.

În februarie 1904, după numai doi ani de la încheierea alianţei cu Marea Britanie, japonezii au întrerupt negocierile cu Rusia ţaristă, iar flota lor a atacat, ca şi în 1894 şi 1941, înainte de a declara oficial război. Victoria niponă şi tratatul de pace de la Portsmouth (New Hampshire), mediat de SUA, la cererea guvernului de la Tokio, recunoştea „interesele politice, militare şi economice supreme" ale Japoniei în Coreea şi o transforma în „partener" la împărţirea prăzii chineze, în special prin controlul virtual asupra jumătăţii de sud a Manciuriei. În acelaşi timp, pentru asiatici, spulbera mitul invincibilităţii europene în Asia, dar Japonia, prin urmărirea „egalităţii diplomatice" cu marile puteri coloniale, nu făcea altceva decît să caute să se integreze clubului acestora atît prin obiective, cît şi prin mijloace. Victoria i-a consfinţit, acum, rolul de mare putere navală în Pacific şi i-a permis, aşa cum am văzut, să abroge, pînă în 1911, ultimele clauze ale „tratatelor inegale". Dar Japonia avea să-şi extindă deja imperiul, anexînd pînă la această dată, oficial, în 1910, şi Coreea.

„Pericolul galben"

„Doamnelor nu aruncaţi banii munciţi din greu de soţul dumneavoastră pe cîrpe japoneze", se putea citi, în primul deceniu al secolului nostru, pe pancarte în marile oraşe din California. Adunarea legislativă a statului California a adoptat, în 1905, o rezoluţie prin care îşi exprima hotărîrea „să nu permită niciodată celui de al 31-lea stat să devină galben". În anul următor, la San Francisco, s-a interzis accesul în şcolile publice al copiilor japonezilor, în alte state din vestul SUA japonezilor nu li se permitea să posede pămînt.

Ce se întîmpla? Aparent, cauza o constituia emigraţia japoneză în statele din vestul SUA, unde afluxul de chinezi şi de alţi asiatici, începînd din 1880, stîrnise deja ostilitatea rasiştilor americani, precum şi nemulţumiri datorate sporirii rîndurilor celor dispuşi să ocupe orice loc de muncă disponibil, indiferent cît de prost era plătit. Politicienii americani supralicitau deja această temă. În primii ani ai secolului, în special după războiul ruso-japonez din 1904—1905, recesiunea economică din Japonia a generat un exod de muncitori. Numai în California, numărul emigranţilor japonezi a crescut de la 1 000 la 12 000 pe an.

Pentru a calma agitaţia antijaponeză de pe coastele din vest, Casa Albă a intervenit obţinînd reprimirea copiilor japonezilor în şcolile publice, iar, ulterior, cele două guverne au semnat la Tokio un acord secret privind limitarea „voluntară" a emigraţiei nipone spre SUA.

Cauzele reale erau, însă, altele. Japonezii îşi amintesc ca profetice

versurile scrise de Ogai Mori (1862—1922), poet şi romancier nipon, într-unul din tranşeele războiului cu Rusia ţaristă:

„Cîştigă războiul
Şi Japonia va fi denunţată drept un pericol galben
Pierde-l
Şi ea va fi stigmatizată ca un pămînt barbar".

De îndată ce pacea s-a încheiat în 1905, Kaiserul Wilhelm al II-lea îi scria preşedintelui SUA că pericolul galben mărşăluieşte deja şi că invadarea continentului american de către japonezi nu este de neconceput. Kaiserul se oferea ca, într-o astfel de eventualitate, să trimită trupe germane în ajutorul Americii.

Deşi Casa Albă a luat în derîdere oferta Kaiserului, considerînd-o ca o încercare de abatere a atenţiei puterilor vremii spre Extremul Orient pentru a slăbi presiunea asupra Germaniei, ea reflecta apariţia unor noi raporturi de forţe în Pacific.

Rivalii Pacificului

Victoria Japoniei în războiul cu Rusia ţaristă a transformat-o brusc într-o mare, dacă nu într-o principială putere navală din vestul Pacificului, avînd în vedere că Anglia, cea mai importantă putere navală a lumii de atunci, era totuşi o putere europeană.

De cealaltă parte a Pacificului, pe ţărmul răsăritean al oceanului, Statele Unite se impuseseră, la începutul secolului nostru, drept cea mai mare putere navală. Deşi nou venite în clubul „celor mari", Statele Unite, care, în a doua jumătate a secolului trecut, fuseseră grevate de războiul civil şi de înlăturarea consecinţelor acestuia, încheiau veacul printr-o puternică revenire în expansiune, în principal în Pacific, unde şi-au adjudecat Hawaii şi Filipinele. În 1899, guvernul de la Washington a formulat cunoscuta politică a „porţilor deschise", proclamînd integritatea teritorială a Chinei şi şanse economice egale pentru toţi, dar, în realitate, urmărind să-şi asigure o pondere cît mai mare pe piaţa chineză şi să recupereze, astfel, decalajul faţă de celelalte mari puteri prin frînarea eforturilor lor de împărţire a Chinei.

În asemenea condiţii, la 5 septembrie 1905, după semnarea Tratatului de la Portsmouth, la Tokio şi, ulterior, în alte oraşe nipone, au izbucnit mari demonstraţii de protest împotriva „păcii umilitoare". Organizaţiile extremiste, între care faimoasa Kokuryukai, „Societatea Dragonului negru", înfiinţată în

Familie de ţărani japonezi, victimă a foametei provocate de marea criză economică dezlănţuită în anul 1929. Pictură de epocă

1901, s-au dovedit extrem de active în denunţarea faptului că SUA au profitat de „slăbiciunile" guvernului de la Tokio pentru a impune o pace nefavorabilă Japoniei. În realitate, aşa cum avea s-o admită şi preşedintele SUA, Theodore Roosevelt, într-o scrisoare către fiul său, Statele Unite au sprijinit efortul militar nipon şi s-au oferit să sprijine conferinţa de pace, urmărind să frîneze orice expansiune importantă a celor două puteri pe continentul asiatic şi să le menţină într-un „echilibru al ostilităţii".

Imediat după Tratatul de pace de la Portsmouth, Japonia şi SUA au constatat că sînt adevăraţii rivali în Pacific, iar interesele lor în China sînt antagoniste. De fapt, atît SUA cît şi Japonia se considerau îndreptăţite să se socotească, încă la acea dată, puteri mondiale şi nu doar regionale. Imediat după războiul cu Rusia, deşi obligaţiile financiare îi forţau să întreţină relaţii bune cu SUA, guvernul japonez a elaborat un plan strategic vizînd Rusia, Statele Unite şi Franţa, în această ordine, drept inamici potenţiali. În cadrul acestei strategii, accentul a fost pus pe întărirea forţelor navale prin lansarea, în 1907, a „Programului 8 — 8", respectiv adăugarea unui număr de 8 nave de luptă şi 8 crucişătoare marinei militare.

La rîndul lor, SUA au elaborat „Planul Orange", în 1907, preconizînd un posibil război cu Japonia. Un general american, Homer Lea, avertiza chiar, într-o carte, că este posibilă ocuparea Californiei de către japonezi... După numai un an, în 1908, 16 nave militare americane, aflate într-un voiaj în jurul lumii, ancorează la Yokohama, marcînd prima încercare a SUA de a frîna expansiunea navală niponă şi de a face o demonstraţie a puterii navale proprii.

În conflict cu aliaţii

Cîteva dintre elementele care au dus la războiul din Pacific au început să devină evidente încă din primul război mondial, care a adus dezastrul pentru Europa, dar pentru Japonia o neaşteptată prosperitate, oferindu-i, totodată, un prilej unic să-şi întărească poziţiile în această parte a lumii, unde rămăsese singura prezenţă militară importantă. Japonia a devenit furnizorul nu numai al puterilor aliate, cărora li s-a alăturat imediat, ci şi al ţărilor din bazinul Asia-Pacific, suplinind mărfurile pe care puterile europene nu le mai puteau livra. Ca aliată a Marii Britanii, Japonia a ocupat, cu promptitudine, posesiunile germane din Pacific, care constituiau poziţii strategice importante, neliniştind prin acest act SUA. Totodată, profitînd de implicarea marilor puteri în război, Japonia a început, în ianuarie 1915, o amplă ofensivă diplomatică, cunoscută sub numele de „cele 21 de cereri" vizînd aducerea Chinei sub control, ceea ce a determinat intrarea în conflict cu aliaţii.

La 13 martie 1915, SUA au adresat Japoniei o notă prin care recunoşteau „relaţiile speciale" ale acesteia în Manciuria, Mongolia şi provincia Shandong, însă se opuneau altor cereri nipone care „violau" principiul „porţilor deschise", pentru ca, la 11 mai 1915, guvernul de la Washington să declare că nu recunoaşte nici un acord care i-ar afecta interesele în China sau ar încălca principiul „porţilor deschise".

Abia în februarie-martie 1917, Marea Britanie şi Franţa au adresat Japoniei note secrete prin care recunoşteau cedarea, în profitul acesteia, a intereselor germane în China.

Protestele SUA şi ale puterilor europene faţă de acţiunile guvernului de la Tokio vizînd controlul asupra Chinei erau considerate de japonezi drept deosebit de ipocrite, deoarece Japonia respectase, cu stricteţe, metodele şi procedeele folosite de acestea în acţiunile lor anterioare de împărţire a Chinei. SUA susţineau politica „porţilor deschise" în China, în timp ce le închideau japonezilor propriile lor uşi. De asemenea, încercau să împiedice Japonia să facă în China ceea ce ele făceau în Mexic şi în

„republicile bananelor" din Caraibe.

Deşi Japonia a fost admisă, la elaborarea tratatelor de pace de la Versailles, în rîndul celor cinci puteri „avînd interese cu caracter general", alături de Marea Britanie, SUA, Franţa şi Italia, şi i s-a recunoscut statutul de succesor al fostelor concesiuni germane în China, primind, totodată, mandatul din partea Societăţii Naţiunilor de a administra insulele Caroline, Marshall şi Mariane, puterile anglo-saxone i-au refuzat cererea de a include în Pactul Societăţii Naţiunilor o declaraţie de principiu privind egalitatea rasială. Acest refuz a fost privit de japonezi ca o confirmare a faptului că, în pofida aparenţelor, nu erau încă trataţi ca fiind pe deplin egali cu marile puteri europene şi cu SUA. La sfîrşitul primului război mondial, tensiunea între Japonia şi SUA era deja în creştere. Congresul SUA a refuzat să ratifice tratatele de la Versailles, în principal din cauza recunoaşterii drepturilor de succesiune ale Japoniei la concesiunile germane din China.

Urmărind să-şi asigure preponderenţa în Pacific prin crearea unui sistem similar celui de la Versailles, SUA au organizat Conferinţa de la Washington, în perioada 12 noiembrie 1921 — 6 februarie 1922, avînd pe ordinea de zi limitarea înarmărilor navale, problemele Extremului Orient şi Pacificului. Pe lîngă Tratatul de neagresiune pentru Pacific al „celor patru puteri" — SUA, Marea Britanie, Franţa şi Japonia, — au mai fost adoptate „Tratatul celor cinci puteri" — SUA, Marea Britanie, Japonia, Franţa, Italia, — privind limitarea înarmărilor navale şi menţinerea statu-quo-ului în ceea ce priveşte fortificarea posesiunilor insulare în Pacific, precum şi „Tratatul celor nouă puteri" preconizînd, între altele, respectarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale şi administrative a Chinei. Aceste acorduri au înlocuit, la cererea SUA, Tratatul de alianţă dintre Japonia şi Marea Britanie din 1902.

Guvernul japonez, susţin istoricii niponi, era conştient de adevăratele obiective ale Conferinţei de la Washington şi de intenţia SUA de a se opune înaintării Japoniei pe continentul asiatic, dar a acceptat acordurile respective pornind de la premisa că economia arhipelagului nu şi-ar putea permite să susţină, un timp prea îndelungat, o intensă cursă a înarmărilor cu SUA. Se menţionează că, în acei ani, cheltuielile militare nipone înghiţeau aproape jumătate din bugetul ţării, majoritatea lor fiind destinate înarmării forţelor navale.

Relaţiile dintre SUA şi Japonia nu aveau, însă, să se îmbunătăţească. Dimpotrivă. Adoptarea de către SUA, în 1924, a Legii imigraţiei, prin care se interzicea, pe temeiuri rasiale, şi emigraţia japoneză în Statele Unite, a dat lovitura de graţie tentativelor de ameliorare a acestor relaţii. „Insulta discriminării rasiale" a provocat stupoare şi resentimente în Japonia, unde au fost organizate acţiuni de protest. Din 1924, japonezii au devenit hipersensibili şi suspicioşi faţă de orice acţiune a SUA, în ţară creîndu-se o atmosferă ce a favorizat ascensiunea militariştilor la putere.

Unităţi militare pe străzile oraşului Tokio, în timpul puciului fascist de la 26 februarie 1936

„Sub steagul imperialismului"

Perioada de care ne ocupăm, inclusiv perioada Meiji, nu s-a caracterizat, aşa cum ar părea la prima vedere, printr-un progres uniform în toate domeniile. Au fost înregistrate avansuri substanţiale, îndeosebi în domeniile economic şi tehnic, în timp ce domeniul social a fost neglijat.

Concomitent cu luptele ţărănimii împotriva impozitelor ridicate şi a serviciului militar obligatoriu, mişcarea pentru drepturi democratice s-a dezvoltat încă din jurul anului 1867, cerînd înfiinţarea unui parlament, promulgarea Constituţiei, garantarea necondiţionată a libertăţilor de gîndire, întrunire şi asociere etc. Această mişcare, avînd o importanţă deosebită ca mişcare democratică burgheză, a fost zădărnicită prin reprimare şi persecuţii dure.

Noii promotori principali ai libertăţii şi democraţiei erau mişcările socialiste, sindicatele şi mişcările ţărăneşti cu caracter de clasă. În 1899 a fost înfiinţată Shakaishugi Kenkyukai (Societatea pentru studierea socialismului) de către Sen Katayama, iar în 1911 a fost înfiinţat Shakai Minshu-to (Partidul Social-Democratic) ca primul partid socialist din Japonia. Mişcarea socialistă cerea ca principiile egalităţii şi libertăţii cuvîntului, publicaţiei şi întrunirii să fie înfăptuite prin abolirea legilor represive, iar libertatea de asociere a muncitorilor, votul universal, abolirea Camerei nobililor, aplicarea zilei de muncă de opt ore pentru muncitori, apărarea muncitorilor zilieri etc. au fost revendicările cele mai largi susţinute în cursul mişcării pentru drepturi democratice.

Pentru a ţine clasa muncitoare şi forţele progresiste sub teroare, firmele şi chiar oameni politici influenţi au recurs tot mai frecvent, în special în anii de după primul război mondial, la organizaţiile paramilitare, de extremă dreaptă. Dintre organizaţiile de acest fel, de o faimă aparte s-au bucurat, încă din primii ani ai secolului nostru, Societatea Dragonului negru, care a recurs la terorism şi asasinate pentru „promovarea ordinii sociale", a militarismului şi expansiunii coloniale, şi cea a lui Mitsuru Toyama, specializată în suprimarea oricărei încercări de revoltă a muncitorilor, pentru care era finanţată cu generozitate de patroni, şi în organizarea de campanii în favoarea unor oameni politici importanţi.

În anii '20, pe lîngă imensele pierderi umane şi materiale provocate de marele cutremur de la 1 septembrie 1923, care a distrus Tokio şi zona metropolitană apropiată, inclusiv oraşele Kawasaki şi Yokohama, economia japoneză a cunoscut şi două mari crize: prima, în 1920, marcată de puternice tulburări ţărăneşti şi mişcări revendicative muncitoreşti, şi a doua, în 1927, soldată cu falimentul a 121 din totalul de 138 de bănci japoneze

În acel deceniu existau două tendințe politice ale expansiunii japoneze: cercurile de afaceri urmăreau expansiunea economică fără război de cucerire, în timp ce unele cercuri militariste preconizau acapararea, în continuare, de teritorii prin forța armată. Prima tendință avea în vedere atît necesitatea asigurării piețelor de aprovizionare cu materii prime a industriei și de desfacere a produselor, cît și evitarea conflictului cu celelalte puteri imperialiste. Această politică de expansiune economică, menționată în doctrina „Sferei de co-prosperitate a Marii Asii de răsărit", după modelul faimoasei doctrine Monroe, nu avea să fie, totuși, privită cu ochi buni de celelalte puteri, ceea ce a facilitat impunerea punctului de vedere militarist.

În același timp, crizele economice, arbitrariul puterii exercitate de „zaibatsu" prin intermediul „reprezentanților proprii" în partidele politice și în guvern, au creat o stare de nemulțumire generală. „Oamenii de stat — scria un ziar japonez — pot cu greu să facă ceva astăzi, fără să se alieze cu magnații capitalului..." „Legăturile dintre oamenii de afaceri și cei de stat sînt mai strînse decît oricînd.." „Clubul Mitsui, clubul industrial și altele de acest fel au practic puterea să controleze și Ministerul Afacerilor Externe și Poliția".

În această atmosferă, organizațiile de extremă dreaptă, paramilitare și militariste, preconizînd expansiunea în exterior și „disciplina socială strictă" în interior, s-au raliat luptei împotriva „zaibatsu", chemînd, în special, armata „sub steagul imperialismului". În condițiile în care, încă de la sfîrșitul secolului trecut, japonezilor de rînd li se spunea că expansiunea imperiului este „voința zeilor și a fiului cerului", în armată au început să ia ființă organizații extremiste vizînd o nouă restaurație, astfel încît Japonia, „curățată de corupție și ideologie străină" să-și recapete, sub o dictatură militară, „gloria străbună" și să-și ocupe „locul meritat" în Asia. Asemenea concepții își aveau originea într-o carte — „Reconstrucția Japoniei" —, scrisă imediat după primul război mondial de Kita Ikki, considerat întemeietorul fascismului japonez.

Criza economică mondială din anii 1929—1933 a fost resimțită cu o violență deosebită în Japonia. Efectele cumulate ale marelui cutremur din 1923 și criza financiară din 1927 au împins economia japoneză într-o depresiune profundă.

Încurajat de ofițeri de diferite grade din armată, în vara și toamna anului 1930, a avut loc un val de proteste și o campanie de presă împotriva deciziei cabinetului de a accepta, în pofida opoziției Statului Major General al forțelor navale, menținerea Acordului de la Washington privind limitarea navelor de linie, primul ministru Osachi Hamaguchi căzînd victimă unui atentator de extremă dreaptă. Din acest moment, politica externă niponă avea să se schimbe drastic. De acum înainte, Tratatul de la Washington, din 1921, avea să fie denunțat cu vehemență ca un exemplu de subminare a forțelor armate imperiale. „Japonia a fost forțată să se supună presiunilor americane la Conferința de la Washington..." „O conspirație vizînd scufundarea Japoniei cu sînge rece în numele Conferinței navale de la Washington" — așa sunau titlurile care se înșirau, zi de zi, pe paginile marilor ziare nipone.

În 1931, ofițeri grupați în „Sakura kai", („Societatea florii de cireș") au pus la cale bombardarea sediilor principalelor partide politice, a reședinței primului ministru, ocuparea sediului parlamentului și instaurarea unui guvern militar. Complotul, cunoscut sub numele de „Incidentul din martie", a eșuat, fiind desconspirat, din greșeală, dar, întrucît în rîndul participanților se numărau și ofițeri superiori, inclusiv de la Statul Major General al Armatei, nu s-au luat măsuri de pedepsire a vinovaților. „Incidentul din martie" a fost urmat de dinamitarea locuinței ministrului de finanțe, Junnosuke Inoue, iar, la șase luni, de complotul prin care armata de Kwantung, numită astfel după peninsula din Manciuria, a declanșat, cu aprobarea tacită a ofițerilor superiori din Tokio și din această provincie, agresiunea împotriva Chinei, soldată cu ocuparea provinciei istorice chineze Manciuria. Era — susține profesorul Yoshitake Oka de la Universitatea Tokio — „un contraatac nedeghizat al imperialismului japonez împotriva acordurilor de la Washington".

Valea întunecată

Odată cu acest act de agresiune, Japonia a intrat în Kurai Tanima, Valea întunecată, cum este denumită perioada 1931—1941, ce a premers războiului din Pacific. Este perioada în care, sub influența organizațiilor de extremă dreaptă, în armată vor cîștiga ascendența și, în cele din urmă, vor deveni preponderente elementele militariste care vor prelua conducerea țării.

Ascensiunea acestor elemente a fost facilitată de poziția independentă a armatei, ca urmare a faptului că sistemul de guvernămînt, elaborat în epoca Meiji, stipula că posturile de miniștri ai armatei și marinei trebuiau să fie ocupate de ofițeri activi.

Avioane japoneze se pregătesc să decoleze de pe portavionul Soryu pentru a ataca baza navală americană de la Pearl Harbour

Generalii și amiralii au constatat că pot nu numai să-și impună punctele de vedere, ci și să preia efectiv conducerea țării, ceea ce au și făcut. Calea spre acest final a fost deschisă de agresiunea împotriva Chinei, fiind marcată, totodată, de o serie de comploturi și asasinate.

Ignorînd angajamentul guvernului japonez de a accepta rezoluția Consiliului Societății Națiunilor, din 30 septembrie 1931, prin care se adresa un apel părților în conflict pentru a înceta ostilitățile și a recurge la mijloacele pașnice, armata de Kwantung și-a continuat nestingherită operațiunile agresive. În octombrie, un alt complot militar, vizînd bombardarea aeriană a sălii în care guvernul se afla în ședință, a

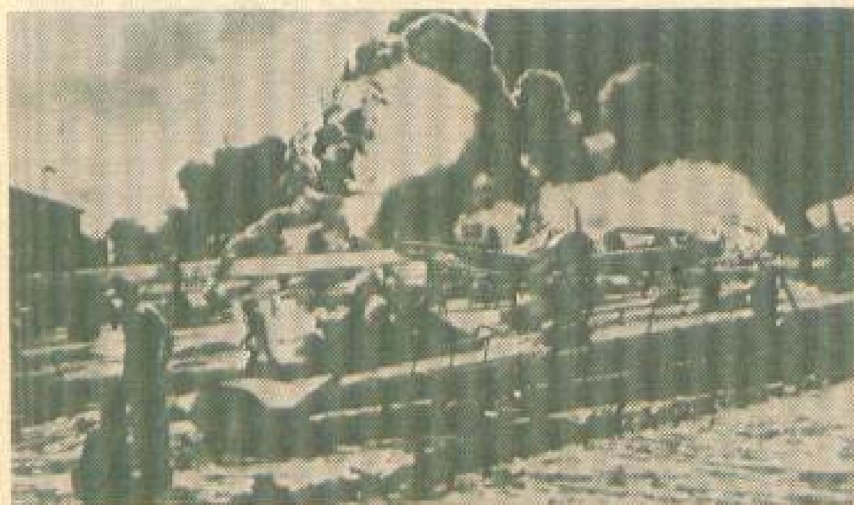
eşuat pentru că unii dintre ofiţerii implicaţi s-au răzgîndit. Cam în aceeaşi perioadă, intră în acţiune faimoasa organizaţie teroristă Ketsumeidan, cu relaţii în armată, condusă de Nissho Inoue, fost informator al armatei în Manciuria şi China, aventurier, în slujba lui Mitsuru Toyama. Pe lista neagră a acestei organizaţii figurau 16 personalităţi, între care primul ministru. În februarie 1932, ministrul de finanţe, Junnosuke Inoue, îi cade victimă, iar, la 1 Martie, ocupanţii proclamă „independenţa" Manciuriei, creînd aşa-numitul Manchukuo.

Acţiunile organizaţiilor de extremă dreaptă şi ale extremiştilor din armată s-au intensificat, înmulţindu-se atentatele şi asasinatele politice. O nouă tentativă sîngeroasă duce la instaurarea unui guvern militarist. Un grup de militari, condus de lt. Koga, membru al Ketsumeidan, l-a asasinat pe primul ministru, Ki Inukai, care încercase să cenzureze acţiunile militarilor extremişti. După acest complot, care a pus capăt, oficial, cabinetelor de partid, la 24 august 1932 guvernul japonez a recunoscut „statul" Manchukuo.

Înfiinţarea şi, apoi, recunoaşterea statului Manchukuo, în pofida repetatelor dezbateri şi a numeroaselor rezoluţii adoptate de Societatea Naţiunilor, au stîrnit un val de proteste în străinătate. Cînd Societatea Naţiunilor a refuzat, în unanimitate, să recunoască consecinţele acţiunilor sale agresive în China, Japonia şi-a anunţat, oficial, retragerea din această organizaţie cu vocaţie universală.

La 15 decembrie 1934, guvernul japonez a denunţat Tratatul de la Washington, din 1921, angajîndu-se într-un program masiv de înarmări navale, ceea ce a contribuit, ca urmare a profiturilor din industria militară şi din exploatarea colonială a Manciuriei, la întărirea sprijinului pe care elementele extremiste din armată îl primeau din partea unor cercuri de afaceri. Guvernele deveneau din ce în ce mai oprimante, în timp ce spiritul militarist se impregna în toate compartimentele vieţii sociale. Cheltuielile militare s-au dublat între anii 1931—1935. Regimul militarist a formulat, apoi, şi un obiectiv atrăgător pentru marile companii nipone — crearea aşa-zisei „Sfere de co-prosperitate a Marii Asii de Răsărit".

Cu sprijinul grupării Kodo-ha şi al unor cercuri de afaceri, la 26 februarie 1936 a avut loc o nouă tentativă de lovitură de stat, care, însă, a eşuat după patru zile, ca urmare a intervenţiei personale a împăratului. Complotiştii ocupaseră parlamentul şi alte instituţii publice şi au asasinat mai mulţi oameni politici. Noul guvern format a intrat sub controlul grupării Tosei-ha şi marchează primul pas spre constituirea oficială a „complexului militaro-industrial". Chiar primul ministru, Koki Hirata, fusese membru al Societăţii Dragonului negru, guvernul său introducînd economia cvasi militarizată.

Pearl Harbour la 2 ore după atacul japonez de la 7 decembrie 1941

Guvernele ulterioare, conduse de prinţul Konoe, s-au aflat sub controlul Tosei-ha, care a dezlănţuit, la 7 iulie 1937, un nou război de agresiune împotriva Chinei, de data aceasta generalizat, după ce determinase semnarea, cu Germania hitleristă, la 25 noiembrie 1936, a Pactului anticomintern, ce proclama drept scop lupta împotriva comunismului, dar urmărea, în fapt, instituirea dominaţiei mondiale a celor două puteri. A fost decretată mobilizarea generală, iar economia a fost trecută pe picior de război.

În septembrie 1940, a fost încheiată Axa tripartită — Berlin-Roma-Tokio —. Japonia trecînd, apoi, în 1941, la ocuparea Indochinei franceze. Este momentul cînd SUA, Marea Britanie şi autorităţile olandeze din Indonezia au blocat, mai întîi, bunurile japoneze aflate pe teritoriul lor şi, apoi, au proclamat embargoul asupra livrărilor de petrol, fier vechi, oţel şi alte materii prime către Japonia. A devenit, astfel, evident că guvernul de la Tokio trebuia să ajungă urgent la o înţelegere cu SUA, întrucît embargoul echivala cu o strangulare economică, în special în ceea ce priveşte livrările de petrol.

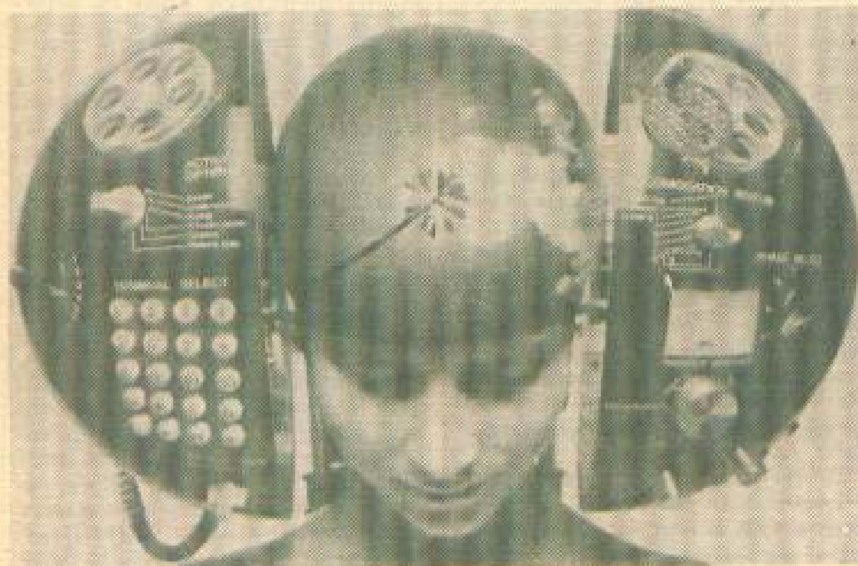
O asemenea înţelegere n-a mai fost, însă, posibilă, deoarece SUA s-au situat, în continuare, pe poziţia anunţată în 1932, de a nu recunoaşte nici o achiziţie teritorială obţinută prin forţă şi au insistat asupra retragerii trupelor nipone nu numai din Indochina, ci şi din China. Tokio s-a arătat dispus să evacueze Indochina, dar nu şi China. Armata s-a opus, însă, şi acestei măsuri, optînd pentru război, întrucît, — apreciau adepţii militarismului — deşi SUA sînt superioare în „resurse, lor le lipseşte spiritul de luptă" al japonezilor.

În septembrie 1941, Conferinţa imperială — reuniune a guvernului, şefilor de stat major şi altor oficialităţi importante, în prezenţa împăratului — a ajuns, oficial, la concluzia că Japonia va trebui să fie gata de luptă cu SUA şi cu Marea Britanie, dacă, pînă la jumătatea lunii octombrie, nu se vor face progrese la negocierile secrete de la Washington. La expirarea termenului, conducerea guvernului japonez a fost preluată de generalul Hideki Tojo, iar, la 7 decembrie 1941, forţe aeriene şi navale japoneze au atacat baza navală americană de la Pearl Harbour, declanşînd războiul din Pacific şi deschizînd, astfel, calea spre tragedia de la Hiroshima.

Paul Diaconu

Ultimul continent neexplorat:

— creierul

● *Se poate influenţa comportamentul de la distanţă? Să se urmărească traiectoria unui gînd? Să se pună o emoţie în eprubetă? Să se fabrice fericirea electrică? Descoperirile pe creier deschid orizonturi neobişnuite, dar deopotrivă de îngrijorătoare.*

Este de culoare roz şi cu singe, seamănă cu nişte plămîni pe o tejghea de măcelărie. Dar, cînd este plasat într-un craniu uman, ştie să facă lucruri incredibile, ca de exemplu: să danseze rock'n' roll, să completeze un bilet de loto, să inventeze cafeaua decofeinizată, bomba atomică...

De fapt, această conopidă gelatinoasă, pe care o numim creier, rămîne o insulă misterioasă. Se cunosc deja unele din comorile ei: imaginaţia, dragostea, creativitatea... Se cunosc, de asemenea, capcanele ei: fantasme, complexe, temeri... Se prezintă ca şi cum ar avea încă mii de demoni şi minuni de descoperit. Sînt din ce în ce mai mulţi pionieri ai neuronului care se lansează către acest ultim continent neexplorat. Ei invadează emisferele, sapă în emoţii, sondează materia cenuşie, împing limitele cunoscutului. Iată teritoriile pe care ei le-au defrişat.

Cum se sondează un creier?

Fierăstrăul circular se apropie de cap. Zgomot sec. El decupează craniul ca pe o calotă. Mîini cu mănuşi se apropie şi ridică capacul de os, ca şi cum ar fi vorba de o cutie obişnuită cu bomboane. Se îndepărtează membrana protectoare şi, dedesubt, apare creierul uman. Mîinile cu mănuşi şterg cu un burete sîngele, iau 50 de tije groase ca nişte andrele şi le înfig adînc în această masă care palpită. Cînd creierul seamănă cu o perniţă de ace, mîinile cuplează acele la fire electrice şi aşteaptă.

Această operaţie nu este un supliciu, ci tehnica cea mai răspîndită astăzi pentru a afla ce se petrece în creierul uman. Neurochirurgul care conduce operaţia explică: „Această persoană are două-trei crize de epilepsie pe zi. Este foarte, foarte dureros. Noi trebuie să intervenim..."

Mîinile înmănuşate vor aştepta, mult timp, pînă ce se declanşează o nouă criză de epilepsie. Acest mini-trăsnet electric va fi captat de către „andrelele de tricotat". Neurochirurgul va şti, atunci, cu aproximaţie, lîngă ce electrod a apărut criza. Nu rămîne decît să ia cel mai bun scalpel şi să opereze. Sperînd că va tăia bucata bună.

„De cîte ori fac această operaţie — exereza zonelor epileptogene —, am impresia că sînt un elefant înarmat cu un ciocan pneumatic în mijlocul unui magazin de porţelanuri. Ştiţi, noi sîntem încă nişte primitivi în cucerirea continentului cerebral", ne mărturiseşte chirurgul, care a cerut să i se păstreze anonimatul. Această operaţie barbară se practică de douăzeci de ani (în Franţa, ea este destul de rară şi numai pentru cazurile disperate). Dar tehnici de vîrf, netraumatizante, îi iau locul.

Primul instrument „corect" de vizitare a creierului a fost conceput în 1971 de G. Hounsfield. Acest eminent cercetător britanic a avut ideea să scruteze (în engleză „to scan": a mătura) capul nostru cu raze X. Un radio pentru fiecare strat. Ordinatorul asamblează, apoi, fotografiile pentru a compune o imagine globală.

Un an mai tîrziu, un american, profesorul Lauterbur, îmbunătăţea această invenţie, cuplînd-o cu un dispozitiv IRM (care produce imagini prin rezonanţă magnetică nucleară). Acest aparat permite măsurarea densităţii apei din diferite regiuni ale creierului. De acum înainte, se pot repera tumorile, sclerozele sau accidentele vasculare. Mai mult: datorită unor metode tehnice avansate, se poate redesena în trei dimensiuni creierul supus metodei scanner...

În sfîrşit, ultimul „strigăt" al cartografiei encefalice: cu ajutorul camerei cu electroni pozitivi, se detectează apa, zahărul, acizii aminaţi, acizii graşi, neuromediatorii şi chiar medicamentele care se ascund în ungherele capului nostru.

Se poate vedea creierul gîndind?

După fotografie, ar trebui să avem şi imaginea în mişcare: activitatea organului nostru de gîndit. Patrice Nicolas, un cercetător de la Pitié-Salpêtrière, utilizează un aparat capabil de o asemenea performanţă: un magnetoencefalograf (MEG). El explică: „Cînd gîndiţi, provocaţi minuscule descărcări electrice care «aleargă» în celulele nervoase. Pînă acum, se captau aceşti curenţi punînd electrozii pe pielea craniului. Este faimoasa electroencefalogramă. Totuşi, această tehnică nu permite sondarea decît pînă la 2 centimetri adîncime. Trebuia găsit altceva. Or, se ştie că orice sarcină electrică induce un cîmp magnetic. Dv emiteţi, în permanenţă, infime cîmpuri magnetice care traversează cutia craniană şi se răspîndesc în jurul dv." El desenează un fel de sticlă mare metalică, menţinută deasupra unui pat printr-un braţ. „Acest aparat ştie să le capteze. În interiorul acestui cilindru se găseşte un SQUID (Superconducting Quantum Interference Device). Este un tub supraconductor hipersensibil, care se află în heliu lichid, răcit la o temperatură apropiată de zero absolut. Datorită lui, noi captăm şi situăm în trei dimensiuni orice influx magnetic, la orice adîncime a creierului, cu o precizie de 1—2 milimetri!" În lume există, în prezent, 11 magnetoencefalografe (preţul: un milion de dolari fiecare); ele servesc atît la in-

bunătăţirea cunoştinţelor noastre despre activitatea creierului, cît şi la tratarea crizelor de epilepsie, a bolilor lui Parkinson, tumorilor, demenţelor senile.

Cum se acţionează asupra activităţii cerebrale

Se cunoaşte doar o singură metodă: electroşocul. Această operaţie este mai puţin dureroasă. Ea constă în trimiterea şocurilor electrice, punînd electrozi pe pielea capului. Subiectul se află sub anestezie. El nu suferă. Electroşocul acţionează ca un regulator temporar al activităţii electrice a neuronilor.

În URSS se apelează la o altă tehnică a electroşocurilor. Se străpunge creierul şi se trimite o puternică descărcare electrică în zone cerebrale precise. Aceasta serveşte la atenuarea crizelor de epilepsie, dar, de asemenea, la lupta împotriva stărilor depresive.

Se cunosc, pînă în prezent, mai multe zeci de neuromediatori care ne regularizează dispoziţiile. Se poate acţiona asupra unora dintre ele prin tranchilizante sau excitante şi chiar inhiba, provizoriu, somnul. Dar se cunoaşte puţin despre modul lor de funcţionare. Joël Bockaert, neurofarmacolog, director de cercetări la CNRS din Montpellier, explică: „Una din căile cele mai promiţătoare, astăzi, este studiul glutamatelor. S-a constatat că glutamatul era neuromediatorul care intervenea în 85 la sută din activitatea neuronilor. Paradoxal, în doze mici, el îmbunătăţeşte memoria. În doze mai mari, el omoară celulele nervoase. Se crede că ar fi vorba de emisii foarte mari din această substanţă, care ar provoca crizele de epilepsie, ale bolii lui Alzheimer şi, mai general, ale senilităţii".

Se poate vedea născîndu-se o emoţie?

Pentru moment, cu ajutorul magnetoencefalografelor curente, se poate anticipa că subiectul va face un gest, va mişca braţul, de exemplu, cu 300 de milionimi de secundă înainte ca el să o facă într-adevăr. Este promiţător. Profesorul Edward Flynn, de la universitatea din Los Alamos, este unul din cercetătorii care au avansat cel mai mult în acest domeniu. El spune că s-a pus deja la punct captarea cu uşurinţă a semnalelor magnetice ale tuturor activităţilor cerebrale mecanice. Următoarea etapă va consta în identificarea semnalelor precursoare ale activităţilor emoţionale. Ea va putea fi depăşită peste cinci ani, datorită utilizării unui supermagnetoencefalograf echipat cu 256 de captatori SQUID. Edward Flynn este sigur de reuşită: „Dacă există semnale precursoare ale activităţii noastre mecanice, sînt cu siguranţă şi semnale precursoare ale activităţii noastre emoţionale".

În 1985, a fost efectuată o ciudată experienţă la universitatea Stanford, din Statele Unite. I s-a cerut unui subiect să se gîndească la o scenă dinainte definită. S-a înregistrat, cu un magnetoencefalograf, „semnătura" electromagnetică provocată de această evocare. Mai tîrziu s-a inversat procesul: s-a trimis „semnătura" pacientului. S-a revăzut, se pare, în „flash", aceeaşi scenă. Sînt cunoscute puţine experienţe de acest tip. Dar se poate, astăzi, urmări, cu un scanner sau chiar cu un electroencefalograf, activitatea zonei vorbirii şi văzului. „Studiind creierul cu un MEG (magnetoencefalograf), se poate spune dacă persoana priveşte o fotografie din revista »Playboy« sau tabla de şah!", afirmă Patrice Nicolas, de la Salpêtrière.

Poate fi influenţat comportamentul nostru de la distanţă?

În 1970, se căuta un mijloc de a dialoga cu submarinele nucleare în scufundare. Deoarece undele radio clasice sînt oprite de apă, ei au avut ideea să utilizeze undele cu frecvenţă foarte joasă, care au proprietatea să traverseze toate materiile. Singura problemă: aceste unde sînt incapabile să transporte energia, deci un mesaj. Dialogurile trebuiau să fie trimise în sistemul morse. Această metodă — foarte lentă — a trebuit să fie, în final, abandonată. Dar, şase ani mai tîrziu, a fost interceptat un raport, de către serviciile secrete occidentale, semnalînd că toţi cei care au lucrat la acest proiect sufereau de tulburări psihologice. S-a legat, evident, acest fenomen de undele cu frecvenţă joasă, dar, cum ele nu transportă energie, nu puteau fi făcute responsabile de nici un rău... numai doar dacă creierul nu este deosebit de receptiv la ele. Nu se ştie în ce stadiu se află cercetările în această privinţă. Americanii, în special Ross Adey şi profesorul Delgado, au studiat problema. Delgado a remarcat patru fenomene: în prezenţa acestui tip de unde, peştii luptători încetează să se lupte; lemingii — un fel de şoricei — deviază de la direcţia lor de migrare; ouăle de găină ies deformate şi cimpanzeii devin agresivi. Larry Collins, ziarist şi autor a numeroase „best-seller"-uri, a făcut, din aceste experienţe, subiectul ultimului său roman: „Dedale" (labirint în care te zăpăceşti — n.trad.).

Există o zonă a plăcerii?

Era în 1954. Profesorul Michael Olds încerca, pentru a n-a oară să întocmească hărţile creierului, cercetîndu-l pe cel al unui şobolan. El a deschis, deci, craniul unui inocent rozător, apoi a pus electrozii, oarecum la întîmplare, pentru a vedea efectul produs. Ştiinţa a avansat întotdeauna prin tatonări.

Acest Christofor Columb, la început, nu avea decît o ambiţie limitată. Indiile lui — să găsească zona motricităţii labelor de dinapoi. În schimb, el a descoperit America: zona plăcerii! În timpul experienţei, cobaiul lui dovedeşte un comportament anormal: pare că reclamă descărcări electrice! Or, pînă atunci, electricitatea era percepută ca o durere, ca o pedeapsă... Olds avea de a face cu un şobolan masochist? Ca să aibă sufletul împăcat, el instalează un mic dispozitiv care permite şobolanului să-şi trimită, el însuşi, descărcări electrice, apăsînd pe o pîrghie.

Michael Olds reproduce experienţa pe mai mulţi cobai: toţi nu gîndesc decît să-şi trimită electricitate în această regiune a creierului. Pentru el este atît de important, încît renunţă să mănînce, să se odihnească sau să facă dragoste cu tinerii şobolani în călduri. Cercetătorul îşi înfometează şobolanii, le face un tratament hormonal care le sporeşte nevoile sexuale. Nici un efect. Ei preferă moartea prin inaniţie şi nesomn. Olds fabrică labirinturi presărate cu obstacole: şobolanii bat recordul de inteligenţă pentru a regăsi pîrghia lor dragă. Apoi, mor de plăcere... Cîţiva ani mai tîrziu, profesorul Campbell va încerca aceeaşi experienţă pe cobai umani voluntari, bolnavi incurabili. Ei reclamă pînă la 1100 de descărcări pe oră (este maximum autorizat de protocolul experienţei). De atunci, se pare că neurofiziologii au vrut să insiste pe această „zonă a plăcerii". Dacă Michael Olds a reuşit într-adevăr, descoperirea sa este înspăimîntătoare. Unii vorbesc de „drogul absolut", de „instrumentul alienării perfecte". Scenariile de „science-fiction" cele mai sinistre ar putea deveni realitate. Potrivit ultimelor ştiri, cîteva laboratoare fac cercetări în această zonă. Cu o condiţie: să nu mai folosească niciodată cobai umani. Pentru moment, „pionierii creierului" par decişi să respecte o anumită etică. Dar ce se va întîmpla dacă, într-o bună zi, aceste frumoase jucării vor cădea în mîinile unui iresponsabil?

Eliza Iliescu
(după „Le Nouvel Observateur")

„EGIPTOMANIA"

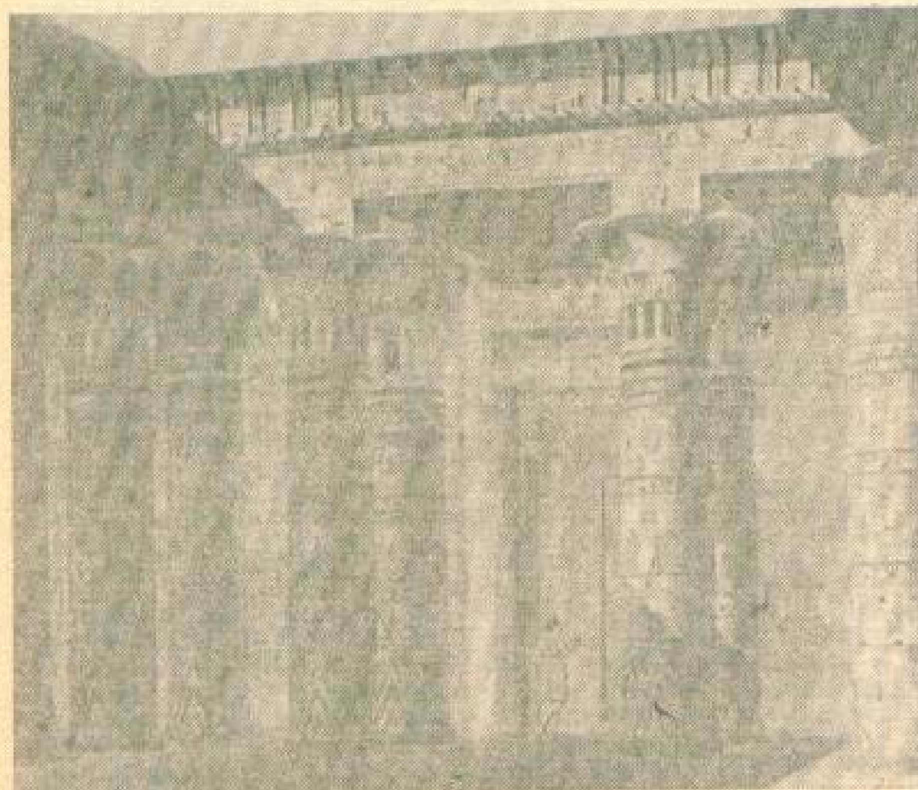
● O călătorie în inima unei culturi de trei ori milenară ●

Din momentul în care Napoleon Bonaparte a deshumat această adevărată Atlantidă a nisipurilor, civilizaţia faraonilor nu a încetat să fascineze. Călători, savanţi, scriitori — cu toţii s-au lăsat „vrăjiţi". Biografia pe care Jean Lacouture a consacrat-o lui Champollion, genialul descifrator al hieroglifelor, publicarea unor noi ipoteze privind misterul piramidelor, reeditarea monumentalei „Descrieri a Egiptului" reinsuflă astăzi „febra egipteană" miilor de pelerini ai Nilului. În cele ce urmează prezentăm ample extrase dintr-un articol publicat de revista „Le Nouvel Observateur", precum şi un episod din lucrarea „Champollion, o viaţă de lumină", de Jean Lacouture, în care autorul povesteşte cum, la 14 septembrie 1822, marele savant francez a pus capăt tăcerii de milenii a faraonilor, desoperind cheia hieroglifelor.

O educaţie rousseauistă

Să ne întoarcem în timp! În 1798, expediţia colonială şi ştiinţifică a lui Napoleon Bonaparte în Egipt va pecetlui destinul lui Champollion. El nu avea, pe atunci, decît şapte ani. În curînd, se anunţă exhumarea unei masive stele de bazalt negru, care poartă inscripţii în caractere hieroglifice, demotice — forme simplificate ale scriiturii egiptene şi greceşti —, celebra piatră de la Rosette (după numele oraşului de pe malul Nilului, unde a fost descoperită). Va urma, apoi, publicarea, în 1802, a „Călătoriei în Egiptul de sus şi de jos în timpul campaniilor generalului Bonaparte", datorate foarte talentatului scriitor şi desenator Vivant Denon. Şi, în sfîrşit, ediţia din 1809 a „Descrierii Egiptului", monument de erudiţie colectivă. Imaginaţia viitorului descifrator se aprinde. Şi apoi, vărul lui mai mare n-a participat oare la campania lui Bonaparte?

În familia Champollion, toţi membrii au cultul cărţilor. Tatăl, neguţător de cărţi, este librar la Figeac. Micul Champollion are, astfel, ocazia să descopere, în prăvălia tatălui său, povestiri şi gravuri pe marginea campaniei din Egipt. Fratele lui mai mare, Joseph, este un bibliofil pasionat. Jean-Francois, numit „micul Champollion", prîslea familiei, copil încăpăţînat şi curios, dovedeşte repede un talent impresionant pentru limbi străine. El va beneficia de o educaţie rousseauistă din partea unui călugăr benedictin, Dom Calmals. „Învăţătura lui consta, înainte de toate, — scrie

Vedere interioară (în plan secund porticul) a templului Philae

Gérard Macé — în colecţionarea insectelor, florilor şi scoicilor, punînd un nume fiecărui lucru, în descoperirea criteriilor care stau la baza genurilor şi speciilor, în vederea clasificării lor". Amestecînd botanica cu gramatica, dicţionarele cu ierbarele, micul Champollion învaţă, astfel, să colecţioneze plantele şi limbile.

Statuia lui Ramses al II-lea, de la Karnak

Încurajat de progresele mezinului, fratele mai mare se hotărăşte să se ocupe de educaţia lui şi îl cheamă la Grenoble, unde locuieşte. Deşi îi despart 12 ani, cei doi fraţi vor fi nedespărţiţi de-a lungul întregii vieţi. Jacques-Joseph Champollion-Figeac — este numele pe care l-a adoptat cel mai mare dintre fraţi — va fi pentru Seghir — „mezin" în arabă — un neobosit protector şi ghid spiritual, un deschizător de drumuri şi un „impresar". El îşi dă repede seama de geniul fratelui său. Al lui va fi cel de a-l pune în valoare. „Director de conştiinţă, apoi executor testamentar — scrie Gérard Macé —, el a avut pe lîngă Champollion rolul lui Leopold pe lîngă Mozart şi al lui Théo pe lîngă Van Gogh. Un rol ingrat dar nu dezinteresat, care constă în a te bucura de dividentele gloriei". Astfel, magistratul-frate va fi pentru Seghir de neînlocuit. Mulţumită lui, acesta va deveni un „mîncător" de cărţi, un licean-academician.

Un savant în pantaloni scurţi

La Grenoble, progresele mezinului sînt strălucite. La 12 ani, preceptorul lui îi autorizează să studieze nu numai ebraica, dar şi alte trei limbi semitice — araba, siriaca (o limbă arameeană) şi caldeeana. Cîteva luni mai tîrziu, face o impresie puternică cu ocazia unui examen, cînd traduce cîteva pasaje din Biblie în ebraică, performanţă pe care nu întîrzie s-o consemneze presa din Grenoble. Foarte curînd, începe să studieze etiopiana şi copta. Graţie acestei ultime limbi, el intră, în sfîrşit, în contact direct cu Egiptul: „Vreau să fac un studiu aprofundat şi continuu asupra acestei naţiuni antice ... Din toate popoarele pe care le iubesc — scrie el la 15 ani — nici unul nu-i înlocuieşte pe egipteni în inima mea".

Biografia unei intense epopei filologice

La 14 septembrie 1822, Jean-François Champollion, savantul Luminilor, descifrează o inscripţie din epoca lui Ramses al II-lea, provenind dintr-un basorelief al templului de la Abu Simbel, punînd, astfel, capăt marii tăceri a faraonilor. În 391, prea-creştinul Teodosie I ordona închiderea tuturor templelor „păgîne" din Imperiul roman. În Egipt, preoţii, ultimii păzitori ai scrierilor hieroglifice, sînt disperaţi, pentru că, în cîteva decenii, imensa comoară a unei culturi de trei ori milenară va fi iremediabil pierdută. Desigur, prin scrierile lui Platon, ale lui Herodot, prin numeroasele povestiri de călătorie, civilizaţia Nilului este mereu prezentă în lume. Dar ca un vis, ca o enigmă sacră.

De la incendiul care a mistuit Biblioteca din Alexandria, în anul 47 î.e.n., ce adăpostea marile texte ale culturii faraonice traduse în greacă, şi, în special, de cînd „un scrib curajos, trecînd peste interdicţii, a gravat, la 24 august 394, ultimele hieroglife pe o coloană a templului din Philae, civilizaţia egipteană nu mai era decît un imens „leagăn de ipoteze", scrie Jean Lacouture în biografia sa consacrată lui Champollion. „Egiptomania", pasiune eternă şi obsesie care continuă să facă ravagii, a vrăjit tot secolul XVIII. În 1989, ea „a lovit" din nou. Adăugîndu-se biografiei mai sus citate, reeditarea, în condiţii exemplare, la Institutul de studii orientale, a monumentalei „Descrieri a Egiptului", publicarea unei remarcabile „Istorii a Egiptului antic", semnată de Nicolas Grimal, insuflă „febra egipteană" sutelor de mii de pelerini ai Nilului.

Ianuarie 1989: căţărat pe umerii prietenului său, egiptologul Jean Pierre Corteggiani, Jean Lacouture descifrează, fermecat, pe o coloană a templului din Karnak, o inscripţie de a cărei existenţă Champollion nu ştia. Fondatorul egiptologiei se supusese, cu aproape două secole în urmă, tradiţiei care cerea ca toţi marii călători să-şi graveze numele pe o coloană pentru a-şi sărbători descoperirea. O inscripţie profană pentru eternitate!

Viaţa lui Champollion văzută de Lacouture este o adevărată poveste de dragoste. Cu un entuziasm „champollionesc", el a retrăit, timp de doi ani, intensa epopee filologică a eroului său. Gasconia – amîndoi erau născuţi în această regiune –, Egiptul şi Iluminismul formau un triunghi magic care nu putea decît să-l inspire pe Lacouture, biograful lui De Gaulle, Mauriac şi Malraux. Pe scurt, Lacouture nu avea de ales: el trebuia să reînvie, cu orice preţ, în cuvinte, aventura celui mai romantic dintre descoperitori. Ajutat de prietenul lui, Jean Vidal, el „a descifrat, în cinci sute de pagini, tulburătoarea enigmă a lui Champollion.

Champollion în mijlocul membrilor expediției franco-toscane, tablou de Giuseppe Angelelli

La 15 ani și jumătate, face o comunicare la Academia de Științe și Arte din Grenoble, intitulată „Observații asupra fabulei uriașilor în lumina etimologiilor ebraice". Cîteva luni mai tîrziu, este ales membru corespondent al acestei academii, în urma prezentării „Eseului asupra descrierilor geografice ale Egiptului înainte de cucerirea Cambysei". Tenul bronzat, privirea întunecată și pătrunzătoare, Seghir, devenit orientalist-minune, se „levantinizează" din ce în ce mai mult.

Apoi, totul va merge foarte repede. La 17 ani, se instalează la Paris pentru a-și perfecționa cunoștințele. La Collège de France nu va întîrzia să-i înlocuiască pe profesorii absenți. El adaugă cunoștințelor sale lingvistice persana și își perfecționează copta, limba sa preferată. „Am devenit atît de copt — îi scrie el fratelui său — încît, pentru a mă distra, traduc în această limbă tot ce îmi trece prin cap. Vreau să cunosc egipteana ca pe franceză, pentru că pe această limbă se va baza toată cercetarea mea asupra papirusurilor egiptene". El are deja 18 ani, iar marea sfidare a descifrărilor hieroglifelor a fost deja lansată.

O cursă contra cronometru

La întoarcere la Grenoble, este numit profesor de istorie antică. Are vîrsta elevilor săi. Prietenia cu Joseph Fourier, fizician de geniu, prefect de Isère și viitor prefațator a „Descrierii Egiptului", îi permite să-și perfecționeze cunoștințele privind cultura faraonilor. Dar să nu ni-l închipuim pe Champollion ca pe un „șoarece de bibliotecă". Ziarist talentat în momentele sale de răgaz, el s-a dovedit un virulent polemist. Republican din rațiune, iată-l bonapartist înfocat în timpul celor 100 de zile, ceea ce-i va aduce un exil la Figeac, cu ocazia încoronării lui Ludovic al XVIII-lea.

„Ciclotimie" — este diagnosticul lui Lacouture. Crizele de exaltare alternează cu cele depresive. Dar nimic nu-l oprește din drum. Idealul său este Egiptul. Cursa contra cronometru pentru descifrarea hieroglifelor face ravagii. Concurenții lui? Doi erudiți europeni: suedezul Akerblad și englezul Young. Seghir, în ciuda sănătății mult șubrezite — suferă de gută, de tuberculoză și de diabet — continuă, pînă la epuizare, lupta lui corp la corp cu scriitura sfîntă egipteană. (Copta, limbă bisericească, a fost un idiom de tranziție care s-a vorbit în Egipt după introducerea creștinismului, astăzi dispărută — n.n.). Akerblad și Young fac descoperiri parțiale interesante, dar misterul sistemului hieroglific rămîne intact.

Lacouture povestește cu brio istoria acestui incredibil meci științific. Și, pe 14 septembrie 1822, va fi bucuria copleșitoare a descoperirii, urmată imediat de o sincopă letargică. Champollion a reușit, în sfîrșit, să-l facă să vorbească pe Ramses al II-lea. Young, lipsit de fair-play, îi va contesta mult timp victoria. Pentru Champollion, ceasul gloriei a sosit. Ales conservator al antichităților egiptene la muzeul Luvru de către regele Carol al X-lea, el nu se va îmbarca, împreună cu prietenul său Rosellini, decît la 31 iulie 1828 spre visul său de-o viață: Nilul. Timp de 15 luni, „egiptologul îndrăcit" va merge din surpriză în surpriză. El descifrează cu frenezie, grație metodei sale, sutele de hieroglife care i se oferă. Abu Simbel, Luxor, Karnak, îl fascinează. Doarme în morminte, trăiește în totală simbioză cu Amon și Isis. În Egipt, totul îl încîntă: de la mormintele faraonilor la oamenii de pe stradă. În celebrul Rhamesseion din Teba se extaziază în fața ruinelor prodigiosului colos al lui Ramses, trîntit la pămînt. Fericit, se întoarce în Franța. „Am adunat material de lucru pentru o viață întreagă!". Doi ani mai tîrziu moare.

Octombrie 1836. Obeliscul de la Luxor — cadou postum de la acela care a adăugat memoriei noastre cîteva milenii — se ridică în Place de la Concorde, la Paris. Grație lui Champollion, faraonii domnesc în

Piramidele — adăposturi, silozuri sau cadrane solare?

De secole, misterul piramidelor alimentează fantasmele și superstițiile... Șapte milioane de tone de piatră înseamnă mult pentru un simplu mormînt, fie el și faraonic. Totul se petrece ca și cum destinația funerară a monumentului n-ar epuiza enigma ei, dimpotrivă, ar întreține-o. Un scriitor peisagist din secolul trecut avea o formulă, spunea despre piramide că masa lor indestructibilă ar fi „obosit timpul". Timpul poate, dar nu și imaginația vizitatorilor. Din secolul al XVIII-lea, fiecare certitudine smulsă, de unii, tenebrelor generează, la alții, un fel de dispreț furios de care se completează cu ajutorul unei noi doctrine oculte. Din înaltul marii piramide a lui Keops, a surorilor lui, Kefren și Mykerinos, cît și a verigoarelor mai îndepărtate, mii de ani de comentarii fanteziste ne contemplă: este mirajul mereu reînnoit al „egiptomaniei".

Din timp în timp, și de pe vremea antichității celei mai vechi, acești vulcani ai geometriei pure reizbucnesc în focul unei noi pasiuni: au fost, rînd pe rînd, considerați ca adăposturi pe vremea Potopului, silozuri de grîu, tronuri regale pentru a trece în revistă armate, observatoare astronomice, cadrane solare supradimensionate care ar marca, prin umbrele lor, solstițiile, indicînd astfel locuitorilor de pe malurile Nilului semnul strîngerii recoltei și chiar al pauzei de prînz, pe scurt calendare complete care poartă în ele istoria trecută, actuală și viitoare a umanității.

Șirul profeților și misticilor, care au stabilit corespondențe numerice între Biblie, Cartea morților și arhitectura triunghiulară a acestor vaste labirinte, pare a nu avea sfîrșit.

inima capitalei franceze . Mariette, Maspero, Leclant și mulți alții vor întreține, cu fervoare, flacăra pasiunii pentru Egiptul antic.

Răzbunarea faraonilor nu a avut loc. Sutele de mii de pelerini-turiști care în fiecare an, se duc să aducă un omagiu geniului lumii antice, știu că aceștia nu și-au mărturisit încă toate secretele. Magia misterului... Mulțumită lui, știm că faraonii au încă un viitor.

Ziua în care Ramses al II-lea a început să vorbească

(Extras din lucrarea „Champollion, o viață de lumină")

La 14 septembrie 1822, Jean-Francois Champollion s-a sculat dis-de-dimineață. De acum, fiecare zi concează, cu recolta ei nouă de documente; de la buna primire pe care a făcut-o Academia studiului său consacrat demoticii, totul îl împinge spre succes. Proscris, hărțuit, aproape disperat cu 14 luni în urmă, el are, acum, vîntul în pupa.

Primele zgomote ale dimineții, care urcă din liniștita stradă Mazarin, nu-l pot distrage pe cercetătorul încuiat în foișorul de la etajul trei. Jacques-Joseph a plecat la Institut (Institutul Franței cuprinde cele cinci Academii — n.n.), unde domnește asupra bibliotecii. Dimineața va fi fructuoasă pentru cercetător: tocmai a primit reproduceri după basoreliefuri din Egipt și Nubia, efectuate de un profesor de arhitectură de la Școala de belle-arte, membru al Institutului. O adevărată comoară pentru descifratorul însetat.

Champollion se apleacă asupra primului document. Se detașează o inscripție semnalînd, în mod evident, numele unui suveran. Jean-Francois face ochii mari: grupul, pe care-l fixează este format dintr-un disc de tip solar, roșu ocru, apoi dintr-un fel de literă formată din trei piciorușe, acoperită cu un spic cu trei ramuri și, în sfîrșit, de un semn dublu rotunjit în

Porticul templului de la Edfu, văzut de David Roberts (1840)

formă de T, identic cu cel care completează inscripţia lui Ptolemeu, avînd valoarea unui „s". Acest grup de semne nu reprezintă vreun suveran lagid sau roman: Jean-Francois i-a descifrat pe toţi, trebuie deci căutat în altă parte. În urmă, poate? Nu îi este prea greu să afecteze valoarea lui „s" sau „ss" sau „sés" dublului semn din dreapta (el ştie deja că hieroglifele se pot citi, în egală măsură, de la stînga la dreapta sau de la dreapta la stînga. Ce poate însemna acest disc de culoarea ocrului, de tip solar, situat la stînga? Un soare? În coptă, acesta se numeşte „Ra". Dar atunci, dacă dublul semn final se citeşte „s" sau „sés", iar dacă primul înseamnă „Ra", ar fi de ajuns ca semnul din mijloc, tripodul, să aibă valoarea unui „m" pentru ca el — Jean-Francois îşi ţine respiraţia — să se găsească în prezenţa inscripţiei celui mai ilustru dintre faraoni, Ramses, poate chiar a celui mai mare dintre toţi, Ramses al II-lea...

Ai de ce să-ţi pierzi capul! Oare demonstraţia sa, pe care nu o credea aplicabilă decît numelor de suverani străini şi tîrzii, ar putea să opereze şi în cazul epocilor mai vechi, ale marilor dinastii ale Egiptului antic? El, care încerca să pătrundă în timp printr-o cale laterală, ascunsă, iată-l proiectat, dintr-un foc, în plină lumină, trecînd, dintr-un salt, peste secolele obscure. Să fie oare posibil? Ramses!

Cum să faci reconstituire plecînd de la ceea ce poate fi doar intuiţie întîmplătoare, o confuzie între dorinţe şi realitatea ştiinţifică? Iată o altă inscripţie conţinînd un grup încă necunoscut, diferit şi de numele care i-au devenit deja familiare, dar care provine dintr-o epocă mai apropiată. Le priveşte cu o nerăbdare febrilă. La stînga — o pasăre ibis. Apoi, acelaşi semn tripod, reperat în inscripţia atribuită lui Ramses, căruia îi conferă, de aceea, valoarea lui „m". Şi, pentru a termina, semnul curbat, rotunjit, care se citeşte „s" în inscripţiile suveranilor greco-latini şi, ipotetic, în acela al lui Ramses. Dar ibisul simbolizează pe Thot, zeul Thot, savantul, lucidul, inventatorul hieroglifelor! Şi dacă lectura „Thot" este posibilă, dacă al doilea semn are valoarea unui „m" iar ultimul se aude „s" sau „es", înseamnă că este vorba de m-

Bonaparte Egipteanul

La 19 mai 1798, cînd părăseşte portul Toulon cu destinaţia Egipt, luînd cu el 35 000 de oameni şi o flotă considerabilă – 55 de vase de război şi 280 de vase de transport –, Bonaparte nu are decît 29 de ani. Este încă la vîrsta iluziilor şi, atunci cînd va hotărî apariţia, mult mai tîrziu, a marii lucrări comemorative intitulate „Descrierea Egiptului", el va apărea în frontispiciu, urcat pe un car de luptă şi punînd pe fugă hoardele de sălbatici, urmat de figuri senine şi zîmbitoare care aduc binefacerile spiritului şi culturii.

Şi totuşi, chiar de la debarcare, a izbucnit războiul, cu toate atrocităţile şi suferinţele lui. Dar, mulţumită „noii" sale tehnici – împrumutate puţin de la romani –, care consta în a face să avanseze trupele sub formă de careuri apărate de baionete, egiptenii sînt puşi pe fugă, cel puţin la început. Intrat învingător în Cairo, la 24 iulie 1798, Napoleon Bonaparte va încerca să-i facă pe notabilii locali să „colaboreze". El organizează sărbători populare, cu focuri de artificii, melodii franceze şi egiptene, cîntate împreună, se îmbracă uneori în „djellaba" (veşmînt tradiţional musulman), spre indignarea francezilor. Mai mult, el se gîndeşte serios la o convertire generală a soldaţilor săi la Islam?! În acest timp, războiul continuă. În acea vară fierbinte, armata franceză cade pradă insolaţiilor, oftalmiilor, setei necruţătoare şi chiar sinuciderilor. Şi, ca o răsplată a destinului pentru cruzimile făcute în rîndul băştinaşilor, care, în final, sînt decimaţi, ciuma va face ravagii în armata învingătorilor.

Ceea ce a surprins întotdeauna la Napoleon Bonaparte a fost capacitatea să de a face zece lucruri în acelaşi timp. El conduce marşurile în deşert, dureroase şi absurde, continuă luptele cu generalii săi, dar şi asasinatele în rîndurile vrăjmaşilor, şi în acelaşi timp citeşte pe Corneille, vizitează tîrgurile de sclave, seara merge la bal la Tivoli, copie a celui de la Paris. Şi, în mod special, Bonaparte se îngrijeşte de Institutul Egiptului, copie ceva mai redusă a Institutului Franţei, al cărui membru fusese ales în decembrie 1797. Îl însoţeşte, de altfel, un puternic contingent de savanţi şi artişti, matematicieni şi astronomi, naturalişti, oameni de litere, desenatori, muzicieni... Sînt, printre ei, numeroşi elevi ai Politehnicii, în vîrstă de 20 de ani, ca Henri Belleteste, care va redacta un vocabular arab pentru folosinţa trupelor, sau Joseph Regnault, care va efectua analiza apelor Nilului.

Între două bătălii sîngeroase, Bonaparte vizitează pe membrii institutului său. Are întotdeauna întrebări noi pe buze: cum se poate ameliora construcţia cuptoarelor de pîine pentru armată? Cu ce s-ar putea înlocui hameiul pentru producerea berii? Cum se poate limpezi apa Nilului?

Aceşti savanţi vor fi cei care vor repera urmele vechiului Canal de Suez pe care îl construise faraonul Ptolemeu al II-lea. Tot ei îşi vor da repede seama de valoarea celebrei pietre de la Rosette, pe care un locotenent francez a zărit-o şi a pus-o deoparte, după ce dărîmase un zid vechi pentru a consolida un fort, în iulie 1799. Această piatră poartă trei inscripţii, una în hieroglife, una în versiunea lor cursivă şi alta în greacă. Această piatră îi va permite lui Champollion să creeze egiptologia, plecînd de la traducerile acestor inscripţii.

Şi totuşi, Bonaparte eşuează în faţa zidurilor de la Saint-Jean d'Acre. Din 28 martie la 21 mai 1799, el va trebui să înfrunte o rezistenţă bine organizată de englezul Sidney Smith şi de francezul Le Picard de Philippeaux, fost coleg al lui Bonaparte la şcoala de artilerie de la Paris (fiind chiar mai bine clasat) şi care, în timpul Revoluţiei, fugise în străinătate. Philippeaux va muri de insolaţie pe crenelurile de la Saint-Jean d'Acre, dar jocurile sînt deja făcute: Bonaparte abandonează partida la 21 mai, înregistrînd prima sa mare înfrîngere.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, englezii fac să-i parvină ziare din care Bonaparte află că trupele franceze se bat în Europa pe toate fronturile. El face, atunci, un gest incredibil: îşi părăseşte armata, îmbarcîndu-se, la 23 august 1799, cu o mică suită, pe o fregată cu destinaţia Franţa. La 9 noiembrie 1799, va fi 18 Brumar. (Ziua în care Bonaparte, întors din Egipt, a obţinut demisia Directorilor şi transferul Consiliilor la Saint-Cloud – 9 noiembrie 1799, anul VIII al Republicii. A doua zi, Consiliile au fost dispersate cu forţa, marcînd astfel sfîrşitul Directoratului şi începutul Consulatului – n.n.)

La Gizeh, Sfinxul şi piramida lui Kefren

rele Tutmes (Tutmosis), poate de al treilea, Cuceritorul.

Prodigios! Prima reconstituire este făcută. Un miracol care verifică un alt miracol. Ceea ce ar fi putut fi hazardat în interpretarea izolată a lui Ramses sau Tutmes se reduce la minimum dacă se compară cele două ipoteze. Dînd o lovitură după alta, Champollion reuşeşte să se apropie de doi dintre faraonii cei mai glorioşi. Să nu uităm scrisoarea pe care a scris-o, la 21 aprilie 1809, lui Jacques-Joseph: „Copta mea se îmbogăţeşte continuu şi găsesc, într-adevăr, mari satisfacţii, căci îţi dai seama că nu-i puţin lucru să vorbesc limba dragilor mei Amenophis, Setosis, Eammeses, Tutmosis..."

De acum nu se mai mulţumeşte să le savureze numele: 13 ani mai tîrziu îi descifrează, îi citeşte! Cine a fost oare mai fericit decît Jean-Francois în acea dimineaţă de 14 septembrie 1822?

Columb, care spera să ajungă în India, descoperă insule occidentale pe care nu va şti niciodată să le numească sau să le situeze exact. Străduindu-se să descifreze limba ultimelor dinastii din valea Nilului, Champollion descoperă, dintr-o lovitură, apogeul civilizaţiei egiptene. Cît de sus ar fi ţintit, cît de temerar ar fi fost şi tot n-ar fi visat să aibă o revelaţie atît de ameţitoare, directă şi totală! Champollion se găseşte în prezenţa unui sistem nu dublu, ci triplu, hieroglifele semnificînd, toate odată şi luate separat, sunete şi idei, ele însele reprezentate la propriu sau la figurat. Ra şi Thot, soare şi ibis se privesc, în timp ce „M" şi „S", semne alfabetice, se armonizează. Mai mult, grupul „MS" are un sens: „l-a născut". Sistemul este deja gata.

Jean-Francois trăieşte de patru-cinci ore într-o stare de febrilitate şi de exaltare pe care cu greu şi-o poate controla. Nu mai rezistă. Cum poţi să nu comunici celui cu care ai împărţit deziluziile şi care a fost principalul sprijin marea descoperire?

Puţin înainte de amiază, descifratorul — în sfîrşit a cîştigat dreptul la acest titlu — ajunge, din cîţiva paşi, la biblioteca Institutului şi se năpusteşte în biroul fratelui său, cu răsuflarea tăiată: „Am descoperit taina!", după care se prăbuşeşte într-o stare cataleptică.

În 1828, Jean-Francois pleacă în Egipt pentru a descifra monumentele „pe viu".

De la Memnon la Karnak

Champollion-călătorul se ridică la aceeaşi înaltă valoare, ca şi Champollion-cercetătorul de bibliotecă. Cît de mare ar fi fost lingvistul, istoricul şi esteticianul nu i-au fost cu nimic inferiori. Siguranţa observaţiei, stăpînirea perfectă a principiilor care ghidează diversele discipline, relaţia constantă între procesele istorice şi creaţia artistică, convergenţa atîtor daruri îi garantează acestui călător inspirat un fel de suveranitate şi, în acest spirit, au trăit lîngă el „argonauţii" din 1828. Iată-l gata să se măsoare cu Teba...

Acest nume — scrie el — „era deja foarte mare în gîndurile mele. A devenit colosal de cînd am parcurs ruinele vechii capitale a celui mai vîrstnic dintre oraşele lumii... Timp de patru zile, am alergat de la o minune la alta". S-a hotărît să-şi înceapă călătoria pe malul stîng al Nilului. În prima zi, vizitează coloşii de la Memnon şi pretinsul mormînt al lui Osimandias — unde îi este uşor să recunoască Rhamesseion-ul, pe care i-l semnalează superbul colos prăbuşit al lui Ramses al II-lea. A doua zi, ajunge la Medinet Habou, a treia zi — în ritm de turist — pöposeşte în Valea Regilor, unde se extaziază în faţa unui palat „săpat cu foarfeca în munte". Acolo va comite una din erorile sale cele mai savuroase. Ieşind din celebrul templu cunoscut astăzi sub numele de Deir el-Bahari, el notează: „Am cules fapte extrem de importante pentru istorie. Am văzut mormîntul unui rege, deteriorat, cu excepţia părţilor sculptate şi care le reprezentau pe regina, mama sa, cît şi pe soţia sa, respectate

cu religiozitate de profanatori. Este vorba, fără îndoială, de mormîntul unui rege condamnat prin judecată după moarte".

Un secol şi jumătate mai tîrziu, oricare vizitator cu un aparat de fotografiat ştie că este vorba nu de „un rege condamnat" ci de o regină-faraon, ilustra Hatchepsut, şi că „vandalul", care a strivit efigia cuceritoarei paşnice a ţării lui Punt, a fost marele Tutmes al III-lea.

La 23 noiembrie 1828, Champollion abordează malul drept al Nilului pentru a vizita partea orientală a Tebei. La templul de la Luxor, se opreşte, cu precădere, în faţa celor două obeliscuri înălţate dintr-un singur bloc de granit roz, elegant construite. Se gîndeşte el oare să trimită unul dintre ele la Paris? La Karnak va avea inspiraţia decisivă, mai intensă chiar decît aceea a descifrării hieroglifelor. „... Mă duceam, în sfîrşit, la palatul sau, mai degrabă, la oraşul monumentelor, Karnak. Acolo am înţeles întreaga splendoare faraonică, tot ceea ce oamenii au imaginat şi au executat mai grandios. Tot ceea ce văzusem la Teba, tot ceea ce admirasem cu entuziasm pe malul stîng al fluviului îmi părea, deodată, meschin, în comparaţie cu concepţia monumentală care mă înconjura. Mă voi feri să descriu ceva; căci, din două lucruri unul: sau expresiile mele n-ar putea reda decît a mia parte din ce trebuie spus, vorbind despre asemenea obiecte sau, dacă aş încerca o schiţă sumară, aş fi luat drept un entuziast ori, să spunem lucrurilor pe nume, drept nebun. Noi, în Europa, sîntem nişte liliputani şi nici un popor, vechi sau modern, nu a conceput arta arhitecturii la o scară atît de grandioasă, atît de sublimă, cum au făcut-o vechii egipteni; ei concepeau ca şi cînd ar fi avut 500 de picioare înălţime, în timp ce noi nu avem, în cel mai bun caz, decît 5 picioare. Imaginaţia care, în Europa, se lansează deasupra porticurilor noastre, se opreşte şi cade neputincioasă la picioarele celor 140 de coloane din sala hipostil de la Karnak".

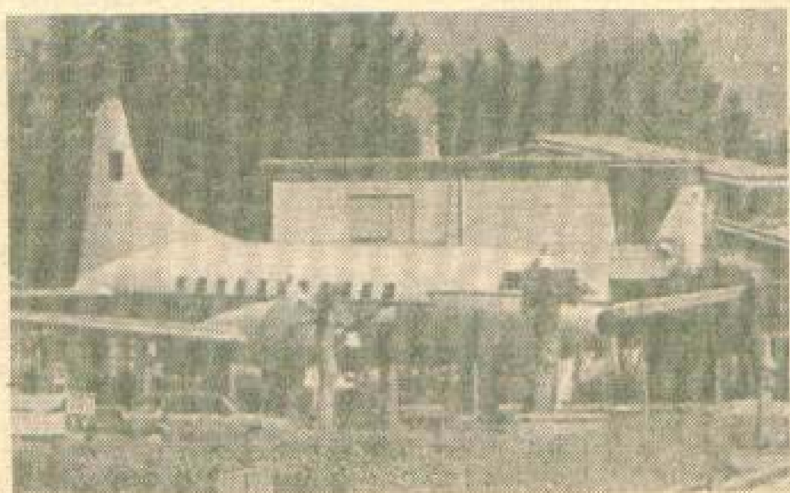
Fondatorul egiptologiei, cît ar fi fost de inspirat, nu se putea mulţumi cu elanuri lirice. Savantul va triumfa repede asupra poetului. În scurt timp, el îşi completează observaţiile privitoare la cronologie. Plecînd de la nenumăratele „portrete" ale faraonilor pe care îi scrutează, el anunţă că datările dinastiilor XVIII, XIX şi XX vor trebui refăcute. Îi scrie fratelui său cu o pană înaripată: „Îţi scriu numai atît cît să nu mori de curiozitate. Ar trebui să-mi petrec tot timpul scriind pentru a-ţi explica amănunţit toate descoperirile mele."

Jubilează, caută, găseşte, este fericit. Scrisorile lui sînt ale unui îndrăgostit fericit. Clima îi face bine, oamenii Nilului îl încîntă. Se descrie el însuşi în „palatul său de la Kournah" (un palat de noroi uscat) asaltat de o mulţime de vizitatori, solicitanţi, purtători de ofrande, schimbînd cu ei daruri şi cuvinte într-o arabă populară pe care o mînuieşte din ce în ce mai bine, invadat de oile şi găinile care se aduc la „cartierul general" al expediţiei franco-toscane. El este, ca Desaix în urmă cu 30 de ani pe aceste locuri, „sultanul cel drept". Dar dreptatea lui e dezarmată şi făcută pentru a dura.

Traducere şi adaptare de
Anca Munteanu

Cu avionul parcat în grădină

Potrivit revistei „Domenica del Corriere", cel de-al treilea preşedinte al Republicii Italiene, Giovanni Gronchi, avea la dispoziţie un avion tip „Convair 440", foarte cunoscut şi apreciat în perioada respectivă, care a reapărut în public după o absenţă îndelungată. El se găseşte, în perfectă stare de funcţionare, într-o grădină situată la cîteva sute de metri de aeroportul „Leonardo da Vinci". Pentru a-l vizita, nu trebuie plătită nici o taxă. Proprietarul său actual, Luigi Vianelli (41 ani), este întotdeauna, o gazdă extrem de ospitalieră, care nu refuză nici un vizitator. Cum a ajuns Vianelli în posesia avionului? Simplu: l-a cumpărat de la Ministerul apărării. Aparatul respectiv, nefolosit de peste 20 de ani, lipsit de unele piese, urma, în ultimă instanţă, să fie vîndut ca fier vechi. Vianelli l-a descoperit (era funcţionar la aeroportul din Roma) într-un hangar al aeroportului Ciampino. Deşi lipsit de o serie de piese, avionul cu doar 450 de ore de zbor era, practic, nou. A purtat tratative îndelungate cu ministerul pînă a reuşit să-l cumpere. Nu i-a fost uşor. Pentru a-şi procura suma necesară, destul de piperată, Vianelli şi-a vîndut vila în care locuia, automobilul, s-a împrumutat de la prieteni şi rude. A urmat „restaurarea" avionului. Încet, încet, Vianelli şi-a procurat unele piese, a schimbat altele, a înnoit interioarele, în fine, l-a făcut să arate ca un avion abia dat în folosinţă. Este dotat cu saloane, dormitoare şi poate primi şi 50 de pasageri. Vianelli mărturiseşte că, din momentul în care l-a pus la punct, a primit numeroase oferte de cumpărare, pe care însă le-a refuzat. Deocamdată, Vianelli nu ştie ce destinaţie să-i dea avionului. Unii i-au propus să deschidă un restaurant, alţii să-l transforme într-un club pentru aviatorii ieşiţi la pensie (plini de nostalgii pentru fosta lor profesiune) sau să deschidă o discotecă. Vianelli neagă că ar fi interesat de asemenea propuneri. Deocamdată, continuă să aprofundeze un manual de pilotaj consacrat tipului său de avion – „Convair 440"... **(Gh. R.)**

„Păcatele teleevangheliștilor"

- Rolls-Royce-urile și proprietățile penticostalului lipsit de scrupule
- „Am păcătuit și vă cer iertare"

„Problema fundamentală a anilor '80, în Statele Unite, este relația dintre religie și stat. Mulți americani cumsecade, membri sau nemembri ai „establishment"-ului, conservatori sau liberali, mărturisesc că sînt îngroziți de perspectiva ca, în fruntea țării, să vină, într-o zi, un președinte »fundamentalist« sau penticostal, care ar apăsa, la primul apel al lui Jehova, pe butonul nuclear". Citatul acesta, oricît de alarmant pare, este extras dintr-o analiză publicată de Ingrid Carlander în *Le Monde Diplomatique*, anul trecut (și din care revista „Lumea" a publicat ample extrase în nr 37/1988) și se referă la un fenomen dominant, nociv și periculos înregistrat în ultimii ani în Statele Unite; agresiunea „teleevangheliștilor". O **invenție relativ nouă, tipic americană, care îmbină marea forță de penetrație a mijloacelor de comunicare în masă, televiziunea îndeosebi, cu predica bisericească.** Un fenomen ce nu mai poate fi ignorat din două motive esențiale: pe de o parte, puterea imensă pe care au reușit să o obțină acești „teleevangheliști"; pe de altă parte, faptul că ei reflectă, amplificîndu-le, tendințe profunde ale unei părți a societății „al cărei obscurantism — cum scrie Ingrid Carlander — favorizează ideile conservatoare cele mai nocive". Recurgînd la informațiile publicate de amintita revistă, precum și de revistele americane *Newsweek, Time, U.S.News and World Report* și *Rolling Stone*, vom încerca să relatăm, pe scurt, cîte ceva din caracteristicile fenomenului amintit.

Prima „trezire" religioasă (de după secolul al XVIII-lea, cînd nenumăratele secte creștine din coloniile americane **își justificau acțiunile prin rezistența** împotriva bisericii anglicane impuse de englezi) a avut loc la începutul acestui secol. Se povestește că, în noaptea de 1 ianuarie 1901, la Topeka, în Texas, o tînără studentă în teologie a început să se roage într-o limbă pe care nu o mai auzise. Curînd, și alți studenți au început să vorbească „în limbi neștiute", iar profesorul lor, Charles Fox Parham — evident, și el, avînd „darul limbilor" — a luat vreo duzină dintre ei, plecînd într-un turneu de predici în care să răspîndească mesajul „adevăratei Evanghelii". Afirmau că au darul vindecărilor miraculoase și al profețiilor, dar turneul s-a încheiat cu un eșec, încă în prima etapă, la Kansas City. Parham n-a cedat însă, și a întemeiat o altă **școală, la Houston, în Texas, iar unul din noii elevi,** pastorul negru William Seymour, a ajuns la Los Angeles, în aprilie 1906, unde a fondat o „biserică" într-un grajd dezafectat de pe Azuza Street. „Los Angeles Times" scria la vremea aceea: „O nouă sectă religioasă s-a instalat la Los Angeles într-o veche baracă. Bigoții proliferează și se exprimă prin exclamații și rigleli stranii. Practică cele mai fanatice ritualuri și cad în stări de extaz învecinate cu nebunia".

Există două grupuri principale, în mare: pe de o parte, „evangheliștii charismatici" sau penticostalii, care cred în limbajul incoerent al alienaților mintali, în experiențe extatice, în „darul" de a vorbi în „limbi neștiute" și care, în practică, se împart în foarte multe variante; și „fundamentaliștii", care susțin că Scriptura trebuie citită literal. Cele două grupuri principale — sublinia „U.S.News and World Report" — se află la extreme și, între ele, zeci de milioane de americani care, pur și simplu, se descriu drept *born again* (născuți **a doua oară) și sînt atrași uneori într-o parte sau** alta.

Și unii și alții dintre acești „predicatori" sînt conservatori, chiar ultraconservatori, își zguduie adepții (sau telespectatorii) cu descrieri înfricoșătoare ale sfîrșitului lumii, ei au proliferat, îndeosebi în ultimul deceniu, datorită unui climat socio-politic mai conservator, caută cu orice preț profitul și tind să ocupe diferite **funcții sociale. Profitînd de proliferarea unei așa-numite** „biserici electronice", „predicatorii" acestor „biserici" nu mai caută casele adepților, pentru a le vorbi, și nu mai străbat în lung și în lat țara, ei vociferează în fața microfoanelor sau a camerelor de luat vederi, care le transmit spusele la sute și mii de kilometri distanță, înființează rețele de radio și televiziune care nu difuzează nimic altceva decît „predici", „dezbateri religioase" și felurite scenarii închipuite de misionarii aceștia ai erei electronice, pentru ademenirea **„credincioșilor". În anii '60 și '70, televiziunea a permis unor „predicatori" ca Oral Roberts, Pat** Robertson, Jerry Falwell, Robert Schuller, Jimmy Swaggart și Jim Bakker să pătrundă în milioane de cămine, iar publicul a devenit mai conștient de conservatorismul lor. În 1976, evangheliștii l-au sprijinit pe Jimmy Carter. Dar „Carter s-a dovedit a fi prea liberal pentru evangheliști — scrie »U.S. News and World Report«. În scurt timp, liderii protestanți conservatori

„Păcatele teleevangheliştilor”

l-au sprijinit pe Ronald Reagan, care nu era un *born again*, dar care le sprijinea agenda socială inclusiv cererea de introducere a rugăciunii în şcoli. Nemaifiind închişi în bisericile rurale sau ascunşi pe treptele de jos ale societăţii, evangheliştii constituiau acum, centrul forţei politice”.

Cu mesaje simpliste, adesea ridicole...

Pe un fond de nemulţumiri sociale, încurajînd proliferarea sectelor, din dorinţă de „spectacol”, oricare ar fi tema, dar, concomitent, şi pe un fond de obscurantism, incultură şi, parţial, indolenţă a autorităţilor, astfel de „predicatori” au dobîndit, curînd, audienţă şi putere. Cu mesaje simpliste, nu o dată ridicole, ei reuşesc să obţină sprijinitori, adepţi şi donatori generoşi.

Ideile pe care le promovează sînt dintre cele mai nocive. Tot ce este progresist sau considerat ca „liberal” sau numai aduce cu „liberalismul” este repudiat şi incriminat de „teleevanghelişti”. Ideea egalităţii sociale le este cu totul străină. Sloganuri învechite despre „autoritatea zeiască” a patronului — căruia trebuie, prin urmare, să i te supui — sînt readuse la lumină. Tot ce ţine de ştiinţă sau descoperiri de ultimă oră este condamnat — de pildă, „ororile geneticii” care aduce dovezi privind evoluţia omului şi „crearea” sa (celebrul „proces al maimuţelor”, din anii '20, revine în memorie firesc, acuzatorul de atunci aparţinînd acestei biserici). Dorinţa de putere a „predicatorului” se asociază cu amestecul în politică — în S.U.A. şi în alte ţări. Exemplul cel mai proaspăt îl oferă „teleevanghelistul” Pat Robertson, care a candidat, anul trecut, la preşedinţia Statelor Unite, sub culorile republicane, întrucît „Dumnezeu i-o ceruse”. Dar care n-a obţinut la preliminarii decît 17 mandate. Însă, într-o serie de predici rostite înaintea candidaturii şi înregistrate pe casete video, Robertson afirma, nici mai mult, nici mai puţin, decît că... ţările socialiste ar trebui rase de pe suprafaţa pămîntului. Iar toţi aceşti predicatori la un loc dispun de studiouri de televiziune, posturi de radio, tipografii, „colegii biblice”, „biserici”, magazine etc., prin care îşi fac cunoscute, cu insistenţă, ideile profund retrograde, extrem de nocive, unui auditoriu în mare parte obscurantist.

Probabil că mult mai puţine lucruri s-ar fi ştiut astăzi despre aceste „curente bisericeşti”, dacă, în ultimii doi-trei ani, n-ar fi izbucnit o serie de mari scandaluri în care predicatorii se acuzau reciproc de afaceri ilegale, inclusiv privind comportamentul moral. Revista „Newsweek” îşi intitula, în urmă cu doi ani, un amplu reportaj: „Dumnezeu şi banii”. Scandaluri legate de imoralitate, lăcomia de bani şi setea de putere învrăjbesc lumea predicatorilor T.V.”.

Chiar şi succinta trecere în revistă, făcută de „Newsweek”, a averilor de care dispuneau diferiţi „predicatori” sau „biserici” poate sugera ce interese enorme intră în joc. Soţii Jim şi Tammy Bakker, cu sediul la Charlotte, în Carolina de nord, au întemeiat organizaţia „PTL” („Praise the Lord” şi „People That Love”) care dispune de un canal de televiziune (ce transmite „The Jim and Tammy Show”) şi de o proprietate de 2300 acri în Carolina de Sud (un fel de „parc religios”); în 1986, au obţinut venituri în valoare de 129 milioane dolari. Jimmy Swaggart, cu sediul la Baton Rouge, în statul Lousiana, dispunea de un imperiu T.V. în care lucrau peste 1000 de persoane, de un centru de „servicii divine” şi de un „colegiu”; veniturile în 1986 — 142 milioane dolari. Robert Schuller îşi are cartierul general la Garden Grove, în California; nu i se cunoşteau veniturile, dar „predicile” sale din „catedrala de cristal”, de lîngă Disneyland, ajungeau în 1,7 milioane de case, iar construirea „bisericii” îl costase 18 milioane dolari. Jerry Falwell, cu sediul la Lynchburg, statul Virginia, este conducătorul aşa-numitei „Majorităţi morale”, care l-a sprijinit pe fostul preşedinte american la preluarea puterii; veniturile sale se estimează că s-au ridicat la 73,5 milioane dolari în 1986. Pat Robertson, cu sediul la Virginia Beach, dispune de o reţea de televiziune, Christian Broadcasting Network, cu 33 milioane abonaţi şi contribuţii directe de 129 milioane dolari. Oral Roberts, cu sediul la Tulsa, statul Oklahoma, conduce alt „imperiu religios”, cu mai multe ziare şi un canal de televiziune; donaţiile anuale ating 58 milioane dolari; el este autorul unui straniu apel televizat (cît se poate de calculat?): „Dacă nu primesc opt milioane de dolari, Dumnezeu mă va chema la el...”; şi credincioşii, naivi, s-au înghesuit să-i trimită, în cel mai scurt timp, banii...

Între această ţeemăneală pe faţă a credincioşilor şi scandalurile de morală nu e un mare drum de străbătut. Cîţiva din „predicatorii” amintiţi înainte şi care dispun de o mare audienţă l-au străbătut cu uşurinţă, după cum se va vedea din povestea următoare, preluată după revista „Rolling Stone”.

Mafia „propovăduitorilor”

Jimmy Swaggart, 52 de ani, nu era, probabil, pînă la începutul anului 1988, cunoscut decît de adepţii săi. După scandalul izbucnit în iarna acelui an, viaţa lui aventuroasă, cu felurite „picanterii”, este larg ştiută.

Ca în multe cazuri similare, criticile aduse de Jimmy altora şi condamnarea lor erau, mai degrabă, menite să ascundă viciile proprii — scrie revista citată. Una din primele sale victime a fost bătrînul „radioevanghelist” Herbert W. Armstrong, care afirmase că „biserica (sa) planetară” ar fi unica sursă de salvare. „Aşa încep sectele”, scria Swaggart în rechizitoriul împotriva lui Armstrong; evident, aducea „în sprijin”, citate din Evanghelii. Următoarea victimă a fost principalul său concurent printre penticostali, Oral Roberts, care pretindea că înviase morţi şi pe care Swaggart l-a stigmatizat drept un fals profet. Riposta lui Roberts: „Numai Satana ţi-a spus că valorezi mai mult decît alţii”...

Următorul pe listă: Martin Gorman care, ca şi Swaggart, fusese consacrat de „Adunările Domnului”, ale căror trepte le urcase pînă la gradul de vicar general al presbiteriului naţional. În multe privinţe, „biserica” lui Gorman semăna cu a lui Swaggart, iar succesul pe care îl obţinea nu putea să nu irite. Congregaţia sa din New Orleans avea... cinci milioane de membri, ajunsese cea mai mare „biserică” din statul Lousiana şi eclipsa „Centrul cultului familial” al lui Swaggart, cu doar 4300 membri. Deşi, pe planul televiziunii, Gorman rămînea foarte departe în urmă, ascensiunea sa era rapidă. Era în mod regulat invitat la „PTL Club”, al lui Jim şi Tammy Bakker, „predica” sa zilnică („Martin Gorman în direct”) era difuzată de reţeaua PTL şi de alte 37 canale independente. Gorman mai controla două canale de televiziune şi se pregătea să acapareze un al treilea. Informaţia care a produs explozia a fost aceea că se pregătea să achiziţioneze un satelit de telecomunicaţii, prin care audienţa sa ar

fi devenit internaţională. Era prea mult pentru rivalii săi!

Puternicul televanghelist îl constringe pe Jim Bakker să nu mai difuzeze predicile lui Gorman — pe care îl acuză de imoralitate, iar imperiul acestuia se prăbuşeşte ca un castel din cărţi de joc. Gorman se gîndeşte la răzbunare.

În aceeaşi lună, Swaggart îl atacă şi pe Jim Bakker, animator al Clubului PTL şi preşedinte al reţelei PTL. Bakker e copilul-adorat al ierarhiei „Adunărilor Domnului" — ceea ce Swaggart n-a fost niciodată. Parcul său de distracţie, spectacolele televizate, Rolls-Royce-urile şi proprietăţile lui Bakker, prosperitatea acestuia îi conferă o respectabilitate la care mişcarea penticostală visează de la fondare. Swaggart loveşte în toate acestea. Bineînţeles — continuă „Rolling-Stone" — Swaggart are mai multe reşedinţe pentru el, familia fiului său şi nepoţii săi, îşi petrece vacanţele la Palm Beach, îşi schimbă automobilele Lincoln de mai multe ori pe an. Dar ceva îi lipseşte, un fel de frustrare îl roade, o sete de răzbunare şi cruzime.

Cîteva luni mai tîrziu, soseşte clipa răzbunării lui **Martin Gorman, care, de data aceasta, el îl acuză pe** Swaggart de imoralitate.

Totul se încheie însă cu un spectacol de prost gust, în mai 1988, cînd Swaggart, în faţa a 30 milioane de telespectatori, ia microfonul şi, plîngînd, spune: „Am păcătuit şi vă cer iertare". După perioada de „ispăşire", Swaggart probabil şi-a reluat, cu aceeaşi aroganţă, afacerile.

Ce se află în spatele acestui „război sfînt"? se întreba revista „Newsweek". Desigur, o goană după bani. După putere.

Ignorat în prima parte a anului 1989, fenomenul teleevangheliştilor moralizatori şi corupţi revine, spre sfîrşitul anului, în atenţia publicului. Jimmy Swaggart şi-a reluat activităţile, dar a pierdut aproximativ 69 la sută din teleascultători şi 72 la sută din adepţi. Mărturisirile publice ale unei prostituate cu care Swaggart îşi petrecea timpul au redus peste noapte audienţa acestuia de la două milioane la sub nouă sute de mii.

„Căderea" lui Jim Bakker a fost şi mai spectaculoasă. Scandalul izbucnit în martie 1987 s-a încheiat abia în toamna lui 1989. Lui Bakker i s-a deschis un proces în care era acuzat de fraudă, imoralitate, extorcări de fonduri. Spre sfîrşitul lui octombrie, un juriu din Charlotte, Carolina de Nord, găsindu-l vinovat de 24 de acuzaţii de fraudă şi complot realizate prin intermediul mijloacelor de comunicare şi al poştei, l-a condamnat la 50 de ani închisoare şi o amendă de o jumătate de milion de dolari. Sfîrşitul firesc al unui ingenios predicator care profita de incultura şi naivitatea auditorilor şi adepţilor va fi trezit la realitate milioanele de persoane care contribuie cu însemnate fonduri la sporirea averilor unor „biserici" dintre cele mai ciudate?

„Violoncelist prin Europa"

L-am cunoscut la Hamburg, dar, aşa cum avea să-mi spună chiar el, s-ar fi putut să-l întîlnesc la fel de bine şi la Helsinki sau în cîteva oraşe din Spania. Şi iată că am fixat, în mare, „locul de muncă" al lui Larry.

De fapt, mărturiseşte el, nu mă cheamă Larry, dar toată lumea îmi spune aşa; poate chiar că e mai bine.

Şi, după cîteva clipe, cînd peste surisu-i permanent trece o uşoară, abia perceptibilă, îngîndurare, reia:

— De fapt, poate că, într-adevăr, trebuie să mă cheme Larry. Înaintea lui Larry, a fost altcineva, un altul, un cu totul altul.

Dar, deocamdată, discuţia revine la lucruri mai puţin complicate. L-am cunoscut pe Larry într-unul din acele multe şi mici hoteluri care, şi în marele port hanseatic, ca în mai toate oraşele Germaniei federale, se îngrămădesc în jurul gării. Micul, modestul dar curatul hotel — mai degrabă, pensiune —, în care poposise pentru cîteva zile, avea, lucru deosebit de apreciat de mulţi dintre clienţii săi, o cameră mai mare, unde, pe o masă, era instalat un televizor care mergea aproape tot timpul — de dimineaţa pînă noaptea tîrziu. Dimineaţa, nu era mai nimeni să se uite la program, dar televizorul funcţiona, totuşi, cu sonorul dat tare, poate pentru ca să-l poată auzi şi bătrînica de la recepţie. După micul dejun, înainte de a pleca cu treburile prin oraş, îmi luasem obiceiul să mă opresc puţin acolo, pentru a urmări fie măcar şi numai cîteva secvenţe dintr-un program de actualităţi bine făcut. Eram, de obicei, singurul consumator al acelei emisiuni, cînd, într-o dimineaţă, un tînăr cam de 30—35 de ani intră năvalnic pe uşă, cu un zîmbet larg, purtînd într-o mînă cutia unui instrument muzical, iar, în cealaltă, o pălărie boţită, ţinută ca un săculeţ, al cărei conţinut îl şi răstoarnă pe masă. Se răspîndeşte o grămăjoară de monede de tot felul, şi tînărul, amuzat de privirea mea uimită, mă întreabă într-o germană cu un vădit accent american: „Nu sînteţi nici dumneavoastră german, nu-i aşa?" Dar, înainte de a-i da vreun răspuns, se aşază lîngă mine, îmi întinde mîna şi se prezintă: „Eu sînt Larry, aşa-mi spune toată lumea".

Puţin îi trebuie lui Larry pentru a trece la mărturisiri. Se recomandă „muzicant ambulant în Europa". Are un violoncel („ordinatorul meu" — cum îl prezintă), o pălărie („casa mea de bani") şi... cam atît. „Asta e toată averea mea" — spune el, cu un gest larg. După care se apucă să-şi facă meticulos „casa" din ziua precedentă. Nu-i ia prea mult timp. „47 de mărci şi 50 de pfennigi" — totalizează el cu voce tare. „Deci, 25 de mărci pentru hotel şi restul pentru toate celelalte" — îşi continuă el calculele, punînd sumele corespunzătoare în buzunare diferite.

Îmi explic din nou mirarea, nu ştiu să existe, în acest hotel sau în oricare altul, vreo cameră care să coste doar 25 de mărci pe noapte. „Dar eu m-am înţeles să nu iau micul dejun şi apoi... să vedeţi care e camera mea. Nu doriţi? E chiar aici, aproape". Şi, luîndu-mă de mînă, mă trage pe culoar pînă la primul colţ, unde, sub scară, se află o uşiţă în spatele căreia credeam, cînd treceam pe acolo, că trebuie să fie depozitate mături, găleţi sau detergent pentru curăţenie. Deschide uşiţa şi lasă să se vadă o mică incintă, cu profil aproape triunghiular, în care nu se află decît un pat îngust, iar, lîngă el, un rucsac burduşit cu lucruri. „De fiecare dată cînd vin la Hamburg, am asigurată camera mea-plic. E tot timpul rezervată pentru mine, n-am nici un fel de emoţii, nimeni nu mi-o dispută". Revenim în camera cu televizorul. Acest tînăr atît de deschis, de exuberant, cu aerul său puţin teribilist, care-l face, însă, parcă şi mai simpatic, nu poate să nu te cucerească. Iar cînd află că mă interesează viaţa lui, nu se lasă rugat de două ori pentru a povesti.

„Ieri, bunăoară, am avut o zi bună, o zi plină. Mai întîi mi-am găsit un loc bun (era în noiembrie şi începuseră ploile reci şi lunoi de

„Violoncelist prin Europa"

(urmare din pag. 123)

toamnă). La intrarea într-o stație de metrou. E mai cald acolo, nu plouă, trece și multă lume. Are și acustică bună — completează el și lasă să-i scape o cascadă de rîs repede și zgomotos, ca de copil. Acum, pînă la sărbători, e o perioadă bună, oamenii sînt mai darnici. După Anul Nou, plec de obicei în Spania, e mai cald iarna acolo, dar cîștigul e mult mai mic. Turiștii străini trec pe lîngă mine, unii se opresc, mă ascultă, dar apoi pleacă mai departe, fără a lăsa nimic să cadă în «casa de bani». Probabil, cred că fac și eu parte din atracțiile turistice ale locurilor, probabil că-și închipuie că mă plătește pentru asta primăria sau vreun oficiu de voiaj.

Am mai avut o zi bună ieri, și din altă privință. M-am luat după un anunț dintr-un ziar unde se dădea adresa unui magazin cu mărfuri «la mîna a doua», și mi-am luat o haină de iarnă din imitație de blană, foarte călduroasă. Cam uzată, e drept, dar la un preț aproape de nimic. O să am, însă, probleme cu ea, nu pot să o car în Spania, trebuie să vorbesc cu cineva aici la hotel să mi-o păstreze pentru toamna viitoare".

După atîta mărturisiri, aproape spontane, ale lui Larry, îndrăznesc să-l întreb cum se face că „a îmbrățișat" această meserie.

— E un mod de viață care mă face să cred că am o independență de spirit totală. E adevărat că nu știu ce s-ar întîmpla dacă aș cădea bolnav sau dacă, dintr-un motiv sau altul, n-aș mai putea să cînt. Dar pînă la urmă, lucrurile se vor aranja cumva. Oricum, nu am de gînd să rămîn toată viața violoncelist ambulant prin Europa.

— Cum se face, Larry, că ai devenit „violoncelist ambulant prin Europa", cum spui tu?

Deveni dintr-o dată grav.

E o poveste ceva mai complicată, nu-i nici prea plăcută și nici nu cred că e cazul să intrăm în detalii. N-am făcut conservatorul, am luat lecții de violoncel acasă, părinții mei sînt oameni bine situați „în State". De fapt, sînt specialist în ordinatoare și, după terminarea institutului, am obținut o slujbă bună la o firmă. Era pe vremea războiului din Vietnam și, încă din facultate, am fost cu toții împotriva războiului. Cînd mi s-au adus niște lucrări pentru o comandă militară, eu am spus că nu vreau să particip la treaba asta, că prefer să-mi dea comenzi civile. Șefii mei s-au supărat și a trebuit să plec de acolo. N-am mai găsit de lucru nici în altă parte. Și atunci, m-am gîndit să mă fac artist, să-mi cîștig banii pentru existență singur și într-un mod plăcut. E și o experiență de viață, cunosc mulți oameni, cunosc lumea. Dar aveți dreptate, pînă la urmă va trebui să fac altceva. Mă gîndesc din cînd în cînd la asta, dar deocamdată nu prea știu ce-i de făcut. Cu părinții vorbesc rar, foarte rar la telefon, dar, de fiecare dată, mă roagă să mă întorc și mă asigură că o să-mi găsească ei ceva de lucru în meserie. Eu însă nu sînt chiar atît de convins ca ei. De aceea, nici nu mă prea grăbesc.

Larry se oprește și rămîne pe gînduri. Dar, după cîteva clipe, surîsul îi înviorează din nou fața, și, afișîndu-și bocancii butucănoși și scîlciați din picioare, spune:

— Știți de unde-i am? Șapte mărci, o afacere unică, incredibilă. E aici, la Hamburg, un magazin unde se vînd cămăși, pantaloni, încălțăminte, mănuși și tot felul de efecte ale militarilor americani care se reîntorc acasă din Europa. Trec din cînd în cînd pe acolo. E singura afacere pe care accept s-o fac cu militarii.

Corneliu Vlad

Speculanții de tablouri

- **Cine va cîștiga, Van Gogh sau Cézanne?**
- **Nu poți atîrna pe perete un tablou, pentru ca, apoi, să-l uiți!**

Pablo Picasso avea 23 de ani, cînd a pictat în 1905 tabloul melancolic „Acrobatul și tînărul arlechin". În 1911, pînza avea să intre în muzeul Von-der-Heydt din Wuppertal; naziștii, care nu au apreciat arta lui, l-au scos din muzeu. În decursul lunii noiembrie 1987, aceeași pînză avea să fie oferită spre licitație de „Christie's" cu prețul de strigare de circa zece milioane lire sterline; cumpărătorul este necunoscut. Pînă în prezent, cel mai mare preț plătit pentru un tablou este de 94 milioane mărci pentru „Irișii" lui Van Gogh și 72 de milioane de mărci pentru „Floarea soarelui" ale aceluiași pictor. Astfel își începe revista „Der Spiegel" ampla relatare despre neîncrederea în valorile financiare, despre încercarea de „spălare" a banilor obținuți pe căi ilicite.

Prietenii picturii și sculpturii, colecționarii pasionați privesc neputincioși cum evoluează arta sub dominația marii finanțe. „Artele frumoase" au ajuns acum în mîna unor speculanți avizi de bani. Piețele operelor de artă au devenit ruletă, unde se trafichează miliarde. La începutul lui noiembrie, „Sotheby" a oferit la New York, numai într-o singură seară, 792 de opere de artă în valoare de 231 milioane de dolari. Aproape concomitent, „Christie's" a mai vîndut colecția lui William Goetz, fostul suveran al Hollywoodului: 28 de pictori impresioniști și moderni — în mai puțin de o oră, la prețul de 85,25 milioane de dolari. Tabloul de tinerețe al lui Picasso, „Maternitate", a fost vîndut unui „cumpărător necunoscut" pentru suma de 24,75 milioane de dolari — cel de al treilea preț plătit vreodată pe un tablou.

Cine sînt cumpărătorii, ce determină creșterea atît de vertiginoasă a spiralei prețurilor? Un negustor newyorkez de artă presupune că sînt în circulație mai mulți bani ca niciodată.

Noua elită japoneză a yenului este cea mai interesată de achiziționarea culturii europene; „vrem să ne aflăm pe aceeași treaptă spirituală cu europenii și americanii", declara Masao Nangaku, 70 de ani, miliardar, proprietar de imobile din Tokio. Japonezii cumpără cu aviditate, neținînd cont de explozia neprevăzută a prețurilor; „adevărata perioadă de înflorire a comerțului cu opere de artă bate la ușă", crede To-

kushichi Hasegawa, 49 de ani, cel mai mare negustor de opere de artă din Japonia.

Neîncrederea în valorile financiare a scăzut nu numai după marele crah din octombrie 1987 de pe Wall Street. Aproape toți experții și negustorii de opere de artă sînt unanimi în ideea că achiziționarea de opere de artă este cea mai avantajoasă metodă de „spălare" a banilor obținuți pe căi ilicite. „Maternitatea" lui Picasso a fost cumpărată de mafie pentru a plasa bani proveniți din traficul de droguri.

Arta, ca „spălătorie de bani" sau ca obiect supus speculațiilor: o pînză de Renoir, vîndută, în 1985, la prețul de 1,65 milioane de dolari, a fost apoi revîndută de cumpărător pentru 8,5 milioane de dolari.

De la 3150 de dolari la 17 milioane

În timp ce cursul dolarului este în scădere, crește prețul artei americane. Pictori contemporani, cum ar fi Jasper Johns (după moartea lui Picasso, Joseph Beyus și Andy Warhol, el a dobîndit titlul de cel mai mare pictor în viață), constată, cu mîndrie și spaimă, cum crește la infinit spirala prețurilor. Primul a crescut în valoare tabloul „Drapelul alb", oferit la licitație de „Christie's": magnatul suedez al imobilelor Hans Thulin l-a cumpărat la prețul de 7 milioane de dolari. În seara imediat următoare, editorul newyorkez Samuel I. Newhouse a cumpărat pictura „Start greșit", tot a lui Johns, cu 17 milioane de dolari. Leo Castelli, 81 de ani, negustor de opere de artă, își amintește, ca prin vis, că a vîndut tabloul, în februarie 1960, pentru 3 150 de dolari, jumătate încasînd artistul, foarte satisfăcut.

Societățile de licitație domină din ce în ce mai autoritar artele frumoase; negustorii, ani de zile oamenii de încredere ai artiștilor și colecționarilor, au transformat licitația într-un spectacol. Aviditatea cumpărătorilor prezenți la licitație le conferă siguranță: ceea ce doresc mulți și cu ardoare, trebuie să fie foarte scump. Nimeni nu întreabă de ce. Colecționarii pasionați, iubitorii de artă nu își mai pot permite să obțină tablouri: artiștii pe care i-au sprijinit ani de zile au devenit accesibili numai milionarilor.

Instituțiile financiare puternice, cum ar fi „Citibank", au înființat o secție de consilieri în materie de artă. În acest scop au angajat specialiști în slujba milionarilor și a finanțării achiziționărilor de opere de artă — firește, luîndu-și măsurile de securitate implicite. Cine este dispus să investească mai puțin de un milion de dolari este cu greu acceptat. De serviciile lor fac uz, mai ales, japonezii. „De ani de zile, Japonia achiziționează circa 40 la sută din ceea ce oferim spre licitare", precizează lordul Gowrie, șeful filialei engleze a „Sotheby".

În ultimii trei ani, yenul japonez a crescut în valoare, față de dolarul american, cu 68 la sută, ceea ce i-a determinat pe japonezi să cumpere în Europa și America nu numai imobile și firme, ci și artă — ca investiție lichidă. Bancherii japonezi își investesc capitalul financiar în tablouri, în speranța că, după o anumită perioadă, le pot revinde la un preț mai bun; speculanții de imobile iau credite ieftine, cu dobînzi mici, și caută cu asiduitate, în galeriile de artă, Van Dyck, Rubens și Goya. Ei nu realizează că nu se pot obține profituri neobișnuite prin specularea artiștilor recunoscuți deja pe plan internațional. Renoir și Johns sînt „excepții în perioade de excepție"; aceste prețuri nu au nici o legătură cu valoarea tabloului, opinează un expert elvețian.

Souren Melikian, observator al scenei pieței operelor de artă din SUA, avertizează de luni de zile, în „International Herald Tribune", că piața va suferi un recul: „Prețul artei se bazează pe credința în ea și, de aceea, operele de artă sînt mult mai expuse catastrofelor decît orice alte obiecte de investiții". Melikian prevede că piața operelor de artă va începe, totuși și să scadă.

Cumpărător — telefonul

În sala de licitație a firmei „Christie's" din New York începe strigarea. Tabloul este agățat pe perete, împodobit sărbătorește cu o ramă somptuoasă, strălucind în lumina reflectoarelor. Își așteaptă noul proprietar, care are voie să facă cu el ce vrea; nimeni nu va ști dacă l-a cumpărat într-adevăr din pasiune sau nu.

Jos, în sală, stă dușmanul; tabloul este privit de o mulțime de ochi avizi. Se indică prețul de strigare, după care urmează licitația pînă la victoria finală. Preschimbarea artei în bani se face ca și cum ar fi lucrul cel mai obișnuit. Suma crește printr-o mică încruntare din dreapta, o clipire din stînga, o înclinare a capului în rîndul al treilea, pînă se ajunge la ultima ofertă; vînătoarea încetează, trofeul este atribuit. În sală se aude un murmur general. Tabloul, un Renoir, și-a schimbat proprietarul — prin intermediul telefonului.

Vînzarea continuă cu următoarele piese licitate. Ele nu ajung în posesia celui ce le dorește din pasiune pentru artă, ci a speculantului celui mai avid — indiferent cine este el. Întîlnirea dintre speculant și opera de artă se face prezentă prin lovitura cu ciocănelul (de obicei, din fildeș sau abanos) a funcționarului ce anunță, astfel, atribuirea obiectului cîștigătorului. Opera de artă dispare din istoria artei și circulă, de acum înainte, în sfera financiară, undeva pe planeta Pămînt. Există și posibilitatea ca ea să devină invizibilă: „Irișii" lui Van Gogh, achiziționați la prețul record de 53,9 milioane de dolari, s-au dispersat în ceața newyorkeză. „Sotheby" a șters toate urmele în noiembrie 1987. La sfîrșitul lui iunie 1988, peisajul lui Claude Monet, intitulat „Dans la preerie", a apărut pe

O sugestivă copertă a revistei „Der Spiegel": Arta = marfă (Picasso: „Acrobatul și tînărul arlechin")

Speculanţii de tablouri

lista „Sotheby"; după numai cinci minute, părăsea galeria la preţul de 24 milioane de dolari. Cumpărătorul: din nou, telefonul.

Cel mai scump tablou al unui pictor german din secolul XX a fost vîndut în iunie 1988 la „Sotheby" la preţul de 1,8 milioane mărci RFG; cumpărătorul tot necunoscut; este vorba de tabloul „Grădină de flori" de Emil Nolde.

10 000 de dolari mărul

Lumea artei se prăbuşeşte de cînd se pictează tablouri: apocalipsul a bătut la uşă şi în mai 1952. O natură moartă a lui Cézanne a fost vîndută la preţul de 130 000 de dolari (tabloul reprezenta 13 mere, deci 10 000 de dolari mărul). Cotidianul „Le Monde" avea să scrie: decăderea culturii, valorile estetice au fost înlocuite de cele economice. Acesta nu era decît începutul. După 30 de ani, tablourile au învăţat să socotească. Preţurile lor au fost ridicate, mai întîi, de muzee, apoi de negustori, în sfîrşit de colecţionari. Pentru cumpărătorii actuali, ele nu reprezintă decît valoarea în bani: singura lor preocupare este profitul. Nu se admiră tabloul achiziţionat, ci preţul plătit. „Este ca şi cum anumiţi oameni vor să ascundă banii în artă" — încă un profit de pe urma traficului de droguri? Astăzi, arta a devenit ban lichid; tablourile sînt preferate acţiunilor, lingourilor.

Speculanţii dirijează arta din interes. Ajung aproape să o asedieze. În ce scop? Simt oare nevoia să facă ceva cu totul deosebit? Sau forţa ce stă ascunsă în forme şi culori urmează să le sporească puterea? Cultura capitalistă a devenit o marfă oarecare, care se vinde asemeni celorlalte. Faptul că preţurile sînt atît de ridicate evidenţiază, în fond, teama de hîrtii colorate, respectiv de acţiuni şi bancnote. În trecut, dolarul părea sigur, acum arta este mai puternică decît dolarul. Dacă dobînzile vor începe să crească din nou, speculanţii vor face din nou bani din bani. Momentan, investesc în tablouri; acţiunile dau bătaie de cap. Crahul bancar din octombrie 1987 le este încă foarte prezent în memorie.

Este stare de război: armele sînt tablourile, iar luptătorii, care dispun de forţele cele mai puternice, dictează pacea. Proprietarii galeriilor de artă? Nu, cumpărătorii. Colecţionarii din pasiune sînt îngrijoraţi de spirala preţurilor. Unul din ei, mai speră: trebuie să avem răbdare şi să fim precauţi. Într-o zi, totul se va reglementa.

Marii colecţionari de artă sînt totuşi, neliniştiţi: oricine dă banii ceruţi la licitaţie poate cumpăra opere de artă, fără să se ştie de unde provin aceşti bani. Dolarii sînt preschimbaţi în artă, niciodată nu se poate afla cine este cumpărătorul. Cineva a plătit 53,9 milioane de dolari pentru „Irişii" lui Van Gogh şi a dispărut în neant după aceea. Cum poate rămîne anonimă o asemenea sumă de bani? În mod normal, proprietarul ar trebui să fie mîndru de tabloul său.

Cu mult timp în urmă, cînd în muzee mai erau picturi de valoare, cînd ele nu reprezentau investiţii de capital, cînd erau doar o combinaţie de forme şi culori, şi nu o valoare în yeni, erau admirate cu satisfaţie. Astăzi, suporterii iau cu asalt galeriile de artă, asemeni stadioanelor, sperînd în recorduri noi stabilite de atleţii pereţilor. Cine va fi următorul campion mondial? Cine va depăşi primul limita de 100 milioane de dolari? Un autoportret de Van Gogh sau un Cézanne?

Licitaţie organizată la „Christie's". „Floarea soarelui" de Van Gogh

Firmele de licitaţie caută cu asiduitate orice poate fi vîndut. La Londra „Sotheby" aspiră arta din toate colţurile posibile: se scoate un covor din beci, o vază veche din pod, un tablou prăfuit —, totul este prezentat experţilor, în speranţa că reprezintă o valoare licitabilă. „Sotheby" şi „Christie's" oferă orice aduce bani: încasează, în mod egal, de două ori — zece la sută de la vînzător şi acelaşi procent de la cumpărător.

Investiţii! În mod normal, ceea ce cumperi ar trebui să-ţi placă! Nu poţi atîrna pe perete un tablou, pentru ca, apoi, să-l uiţi! Te priveşte continuu şi îţi aminteşte preţul plătit. Pur şi simplu nu îl poţi trece cu vederea. Banii au devenit, acum, cel mai important lucru. Oamenii şi Himalaya preţurilor: „Sotheby" a început, în 1975, să ţină evidenţa vînzărilor. În 1975, ele au fost de 100 la sută, în 1988, au ajuns la 800 la sută; în sezonul 1987/88 „Sotheby" şi-a sporit licitaţiile cu 20,8 la sută — la 1,548 miliarde de dolari. Zece obiecte au fost vîndute cu peste cinci milioane, 104 — cu peste un milion de dolari.

Şi alţi negustori fac, acum, avere cu vînzarea artei. De pildă, Leslie Waddington din Londra este în culmea fericirii: bazată numai pe bani. În ultimii cinci ani, declară el, preţul artei a crescut de trei ori, poate chiar de patru. Afacerile noastre devin o industrie. Cîte tablouri are? Dubuffet, de exemplu? 200 răspunde calculatorul. Cîte de Picasso? 18. Le-a cumpărat cu ani în urmă şi le mai ţine. În 1966 a cumpărat desene de Picasso cu 1 000 de lire sterline bucata; le păstrează pînă ce calculatorul îi va spune că a sosit momentul prielnic. Precauţiile sale sînt mai mari după crahul bancar din 1987. De partea lui a fost inspiraţia: a cumpărat foarte multe tablouri, unii speculanţi au cedat presiunii nervoase. După aceea le-a revîndut.

Speculanţii sînt orbi cînd este vorba de calitatea artei, dar nu cînd este vorba de bani.

Magda Cadia

Un alt trist ELDORADO

Este aproape ora 7 dimineața și, în timp ce primele raze fierbinți ale soarelui se abat asupra pădurii din Sumatra, sute de mineri se îndreaptă spre galerii. Tineri echipați cu căști și cizme înalte se suie pe micile platforme de cale ferată care îi vor duce spre o lume a întunericului, un labirint de galerii umede și tunele în care nu poți decît să te tîrăști. Ei trebuie să treacă prin ape subterane și să coboare pe scări verticale, alunecoase. În cîteva minute, sînt plini de noroi și transpirație. Totul răsună de zgomotul asurzitor al aparatelor de forat cu aer comprimat. Conversația nu e posibilă, dar minerii zîmbesc și dau din cap. Ei sînt norocoșii, veniți din insulele îndepărtate, care au găsit de lucru la Lebong Tandai, unde scot aur din pămînt, în schimbul cîtorva dolari pe zi. Revista „Newsweek" își continuă, astfel relatarea:

Avansînd prin labirint, Jerry Smith, de la P.S. Lusang Mining, își salută muncitorii băștinași în limba lor. Echipa se îmbulzește în jurul șefului britanic al minei, iar el arată spre stînca șiroind de apă. Depozite albicioase, strălucind de pete de cuarț și pirită, numite „aurul prostului", se disting pe suprafața verde-gri a stîncii. Aceste zăcăminte conțin aur „epitermal", încătușat într-un bogat filon de pînă la șapte metri lățime și patru kilometri lungime. „Avem resurse dovedite pentru încă trei ani de minerit", spune Smith, „și vom mai găsi probabil și altele". Acum, mina produce o tonă de aur pe an, ceea ce, la prețul de 432 dolari uncia pe piața mondială, înseamnă aproape 14 milioane de dolari. Costurile de producție reprezentînd numai jumătate din această sumă, principala grijă este să se scoată cît mai mult minereu într-un timp cît mai scurt.

Febra aurului s-a dezlănțuit din nou. În ultimii ani, o mulțime de companii transnaționale și de indivizi zeloși s-au aventurat în inima unor ținuturi sălbatice din întreaga zonă a Asiei și a Pacificului pentru a găsi noi filoane sau a le revalorifica pe cele vechi. Pe urmele lor au călcat apoi prospectorii locali și, astfel, peste noapte, s-au ridicat comunități de colibe și s-a pus pe picioare un comerț ilegal cu metal prețios. Deși exploatarea aurului a cunoscut un nou avînt în întreaga lume, firmele internaționale s-au concentrat asupra țărilor din Pacific — datorită, în special, mîinii de lucru ieftine. Producția crește rapid în Orientul Îndepărtat, astfel încît, în 1990, această zonă va da, probabil, o cincime din producția mondială. Noile tehnologii pentru prelucrarea minereului sărac au determinat o „renaștere" a aurului și în Australia, unde de curînd s-au deschis noi mine într-un ritm de una pe săptămînă. Și mai semnificativ este faptul că descoperirea zăcămintelor epitermale, împinse spre suprafață de activitatea vulcanică, a atras companiile miniere spre un lanț de insule pline de vulcani, care se înșiruie din Indonezia pînă în Pacificul de Sud, pe toată distanța pînă în Noua Zeelandă.

Se pătrunde în inima junglei în căutare de bogății; căutătorii se aventurează pe colinele noroioase dimprejurul lui Mont Kare, din Papua Noua Guinee

Noua izbucnire a febrei aurului — arată „Newsweek" — a fost determinată, mai ales, de prețurile ridicate ale metalului galben care, după ce au scăzut de la recordul de 850 de dolari uncia, atins în 1980, s-au dovedit remarcabil de stabile de-a lungul întregului deceniu.

Aurul i-a atras dintotdeauna pe cei ambițioși. Dincolo de orice, aurul și corupția merg mînă în mînă. Mari cantități de aur sînt scoase ilegal din unele țări din Asia și introduse în India și Nepal, state care nu permit importul de aur pentru a preveni scurgerile de valută forte. Președintele Asociației aurului de la Bombay spunea că, în 1986, fuseseră introduse ilegal în India 100 de tone de aur și că cererea din ce în ce mai mare a ridicat prețul local al aurului la un nivel cu 40 la sută mai mare decît pe piețele internaționale.

Gărzi armate

Astfel de factori au încurajat extracția ilicită. În trecut, autoritățile obișnuiau să treacă cu vederea activitățile unor mici prospectori locali echipați rudimentar.

Un alt trist Eldorado

O dată cu cererea, a crescut, însă, și miza; minerii localnici au început să transporte buldozere pe riurile din junglă, să înființeze rafinării ilegale și să angajeze oameni înarmați să le apere domeniile, multe dintre ele aflîndu-se în zone unde operează străini autorizați. Guvernele nu-și primesc partea cuvenită sub forma impozitelor pe veniturile acestor mine ilegale și, mai mult, companiile autorizate se pling că prospectorii ilegali distrug, uneori, un zăcămînt promițător, deoarece exploatează filonul superior de minereu bogat în aur și fac extracția din adîncime neprofitabilă.

Una dintre cele mai intense vînători ale aurului — apreciază „Newsweek" — se petrece în Indonezia, țară care, pînă nu demult, interzicea exportul de aur și descuraja extracția de către străini. Acum cinci ani, cînd guvernul de la Jakarta a elaborat un nou cod al investițiilor, mai atrăgător, zeci de societăți multinaționale s-au năpustit spre această țară. Din acel moment, firmele străine — în majoritate australiene — au semnat peste 100 de contracte pentru explorarea și amenajarea zonelor promițătoare. Pînă atunci, avînd numai două mine mari în funcțiune, țara fusese, practic, un teritoriu virgin. „Înainte — notează «Newsweek» citind pe Mark Miller, directorul societății mixte P.T. Indo Muro Kenkana — nu s-au produs astfel de deschideri". „Acest avantaj și prețul de 400 dolari uncia sînt suficiente pentru ca oamenii să fie dispuși să lucreze în locuri foarte îndepărtate".

Îndepărtate, cu adevărat. Potrivit revistei citate, guvernul a vîndut concesiuni pentru vreo 200 000 de hectare din Sumatra pînă în Kalimantan, pe insula Borneo, și pînă la îndepărtatul Irian Jaya, de la un capăt la celălalt al celui mai mare arhipelag al lumii. A ajunge de la Jakarta la mina de la Lebong Tandai e treabă de o zi întreagă, și asta include un zbor de o oră pînă la Bengkulu, pe coasta sud-vestică a insulei Sumatra, iar, de acolo, 87 de kilometri cu mașina pe un drum pe coasta Oceanului Indian, apoi o călătorie de două ore pe apă, în canoe sau cu un șlep. Ultimii 34 de kilometri sînt parcurși, de obicei, pe o cale ferată cu ecartament îngust, care străbate tunele și păduri pe singurul drum de acces spre Lebong Tandai, dacă nu socotim posibilitatea de a folosi un elicopter sau aceea de a traversa infernala junglă pe jos.

Mina propriu-zisă, exploatată de P.T. Lusang Mining, are o istorie destul de lungă. Ea a fost deschisă de o societate olandeză în 1910, cînd Indonezia se afla încă sub dominația Țărilor de Jos. Al doilea război mondial i-a adus aici pe japonezi, care au exploatat zăcămintele de cupru. Mina a fost abandonată și inundată după 1945. În 1985, firma australiană CSR a cumpărat 75 la sută din vechea mină și a început producția. (Recent, CSR și-a vîndut partea diviziei pentru metale a companiei Royal Dutch/Schell). Între timp, satul din apropiere și-a dublat aproape populația — de la 1000 la 1844 de locuitori —, pe măsură ce tineri din Jawa și Sulawesi soseau în căutare de lucru. „Pe vremea olandezilor, oamenii cîștigau doar atît cît să poată trăi", își amintește un sătean bătrîn, care mai păstrează încă în memorie vremurile cînd, pe aici, bîntuiau tigrii sumatrezi, iar pe umeri — dovada, urme de gheare. „Acum poți chiar economisi ceva bani", îi spune el reporterului de la „Newsweek".

Dar boala mineritului ilegal amenință armonia și poate chiar și prosperitatea satului. Este o problemă complexă, întreținută, între altele, și de dificultatea de a asigura locuri de muncă, de a hrăni, adăposti și disciplina o comunitate trecătoare. Multe rafinării ilegale sînt finanțate de asociații puternice și influente, care își plătesc lucrătorii printr-un sistem de credit care îi menține permanent îndatorați. Dr. Hasanul Arifin, o oficialitate din Bengkulu — citată de revista menționată — estimează că, în Indonezia, se extrag, anual, cel puțin șase tone de aur pentru piața neagră. Aprecierea lui este modestă: experți străini situează totalul la mai bine de 12 tone. Pe de altă parte, producția oficială era, în 1986, de numai 3,5 tone. Pierderile nu sînt numai de ordin financiar. Aglomerările de cocioabe, care au apărut pe terenurile închiriate sau vîndute antreprenorilor minieri, sînt insalubre și, de multe ori, împiedică realizarea proiectelor de infrastructură ale companiilor autorizate. Mai rău, însă, este faptul că multe dintre galeriile săpate ilegal sînt, structural, nesănătoase.

Două existențe

Toate acestea au făcut ca Lebongul să aibă o personalitate dedublată: jumătate dintre locuitori lucrează pentru societatea Lusang, iar ceilalți trăiesc de pe urma industriei ilicite a aurului, chiar dacă toată lumea este de acord că exploatarea neautorizată contravine legii.

O viață în labirint: echipele se pregătesc să coboare în mina Lusang, din Sumatra

Lebong Tandai înseamnă două lumi, și ambele trăiesc pentru aur. Bijutierii vînd „la negru" lanțuri și inele de 24 de carate făcute din pepite de contrabandă. Fetițele din sat se fudulesc cu cercei de aur, iar un sugar de 11 luni poartă pe deget un minuscul inel, asigurat, însă, cu o ață înfășurată pe încheietura mîinii. „Aici, aurul e un simbol al statutului social", explică sexagenarul Mohamad Kasim, care a venit aici în 1940 ca să lucreze pentru olandezi. „Oricine are bani vrea să cumpere aur." Și Kasim știe ce spune — scrie „Newsweek", care oferă aceste amănunte; el este unul dintre cei 254 de oameni de la Lebong Tandai care prelucrează ilegal aurul: conduce două rafinării primitive, unde minereul sfărîmat este amestecat cu mercur, care, amalgamîndu-se cu aurul, îl separă de reziduuri. Procedeul e periculos, deoarece, atunci cînd mercurul este îndepărtat prin vaporizare, se degajă gaze toxice. Fiecare dintre tamburii folosiți pentru această operație produce mai puțin de un gram de aur pe zi. Dar, cum la Lebong Tandai funcționează 554 de astfel de instalații, cîștigul anual depășește 2 milioane de dolari.

La Lebong Tandai aurul a antrenat un caz dur de inflație. Aici, un kilogram de orez costă de trei ori mai mult decît la Bengkulu, iar un pui — de două ori mai mult. Și totuși, oamenii de prin alte părți tot caută

de lucru la mină: în fiecare săptămînă sosesc aici încă trei sau patru tineri. Cei norocoşi sînt angajaţi (mina Lusang are 700 de lucrători permanenţi) şi cîştigă bine. Ceilalţi se întorc acasă sau îşi încearcă, din nou, norocul prin depărtările miniere ale Kalimantanului.

Dar viaţa de căutător de aur nu aduce siguranţă totală nici măcar celor care găsesc de lucru legal. Tentaţia de a fura vreun bulgăre de minereu îl poate copleşi chiar şi pe omul cel mai cinstit, iar cei ce greşesc sînt concediaţi pe loc. Mai există, apoi, şi teama lucrătorilor că, într-o bună zi, şefii lor străini ar putea fugi cu banii.

Faţă de alte „boomtown-uri" din Asia, Lebong Tandai este, însă, o aşezare de-a dreptul sobră. În Filipine — alt loc unde au fost descoperite zăcăminte epitermale promiţătoare —, scenele violente sînt un lucru obişnuit. Aşezarea cea mai notorie este Di Wal Wal, aflată în sud, în apropierea oraşului Davao. Din 1982, aici caută aur — potrivit revistei „Newsweek" — 100 000 de oameni. Dar în această comunitate, care nu cunoaşte legea, pistolarii şi cuţitarii nu reprezintă singurul hazard pentru căutătorii de aur. Proprietarii minei asigură cazarea şi masa, dar plătesc numai cînd minerii dau de aur. Pentru îmbrăcăminte şi alte bunuri, lucrătorii plătesc preţuri de trei ori mai mari decît în alte locuri. Şi încă alte neplăceri şi pericole îi pîndesc. În urmă cu cîţiva ani, 300 de oameni au murit într-o galerie care s-a prăbuşit. Cu toate acestea, mulţi tineri sînt mînaţi de speranţă spre Di Wal Wal, aşezarea al cărei nume se traduce, literal, cu „limbă scoasă de oboseală".

Muncind în albia unui rîu în speranţa găsirii metalului galben

În Australia febra aurului prezintă altfel de simptome. Devalorizarea monedei şi progresele tehnologice rapide explică, împreună, faptul că prelucrarea minereului sărac e din nou profitabilă. Una dintre cele mai importante inovaţii constă în exploatarea la zi a unor mari cantităţi de minereu, cu ajutorul unor maşini grele. Variantele îmbunătăţite ale spălării cianidice — procedeul cel mai obişnuit de extragere a aurului — au dus la scăderea costurilor de producţie. Una dintre aceste variante constă în utilizarea carbonului pentru a separa aurul de soluţia de cianură. Într-o altă variantă, soluţia de cianură este pulverizată asupra unor grămezi de minereu sfărîmat — un procedeu eficient de extragere a aurului din minereul foarte sărac. În urmă cu zece ani, nimeni, nici nu s-ar fi uitat măcar la un minereu cu un conţinut de aur de numai un gram pe tonă, dar, acum, un astfel de minereu este valorificat în Australia.

O serie de zăcăminte promiţătoare descoperite în Papua Noua Guinee, Noua Zeelandă şi într-un şir de insule din Pacificul de Sud, zăcăminte pe care geologii le pun în legătură cu teoria rezervelor epitermale, au deschis noi orizonturi. În 1986 — scrie „Newsweek" —, zeci de cereri de explorare — venind mai ales din partea unor firme cu sediul în Australia — au fost înregistrate în Vanuatu, Fiji şi Insulele Solomon, ai căror vulcani şi fumarole sînt posibile indicii ale sistemelor geotermale care dau naştere aurului epitermal. În Noua Zeelandă, unde aurul a constituit un important produs de export înainte de 1950, a fost redeschisă, după 36 de ani, o mină (la Martha Hill), care cîndva ocupase locul al treilea în lume la producţia de aur.

Cum eficienţa producţiei creşte şi multe ţări au planuri ambiţioase, se pune problema dacă nu cumva se profilează un excedent de aur pe piaţă. Probabil că nu. Una dintre proprietăţile magice ale aurului este că oferta crescută este repede absorbită, fără să exercite o acţiune de scădere a preţurilor pe termen lung. Preţurile sînt afectate de inflaţie, puterea dolarului şi dumping. Dar, chiar dacă preţul aurului ar scădea cu pînă la 40 la sută, destule mine din Pacific tot ar fi rentabile.

O centură de foc şi aur

De ce s-a declanşat aceată febră a aurului acum şi de ce în Pacific? O cauză importantă a fost preţul maxim atins de aur în 1980, cînd au prins contur multe planuri pentru operaţiuni miniere în Asia, care însă de abia acum se realizează. Preţurile petrolului şi cuprului — alţi doi piloni ai economiilor asiatice — nu dau semne de revenire din lungul lor declin, dar pierderea, din acest punct de vedere, a însemnat cîştig în aur. În plus, progresele tehnice şi devalorizările monetare din Pacific au diminuat cheltuielile de producţie. Astăzi, afacerea aurului este marcată de noi tendinţe şi deschideri şi de un percutant termen tehnic de ultimă oră: cea mai recentă „găselniţă" geologică este aurul „epitermal", aflat în zona Pacificului.

Modelul epitermal, elaborat în deceniul trecut, se bazează pe principiul tectonicii plăcilor — porţiunile mobile din scoarţa terestră. Cînd plăcile se deplasează, ele produc o tensiune care duce la eliberarea de lavă, iar aceasta conţine uneori metale preţioase. Sistemele vulcanice concentrează aurul şi alte minerale, pe măsură ce lava ţîşneşte prin falii spre suprafaţă. Astfel, se formează zăcăminte la adîncimi de 200 pînă la 1000 de metri. Mulţi oameni de ştiinţă cred că aurul epitermal va aduce mari beneficii. Geologul englez Tim Hardwick, de la compania minieră Lusang din Sumatra, spune că, spre deosebire de anii '60, cînd absolvenţii facultăţilor de geologie plecau să caute cupru în Zambia, acum la modă e aurul din Indonezia şi Papua Noua Guinee.

Explicaţia este dată de faptul că extremităţile plăcilor tectonice formează un arc care străbate Asia şi Oceania, arc pe care geologii îl numesc Centura de Foc. Aceste extremităţi trec pe lîngă Indonezia, Filipine, Papua Noua Guinee, arcuindu-se apoi spre sud, în direcţia Noii Zeelande. Regiunea este înţesată de vulcani de suprafaţă şi fumarole — indicii sigure că, pe aici, există aur. Numai Indonezia are peste 100 de vulcani. Dar, pînă nu de mult, geologii se orientau, în eforturile lor de explorare, după zăcămintele vizibile şi nu după sistemele vulcanice sau zonele tectonice.

În zonele cu formaţiuni epitermale promiţătoare, mineritul este însă plin de dificultăţi. Pînă la 100 de metri sub pămînt, cea mai mare parte a aurului epitermal există în filoane subţiri, asemănătoare cu vasele capilare. Dacă sapă mai adînc, minerii descoperă, într-adevăr, concentrări mai mari, ca acelea de la Lebong Tandai în Sumatra, dar şi aceste filoane sînt relativ înguste. Sub acest nivel se află „bonanza" —

Un alt trist Eldorado

zona zăcămintelor bogate, dar, pentru a ajunge la asemenea adîncimi, cheltuielile sînt fantastice.

Înainte de a hotărî dacă se va merge mult în adîncime, antreprenorii trebuie să cîntărească şi aspectele politice şi de siguranţă. În Malavezia, de exemplu, riscul de a se trezi în mijlocul unui conflict etnic a descurajat investitorii. În Filipine, insurgenţi înarmaţi bîntuiau teritoriile din inima ţării, adeseori taxîndu-i pe prospectori. Dar, deşi greul muncii de a aduce aurul epitermal la lumină se petrece în sălbăticia pădurilor, lumea aceasta nu este primitivă în totalitate. Mark Miller, directorul unei companii miniere cu sediul la Jakarta, cunoaşte un sătuc în inima insulei Borneo, unde negustorii pot să-ţi spună care este cursul aurului pe piaţa de la Londra în trei momente diferite ale aceleiaşi zile.

Comorile muntelui Kare

Ridicîndu-se la vreo 3000 de metri deasupra zonei vestice de dealuri din Papua Noua Guinee, muntele Kare este un tărîm cît se poate de neprimitor. Bătut de ploi reci în tot cursul anului şi învăluit într-un aer prea rarefiat pentru a permite locuinţe permanente, acest ţinut a fost, timp de secole, ocolit de oricine înafară de cei mai robuşti şi îndrăzneţi băştinaşi. Dar acum lucrurile stau altfel — notează revista citată. Mii de oameni şi-au părăsit slujbele şi, cu cazane şi lopeţi, au pornit-o în sus pe coastele noroioase. Motivul: aurul aflat de cele mai multe ori imediat sub suprafaţă.

Situată în mijlocul zonei aurifere a Centurii de Foc din Pacific, Papua Noua Guinee produce de mult o cantitate considerabilă de aur — 40 de tone pe an în ultimul timp. Dar comorile muntelui Kare nu au fost descoperite decît în 1987, cînd o companie minieră din Australia a început să facă prospecţiuni. În timpul construcţiei taberei, săpînd, muncitorii băştinaşi au dat de o pungă de pepite aurifere (din cauza unui eveniment geologic — un cutremur care a produs o alunecare de teren —, două treimi din aurul de la muntele Kare se găseşte sub forma de pepite). La început, ei nu şi-au dezvăluit descoperirea. Dar secretele se păstrează greu cînd este vorba de o posibilă comoară. Aşa că vreo 3000 de localnici s-au năpustit asupra zonei cu pricina, pe care au împînzit-o cu tranşee şi cratere, făcînd-o să arate ca un cîmp de luptă din primul război mondial.

Astfel — arată „Newsweek" — a luat naştere, în această zonă, o nouă economie. Piaţa improvizată pe muntele Kare prosperă, în ciuda preţurilor inflaţioniste. Trei companii de transport cu elicoptere şi-au deschis sedii în satul cel mai apropiat, oferind minerilor o alternativă pentru drumul de două zile, pe jos, pînă la munte. Costul celor opt minute de zbor — 100 de dolari. Reprezentantul local al firmei Toyota şi-a epuizat stocul pe trei luni în numai şase săptămîni. Un băiat de 14 ani, care descoperise un filon de aur, s-a dus la oraş şi a cumpărat un automobil. Pentru că nu ştia să conducă, a trebuit să-şi caute un prieten care să-l ducă — pe el şi maşina — acasă.

Însă nu oricine se îmbogăţeşte pe muntele Kare. Activităţile miniere sînt strict limitate la proprietarii din triburile locale şi rudele lor. Străinilor li se cere să plece într-un mod foarte direct, care include şi ameninţări la adresa vieţii lor. Conzinc Riotinto Australia (CRA), compania ale cărei prospecţiuni au dus la marea descoperire, are şi ea probleme, căci, conform legii locale, membrii triburilor din partea locului au drepturi exclusive asupra întregii cantităţi de aur găsite la suprafaţă sau foarte aproape de suprafaţă. Dar CRA speră să dea de filonul central din adîncime atunci cînd tot aurul de la suprafaţă va fi fost epuizat. Localnicii, speră, însă — scrie „Newsweek" —, că acest lucru nu se va întîmpla decît peste multă, multă vreme.

Daniela Dolgu

Bani bolnavi

● Un olandez, de profesie fost bucătar, profitînd de lacunele legii, îşi propune serviciile de „intermediar" între donatori (săraci) şi primitori (bogaţi). Iată povestea — după relatările revistei „Le Point" — a acestui cinic traficant de organe

„Aveţi nevoie de bani? Vi se refuză peste tot serviciile? Noi vă putem ajuta. Discreţie sută la sută. Chiar dacă beneficiaţi de asigurarea socială. Telefon... Vă stăm la dispoziţie şi la sfîrşitul săptămînii". Anunţul, care a apărut într-un ziar regional olandez, a trecut aproape neobservat, pînă cînd, alertat de un telefon, acelaşi cotidian descoperă că respectivul ajutor ascundea o tranzacţie ciudată: cumpărarea, contra sumei de 80 000 mărci, a unui rinichi sănătos. „Am primit deja cîteva sute de telefoane" mărturiseşte „cu mîndrie" Reiner Oude Groote Beverborg, după ce a cerut, în zadar, să fie plătit pentru interviu. La 32 de ani, acest fost bucătar de profesie simte că a dat de-o afacere bună. „Cei care mi-au telefonat pentru a-şi oferi organele sînt în majoritate olandezi de condiţie medie, aflaţi în mari dificultăţi financiare". Acest „om de afaceri" (cu un început de burtă — pentru a corespunde întru totul imaginii tip a afaceristului prosper în devenire — la care se adaugă şi restul recuzitei: ochelari fumurii de soare şi o veche geantă diplomat maronie) se şi vede un fel de filantrop venit în ajutorul compatrioţilor săi înglodaţi în datorii.

„Eu însumi am trecut prin mari dificultăţi financiare, cînd restaurantul meu a dat faliment". În acel moment, olandezul a intrat în legătură cu un celebru conte vest-german, Reiner Adelman von Adelmanfelden, un „deschizător de drumuri" în materie. Acesta şi-a făcut deja un nume — mai degrabă, un pseudonim — în furnizarea de mercenari. Se spune că în cele din urmă s-a apucat de comerţul cu organe. „Cînd am dat faliment, povesteşte Beverborg, mi-am oferit să-i vînd un rinichi". Tranzacţia n-a avut loc, dar, de atunci, Oude Groote Beverborg serveşte ca „intermediar" în Olanda.

Ideea este simplă: bolnavii nefritici bogaţi caută un rinichi sănătos. Căutarea e prea lentă? Lipsesc donatorii? Un circuit paralel poate afla donatori în viaţă sănătoşi, dispuşi să-şi sacrifice unul din preţioasele organe în schimbul unei frumuşele sume de bani.

Oude Groote Beverborg a înfiinţat, deci, „biroul ROGP", înscris la camera de comerţ Twend şi Salland sub numărul 60426. Are o motivaţie socială — „mediere în tranzacţii financiare" — un număr de telefon, o persoană care preia convorbirile. Totul e bine pus la punct, nu mai rămîne decît să înhaţe clientul. „Oame-

mi telefonează crezînd că pot obţine nişte credite — povesteşte el. Le explic că, dacă au într-adevăr nevoie de bani şi, cu condiţia de a fi perfect sănătoşi, le pot propune o soluţie care le-ar aduce 80 000 mărci. Dar nu-i de ajuns numai acordul. Trebuie făcute pe parcurs nişte cercetări spre a găsi compatibilităţi între cele două părţi. Contractul mai stipulează că donatorul nu trebuie să fie nici toxicoman nici alcoolic. Se efectuează teste în laboratoare, să zicem în RFG; apoi urmează transplantul în clinici particulare (şi în cel mai desăvîrşit secret), probabil la Londra, Paris, Manilla sau Bombay. Totul ajunge la suma de 150 000 mărci, facturată beneficiarului de organ astfel: 60 000 pentru operaţie, 80 000 pentru donator, o parte pentru cheltuieli de transport şi 8 000 pentru mine" explică senin Oude Groote Beverborg.

Cam asta ar fi teoretic. Căci, pînă în prezent, n-a fost efectuat nici un transplant prin intermediul olandezului „întreprinzător". „Cum aş fi putut, într-un timp aşa de scurt? Eu îmi fac treaba temeinic!" exclamă acesta.

Între timp, apariţia unui astfel de comerţ a început să-i trezească din toropeală pe olandezi. Căci fostul bucătar reconvertit „în afaceri" nu prea are de ce se teme din partea justiţiei. Nu există nici un paragraf de lege care să prevadă sancţiuni pentru tranzacţii de organe umane în scop lucrativ.

Lumea medicală este mai degrabă şocată. Asociaţia medicilor olandezi a făcut cunoscut faptul că aşteaptă de 15 ani să apară o astfel de lege. La fel şi Consiliul sănătăţii, al cărui prim aviz în acest sens datează din 1968. Dr. Persjin de la Eurotransplant pune accentul pe riscurile respingerii organului transplantat şi pe complicaţiile ce pot apărea după intervenţie. Mulţi nu văd în această afacere decît o încercare de escrocherie, unde naivii ar plăti pentru transplanturi care nu se vor efectua niciodată. Dar „comerciantul" se angajează că va permite filmarea primei operaţii de acest gen „cu condiţia ca ziariştii să respecte anonimatul tuturor". Şi dacă totuşi legea asupra transplanturilor ar schimba situaţia? „Aş face acelaşi lucru în altă parte" — afirmă fostul bucătar. Tenace, acest neguţător de afaceri curat-murdare!

Traducere şi adaptare de
Anca Grigoriu

Misteriosul miliardar

De la ferestrele imense ale apartamentului amenajat pe acoperişul fabricii, un bătrîn observă baletul matinal al turiştilor veniţi să viziteze fabrica de ciocolată care poartă numele mamei sale, „Ethel Mars". Cînd se lasă noaptea, la numărul 2 de pe Cactus Drive, în această zonă vag industrială, amplasată pe crusta deşertului, la capătul pistelor aeroportului din Las Vegas, bătrînul rămîne singur. Singur cu cactuşii lui, impecabil aliniaţi în jardinierele care-i bordează balconul. Are pasiunea plantelor cu spini. A umplut o grădină întreagă în jurul fabricii, spre marea plăcere a vizitatorilor. Noaptea, proiectoare mari şi camere de luat vederi transformă pătratul de verdeaţă într-un adevărat cîmp de mine.

Aici, la Mc Lean — continuă revista „Paris Match" —, între cer şi nisip, la cîţiva kilometri depărtare de firmele sclipitoare ale cazinourilor, în acest apartament ferit de soare şi de zgomotul asurzitor al avioanelor, trăieşte retras cel mai bogat american: enigmaticul Forrest Mars.

Toată America doreşte să-l cunoască de cînd cele 12,5 miliarde de dolari ai săi l-au propulsat pe locul trei în clasamentul celor mai bogaţi oameni din lume. Dar Forrest Mars, 84 ani, fondatorul unui imperiu de ciocolată („Mars", „Smarties", „Bounty"...) a devenit de multă vreme invizibil. Ultima dată cînd a acordat un interviu — unei reviste economice americane —, de altfel unicul interviu al vieţii sale, a fost în 1966. „Lucrez în această branşă de 60 de ani şi, în afara cîtorva angajaţi ai săi, n-am întîlnit pe nimeni care să-l fi văzut cu proprii ochi pe Forrest Mars", declară vicepreşedintele unei importante firme producătoare de dulciuri. Imperiul său cuprinde 60 filiale şi 20 000 angajaţi. Forrest Mars a introdus cultul tăcerii şi al misterului. Cu un temperament închis, zguduit cîteodată de violente accese de mînie, Mars le-a interzis angajaţilor să-i pronunţe numele în public, ameninţîndu-i cu concedierea. Pentru a se retrage în turnul lui de fildeş, s-a prevalat de statutul juridic al întreprinderii sale. Fiind o întreprindere de familie, necotată la bursă, „Mars" nu este obligată să dezvăluie cifra beneficiilor obţinute sau să comunice numele băncilor sale. Bătrînul miliardar refuză cu înverşunare orice publicitate, transformînd legea secretului într-o adevărată paranoia.

Istoria familiei — scrie „Paris Match" — a debutat în 1911, în portul Tacoma, de pe coasta de vest a Statelor Unite, cînd Franck Mars şi soţia sa, Ethel, s-au decis, într-o bună zi, să vîndă bomboane preparate în propria lor bucătărie. Treptat, antrepriza familială se dezvoltă. Fiul cel mare, Forrest, absolvent al universităţii din Berkeley, îşi propune să preia ştafeta. Încăpăţînat, tenace, nu visează decît să extindă producţia de bomboane „Mars" în toată ţara. Are, însă, nevoie de un produs unic. Îi sugerează tatălui său să fabrice un baton de nuga tras în ciocolată cu lapte şi malţ. Ideea este bine gîndită. Luînd nugaua ca ingredient de bază foarte ieftin, Forrest a găsit mijlocul de a vinde un baton de ciocolată conţinînd doar o treime cacao, în timp ce concurenţa se ruinează fabricînd dulciuri costisitoare din cacao sută la sută. În 1923, la 19 ani, Forrest Mars inventează „Milky Way" („Calea Laptelui"), batonul de ciocolată care avea să devină imperiul său.

An de an, Forrest Mars îşi clădeşte o reputaţie de om de marmură. Autoritatea sa percutantă îi mortifică pe colaboratori. La angajare, salariaţii primesc o broşură intitulată „Cele cinci principii ale lui Mars", care rezumă comandamentele fondatorului acestui mare grup industrial ce realizează o cifră de afaceri de 6,5 miliarde dolari.*

Cînd va decide să se retragă din afaceri — conchide revista citată —, Forrest Mars va încredinţa conducerea multinaţionalei celor doi fii ai săi, Forrest junior şi John, şi fiicei sale, Jacqueline, crescuţi în aceeaşi tipare ale secretului. „De o parte există acest imperiu, explică un ziarist, de cealaltă un clan familial obsedat de secret, măcinat de conflicte şi care se simte condamnat să facă mai mult decît Forrest Mars, întemeietorul".

Mirela Lazăr

Veneția fără gondole

Ascunsă pe malurile unui canal murdar, departe de mulțimea din Piața San Marco și de Lido, la Veneția se află o clădire igrasioasă și disgrațioasă care reprezintă locul de naștere al uneia dintre cele mai frumoase bărci din lume: gondola venețiană. În atelierul său modest, slab luminat și cu podeaua acoperită de un adevărat covor de așchii și rumeguș, familia Tramontin lucrează la elegantele bărci negre, de peste un secol. În prezent, Nedis Tramontin are reputația de a fi cel mai cunoscut constructor de gondole din oraș. Însă, în fața provocărilor și pericolelor vieții moderne, această meserie, odinioară înfloritoare, amenință să devină o artă pe cale de dispariție.

„Sîntem în criză", afirma, într-o convorbire cu un ziarist de la „International Herald Tribune", Tramontin, în vîrstă de 67 de ani. În perioada de înflorire a Republicii Venețiene, în secolele XV și XVI, între 10 000 și 15 000 de gondole transportau pe cetățenii bogați de la un palazzo somptuos la altul, elegantele bărci fiind un martor tăcut al funeraliilor și căsătoriilor, petrecerilor și balurilor, al poveștilor de dragoste și intrigilor politice. Constructorii de gondole cîntau o adevărată simfonie a muncii, securile și fierăstraiele lor răsunînd din toate părțile orașului cu 150 de canale, contrapunctînd parcă zgomotul valurilor mării lovindu-se de maluri.

Taxi, vehicul al îndrăgostiților și, în fond, un adevărat mod de viață, gondola a constituit, timp de mulți ani, simbolul de neconfundat al acestui oraș așezat pe ape, imortalizat de poeți și de cîntecele populare, de mari opere de artă și o varietate tot mai mare de obiecte kitsch. Tradiția romantică a gondolei mai trăiește încă; dar, în realitate, numai ceva mai mult de 300 de gondole mai există în orașul de pe lagună, majoritatea ocupîndu-se cu transportul turiștilor. Și numărul tradiționalelor bărci arcuite descrește rapid, ceea ce i-a făcut pe venețieni să-și imagineze neimaginabilul: ce va deveni orașul fără gondole?

În prezent, mai pot fi găsite numai trei squeri (ateliere de construit gondole) veritabile, producînd între 10 și 12 gondole. Gondolierii orașului ar avea nevoie de două-trei ori mai multe asemenea ateliere pentru a-și înlocui gondolele care s-au învechit în asemenea măsură încît nu mai pot fi reparate. Actualele squeri au comenzi pînă dincolo de anul 2 000. Unul dintre motivele acestei ecuații nefavorabile dintre cerere și ofertă este poluarea apelor Veneției și siajul distrugător al bărcilor cu motor. În aceste condiții, gondolele nu mai pot rezista ca pînă acum. Gondolierii relevă că ei trebuie să-și înlocuiască bărcile cam la 10–15 ani, pe cînd, înainte de apariția bărcilor cu motor, o gondolă putea rezista și 50 de ani.

Cel mai important motiv este, însă, faptul că, în prezent, construcția de gondole este o meserie în agonie. „Avem nevoie de ucenici, asta este problema. Altfel, vom rămîne tot mai puțini, afirmă Tramontin. Nu vom putea niciodată să construim atîtea bărci cît este nevoie, și gondola va dispărea treptat-treptat". În timp ce meseria de gondolier a ieșit din umbră devenind o ocupație populară, în principal datorită valului de turiști bogați, puțini tineri optează pentru ucenicia îndelungată și grea de squerarolo (constructor). Fiul lui Tramontin, Roberto, este unul dintre ei. La vîrsta de 34 de ani, este cel mai tînăr squerarolo din Veneția. Și, avînd în vedere faptul că are o singură fiică, în vîrstă de 16 luni, care nu va practica această meserie specific bărbătească, el va fi, probabil, și ultimul deținător al secretelor meseriei pe care a practicat-o și stră-străbunicul lui, Domenico, care, pe la 1800, a proiectat prima gondolă modernă, socotită și în prezent standard.

De-a lungul generațiilor, nu au fost elaborate manuale de construire a gondolelor, această meserie bazîndu-se doar pe cunoștințele și măiestria dobîndite prin practica transmisă din tată în fiu. „Nu poți da drumul la o mașină și să faci o gondolă, ca și cum ai turna o lingură din metal", arată tînărul Tramontin. Gondolele venețiene au anumite elemente comune: fiecare barcă măsoară circa 10 metri lungime și are o lățime de maximum 1,4 metri, fiind realizată din circa 280 piese din lemn de nuc, brad, cireș, tei și din alte esențe. Fundul lat este asimetric, pentru ca gondolierul să poată vîsli într-o singură parte. Cînd este complet echipată, barca cîntărește aproximativ 500 kilograme și costă pînă la 23 000 dolari.

„Nu se poate fabrica aceeași gondolă pentru un vîslaș care cîntărește 70 kilograme și pentru unul de 100 kilograme", relevă tînărul Tramontin. „Trebuie să știi să combini funcționalitatea cu estetica". Roberto adaugă că a avut nevoie de 15 ani pentru a-și însuși tehnica. Iar Mario Mingardi, reprezentant al Societății pentru protecția gondolei și gondolierilor din Veneția, afirmă: „Este aproape o alchimie". Majoritatea tinerilor de azi nu au răbdare și talent pentru a construi gondole, spune Roberto Tramontin într-o convorbire cu corespondentul ziarului „International Herald Tribune". „Trebuie să fii inteligent, creativ, să poți să înveți. Cel mai important lucru este să fii pasionat să fabrici gondole. Altfel nu vei face niciodată progrese".

Societatea pentru protecția gondolei și gondolierilor a propus, în repetate rînduri, să fie adoptate măsuri legislative de reducere a vitezei bărcilor cu motor, care brăzdează canalele venețiene, provocînd valuri care lovesc cu putere atît gondolele, cît și zidurile palazzo-urilor părăginite ale orașului.

Fără rezultat, după cum fără rezultat a rămas și inițiativa ecologiștilor privind crearea unei zone „albastre" în centrul Veneției, unde să nu fie permis decît accesul bărcilor acționate de vîsle. Majoritatea venețienilor sînt, însă, optimiști, afirmînd că gondola va supraviețui, așa cum a făcut-o timp de secole, în pofida molimelor, războaielor, invaziilor, inundațiilor anuale și chiar căderii Imperiului venețian. Pentru că această barcă, cu alură nobilă, constituie un simbol al istoriei orașului și mii de turiști și îndrăgostiți vin, anual, din întreaga lume, pentru a fura un sărut sub Puntea Suspinelor.

Romeo Nădășan

Între iaht și mila publică

Probabil mai mult ca oricînd, în anii de după cel de-al doilea război mondial, ultimul deceniu a adus elemente socio-politice care au adîncit considerabil prăpastia dintre bogați și săraci. Politicile promovate de guvernele din Statele Unite și Marea Britanie, de pildă, i-au îmbogățit pe cei deja avuți (puțini) și au dus la sporirea numărului celor în nevoi și așa numeroși. Potrivit chiar statisticilor oficiale, numărul familiilor americane sărace a sporit rapid, milioane de persoane fiind obligate să-și ducă traiul cu venituri aflate sub limita oficială a sărăciei. „Există 9 milioane de săraci, cei mai mulți albi, și care, totuși, lucrează – scria anul trecut revista *U.S.News and World Report*; iar numărul lor poate crește". De aici, la „străzile disperării" nu e decît un pas. *Times* relata, pe marginea fenomenului cerșitului: „Întotdeauna la colț de stradă, întotdeauna pe partea pe care te afli, adesea la discreția milei tale. Omul cu privirea rătăcită, care blochează pasajele de trecere din metrou, invocînd nenorociri și implorînd. Femeia cu copiii ei neîngrijiți, care se zbate ca o întruchipare a disperării. Copiii vagabonzi care mișună la intersecție. Bătrînul orb care, iarna, stă lîngă soba învăluită în norul umed al adunării. Cerșetorul umil, ce așteaptă în fața magazinelor unde vînzarea se face cu mașini automate, unde portofelele sînt pline iar pereții transparenți. Oricum, niciodată nu au apărut atît de des ca acum. Străzile din orașele americane au devenit intersecții ale disperării. A parcurge o distanță oarecare înseamnă a fi silit să treci printr-un șir de cerșetori. În Manhattan, numărul lor și al apelurilor lor a adus orașul la limita răbdării.

Unii dintre ei sînt invalizi și nu pot lucra; alții sînt gata să care un bagaj, să spele o fereastră, să manevreze o pompă de benzină pentru oricît de puțini bani."

Și la polul celălalt...

La polul celălalt se află un număr de indivizi care nu mai știu în ce mod să-și cheltuiască averile, cărei extravagante să-i mai răspundă, ce plăcere – evident, extrem de costisitoare – să mai născocească. Cum trăiesc acești foarte bogați relatează Oliver Peretié în *Le Nouvel Observateur*:

A fost, odată, un tînăr binecrescut la Chicago, dintr-o familie metodistă și puritană. La 27 de ani, cu 600 dolari împrumutați și o mașină de scris veche, acest tînăr a lansat o revistă erotică. A scris-o în bucătărie și a ilustrat primul număr cu fotografii ale lui Marilyn Monroe, goală pe un covor roșu. Și-a botezat revista „Playboy". Tînărul, pe nume Hugh Hefner, avea să ajungă miliardar.

Curînd, averea sa a atins 200 milioane dolari. N-a întîrziat să se mute la Hollywood, într-un „modest" castel cu o sută de încăperi.

• Contraste ale societăților de consum

Camera sa era cît o mare sală de muzeu și, în mijloc, trona un pat circular, de 4 metri diametru.

Hefner și-a acumulat și cheltuit averea într-o epocă de libertinism. Trăia în pijama de mătase, înconjurat de două duzini de persoane de sex opus, cărora le spunea „iepurașii mei".

Lui Hefner îi plăceau cinematograful la domiciliu și... pepsi-cola. Avea un avion DC-9 și încredințase cronica financiară a revistei „Playboy" unui tip numit Jean-Paul Getty. Acesta scrisese o carte intitulată „Cum să devii bogat", ceea ce însemna deja un mod de a obține bani. Bineînțeles, în comparație cu petrolul, vînzarea acestui best-seller... abia îi ajunge să-și cumpere țigări. Revenind la Hefner, privirea sa magnetică simboliza foarte bine bogatul anilor fasti din a doua jumătate a secolului: celebru, decontractat, cheltuitor, leneș și mîndru că e astfel.

Din palatul său scos din o mie și una de nopți, Hefner avu într-o zi o sclipire: „În universul meu, eu sînt rege!" și-a spus el. Dar toți bogații sînt suveranii imperiului lor, fie că e vorba de paste, pulovere sau arme. Banul le ține loc de titluri de noblețe și de sceptru. Odată trecută vîrsta capriciilor și feluritelor distracții, banul le permite să-și potolească pasiunile. Sau nebuniile. Dovadă că toți se cred regi. Cum se explică altfel că au, cu toții, iahtul personal, de parcă ar fi regii nu se știe cărei țări? Să-l luăm pe Bernard Tapie. Copil al orașului, a crescut departe de mare și de vasele cu pînze. Cu averea pe care o are (un automobil Porsche 911 în garaj, un avion Lear în hangar) își oferă una sau două croaziere în Antile, pe un „sloop" de 12 metri. Deloc banal. Apoi, într-o zi, își vrea Versailles-ul. În 1983, Tapie cumpără o epavă de 72 metri, cu patru catarge, care ruginea la Moorea. Vasul aparținuse lui Alain Colas și aproape că reușise să cîștige, în urmă cu șapte ani, competiția de traversare a Atlanticului. Dar ce mai conta? În decembrie 1983, Tapie anunță că își va boteza vasul „Vie Claire", că va cheltui 35–40 milioane franci pentru a-l repara și a-i adăuga zece cabine; 5,5 milioane franci anual pentru plata celor 16 membri ai echipajului, întreținere și docuri; 2,5 milioane dolari pentru amortizare. Suma constituia de-abia 12 la sută din bugetul pentru dezvoltare al grupului condus de Tapie.

Necazul este că transformarea totală a vasului în cel mai mare iaht cu pînze din lume și al treilea din istorie va dura de șapte ori mai mult decît se prevăzuse și va costa de două ori mai mult. Gigantul nu va pluti pe mări decît în vara lui 1987. Între timp, și-a schimbat numele și a înghițit vreo sută de milioane de franci din contul bancar al proprietarului. În primăvara lui 1988, Tapie s-a hotărît să doboare recordul de traversare a Atlanticului – deținut din 1905 de goeleta de 56 metri „Atlantic".

Să recapitulăm: Bernard Tapie, șeful unui grup, patronul unui club de fotbal și al unei echipe cicliste, candidat la postul de deputat de Marsilia, pleacă pe mare după o himeră. Dar Tapie e bogat. Este „rege". După ce a ratat o primă plecare, își lansează vasul în furtună. Comandantul navei îl sfătuiește să fie prudent. Tapie nu ascultă. Refuză să reducă viteza. „Catedrala de pînză" se înfundă cu puntea în apă, oamenii alunecă, marea mătură suprastructura. Jucăria de 100 milioane nu e asigurată decît cu o treime din sumă. Lui Tapie puțin îi pasă. La intrarea în Marea Mînecii, un val culcă enormul vas, dar nici asta n-are importanță. „Phocea", cu peste 30 de noduri la oră, a pulverizat recordul lui „Atlantic" și a realizat al

patrulea timp din istoria călătoriilor cu vase cu pînze.

Tapie străluceşte. Ştie că şi-a oferit una din amintirile cele mai puternice ale existenţei sale. Acum visează să ajungă la Capul Horn. Dar, după trei zile, lovitură de teatru: declară că îşi vinde giganticul vas... Ce să mai înţelegem?

Oare trebuie să înţelegem „drama" tuturor celor de felul lui Tapie? „Regii" sînt goi. Bătrînul Niarchos se plîngea adesea că, la bătrîneţe, îl aşteaptă plictisul. Plictiseala, acesta-i duşmanul. Întreaga lor viaţă, cei bogaţi speră să cumpere cu banii lor un „supliment de existenţă". Ce vor trebui să inventeze cînd tot aurul din lume nu ajunge să le înnoiască zilele? Iahturile au acest inestimabil avantaj că pot continua să producă senzaţii mult timp după ce plăcerea posedării s-a risipit.

Dar „Nabila" are şi ei, pretenţia de a se număra printre navele amiral ale escadrei miliardarilor. Îi aparţinea lui Adnan Kashoggi, care l-a cumpărat pentru a-i face plăcere fiicei sale. Are 87 de metri. Recentele probleme cu averea l-au împins pe Kashoggi să-l vîndă antreprenorului american Donald Trump, omul care are deja un zgîrie-nori de sticlă pe bulevardul V, la New York...

Jack Setton, tînărul grăbit, care domneşte peste grupul „Pioneer-France", a achiziţionat recent, pentru 100 milioane de franci, un vas elegant de 62 metri lungime, socotit deja unul dintre cele mai frumoase iahturi din lume. Oficial, „Belle France" ar trebui să folosească drept vitrină de lux a Franţei; în realitate, Jack Setton s-a îndrăgostit de formele sale. A fugit în Grecia la bordul noii sale iubiri. Pînă acum, acest colecţionar de automobile formula 1 se mulţumise cu vase mai modeste: un velier de 25 metri, un mic trimaran ş.a. „Ce e fascinant, spune un fotograf care îl cunoaşte bine, este că îşi cheltuieşte banii cum am dori s-o facem şi noi, dacă i-am avea: într-o zi, se săturase de ambuteiaje. În două minute, a decis să vină la birou cu elicopterul. Şi a făcut-o".

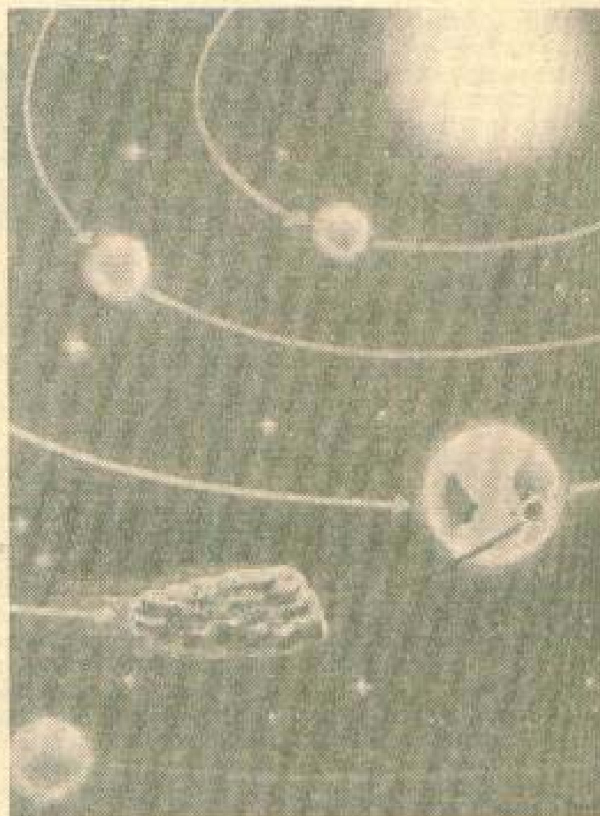
Prin intermediul iahturilor, bogaţii îşi continuă disputele orgolioase şi rivalităţile de putere. Baronul Edmond de Rothschild a hotărît recent să se retragă din club şi a vîndut iahtul „Gitana". Italianul Raul Gardini l-a cumpărat pe loc. Gardini e patronul celui de-al doilea imperiu industrial italian de după Fiat. Mai este şi numărul 2 în lista cu primii 50 cei mai bogaţi italieni, tot după Giovanni Agnelli. Lui Raul Gardini îi plac vasele cu pînze. Avea deja geamăna „Gitanei". A cumpărat „Gitana" doar pentru a-l agasa pe Edmond... Iar acesta se consolează privindu-şi celelalte trei vase, mai mici, dar mai elegante. Edmond de Rothschild ia rareori cîrma lor. Le priveşte doar şi îi e de ajuns...

Firesc, de pe un iaht care pluteşte departe pe apele limpezi ale mării, sub un soare eventual torid, n-au cum să se vadă străzile cu cerşetorii atît de mulţi; şi nici săracii, oricît de mulţi ar fi.

„Toutatis" – un gigantic asteroid

Întîmplarea îşi are începutul cu un an în urmă, în noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1989. Atunci, la Observatorul francez Calern, situat pe Coasta de Azur, erau de serviciu astronomii Alain Maury şi Derral Mulhollahd. Telescopul lor era îndreptat pentru observaţii de rutină, în direcţia micilor sateliţi ai planetei Jupiter, descoperiţi acum cîţiva ani de sonda Viking. Dimineaţa, un alt membru al echipei, Christian Pellac, a început munca de developare a fotografiilor înregistrate în mod automat în timpul nopţii. Spre marea lui surprindere, Pellac a remarcat în respectivele imagini prezenţa unui obiect lung, nemaireperat pînă atunci. Toţi trei, după ce au examinat cu multă atenţie fotografiile, au ajuns la concluzia că este vorba de un asteroid, şi încă unul de o mărime neobişnuit de mare. Controlul întreprins ulterior de comunitatea ştiinţifică internaţională a confirmat concluzia astronomilor francezi. Conform regulei, obiectul necunoscut a primit o denumire codificată: „1989 AC". Echipa franceză i-a mai dat şi un alt nume: „Toutatis", numele zeului celtic al războiului.

Asteroidul „1989 AC" pe orbită (desen)

Asteroidul „1989 AC" face parte dintr-o mare fami-

lie de meteoriţi, denumită Apollo Amor, ale căror orbite se întretaie periodic cu cea a Pămîntului. Şi, dintre sutele de meteoriţi de diferite dimensiuni aparţinînd acestei familii, „Toutatis" evoluează cel mai aproape de orbita Terrei. Este motivul pentru care, în toată lumea, se încearcă calcularea traiectoriei sale. După cele mai noi date, această operaţiune va fi terminată în jurul anului 2020. Deocamdată, singurele date estimative cu privire la „Toutatis" sînt: diametrul 5-6 kilometri, greutate – sute de mii de chintale, viteza de deplasare – 40 de kilometri pe secundă!

În fiecare an — 20000 tone meteoriţi

Meteoriţii sînt mase care, la pătrunderea în atmosfera terestră, nu se descompun complet şi, astfel, cad pe Pămînt, provocînd cratere. Majoritatea oamenilor de ştiinţă susţin că cei mai mulţi meteoriţi sînt rămăşiţe ale procesului de formare a sistemului solar, compuşi din fier, nichel şi carbon. Fragmente de comete sau rămăşiţe de milioane de asteroizi, care evoluează între Jupiter şi Marte, se ciocnesc între ele şi se precipită pe planeta noastră. Sosirea pe Terra este greu de prevăzut din cauza orbitelor lor, în majoritatea cazurilor neregulate. S-a calculat că, în fiecare an, în atmosferă, pătrund circa 20.000 de tone de asemenea materiale. Imensa majoritate nu depăşeşte dimensiunea unui bob de nisip, dar ajunge la cantităţi foarte mari. Cel mai mare meteorit (identificat ca atare) a avut o lungime de trei metri, lăţime 1,5 metri, a cîntărit 66 de tone; el a căzut în Namibia şi a fost descoperit în anul 1920. În unele cazuri, meteoriţii pot exploda la cîţiva metri de sol. Este cazul unui colosal meteorit care, acum circa 50000 ani, s-a dezintegrat într-o zonă deşertică din nordul Arizonei, avînd, după opinia oamenilor de ştiinţă, un diametru de 50 metri şi o masă de 300 de mii de tone. În ciuda faptului că s-a dezintegrat la cîteva sute de metri de Pămînt, unda de şoc provocată, cu acest prilej, a format un crater, denumit Meteor Crater, cu un diametru de un kilometru şi cu o adîncime de 250 metri. Din fericire, asemenea cazuri se petrec la distanţă de mii de ani unul de altul. Există o opinie ştiinţifică că o asemenea întîmplare, petrecută în urmă cu circa 65 milioane de ani, a avut efecte dezastruoase, determinînd dispariţia a numeroase specii de animale (în mod special, a dinozaurilor). **(Gh.R.)**

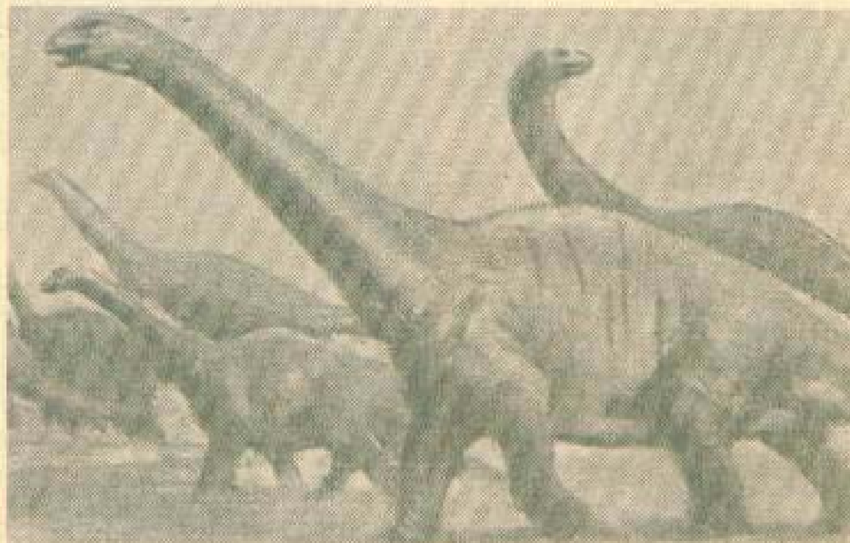
Enormul „Meteor Crater" din Arizona

...denumit 1989 FC

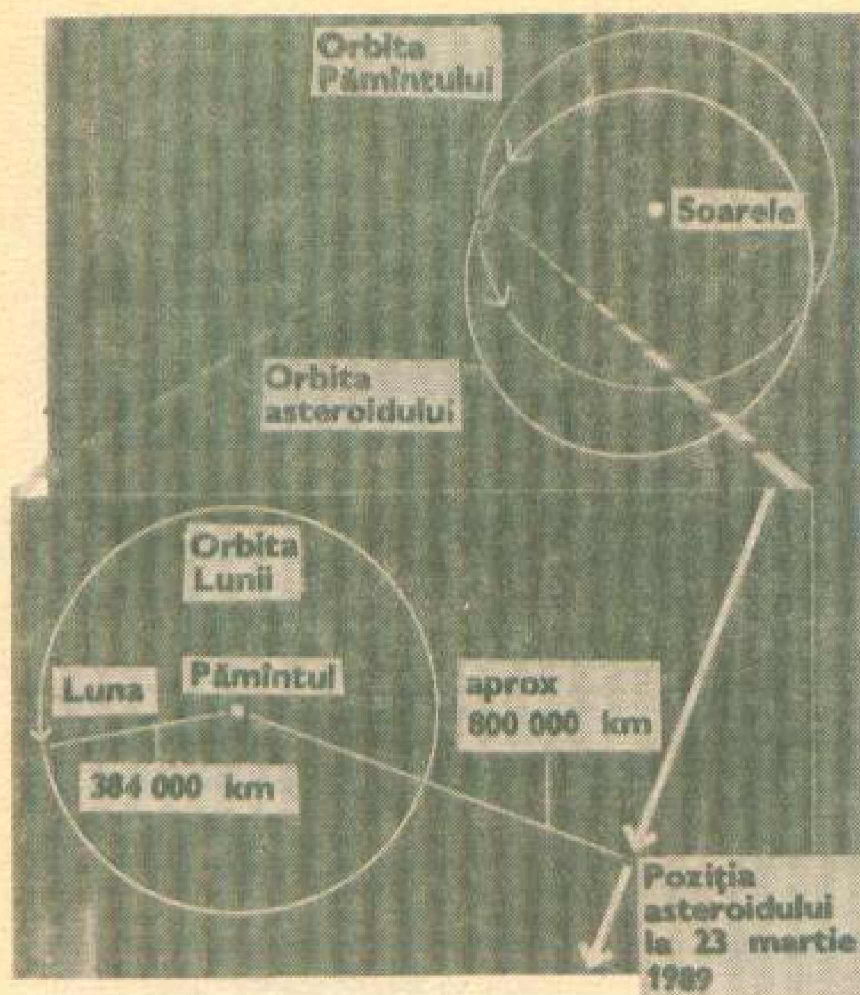
Unde vă aflaţi în seara zilei de 23 martie 1989? La un spectacol, la restaurant sau acasă în faţa televizorului? Dacă e aşa, sigur că nu v-aţi putut da seama că aţi fost la un pas de o catastrofă. În timp ce dumneavoastră habar nu aveaţi ce pericol vă paşte, un asteroid uriaş a trecut ca fulgerul pe lîngă Pămînt, la o distanţă mai mică decît s-a apropiat vreun astfel de corp ceresc în ultimii 52 de ani. Dacă bucata uriaşă de rocă, avînd un diametru estimat la o jumătate de milă, ar fi lovit planeta, ea ar fi avut forţa cîtorva mii de bombe cu hidrogen şi ar fi omorît, probabil, milioane de oameni. Dacă s-ar fi prăbuşit într-un ocean, ar fi ridicat valuri înalte de sute de metri.

Dar, înainte de a vă alarma, ar trebui să înţelegeţi că aceasta a fost o „întîlnire evitată cu puţin" doar într-un sens relativ. În cel mai apropiat punct, asteroidul s-a aflat la o distanţă de 450 000 mile de Pămînt, cam dublul distanţei de la Pămînt la Lună. Dar, în termeni cosmici, ar fi fost, totuşi, o lovitură directă. Din 1937 nu a mai fost văzut nici un asteroid atît de aproape: atunci, Hermes, o planetă minoră cu un diametru cam de o jumătate de milă, a trecut pe lîngă Pămînt aproximativ la aceeaşi depărtare.

Noul asteroid, denumit 1989 FC, conform sistemului oficial de numărătoare al Uniunii Astronomice Internaţionale, a fost detectat prima oară de Henry Holt, profesor adjunct de geologie la Northern Arizona University. Aceasta s-a întîmplat la sfîrşitul lui martie, pe cînd asteroidul se îndepărta de Pămînt, fiind deja la o distanţă liniştitoare. Holt a observat „intrusul" în foto-

Victimele preistorice ale unui impact cosmic?

grafii făcute cu un telescop de 45 cm la Observatorul Palomar, din California de Sud în timpul căutării sistematice a asteroizilor care trec razant pe lîngă Pămînt, pe care oamenii de știință îi numesc „zgîrie-Pămînt". Holt presupune că 1989 FC ar putea intra în categoria lui Hermes, dar alți astronomi îl contrazic, susținînd că noul asteroid poate avea un diametru de numai 100 metri. Chiar dacă cea de-a doua cifră este cea corectă, nimeni nu și-ar dori ca 1989 FC să aterizeze în curtea lui. Un asteroid de 100 m, lovind Pămîntul cu o viteză de aproape 50 000 mile pe oră, ar putea produce un crater cu diametrul de o milă, adînc de peste o sută de metri — asemănător, ca mărime, cu o gaură imensă făcută în pămîntul Arizonei acum aproximativ 40 000 ani și cunoscută sub numele de Meteor Crater. Astăzi, un astfel de impact ar fi în stare să șteargă de pe fața Pămîntului un oraș cu o populație numeroasă.

Astronomii prevestesc că 1989 FC se va întoarce. Ca și Pămîntul, asteroidul se învîrtește în jurul Soarelui, dar nu în 365, ci în 380 de zile. Cînd asteroidul va trece din nou pe lîngă Pămînt în aprilie 1990, el se va afla, probabil, la o distanță nepericuloasă. Data viitoare, cînd pămintenii vor trebui să-și facă griji —, spune astronomul Brian Marsden de la Harvard-Smithsonian Observatory, care a calculat orbita pe baza observațiilor lui Holt —, este 2015. „Dacă cifrele noastre sînt corecte, spune el, asteroidul va fi făcut înconjurul Soarelui de 25 de ori, iar Pămîntul de 26 de ori, cînd ne vom întîlni din nou."

Aceasta ar putea fi o lovitură directă sau, mai probabil, o altă lovitură ratată cu puțin. Dar, chiar dacă 1989 FC nu va lovi niciodată Pămîntul, un asteroid similar tot o va face odată și odată. De fapt, s-a întîmplat de atîtea ori pînă acum, încît suprafața Pămîntului ar fi trebuit să arate la fel de ciupită de vărsat ca și cea a Lunii, dacă nu ar fi existat „efectele cosmetice" ale eroziunii provocate de oceane și de atmosferă. Asteroizi cu diametrul de jumătate de milă se găsesc din belșug în sistemul solar și se ciocnesc cu Pămîntul, în medie, o dată la 100 000 ani. Aceasta înseamnă că următorul ar putea să se izbească peste o mie de generații.

Există, de asemenea, asteroizi cu adevărat mari — mase de rocă și fier cu diametrul de cinci sau zece mile, care lovesc planeta o dată la 10 milioane sau 100 de milioane de ani. Cei de o jumătate de milă, sînt, și ei, destul de periculoși, dar cei uriași sînt o amenințare pentru întreaga planetă. Mulți oameni de știință bănuiesc că un asemenea asteroid, sau o cometă de aproximativ aceeași mărime, a provocat dispariția dinozaurilor acum 65 de milioane de ani. Dovada principală descoperită de fizicianul Luis Alvarez și de fiul său Walter, geolog, este un strat de iridiu depus în rocile sedimentare, cam pe vremea cînd au dispărut reptilele uriașe. Iridiul e rar pe suprafața Pămîntului, și mai frecvent în asteroizi.

Dacă, într-adevăr, o bucată enormă de rocă cosmică a lovit Pămîntul, cei doi Alvarez afirmă că ea s-ar fi dezintegrat în mare parte, răspîndind un nor de praf bogat în iridiu și alte particule care ar fi putut pluti deasupra Pămîntului luni întregi. Lipsite de lumina Soarelui, în virtutea acestei versiuni complet naturale a „iernii nucleare", plantele — deci și animalele care se hrăneau cu ele — ar fi pierit în masă. Și cînd praful s-a așezat în sfîrșit, iridiul pe care îl conținea ar fi format un strat precum cel găsit de Luis și Walter Alvarez.

Există vreo cale de a evita ciocnirile cu asteroizii și cometele? S-ar putea. O încărcătură nucleară îndreptată, cu precizie, spre un mic asteroid l-ar putea vaporiza, afirmă Alan Harris, astronom la Jet Propulsion Laboratory din Pasadena, California. Dar s-ar putea, de asemenea, ca încărcătura să sfarme doar roca în bucăți, care, pînă la urmă, tot ar lovi Pămîntul. Un plan mai bun, propus de oamenii de știință la începutul acestui deceniu, ar fi folosirea explozivelor pentru a respinge asteroidul, în loc să-l distrugă. O bombă bine plasată ar putea da „un ghiont" unui obiect care amenință Pămîntul, făcîndu-l să greșească ținta. Problema, spune Harris, este că nu ai prea mult timp ca să reacționezi la apropierea unui corp ceresc. Despre un asteroid ca acesta, spune el, poți afla cu cel mult o zi înainte.

Desigur, o astfel de coliziune nu este iminentă, mai mult, poate că nu se va produce niciodată. Și totuși — întrebarea este, logic, permisă —, de ce nestăvilita irosire de bani, idei, resurse materiale pentru programe militare, pentru „războaie în devenire" și nu pentru cazuri de „extremă urgență" ale umanității? Chiar dacă o asemenea urgență este amînată, de legile cosmice, sine die?

Magda Morait

Mens sana in corpore sano

CĂUTĂRILE MEDICINEI

• *Noi descoperiri, care pun în legătură creierul cu sistemul imunobiologic, sugerează că starea de spirit ne poate afecta pînă în intimitatea celulelor.*

La Salisbury, în Anglia, nu departe de Stonehenge, există o instituție științifică modernă, denumită Institutul pentru răceli banale (Common Cold Unit), unde oamenii de știință studiază una din cele mai vechi boli cunoscute de omenire. Folosind pacienți voluntari ce se supun bucuroși administrării de viruși, în schimbul unei camere cu pat și masă și a unui modest salariu zilnic, cercetătorii caută, încă din 1946, un tratament adecvat răcelii. Tot acolo lucrează și un psiholog american, pe nume Sheldon Cohen, care își urmărește propriul său program de cercetări. Pe lîngă obișnuitele analize de sînge și statistici de anticorpi, Cohen se ocupă de o serie de probleme ca „integrarea socială", „tamponul împotriva stress"-ului, „scala stării de irascibilitate", măsurind rezistența la stress a pacienților voluntari și, în general, starea lor de spirit.

Sîntem mai predispuși la răceală cînd ne simțim agresionați sau singuri? O asemenea întrebare încă mai poate provoca zîmbete ironice în anumite cercuri științifice. Și totuși — susține Cohen —, stări atît de abstracte precum „singurătatea" sau „tristețea" pot avea efecte asupra organismului.

Există suficiente motive pentru a trezi scepticismul, după cum afirmă însuși Cohen: în ciuda ideilor extravagante susținute de „tămăduitorii" psihici, e relativ greu să intri în posesia unor date certe privind posibile legături între sănătatea psihică și cea fizică. Dar, în ultima vreme, îndoielile au început să dispară. În ultimii zece ani, a avut loc o explozie de rezultate științifice care trimit la ideea că mintea și trupul acționează unul asupra celuilalt, uneori pe căi cu totul neobișnuite. Cu ajutorul noilor instrumente sofisticate de laborator, cercetătorii demonstrează că stările emoționale se pot traduce prin reacții modificate ale sistemului imunobiologic, constituit din totalitatea organelor, glandelor și celulelor, care formează principalul mecanism al corpului uman pentru înlăturarea invadatorilor.

Impactul emoțional

Următoarea presupunere logică ar fi că emoțiile afectează sănătatea omului. Conexiunea dintre starea de spirit, schimbarea sistemului imunitar și boală constituie tocmai „miezul" problemei abordate acum de cercetători. Zeci de studii au demonstrat corelații destul de sugestive. Unele indică o proporție ridicată de îmbolnăvire la persoanele care și-au pierdut soțul sau soția, dovedind că pierderea suferită le afectează imunitatea. Același lucru se întîmplă cu indivizii ce se simt izolați din punct de vedere social. Într-unul din cele mai ample studii de acest fel, cercetătorii au ajuns la concluzia că, indiferent de vîrstă și sex, mortalitatea este de trei ori mai mare la persoanele care nu au rude sau prieteni apropiați. Se pare că prietenii și rudele oferă o măsură de protecție, un refugiu față de tensiunea vieții zilnice. Cercetători de la Universitatea din Michigan susțin că izolarea socială, în sine, este „un factor de risc deosebit" în ce privește mortalitatea, poate tot atît de periculos ca fumatul.

Tot atît de adevărat este și reversul: stări mentale pozitive se pare că influențează favorabil sănătatea și longevitatea. Un studiu condus de psihologul Sandra Levy, de la Institutul de Cancer din Pittsburg, susține că factorul denumit „bucurie" — definit drept „vioiciune și vigoare mentală" — a fost un indicator important în supraviețuirea unui grup de femei bolnave de cancer la sîn recurent.

Cercetarea relației trup-minte a început să ia amploare mai ales în ultimul deceniu. Unii medici profită din plin de noile descoperiri, prescriind tratamente care, cu 30 de ani în urmă, ar fi fost socotite drept pură șarlatanie.

Celulele suferinde

Cercetarea cu adevărat serioasă își trage seva dintr-o știință nouă, ce a fost denumită „psihoneuroimunologie" (PNI); aceasta a reușit să aducă la aceeași masă de studiu cercetători în științele sociale și specialiști în științe fundamentale care, pînă acum, nu avuseseră nici o tangență.

Reacțiile imunobiologice observate de cercetători sînt de-a dreptul uluitoare. E ca și cum organismul însuși s-ar exterioriza, iar celulele ar simți, de fapt, suferința, frica sau speranța. Ideea nu e chiar atît de imaginară pe cît pare. Pe la sfîrșitul anilor '70, neurologul Karen Bulloch, care acum lucrează la Universitatea

din San Diego, California, a descoperit așa-numitele „cărări" neurologice, care fac legătura între creier și mecanismul imunobiologic. Studii ulterioare au indicat că sistemul imunitar produce substanțe chimice care transmit informația înapoi spre creier, cam în același fel în care neurotransmițătorii creierului îi semnalizează informația sistemului imunitar. Oamenii de știință au ajuns la concluzia că mintea și organismul se află într-o inter-relație complexă, denumită „circuit feedback" (feedback loop), prin care se influențează reciproc.

Implicațiile acestui circuit sînt mult mai complexe decît s-ar crede. Pentru cercetătorii PNI, sistemul imunitar se comportă de parcă ar avea un creier propriu. Doctorul Candace Pert, de la Institutul Național de Sănătate Mentală, mărturisea că, asemenea multora, ea însăși credea că „mintea se află în creier, iar gîndurile și sentimentele sînt parte integrantă a capului". Acum, însă, ea este convinsă că amalgamul de gînduri și sentimente aparține atît minții, cît și trupului, și că, uneori, e chiar greu să-ți dai seama care este dominant. Pert e de părere că această descoperire revoluționează medicina. Mai mult chiar, ea a născut o serie de întrebări cu implicații profunde privind natura comportamentului uman.

Un mister fără putință de rezolvare pare a fi conexiunea minte-trup — semn al adîncii noastre condiționări față de asemenea „dualism". Acum mai bine de 300 de ani, Descartes vedea mintea și trupul ca două entități distincte, tratate separat. Este ceea ce a devenit paradigma științei medicale moderne și încă mai domină gîndirea medicală.

PNI încearcă să pună laolaltă ceea ce unii cred că nu ar fi trebuit separat niciodată. Este încă o știință aflată la început de drum și la întretăierea mai multor discipline, dar scurta sa istorie este marcată de o serie de descoperiri dramatice. Pe la mijlocul anilor '70 psihologul Robert Ader, de la Universitatea din Rochester, și imunologul Nicholas Cohen au făcut o descoperire senzațională, care a lărgit sfera de cercetare. Cei doi savanți au realizat un studiu relativ simplu privind antipatia gusturilor: au dat șobolanilor să bea o soluție de zaharină, după care i-au injectat imediat cu ciclofosfamid, pentru a le produce greață. Se știe că substanța anulează și funcția imunologică. A fost de ajuns ca doar o singură dată animalele să lege gustul zaharinei

Circuitul „feedback". Creierul în cadrul sistemului imunitar; deși sistemul imunitar reacționează la infecții în felul său propriu, creierul poate să influențeze răspunsul cu semnale de hormoni și nervi date principalelor organe imune. Sistemul imunitar și creierul: activitatea imunitară poate afecta creierul, „răspunzîndu-i" cu hormoni aparent identici cu neurotransmițătorii proprii creierului. Hormonii pot afecta stările psihice, ducînd chiar la stări depresive

de senzația de greață, pentru ca injecțiile cu ciclofosfamid să fie suprimate. După cîteva săptămîni, Ader a observat că șobolanii injectați care au continuat să bea soluția de zaharină se îmbolnăveau cu aceeași frecvență. Ar fi putut fi rezultatul proprietăților ciclofosfamidei de anulare a imunității, dar animalele fuseseră injectate doar cu o doză mică de medicament.

Asta l-a făcut pe Ader să se întrebe dacă nu cumva sistemul imunitar al șobolanilor intră în alertă ori de cîte ori gustau din zaharină, fapt ce s-a adeverit, după o serie de teste pe animale de control. Într-un anume sens, el a reușit să condiționeze șobolanii să-și suprime mecanismul imunitar la fel cum, la începutul secolului, psihologul sovietic Ivan Pavlov își condiționase cîinii să saliveze ori de cîte ori suna clopoțelul. Kiecolt-Glaser e de părere că „a fost o descoperire de o deosebită valoare".

Retrospectiv, Ader nu mai găsește descoperirea atît de senzațională. Era de neconceput ca cele două forțe de apărare, sistemul imunologic și cel nervos, să funcționeze independent, fără a schimba între ele nici cea mai neînsemnată informație. Dar, pe acea vreme, se credea că sistemul imunitar acționează independent de creier. Descoperirea lui Ader a schimbat această convingere, impulsionîndu-i pe oamenii de știință să caute ceea ce se consideră acum a fi „cărările funcționale" ale conexiunii creier-imunitate.

Ucigași naturali

Sistemul imunitar — notează Ader — este o construcție extraordinară, rivalizînd chiar cu creierul, în ceea ce privește complexitatea, și aproape tot atît de greu de descifrat. În esență, este un conglomerat de celule albe, sau limfocite, care sălășluiesc în timus, splină, măduva oaselor și în nodurile limfatice și controlează circulația sîngelui. Limfocitele sînt luptătorii din prima linie a sistemului imunitar. Aflate permanent în alertă, ele produc anticorpi care, instantaneu, se combină cu — și neutralizează — orice intrus străin. Uneori, ele reacționează prea rapid la antigenii inofensivi, producînd clasica reacție alergică.

Există și alte celule în cadrul „forței imunitare de contraatac", cum ar fi macrofagii, care răspund de vindecarea și repararea organismului, și celulele denumite „ucigași naturali", foarte importante în lupta împotriva virusurilor și a tumorilor. În aparență, aceste celule sînt susceptibile la factorii emoționali. Într-unul din studiile privind cancerul la sîn, Sandra Levy susține că lipsa unei activități intense a „celulelor ucigașe" este, în mod semnificativ, legată de întinderea cancerului. De asemenea, ea a ajuns la concluzia că jumătate din fluctuațiile nivelelor de „celule ucigașe" se explică prin intervenția factorilor psihologici, cum ar fi receptivitatea față de sprijinul social sau modul în care pacientul face față stress-ului.

Și, în fond, cum să-i pese unei „celule ucigașe" de cîți prieteni avem sau cît de bine ne descur-

câm într-o situație critică? Deși mecanismele ne rămîn necunoscute încă, se pot face o serie de presupuneri. În primul rînd, stress-ul emoțional ne determină, adesea, să abuzăm de calmante, să dormim prost, să nu mîncăm normal. Sentimentul neajutorării ne poate face să devenim într-adevăr neajutorați. Psihologul Martin Seligman, de la Universitatea din Pennsylvania, și-a dezvoltat teoria „neajutorării dobîndite", prin administrarea de șocuri electrice ușoare la șobolani, dintre care unii au fost mai puțin șocați. Cei șocați au devenit curînd apatici, astfel încît, atunci cînd li s-a oferit o cale de scăpare, s-au arătat, pur și simplu, indiferenți și neinteresați. După o serie de studii, Seligman a confirmat că oamenii care, în general, sînt pesimiști din fire sau care „au învățat să se simtă neajutorați", în momentul cînd pot să-și schimbe cursul vieții sînt mult mai tentați să-și neglijeze sănătatea și să nu reacționeze pentru preîntîmpinarea unor eventuale evenimente cu repercusiuni negative.

„Cine are nevoie de creier?"

Pe hărțile fiziologice deja existente sînt încă multe zone pustii. Sistemul nervos central condus de creier se ramifică spre fiecare părticică a trupului și substanțe chimice secretate de creier afectează orice funcție. Dar organele imunobiologice, traversate de fire ce pornesc de la sistemul nervos autonom (care controlează funcțiile reflexive, cum ar fi respirația și circulația sîngelui), par să acționeze independent de creier — dispecerul central. În definitiv, notează Karen Bulloch, de la Universitatea din San Diego, „dacă acestea pot fi în stare să facă răspunsul imunitar să sosească cît ai clipi, ce rost mai are creierul?"

Pe la sfîrșitul anilor '70, Bulloch a reușit să identifice conexiuni directe între sistemul nervos central și mecanismul imunobiologic, injectînd o substanță colorantă de hrean în timusul unui cobai și, în acest fel, pătînd neuronii. Cam în același timp, J. Edwin Blalock, în prezent la Universitatea din Alabama, a descoperit că celulele mecanismului imunobiologic pot produce același tip de hormoni peptici care, pînă atunci, se credea că există numai în creier (sub numele de neuropeptide). Blalock își amintește că experiențele sale s-au

izbit de scepticismul oamenilor de știință și că, abia după patru ani, a putut să le reia.

În cele din urmă, s-a dovedit că celulele sistemului imunitar pot produce, de fapt, orice tip de hormon, la fel ca și creierul. Experiențele l-au făcut pe Blalock să avanseze ipoteza că organismul răspunde la un set întreg de stimuli, care nu sînt recunoscuți de simțurile clasice de gust, pipăit, miros, auz și văz. Se prea poate ca sistemul imunitar să funcționeze ca un organ senzorial pentru „corpuri" de genul bacteriilor și virușilor. Dacă lucrurile stau așa, înseamnă că sistemul imunitar alertează creierul de prezența unor intruși, așa după cum celelalte simțuri realizează legătura intermediară dintre creier și lumea exterioară. Studiile lui Blalock conduc la ideea că cele două sisteme au anumite caracteristici comune. Limfocitele au receptori pentru aceleași neuropeptide ca și celulele din creier și „au capacitatea de a răspunde la hormonul respectiv", indiferent de la ce sistem provine.

Mesageri chimici

Atunci, *cine* conduce întregul organism? Se pare că sistemul imunitar și creierul continuă să-și trimită mesaje reciproce despre propriile experiențe în contact cu lumea. Cercetarea știe de mult că, spre exemplu, stress-ul cronic face ca glanda suprarenală să pompeze o cantitate mai mare de corticosteroizi în sînge, iar acești mesageri chimici pot paraliza imunitatea. Ceea ce noi simțim a fi singurătate, suferință sau neajutorare se traduce de fapt prin stress. Astfel că experiențele minții influențează clar activitatea sistemului imunitar. Pe de altă parte, Allan Goldstein, biochimist la Centrul Medical al Universității George Washington, un pionier al studiilor referitoare la timus, a descoperit că anumite celule imunitare, cum ar fi limfocitele, pot produce efecte secundare de tipul depresiunii. Aceasta ar sugera că sistemul imunitar este, măcar în parte, răspunzător de ceea ce se petrece în mintea noastră. „E ca și cum moleculele imunitare sînt conectate direct la creier, ca parte integrantă a aceluiași circuit feedback", spune Goldstein.

„Dacă aceste molecule pot afecta fiziologia și metabolismul creierului, se întreabă Goldstein, este oare posibil ca ele să influențeze pînă și comportamentul?"

Întrebările se succed mult mai rapid decît răspunsurile. Singura concluzie care se desprinde este că, prin nu se știe ce procese misterioase, omul este ceea ce Goldstein denumește „un minunat sistem de circuite integrate". Sandra Levy e de acord că dovezile sînt de „necontestat". „În fiecare zi, în fiecare săptămînă, se descoperă noi conexiuni, care distrug orice noțiune de dualism cartezian". Cu toate acestea, nu sînt încă clare implicațiile acestor conexiuni pentru viitorul medicinei. Unii cercetători lansează ipoteza că sistemul imunitar poate fi condiționat, în scopul prevenirii bolilor și chiar în cazul reparării unor țesuturi rănite. Theodore Melnechuk, asistent la Universitatea din San Diego, atrage atenția asupra unui număr crescînd de dovezi în sprijinul ideii că emoțiile și chiar expresia feței au corespondenți hormonali specifici și, în consecință, produc efecte specifice asupra țesutului. „Începem să întrezărim în reparația țesuturilor o istorie paralelă cu cea a apărării organismului împotriva bolilor, implicînd aceleași căi", spune Melnechuk. „Emoțiile afectează vindecarea rănii".

Candace Pert merge și mai departe cu teoria. Ea crede că peptidele „pot vindeca multe boli" și își susține această ipoteză ca director științific al unei societăți denumite „Proiectul Peptidelor", sperînd că, într-o bună zi, să identifice agenții de vindecare. „La un anumit nivel, oamenii posedă leacul pentru orice boală. Poate îi sperie gîndul că ei înșiși sînt cauza bolilor pe care le contractează. Dar trebuie să ajungă să înțeleagă că, tot ei, își pot de-

termina starea de sănătate, deoarece mintea este cea care vindecă organismul". Altfel spus, corpul uman reprezintă manifestarea exterioară a minții.

Alți oameni de știință sînt alarmați de asemenea aserțiuni, care, după părerea lor, sînt mult prea ușor denaturate. „Se publică o grămadă de prostii", avertizează Herbert Spector, neuroimunolog de la Institutul Național de Sănătate din S.U.A. La rîndul ei, Sandra Levy pune accentul pe faptul că rolul factorilor emoționali este încă învăluit în mister. „Determinantul primordial al cancerului este biologia tumorii înseși. Nu se pune problema controlului minții asupra materiei. Tot ce vrem să știm este dacă activitatea factorilor din sistemul nervos central contribuie la progresul anumitor tumori. Dacă lucrurile stau într-adevăr așa, și se pare că acesta este adevărul, atunci e foarte important, pentru că oamenii pot să-și modifice comportamentul".

Întrebări deschise

Pe de altă parte, așa cum observă Levy și alții, schimbarea comportamentului sau a emoțiilor care pot modifica reacția sistemului imunitar îndeajuns pentru a produce o alterare în termeni clinici reprezintă o altă problemă deschisă. Pentru că sistemul imunitar este atît de difuz, nu există nici o posibilitate de măsurare unică, globală, a activității acestuia. Anumite gînduri sau experiențe nefericite pot determina scăderea numărului de limfocite, dar acest lucru nu modifică starea sănătății — deși s-a dovedit că o scădere de 30 pînă la 50 la sută în reacția imunitară provocată de SIDA a fost fatală pentru victimele acestei maladii. Nimeni nu știe deocamdată care sînt parametrii reali.

La drept vorbind, nu există nici o definiție unanimă a stress-ului sau a efectelor acestuia. Cercetările asupra stress-ului la cobai, de exemplu, sînt departe de a oferi vreo concluzie viabilă, pentru că animalele au o fiziologie cu totul diferită de cea a oamenilor și stress-urile animalelor sînt mai de grabă fizice decît emoționale. Studiile lui Sheldon Cohen asupra relației dintre stress, imunitate și boală, în cadrul Institutului pentru răceli banale, reprezintă o primă încercare de a alătura toți acești factori. „Este extrem de dificil să identifici stress-ul, explică Cohen. A porni de la simptoame este destul de problematic. Simptoamele însele pot provoca stress." Cercetările efectuate, de-a lungul a trei ani, de Kiecolt-Glaser asupra celor care îi îngrijeau pe pacienții suferinzi de boala lui Alzheimer pot oferi importante informații despre legătura existentă între stress, imunitate și boală: a fost detectată o înrăutățire a sănătății îngrijitorilor în decurs de numai un an.

Mulți cercetători sînt de-a dreptul entuziasmați de posibilitățile cercetării PNI. Sandra Levy e de părere că „aceasta ar putea schimba întreaga față a biomedicinei, în decurs de o decadă". Pînă acum, schimbarea s-a produs destul de lent. Modelul dualist încă mai domină școlile medicale și instituția medicală ca atare rămîne destul de rezervată în privința relației minte-corp, deși mulți medici fac cel puțin efortul de a include factorii psihosociali în diagnosticarea pacienților lor.

PNI are șanse să fie receptat cu scepticism chiar și în afara cadrului medical. Dar mesajul imparțial al PNI-ului pare a fi că mintea nu este altceva decît o simplă funcție în cadrul mecanismului unitar al organismului. O asemenea viziune, deloc poetică, nu va fi niciodată aplaudată de clerici și, cu atît mai puțin, de cei cu idei exaltate despre umanitate. Dar, pînă și ei ar putea trage foloase de pe urma noilor cercetări: practic, tot ceea ce se descoperă tinde să confirme că, dacă oamenii sînt, într-adevăr, niște mașinării, construcția acestora este cu mult mai ingenioasă decît ar putea visa chiar și poeții.

Vladimir Rodina
(traducere și adaptare după „Newsweek")

Dacă e adevărat că stările mentale te pot îmbolnăvi, pot ele oare să te și facă bine? Doctorii, „tămăduitorii" și oamenii de știință nu s-au îndoit niciodată de asta. Iar corelația dintre minte și trup reprezintă un principiu care a stat la baza multor tradiții orientale. „Știința vindecării mentale era practicată în India acum 5 000 de ani, spune dr. Deepak Chopra, medic internist, endocrinolog și doctor docent în fiziologie la Universitatea Internațională Maharishi din Iowa, care adăuga: „întregul concept explicat în literatura vedică se referea la faptul că trupul era proiecția conștiinței".

Chiar și medicii mai conservatori au recunoscut de mult puterea minții de a transforma niște simple pastile în medicamente eficiente. Pînă nu de mult, ei considerau efectul placebo (substanță inofensivă substituită unui medicament în scopul studierii acțiunii psihologice și acțiunii reale a acestuia, prin disociere) ca neviabil. Dar lucrurile se schimbă cu repeziciune. Opinia conform căreia optimismul duce la însănătoșire a devenit un truism în medicină, iar clinicile care abordează tratamentul prin relația minte-corp oferă acum terapii pentru orice boală, de la dureri de cap la cancer. Mulți medici se tem că cercetarea ar putea rămîne în urma publicității exagerate, dar un număr crescînd dintre ei sînt de acord că există mari posibilități în acest domeniu. Dr. Steven Locke, director la Serviciul de Consultări Psihiatrice din Boston, consideră această descoperire drept „a treia revoluție" în medicină, alături de apariția chirurgiei și descoperirea penicilinei.

Terapiile comportamentale cele mai puțin controversate sînt legate de probleme cum ar fi insomnia, migrena, ulcerul, colita și hipertensiunea. Terapiile minte-corp sînt, de asemenea, larg acceptate în tratarea durerilor. De exemplu, hipnoza este un calmant atît de puternic, încît medicii au folosit-o ca înlocuitor al anestezicului în timpul operațiilor. Așa cum o persoană care citește concentrată ziarul ajunge să ignore impactul mediului ambiant, tot astfel un pacient aflat în transă hipnotică poate deveni insensibil la durere, concentrîndu-se asupra unei alte senzații sau imaginîndu-și că zona dureroasă a fost amorțită. Un pacient hipnotizat are senzația că bisturiul chirurgului nu e altceva decît un creion care i se trece ușor peste abdomen și poate rămîne inconștient la durere, chiar după ce a părăsit starea de hipnoză **(V.R.)**

CĂUTĂRILE MEDICINEI

SECRETELE EREDITĂȚII

GEMENII - eroi anonimi ai geneticii

● Patrimonii genetice identice fac din gemeni cobai ideali în deslușirea secretelor eredității. Cum iau naștere oare, din înfruntarea însușirilor native cu cele dobîndite, comportamentele, psihologia și chiar bolile noastre? Studiind pe gemeni, savanții au făcut o descoperire capitală: ei sînt propria noastră oglindă.

Alături de mazărea studiată de călugărul Gregor Mendel*, părintele legilor eredității, de musculița de oțet *Drossophila melanogaster*, de bacteria *Escherichia coli* și de șoarecii albi, gemenii așa-zis adevărați – monozigoții** sau, pe scurt, gemenii MZ, cum îi numesc medicii – sînt eroii anonimi ai geneticii. Dispunînd de strict același bagaj de gene, ei dau posibilitatea oamenilor de știință să determine cele două laturi – cea nativă și ca dobîndită, ereditatea și mediul de dezvoltare, natura și „nurture" (noțiune anglo-saxonă, care înglobează, în același termen, hrana și educația). Această lectură științifică a corpului și a spiritului este foarte instructivă, și nu numai pentru gemeni și familiile lor, deoarece gemenii – atît cei adevărați, cît și cei falși – sînt, mai întîi de toate, cupluri, desigur, deosebite, dar sînt cupluri, așa cum fiecare dintre noi le formează de-a lungul vieții (cuplul mamă-copil, tată-copil, frate și soră, soț și soție). În acest sens, existența gemenilor ne interesează pe toți și înțelegerea lor ne edifică asupra propriilor noastre structuri intime.

Frații George și Serge Camprasse, născuți la Pointe-à-Pitre, în Guadelupa, la un sfert de oră unul după celălalt, sînt gemeni identici. Cu alte cuvinte, ei s-au dezvoltat dintr-un singur ovul matern, fecundat de un singur spermatozoid patern. Și iată care sînt consecințele: George și Serge sînt copii riguros identice, în timp ce noi, unicii, cei „fără pereche", cum scrie Michel Tournier în tulburătorul său roman „Les Météors" (Meteorii), nu semănăm cu nici una din cele 80 miliarde de ființe umane, care au populat planeta vreme de două sute de mii de ani. La Serge și George, în totalitatea cromozomilor lor nu există nici măcar o singură diferență; sînt perfect identice cele trei miliarde de perechi de „litere chimice" (perechi de bază, spun specialiștii) care ajută la scrierea programului lor genetic.

Înzestrați cu această dotă comună, iată-i, inconștienți, așa cum sînt copiii la vîrsta de 10 ani, instalîndu-se, fără știrea șoferului, pe bara din spatele unui camion-cisternă. În Guadelupa se circulă într-o goană nebună, astfel încît, prin locul unde băieții doreau să se oprească, șoferul trece cu 100 km/oră. George sare și alunecă pe asfalt. Se lovește cu capul de pămînt și rămîne fără cunoștință pe șosea. Din urechi îi curge sînge: fractură a osului temporal.

„Am crezut că a murit, povestește Serge. Nu am putut suporta ideea că voi trăi fără el, și-atunci am sărit și eu". Aceleași cauze, aceleași efecte, cu aproximație: fractură a craniului și coloana vertebrală făcută zob... S-a întîmplat acum 40 de ani. „Chiar și azi – comentează George – nu ne putem gîndi – continuă Serge – la moartea noastră individuală fără o mare spaimă". Însă gîndul lor trist se oprește mereu aici; imediat, ei își imaginează viitorul comun, cînd se vor stinge firesc, simultan, la o vîrstă înaintată: „cel puțin 90 de ani", precizează ei pe două voci...

George și Serge Camprasse au devenit stomatologi. Amîndoi au fondat, la Chelles, în suburbia Parisului, un cabinet dentar. Și, tot amîndoi, au avut ideea, pe care au pus-o la punct, împreună cu Gabriel Gill, de la Muzeul Parisului, să facă proteze menite să înlocuiască rădăcinile dentare; pentru aceasta, ei folosesc implanturi tăiate din fildeșul

Frații Camprasse

* Gregor Mendel, călugăr și botanist austriac (1822–1884). A efectuat experiențe de hibridare a plantelor.
** monozigot=un singur ou fecundat.

Mituri duble

Gemenii au constituit întotdeauna o problemă pentru cei „fără de pereche". Există multe legende despre crearea unor societăți care istorisesc despre gemeni siliți să se debaraseze de fratele sau de sora lor, pentru a crea un trib, o obște, un oraș. Romulus și Remus, fondatorii Romei, sînt cel mai cunoscut exemplu. Dar aceste omoruri mitice nu sînt suficiente să alunge teama de existența în dublu. În viața cotidiană a societăților tradiționale, etnologii au descoperit două atitudini privind venirea pe lume a unor gemeni. Fie că ea este un semn bun al grupului respectiv, simbol de fecunditate, fie, din contra, reprezintă un semn de pericol. Pericol care poate fi îndepărtat prin uciderea unuia sau a ambilor gemeni.

„Din cauza sîngelui identic care circulă în corpul lor, dar și al abundenței de sînge pe care îl antrenează nașterea lor – consideră Laura Makarius, autoarea lucrării «Legile sacre sau încălcarea tabu-urilor», gemenii sînt investiți cu o putere de două ori mai primejdioasă". Iată de ce, problema se va rezolva fie prin debarasarea de cei doi gemeni, fie, în alte cazuri, încercîndu-se deturnarea puterii lor în folosul obștii.

unei scoici gigant din Tahiti.

Cei doi frați lucrează la patru mîini, cu o precizie sporită, cu atît mai mult cu cît George este stîngaci și Serge dreptaci. Din 1936, anul nașterii, ei nu s-au despărțit niciodată mai mult de cîteva zile. „Faptul că sîntem gemeni a fost întotdeauna un avantaj pentru noi. Din punct de vedere profesional, asta ne-a servit mult, făcîndu-ne o publicitate imensă; un cuplu atît de complice se întîlnește rar".

„Într-adevăr, gemenii formează un cuplu. Nu un cuplu de excepție, ci unul excesiv", explică psihologul René Zazzo, unul din cei mai buni specialiști din lume în studiul gemenilor. Un cuplu în care cei doi parteneri posedă, așa cum am văzut, aceeași componență genetică. Și, de cînd sir Francis Galton, varul lui Darwin, a înțeles că gemenii adevărați sînt un material excepțional pentru aceste studii, gemenii MZ s-au aflat permanent în atenția oamenilor de știință.

„Noi toți sîntem de fapt niște gemeni"

La Roma, orașul lui Romulus și Remus, profesorul Luigi Gedda – 90 de ani – se ocupă de 30 ani de studierea gemenilor, cărora, în schimb, le asigură asistența medicală gratuită. Iată de ce, în cele 15 secții de la „Instituto Gregorio Mendel di genetica medica e gemellologia", totul este conceput în dublu exemplar: două scaune dentare, două paturi de examinare, două aparate de măsurare, două... În fișierele institutului sînt înregistrate 18 000 de cupluri, care i-au permis lui Luigi Gedda să aducă o contribuție de mare importanță la știința botezată de el „gemelologie". La Ierusalim, pe muntele Măslinilor, el a fondat încă un institut, de același fel, care îi poartă numele. Țelul său este acela de „a desluși secretele eredității umane". Căci, ceea ce îl fascinează pe Luigi Gedda, ca și pe sir Galton, sau Arnold Gessel, pionieri ai „gemelologiei", este faptul că gemenii sînt, din punct de vedere genetic, niște replici. Astfel încît, atunci cînd, la una din părți, apare, să zicem, o carie dentară, se întîmplă, adeseori, ca, simultan, sau imediat după, cealaltă parte să fie atinsă de aceeași afecțiune.

„În prezent, am reușit înregistrarea a 3 500 de boli ereditare, care au fost trecute, toate, aici", explică profesorul, arătînd spre o carte enormă, așezată pe biroul său. Acum îl pasionează dezvoltarea simultană a bolilor la gemeni. Încă o dată, el contează pe protejații săi, pentru a distinge ereditatea de somatic, însușirile native de cele dobîndite.

Dacă boala se declanșează simultan la gemeni, ea este în mod cert ereditară. Dacă, din contră, numai unul se îmbolnăvește, fără ca celălalt să contracteze boala, aceasta va fi atribuită condițiilor de mediu. Deci, în cazul în care un MZ este atins de un cancer, se poate spera salvarea celuilalt, modificîndu-i modul de viață (altă profesie, alte preocupări, alt mediu natural etc.). În caz de reușită, se va dovedi, în același timp, că, dacă susceptibilitatea la anumite tumori este de origine genetică, mediul este acela care, în cele din urmă, le va declanșa sau nu.

O altă problemă, care poate fi abordată printr-o profundă cunoaștere a gemenilor, este îmbătrînirea. „În fiecare familie, albirea părului apare la o vîrstă anume", remarcă prof. Gedda, dînd acest exemplu de patologie ereditară. „Ceea ce înseamnă că gena are nu doar un caracter calitativ, ci și un parametru temporal. Studierea acestei noi dimensiuni este țelul pe care și-l fixează cronogenetica, din care noi am făcut, aici, unul din principalele noastre programe de cercetare". Profesorul Luigi Gedda și fidelul său asistent, Paolo Parisi, contează, încă o dată, pe gemeni și afecțiunile lor, pentru a afla noi date de interes general.

În 1951, prof. Gedda publică, la Roma, „Studiu despre gemeni", lucrare de referință în acest domeniu. După un an, el fondează „Acta genetica medi-

La Institutul Mendel, din Roma, 18 000 de cupluri în evidență

cae et gemellologiae", prestigioasa publicaţie specializată pe acelaşi profil.
Trecind peste fascinaţia în faţa geneticii, încercată de Galton, Gessel şi Gedda, psihologul francez René Zazzo a descoperit că gemenii – „adevăraţi" sau „falşi" – formează nu o pereche, ci un cuplu. Ei sînt oglinda cuplului, a tuturor felurilor de cuplu.
O oglindă care, de multe ori, îngroaşă, alteori deformează, dar care, amplificînd fenomenele, are meritul de a facilita analiza lor. În familie – bărbatul şi femeia, mama şi copilul, fratele şi sora; în sport – patinatorul şi patinatoarea, cîrmaciul şi vîslaşul, pilotul şi navigatorul; în muncă – operatorul şi reporterul, elevul şi profesorul, cu toţii trăim în mod constant în cupluri. Şi, întrucît „omul nu-i făcut pentru a trăi singur", trebuie să ne folosim de oglinda pe care ne-o oferă cuplurile de gemeni; pentru că „noi toţi sîntem, de fapt, nişte gemeni", este de părere René Zazzo.

Paradoxuri

În mod curios, stricta egalitate a gemenilor identici, în planul ADN-ului, nu le oferă egalitate de şanse în viaţă. „Mai slab cu 500 grame decît Serge, nu aveam la naştere decît puţine şanse de a supravieţui", constată George Camprasse. De fapt, încă de la sînul matern, natura încearcă să-i facă pe gemeni inegali. Pentru ea, ei nu sînt ca două picături de apă. Unul îşi face întotdeauna mai mult loc decît celălalt. El deturnează, în favoarea sa, sîngele matern hrănitor. Situaţia se poate agrava pînă la vampirism, care-l lasă pe cel mai slab lipsit de sînge. Oricum, în 80 la sută de cazuri de naştere dublă, aceasta se produce prematur.

Această realitate a fost întotdeauna resimţită confuz de femeile gravide cu gemeni. Cînd gemenii încep să se mişte, mama are senzaţia că în ea se dă o luptă.
Din această inegalitate care se instaurează de la început, în ciuda dotei genetice identice, întreaga viaţă a gemenilor va fi profund marcată. Cel mai puternic dintre cei doi va fi conducătorul cuplului. „Cînd eram mici, ne urcam pe dulapul mamei ca să sărim de acolo pe pat – povesteşte Serge Camprasse. Într-o zi am fost surprins în flagrant delict, cocoţat pe dulap. Cu toată sinceritatea, i-am spus mamei: «Nu eu sînt de vină, ci George». Născut primul, George a fost totdeauna conducătorul cuplului".
În cazul gemenilor băiat-fată, aceasta din urmă este, în general, cea care, fiind mai precoce, are firea mai voluntară.
Această împărţire a sarcinilor a fost definită în 1936 de von Bracken. Constatînd că unul dintre gemeni se ocupă cu reprezentarea cuplului, el îl numeşte pe acesta „ministrul afacerilor externe", în timp ce celuilalt îi revin „afacerile interne". Apoi, cum am văzut deja, George este stîngaci şi Serge dreptaci. Din punct de vedere al lateralităţii, care face ca partea stîngă a creierului să comande mîinii drepte, iar partea dreaptă a creierului – mîinii stîngi, există numeroşi gemeni MZ (18 la sută din cazuri) care sînt construiţi „în oglindă".
Să se ajungă, avînd un program ereditar identic, la situaţii atît de diferite, este „paradoxul gemenilor", care l-a frapat pe René Zazzo şi, în acelaşi timp, a revoluţionat ştiinţa despre gemeni. Aceste diferenţe sînt datorate „efectului de cuplu". Sînt diferenţe care apar şi prin testarea nivelului de inteligenţă. Gemenii monozigoţi nu se deosebesc, la acest

Romulus şi Remus

sistem de cotare, decît cu 7 puncte, în timp ce fraţii şi surorile au variaţii de 13 puncte în medie. Dar gemenii nu coexistă riguros în paralel.
Circulă multe întîmplări despre gemeni MZ care au fost separaţi la naştere şi care, mai tîrziu, se regăsesc, descoperind în viaţa lor coincidenţe tulburătoare. Este cazul lui Jim Lewis şi al lui Jim Springer. Separaţi, încă sugari, în 1940, cei doi s-au regăsit în 1979. Ei constată, atunci, cu stupoare, că şofează amîndoi acelaşi model de Chevrolet albastru, că au amîndoi un cîine numit Toy, că fumează aceleaşi ţigări Salem, că-şi rod unghiile şi că şi-au petrecut multe concedii pe aceeaşi plajă din Florida.
Răspunsurile lor la testele psihologice de personalitate şi sociabilitate sînt, practic, identice. Şi aceasta nu este o poveste deformată şi înfrumuseţată de inepuizabila cronică populară americană despre „twins", ci este constatarea făcută de centrul de cercetări asupra gemenilor şi adopţiunilor din universitatea americană din Minnesota. Jim şi Jim sînt doar una din cele 44 perechi de gemeni despărţiţi, studiaţi de către acest centru. Fără să găsească atîtea convergenţe la celelalte cupluri, studiul american reliefează, totuşi, tendinţa irezistibilă a gemenilor de a se regăsi, de a face aceleaşi lucruri în acelaşi timp, atunci cînd sînt separaţi de la naştere sau numai pentru cîteva ceasuri.
Foarte curente sînt şi micile neplăceri fizice pe care le resimt simultan Serge şi George Camprasse: indispoziţii, migrene, insomnii etc. Cei doi stomatologi nici nu mai ştiu numărul gîndurilor pe care le-au amîndoi sau al gesturilor pe care le fac în acelaşi timp, atunci cînd sînt despărţiţi.
Este nostimă, dar, în acelaşi timp, la fel de tulburătoare convergenţa zilnică în alegerea îmbrăcămintii. Se îmbracă adeseori la fel, fără a se consulta în prealabil. „Într-o zi, povesteşte Serge, m-am dus la croitor să-mi comand un costum. A doua zi, George s-a dus la acelaşi croitor şi a ales acelaşi model şi acelaşi material, deşi mă înţelesesem cu croitorul să nu-i dezvăluie alegerea mea". Nenumărate aseme-

nea coincidenţe tulburătoare umplu cronicile despre gemeni.

În 1973, englezoaica Sandra Canter din Glasgow face şi ea un interesant studiu asupra gemenilor. Ea a comparat, cu ajutorul testelor de personalitate, cupluri de gemeni separaţi şi alţii, care au trăit împreună. Rezultatul este de-a dreptul revoluţionar. În testul care măsoară extraversiunea, gemenii separaţi se aseamănă într-un procent de 85 la sută; firesc. Dar, în lumina aceluiaşi test, te aştepţi ca gemenii care au trăit laolaltă să se asemene într-un procent de 100 la sută. Se constată, însă, exact contrariul: ei nu se aseamănă decît 29 la sută. „Aici paradoxul atinge apogeul" – arată René Zazzo. Totul se petrece ca şi cum viaţa cuplului ar avea, ca efect, mascarea sau chiar ştergerea însuşirilor ereditare. Ele apar, însă, pregnant cînd cuplul este distrus...

Viaţa în doi ar fi, deci, o închisoare în care fiecare din cele două părţi ar încerca să fugă, marcînd psihologic diferenţierea. Problemă asupra căreia studierea gemenilor obişnuiţi, lăsaţi la o parte în favoarea fascinanţilor monozigoţi, ar trebui să aducă lămuriri.

...Şi totuşi paralelele nu se întîlnesc niciodată

Dar ruperea fizică a cuplului este o gravă problemă pentru monozigoţi. Serge şi George Camprasse nici nu vor să se gîndească la aceasta.

Căsătoriile celor doi fraţi nu au fost mari succese şi, în ciuda eforturilor lor, femeile care au jucat un rol mai mare sau mai mic în viaţa lor n-au reuşit niciodată să-i despartă. „Ele au pierdut întotdeauna – spun ei. Cu noi nu prea ai de ales".

Christine şi Christiane Racette, protagonistele unui documentar canadian intitulat „Ca două picături de apă", explică faptul că le e imposibil să se desprindă de condiţia lor de gemene. Iar Pascal, unul din numeroşii gemeni studiaţi de René Zazzo, nu se poate consola nici acum, la cei 25 de ani ai săi, că şi-a pierdut fratele geamăn cînd avea... 9 luni. El mărturiseşte psihologului: „Îmi lipseşte ceva... Am nevoie de un prieten. Cu el mi se pare că aş forma un adevărat cuplu".

Această mărturisire face trimitere la cuplul mamă-copil. Încă din primele săptămîni de viaţă, sugarul se ataşază fizic de mamă. Este impregnat de ea. Dacă în perioada crucială de la 6 luni la un an mama dispare, copilul va fi profund marcat. În cuplul de gemeni este ceea ce i s-a întîmplat lui Pascal. Şi atunci, debusolat, el rătăceşte în viaţă, în căutarea imposibilă a celeilalte jumătăţi, despre care nu mai păstrează nici măcar amintirea personală. În schimb, dacă mama sau fratele geamăn moare cînd copilul are 5–6 ani, acesta va suferi, dar va putea trăi şi fără ea sau el; căci, atunci, este perfect capabil să şi-i reprezinte.

Gemenii, profund impregnaţi unul de celălalt încă de la sînul mamei, trăiesc exact aceleaşi situaţii. Le este practic imposibil să se despartă. În mod evident, cu cît părinţii le-au cultivat mai mult sentimentul asemănării – dîndu-le nume care au aceeaşi rezonanţă, îmbrăcîndu-i la fel, culcîndu-i în acelaşi pat –, cu atît liantul cuplului va fi mai solid. Căci ei „devin gemeni sub privirea celor din jur. Gemenii sînt ultimii care văd că îşi seamănă", afirmă René Zazzo. Luigi Gedda numeşte „identicitate" această atitudine exterioară care-i consideră pe gemeni nedespărţiţi. Este o atitudine periculoasă, deoarece îi împiedică pe fiecare dintre cei doi gemeni să-şi afle indentitatea.

Aşa că, atenţie, părinţi, nu insistaţi pe asemănarea gemenilor. Simplificaţi-le rolul, favorizînd accesul fiecăruia la individualitate. „Dar nu trebuie căzut în extrema cealaltă, dorind individualizarea lor forţată. Există riscul de a le distruge legături importante, ceea ce ar avea urmări catastrofale", explică Jean-Marc Alby, părintele unor gemene, psihiatru la spitalul Saint-Antoine din Paris.

Dar, ca efect al acestei ambiguităţi cu care sînt priviţi din afară, chiar dacă nu se simt asemenea, gemenii se joacă adeseori, dîndu-se unul drept celălalt. „Singura noastră tristeţe, pe care o resimţim aproape fizic, este că nu reuşim deloc să ne identificăm într-o fotografie", mărturisesc Serge şi George.

Gemenii formează, în marea lor majoritate, cupluri fericite. George şi Serge Camprasse sînt o dovadă în acest sens. Experienţa gemenelor italiene, dintre care una, Laetitia, întreţine o pasionantă corespondenţă cu René Zazzo, susţine aceeaşi idee. „Gemenii blestemaţi, scrie Laetitia, sînt cei striviţi de determinisme, sclavi ai propriei lor asemănări; ca urmare, starea de gemeni îi face profund nefericiţi".

Ca elevă, la Sorbona, a Simonei de Beauvoir, Laetitia îşi exprimă , la 18 ani, într-o disertaţie filozofică pe tema „Cunoaşterea de sine, cunoaşterea celuilalt", acest singur regret: „Mi-este imposibil să ştiu cu adevărat ce simte sora mea în străfundul sufletului ei... Şi totuşi, de cîte ori n-am încercat să ajungem la această cunoaştere întreagă şi reciprocă? (...) Dar fuziunea nu s-a produs, cu toate «rezonanţele» noastre frăţeşti. Este obstacolul ce nu poate fi trecut..."

Euclid are dreptate: cînd dispare iluzia perspectivei, paralelele, fie că sînt formate din gemeni sau din „unici", nu se întîlnesc niciodată.

Anca Grigoriu
(traducere şi adaptare după „Le Point")

Spectacolul minții

Actul visării este o moștenire de bază a omului, care datează de 35 milioane de ani. Dar știința modernă a descifrat și folosește acest spectacol nocturn al minții. Pentru psihoterapeuți visele pot servi drept porți către inconștient, în timp ce alți cercetători consideră că ele pot oferi semnale prevestitoare de îmbolnăviri. Oamenii de știință revin la problema coșmarurilor, găsind căi de a-i ajuta pe cei cu tulburări ale somnului; totodată studiază o enigmă și mai fascinantă: ce sînt visele?

La 90 de minute după ce adormim, creierul nostru „se trezește". „Aparatul segmental" (brainstem), aflat la baza craniului, începe să lanseze un bombardament de impulsuri de înaltă tensiune, lipsite de sens și haotice, și declanșează valuri de substanțe care se vor suprapune în telencefal. Sîntem „paralizați", spectatori neajutorați ai evenimentelor ce se desfășoară sub fruntea noastră, unde se derulează imagini familiare.

Visăm.

Înainte de ivirea zorilor, mai trăim încă alte patru vise, deși detaliile lor nu vor rămîne în memoria conștientă. Astăzi, știința dezleagă misterele viselor și le folosește pentru a sonda secretele creierului.

Pentru psihoterapeuți, acest spectacol nocturn al minții constituie un filon de bază al simbolurilor. Unii oameni de știință consideră că visele pot servi drept sistem de avertizare a bolilor. Ele ar putea să ne prevină că ceva nu este în regulă și să ne ferească de vulnerabilitate. Alții cred că visele sînt, la început, simple „instantanee" și se complică cu cît copilul crește. Prin cartografierea acestui eveniment, psihologii cîștigă teren în descifrarea problemelor cunoașterii. Alți cercetători consideră că memoria poate fi controlată de aceleași substanțe care declanșează visele.

Pentru ceea ce promiteau a fi, visele păreau, pînă nu de mult, pentru un om de știință, un mod de a trăi. Chiar după descoperirea, în 1953, a locului din creier unde se produc visele, exista sentimentul că visele sînt aspecte efemere și nu ceva demn de știință. Cînd adepții lui Freud au început să folosească alte căi spre inconștient, visele au revenit în discuție, semn că o nouă eră se afla la orizont. Ceea ce era „un moft" devenea un lucru acceptat de toată lumea.

Niciodată visele nu par mai puternice, mai „adevărate", decît atunci cînd „rezolvă" o problemă. Nici chiar biochimia nu poate explica, pe deplin, creativitatea viselor. Visele împletesc, unic și creator, experiențele curente cu experiențe din trecut.

Pentru oamenii de știință, actul visării este o colecție de imagini mentale ivite în timpul somnului cu vise. Acest somn se caracterizează prin mișcări rapide ale ochilor, membre înțepenite, respirație și puls neregulate. Dacă voluntarii din laboratorul de cercetare sînt treziți după fiecare asemenea episod, 85—90 la sută afirmă că visau. Fătul doarme cu vise de la 23 de săptămîni, la fel păsările și mamiferele.

Visele ne umplu nopțile. În trecut, femeile visau mai mult scene de interior, privitoare la cămin; bărbații visau „exteriorul". Visele femeilor aveau, ca trăsătură generală, mai multă conversație și emoție sau cea care povestea un vis era victima unei agresiuni. În visele bărbaților predominau imaginile „mecanice". Dar, dacă acceptăm visul ca reflectare a proceselor interne, nu mai este nevoie de discriminare între sexe.

Vîrsta influențează visele, în egală măsură. Pentru studiile sale, un cercetător american a adus, în laborator, copii de 3—4 ani. Timp de 9 nopți, i-a trezit din somn întrebîndu-i ce-și amintesc. Copiii raportau fragmente de vis, nu povesteau. Își aminteau imagini statice din povești cu animale — iepurași, broscuțe, păsări. Aceste imagini aveau un redus conținut emoțional, iar copiii înșiși apăreau extrem de rar în propriile lor vise. De la 5—6 ani, unii copii începeau să „povestească" visele; exista acțiune și mișcare, dar cel care visa încă nu apărea ca „protagonist". Abia de la 7—8 ani, unii copii, mai cu seamă cei dotați în mod deosebit, se integrau în visele lor. De la 8—9 ani, copiii încep să viseze ca adulții.

Ce circuite mentale trebuie conectate pentru a crea vise „adulte"? O condiție pare a fi folosirea simbolurilor. „Visele nu sînt reflectări ale unor evenimente specifice", notează același cercetător, „ci fuziuni ale «țelulor» de memorie și cunoaștere pe care creierul le combină." Acest lucru cere abilitate pentru a analiza conceptele și a le dispune în întreguri noi. Notînd momentele în care se dezvoltă diferite abilități, cercetătorul speră să folosească visele copiilor pentru a alcătui un program al dezvoltării cognitive.

Fiecare părinte știe că între 3 și 5 ani, copiii sînt predispuși la coșmaruri. În egală măsură sînt predispuse și persoanele care au ceea ce psihologia• numește „granițe subțiri"; aceste persoane sînt extrem de sensibile la propriile emoții și la lumea interioară, precum și față de alții. Cei predispuși suferă mai multe coșmaruri decît este normal, adică 1—2 pe an. Trăsătura distinctivă a tuturor coșmarurilor este că cel în cauză se visează în primejdie. Părinții fac excepție: ei își visează copiii în pericol.

O cale de a depăși coșmarurile este „tehnica" numită luciditate, prin care cel care doarme recunoaște în vis că... visează. Abilitatea de a visa lucid o are numai aproxi-

„Grădina plăcerilor pămîntești" (detaliu), de Bosch, poate, foarte bine, ilustra un vis

mativ 10 la sută din populație, care „beneficiază", totuși, în medie, numai de un singur asemenea vis pe lună. Dar luciditatea poate fi învățată, afirmă psihologul Stephen LaBerge de la Universitatea din Stratford. El aplică voluntarilor măști speciale, prevăzute cu senzori care detectează somnul cu vise, aprinzînd o lumină roșie. Cînd cel adormit „vede" lumina, aceasta pătrunde în vis și-l avertizează că visează. Se poate alege o „felie" de vis, de obicei una care se repetă, și pacientul poate fi învățat să recunoască respectiva imagine sau situație ca făcînd parte din vis. Mai întîi, recunoaștem că e vis, apoi încercăm să-i controlăm conținutul.

Copiii sub 5 ani sînt capabili să învețe să viseze lucid, mai ales pentru combaterea coșmarurilor. „Înotam, și un rechin mă urmărea. Îmi era groază că o să mă mănînce" — a visat o fetiță de 7 ani. Psihologul i-a sugerat ca data viitoare cînd se va repeta coșmarul să încalece pe rechin ca pentru o plimbare. Coșmarul a încetat.

În timpul somnului cu vise, cei mai mulți dintre cei care visează sînt imobilizați. Dar doi medici de la o clinică din Minnesota au studiat 75 de pacienți, mai cu seamă în vîrstă. Acei oameni calmi, prietenoși și fericiți acționau violent în timpul unor vise. Unul a visat că se află pe terenul de fotbal în plină acțiune. Cînd s-a trezit, a constatat că răsturnase noptiera, că îl dureau genunchii și capul, pentru că se lovise de noptieră. Deși cercetătorii din Minnesota nu cunosc exact cauza sindromului, ei cred că este de factură neurologică sau se datorează vîrstei.

O dogmă care rămîne indisputabilă este că, atunci cînd cineva își visează propria moarte, nu înseamnă că se întîmplă chiar așa. Se pare, totuși, că visele ne „șoptesc" cîte ceva despre eventualele îmbolnăviri. Într-un studiu din 1987, dr. Robert Smith, de la Universitatea din Michigan, a analizat, pe subiecți cardiaci, visele referitoare la moarte, inclusiv cu imagini de cimitir sau despărțiri de familie sau prieteni. Persoanele care au vise „morbide" suferă de afecțiuni cardiace serioase. Aceste vise devin mai frecvente, cu cît problemele cardiace sînt mai severe.

Oricum, visele par să străpungă subconștientul. Limbajul lor este criptic. Interpretarea limbajului metaforic este înrudită cu o analiză literară, cu o analiză a simbolurilor poetice. Visele seamănă foarte mult cu poezia. Le înțelegi cu condiția să le găsești metafora. Visele ne arată ceea ce nu îndrăznim întotdeauna să confruntăm direct în stare de veghe.

Psihiatrii încearcă să explice faptul că visele sînt generate de neuroni în timpul somnului și că mintea concretizează semnalele pe care le primește. Visele, spun ei, se nasc în „aparatul segmental" care controlează reflexele. Aici se află două tipuri de neuroni care controlează somnul, fiecare folosind o substanță chimică diferită pentru comunicare. Un tip de neuroni folosește acetilcolina, iar acești neuroni sînt activi în timpul somnului cu vise. Celălalt tip folosește norepinefrină și serotonina, iar neuronii nu sînt activi în timpul aceluiași somn. Așa se naște visul. Neuronii încărcați cu acetilcolină trimit rafale de semnale electrice în cortex (lăcașul gîndirii superioare și al viziunii). Cortextul preia informația și o „împletește" într-o poveste coerentă, bazată pe semnale referitoare la amintiri preexistente.

Acetilcolina poate fi chiar materia! din care sînt făcute visele. „Cocteilul" viselor noastre este, deci, 7 părți carbon, 17 hidrogen, 1 nitrogen, 3 oxigen: $C_7H_{17}NO_3$.

În lucrarea sa „Creierul care visează", publicată anul trecut, dr. J. Allan Hobson oferă o explicație la întrebările: de ce sînt visele atît de ciudate?, de ce predomină mișcarea și nu mirosul sau gustul?, de ce visăm în metafore?

El susține că visele abundă în imagini vii, deoarece creierul lucrează prin asociere. Asocierile la nivel superior sînt metafore. Ubicuitatea simbolurilor poate, de asemenea, reflecta cum lucrează memoria. Din moment ce visăm în metafore, probabil că stocăm cunoaștere sub această formă. Studierea simbolurilor visului ne-ar putea lămuri dacă ne organizăm amintirile în funcție de conținutul lor emoțional, de apariția lor sau în funcție de alte trăsături.

Psihologia poate explica și alte nedumeriri. Visele sînt „vii" și aproape lipsite de gust sau miros. Motivul? Poate că neuronii vizuali, și nu cei gustativi sau olfactivi, lucrează în timpul somnului cu vise. Dar visele pot fi și bizare, deoarece cortextul primește semnale de la „aparatul segmental" și nu din lumea exterioară. Visele au, oricum, legătură cu viața reală, deoarece creierul se hrănește cu amintiri recente pentru a depăna o poveste. În sfîrșit, visele pot fi delirante, cu urmăriri, zboruri sau căderi. O explicație ar putea fi că neuronii din acea parte a cortexului care controlează mișcarea să acționeze cu aceeași rapiditate ca și în stare de veghe.

Odată treziți, uităm cam 95 la sută din vise, pentru că ele sînt stocate temporar în ceea ce se numește memorie „scurtă". Substanțele necesare pentru a le întipări în memoria conștientă sînt serotonina și norepinefrina care nu acționează în timpul visului. Singura modalitate de a „capta" un vis este să-l scriem imediat după ce ne-am trezit, deoarece se estompează în următoarele 15 minute. Dacă nu ținem minte visul, trebuie să notăm tot ce ne trece prin minte în acel moment. Aceste gînduri vin, adesea, din vise și pot constitui un prim fir pentru reconstituirea lor.

Se spune că visul este îndeplinirea unei dorințe. Visele noastre ne apar, adesea, ca un fel de dezordonare a sensurilor. Ele sînt halucinații vizuale ale unei ordini cîteodată ciudate, pline de evenimente obscure și aluzii. Emoțiile par să joace un rol important.

Visele își urmează propriile reguli de logică. Freud le numea „psihoze pasagere". „Visele nu sînt lipsite de sens, nu sînt absurde" afirma el în lucrarea „Interpretarea viselor", care a lansat psihanaliza. „Dimpotrivă, ele sînt fenomene fizice, complet valide, create de o supercomplicată activitate a minții." Această convingere a avut de luptat cu cei care argumentau că visele sînt lipsite de sens. Pentru Freud, visele erau o excelentă cale spre inconștient. În zilele noastre, visele continuă să facă obiectul multor discuții și, cu timpul, ele pot chiar deschide drumul spre lumea bogată a inconștientului.

Multe vise sînt tulburătoare. Abundă în detalii care par străine experienței celui care visează, încît depășesc asocierile. Altele sînt ca un poem, distilări stranii ale unor emoții aparte. Visele alunecă în metaforă. Eliberați de inhibițiile comunicării verbale, se pare că răspundem unor închipuiri vizuale care au constituit, probabil, modul nostru primar de gîndire; iată de ce limbajul poetic ne tulbură în asemenea măsură. Așa s-ar putea explica de ce unele vise ne obsedează cu o putere mai convingătoare decît cea a poeziei. Visele ne ajută să ne explicăm memoria, gîndurile și creativitatea.

Ar putea somnul cu vise să ajute la dezvoltarea creierului? Sugarii visează de două ori mai mult decît un copil de 5 ani. Oamenii care nu visează au probleme de memorie. Unele studii arată: cu cît visăm mai mult, cu atît mai bine ținem minte ce am visat. Sîntem mai odihniți după ce ne trezim, poate pentru că visele ne pregătesc pentru solicitările noii zile, prin reîncărcarea motorului cerebral. Oricum, ne mirăm în continuare de aceste enigmatice mesaje ale nopții.

Vise plăcute!

Ioana Popescu-Doreanu

(traducere și adaptare după revista „Newsweek")

HIPPARCOS - topograful cerului

În ciuda marilor progrese obținute pînă acum, astronomia nu este capabilă, încă, să situeze precis Terra în Univers. Iată de ce satelitul Hipparcos al Agenției spațiale (vest-)europene, lansat în august de racheta Ariane, trebuie, de-acum în doi ani și jumătate, să rezolve această incertitudine.

Măsurînd poziția exactă a 118.320 de stele, Hipparcos, adevărat topograf al cerului, va permite să se obțină o sferă de referințe de mare precizie. Din aproape în aproape, măsurînd poziția obiectelor celor mai îndepărtate, se va realiza marele cadastru universal, care deocamdată lipsește. Un cadastru care, nu numai că va situa Sistemul solar în Calea lactee (Galaxia noastră), ci va poziționa și Calea lactee în raport cu alte galaxii vecine. În sfîrșit, măsurătorile vor da poziția acestui grup de galaxii în raport cu alte grupuri de galaxii; de la „Big-bang"-ul inițial, acestea se îndepărtează în toate direcțiile cu o viteză considerabilă. Datorită lui Hipparcos se va preciza și vîrsta Universului.

Desigur, măsurători asupra depărtării, poziției sau mișcării stelelor s-au făcut și pînă acum. Două puncte de pe orbita Terrei în jurul Soarelui serveau pentru a observa aceeași stea; unghiul obținut, „paralaxa trigonometrică", stă la baza topografiei stelare. Însă atmosfera depreciază observațiile. Nu se pot obține de pe sol precizii mai mari de patru sutimi de secundă de arc (1 secundă de arc=1/3600 grade). Hipparcos va fi mai ager: se va ajunge la două miimi de secundă de arc. Asta ca și cum ar trebui să vadă, din Europa, dincolo de Atlantic, două mingi de golf puse una peste alta în vîrful lui Empire State Building sau un om în picioare pe Lună.

Pentru a atinge această precizie a trebuit să fie conceput un telescop special, îmbarcat pe satelit. Precizia finală va fi atinsă măsurînd poziția fiecărei stele alese față de altele 150. Calculul necesar va fi imens, imposibil de conceput fără computere. Și așa, catalogul final al observațiilor lui Hipparcos nu va fi gata decît în 1995.

Cunoscînd distanța exactă pînă la fiecare stea, deci și luminozitatea, astronomii vor putea preciza timpul și vîrsta stelelor. Se va înțelege, astfel, mai bine evoluția întregului Univers.

Satelitul actual nu și-a început, însă, misiunea decît la sfîrșitul lunii septembrie. O defecțiune la unul din motoare a împiedicat atingerea orbitei geostaționare circulare, așa cum fusese prevăzut inițial. Orbita sa definitivă de lucru va fi eliptică (500 kilometri la perigeu și 36 000 de kilometri la apogeu). Și, după cum vor decurge operațiunile de depliere a panourilor solare și a antenei, se vor cunoaște posibilitățile aparatului de a-și îndeplini misiunea sau numai o parte din ea.

În situația actuală, centrul de recepție a datelor din Germania federală nu va fi suficient pentru satelitul Hipparcos; bazele de recepție de la Perth, Australia, și de la Kourou, Guyana franceză, vor fi, și ele, probabil folosite. Experții estimaseră că observațiile pe care le va realiza, în aceste condiții, satelitul european, vor fi necesare pentru realizarea viitorului Hipparcos II.

Cadastrul stelar, iată o activitate caracteristică acestui sfîrșit de secol XX, supertehnologic. În secolul II î.e.n., empiric și vizionar, un astronom grec descoperea precesia echinocțiilor. Numele lui: Hipparcos.

Val Tincu

Academia civilizațiilor lumii

„Astăzi, cînd omenirea este confruntată cu probleme globale, cum ar fi pericolul nuclear și perturbarea echilibrului ecologic, sarcina noastră este să analizăm perspectivele de dezvoltare a civilizației noastre și să contribuim la soluționarea problemelor vitale ale prezentului", sublinia academicianul Evgheni Velikov, vicepreședintele Academiei de științe a U.R.S.S., cu prilejul inaugurării la Moscova, în vara anului 1989, a unei Academii a civilizațiilor lumii. Programul Academiei, creată din inițiativa Fundației Internaționale pentru supraviețuirea și dezvoltarea umanității și a filialei sale din Moscova, cuprinde prelegeri pe o serie întreagă de probleme, de la tehnologiile moderne la psihologia umană. Profesorul P. Forman de la „Smithsonian Institution" din SUA a ținut prima prelegere pe tema „Știința, structurile sociale și valorile umane".

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1000+1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Culori, culori...

Albul creează o ambianță de prospețime și lejeritate.

Galbenul dă bună dispoziție, o senzație de căldură, de spațiu; activează circulația sîngelui, stimulează funcțiile creierului, dar poate provoca și reacții agresive.

Portocaliul înveselește, accelerează circulația sîngelui și dă, prin aceasta, o senzație de căldură.

Roșul este una din culorile cele mai „calde"; ridică tonusul vital, însă, dacă acționează mai îndelungat, poate provoca oboseala, accelerarea bătăilor inimii.

Purpura dă o senzație de veselie și de căldură, înalță sufletul.

Violetul creează o senzație de oboseală, de greutate; dă iluzia unui spațiu strîmt și apăsător.

Albastrul calmează, însă aduce tristețea. Un local vopsit în albastru pare rece și îngust.

Verdele dă o senzație de prospețime, de calm; diminuează tensiunea intra-oculară și, în general, ameliorează vederea; normalizează circulația sîngelui.

Albastrul azuriu dă o senzație de prospețime și de liniște, mărește spațiul.

Negrul scade tonusul vital, oprimă, dă senzații apăsătoare; suprafețele negre par strivitoare.

Cafeniul dă senzația de căldură, de echilibru, de liniște interioară.

Griul este o culoare rece care generează plictisul și apatia.

Cafeniul și griul au o influență nefastă asupra stării psihice, dau senzația de angoasă.

Albastrul și albul „răcesc" și calmează.

Memoria cuvintelor

Într-un imobil de pe bulevardul Magenta, la Paris, se află INALF – institutul național al limbii franceze. Nici o inscripție, nici o tăbliță nu-l anunță și, totuși, el se află aici, laborator al CNRS (Consiliul național al cercetării științifice). Cuvintele se nasc, trăiesc și mor. Gabrielle Quemada, responsabila „programului de observare a limbii franceze", are sarcina să repertorieze și să clasifice cuvintele noi care apar.

O activitate recunoscută, ca atare, de-abia după aproape un milion de atestări de cuvinte noi intrate în limbă! Doar patru cercetători se ocupă cu această muncă, constînd din observarea permanentă a limbii mijloacelor de informare, mai ales a ziarelor, și spicuind toate creațiile lexicale ce nu figurează în dicționare. Există și o rețea de supraveghere a limbii franceze contemporane în lumea întreagă, și aceste observații ajung la institut.

Lingviștii nu se hazardează să facă pronosticuri asupra vieții neologismelor, doar gradul de folosire și prezența în limbă, dincolo de modă, vor decide. O limbă care produce cuvinte noi este o limbă ce se comportă bine în timp, viguroasă. Chiar formele cele mai efemere, mai burlești sau mai particulare nu arată altceva decît faptul că mecanismele limbii care le-a creat sînt bune – spune Gabrielle Quemada în interviul acordat revistei „Le Point".

Analiza mecanismelor creativității francezei contemporane relevă că limba, foarte avizată, neutralizează întotdeauna orice obstacol. Ea nu se acomodează niciodată cu situația de inconfort.

Chiar împrumuturile de limbă engleză, foarte numeroase azi, sfîrșesc prin a deveni cuvinte franceze, pe care un necunoscător de engleză nu le va simți drept străine. Oricum, socio-lingviștii nu au decît de cîștigat din această activitate a cercetătorilor francezi; neologismele arată o epocă, o mentalitate. Se poate vorbi de un „virus informatic", prezent, de altfel, și în alte limbi. **(V.T.)**

Tandem original pe o stradă din Los Angeles

Ceea ce arată ca o cale ferată în miniatură este, de fapt, o grădină cu linii și trenuri, izvorîtă din pasiunea lui Bob Crone, din Simi Valley, 25 km de Los Angeles. El a început construcția grădinii cu cale ferată în 1985, „dotînd-o" cu diverse construcții și peisaje, precum și cu garnituri de trenuri pe care le face să meargă printr-un sistem de radio-control. Costisitoare jucăria, dar pasiunea e pasiune.

Alfred Hitchcock – maestrul „suspansului"

„Cînd faci un film trebuie să ai în vedere un singur lucru — ca spectatorul să nu adoarmă". Aceasta a fost deviza lui Alfred Hitchcock, maestrul „suspansului", autor a 54 de filme, majoritatea — mari succese de casă. Publicul lui Hitchcock a urmărit filmele cu interes sau cu răsuflarea tăiată. Şi astăzi, la zece ani după dispariţia lui — la 13 august 1989 ar fi împlinit 90 de ani —, peliculele lui sînt preferate de spectatori.

Alfred Joseph Hitchcock s-a născut, în 1899, în cartierul londonez Soho. La 15 ani, descoperă filmul, la 20 începe să lucreze la o casă britanică de filme, după care se mută la studiourile „Ufa" din Germania. Primul său film artistic îl realizează în 1925 la München — „Grădina plăcerilor". Eroina principală este actriţa Alma Reville, cu care se va căsători în anul următor. Va turna încă 11 filme mute, după care, în 1929, este autorul primului film vorbit. În 1934, urmează „Omul care ştie prea multe", iar după doi ani — „39 de scări". Numele lui Hitchcock începe să se impună în lumea cinematografului.

Desăvîrşirea carierei de regizor începe în 1939, cînd pleacă la Hollywood. Calitatea filmelor sale se datoreşte artei montajului, dezvoltată cu virtuozitate, psihologiei personajelor şi umorului negru în bună tradiţie britanică. A dat dovadă de o imaginaţie bogată în a găsi unghiuri inedite şi neobişnuite de filmare; tema şi acţiunea sînt urmărite cu mare fineţe de obiectivul aparatului de filmat.

Filmele poliţiste au părăsit tiparele clasice. Publicul lui Hitchcock nu aleargă împreună cu anchetatorul pentru descoperirea răufăcătorului sau a criminalului, ci îl cunoaşte. El urmăreşte succesiunea faptelor, reacţiile psihologice ale personajelor. În fond, el îşi păcăleşte spectatorii, care, deşi cunosc autorul crimei, sînt surprinşi de cursul acţiunii. Misterul şi „suspansul" sînt omniprezente şi, în acelaşi timp, nimic nu se petrece întîmplător. Fiecare scenă şi unghi de filmare sînt minuţios studiate. De altfel, Hitchcock avea să mărturisească în legătură cu improvizaţia: „Prefer să improvizez la masa de lucru — este mai ieftin şi mai avantajos".

Una din curiozităţile sale este că Hitchcock a avut, aproape în fiecare film al său, un rol episodic: fie că îi apare fotografia, fie că joacă un rol secundar. A început să facă acest lucru încă din 1926, dar, la vremea respectivă, din motive economice, fiindcă nu putea plăti actorii.

Publicul nu cunoaşte, încă, filmul său cel mai şocant: este un documentar despre atrocităţile naziste, bazat pe mărturiile foştilor deţinuţi în lagărele de la Auschwitz, Bergen-Belsen, Buchenwald. A fost intitulat „F 3080" şi a rămas neterminat. Se află în arhivă la recomandarea forurilor americane şi britanice.

Cariera cinematografică a lui Hitchcock a fost încununată de succes. Regizorul John Frankenheimer, de la Hollywood, a spus că cine nu a fost influenţat de Hitchcock în cariera lui acela mai are de învăţat. „Numele, profilul şi vocea sa lugubră au devenit în toată lumea emblema filmului de «suspans», caracterizat printr-o notă de insolenţă şi folosind tehnici pur cinematografice", nota cu admiraţie regizorul L. Halliwell. „Nu există un alt cineast care să ştie atît de bine ca el să descrie procedeele folosite pentru a explica mecanismul povestirilor pe care le spune, în acelaşi timp, lui şi nouă", va observa, cu entuziasm, François Truffaut.

A murit la 20 aprilie 1980, în timp ce turna „Noaptea scurtă", cel de-al 54-lea film al său.

Haos la Düsselberg

După „accidentele virale" ale calculatoarelor, care au dovedit că orice cod, oricît de sofisticat, poate fi „îmbolnăvit", recent, a apărut în R.F.G. un studiu de anticipaţie despre un grav accident la o reţea de calculatoare, care paralizează întregul sistem de comunicaţii. Informaticienii Volker Hammer şi Ulrich Pordesch, împreună cu alţi doi cercetători, Alexander Rossnagel şi Peter Wedde, au imaginat un asemenea haos, în anul 2019, într-un oraş-fantomă: Düsselberg.

Într-o dimineaţă, toţi locuitorii oraşului au constatat că nimic nu mai funcţionează: începînd cu semafoarele automate, cu metroul şi tramvaiele conduse de roboţi, pînă la marile firme şi întreprinderi, toate — cu uşile închise ermetic. Cauza? Terminalele calculatoarelor au amuţit. Orice încercare de a obţine informaţii sau îndrumări de la autorităţi este zadarnică. Nişte viruşi fictivi sau o defecţiune mică, dar greu detectabilă, au paralizat, în această zi de luni a anului 2019, sistemul de comunicaţii al oraşului.

Evoluţia automatizării sistemului informaţional a permis autorilor să facă o schiţă amănunţită a „stării de excepţie". Dacă se menţin actualele tendinţe în evoluţia tehnicii de calcul, înseamnă că, în cîţiva ani, calculatoarele cu o capacitate mai mare de un megabit vor fi ceva uzual, comunicaţiile prin cablu vor transmite şi imagini foto sau în direct. Programele calculatoarelor vor permite verificarea în detaliu a fiecărei verigi a proceselor de producţie şi, implicit, dirijarea lor. Acesta pare să devină viitorul societăţii dirijate prin reţelele electronice. Cînd calculatoarele personale vor atinge performanţele computerelor foarte puternice, un număr de angajaţi vor putea lucra la terminalul de la domiciliu, fiind conectaţi la reţeaua respectivă de coduri şi programe. Este posibil ca, de pildă, în domeniul financiar-bancar, toate operaţiunile să fie efectuate automat. Robotizarea va aduce după sine imense hale de producţie fără nici un om; tehnica video va evolua atît de rapid, încît va fi ultramodern „să faci vizite video", fără a te mai deplasa la prieteni ori rude. Fireşte, locul de muncă acasă, în faţa unui terminal de calculator, va permite decongestionarea traficului rutier.

Autorii nu ezită, însă, să tragă concomitent un semnal de alarmă: aparenta simplificare şi accelerare sau perfecţionare are ca urmare implicaţii sociale, deoarece tehnica „inteligentă" poate provoca, foarte repede, pierderea calificării şi a locului de muncă.

Noua tehnică sofisticată ascunde

și pericole ce nu pot fi, în prezent, decît presupuse: defecțiuni care se pot transmite sau multiplica automat într-o rețea sau în mai multe, legate între ele, uzarea unor canale din cauza folosirii lor intense de mai mulți beneficiari, imposibilitatea de a corecta la timp o greșeală, care poate fi transmisă automat altor coduri de programe, ceea ce înseamnă comenzi sau răspunsuri eronate, imposibilitatea de a localiza rapid și eficient o defecțiune.

Toate aceste aparate sînt mari consumatoare de energie —, ca atare, „funcționarea" lor cu defecțiuni sau comenzi eronate este deosebit de costisitoare, nemaivorbind de posibilitatea producerii unor accidente grave. În cazul în care aprovizionarea ar fi complet computerizată, orice defecțiune poate însemna perturbarea bunei funcționări a acestor servicii. În fine, un virus accidental sau inoculat cu reavoință poate paraliza și provoca pagube imense, de pildă în rețeaua bancară și financiară.

Autorii, în pofida imaginii atrăgătoare din punct de vedere științifico-fantastic, subliniază și necesitatea inventării unor sisteme sigure de securitate a programelor, codurilor și rețelelor de calculatoare.

Tehnica viitorului — este una din concluziile principale — nu trebuie să aibă drept scop creșterea profiturilor, a concurenței pe piață, căci, astfel, apare insecuritatea și există pericolul unor accidente imprevizibile și cu repercusiuni ireversibile. Ea trebuie să aibă ca obiectiv înlăturarea riscurilor, dezvoltarea multilaterală și lărgirea orizontului de cunoștințe.

Grupaj realizat de
Magda Cadia

Hemingway și Cuba

Ernest Miller Hemingway a văzut Havana pentru prima dată în aprilie 1928, în timpul unei escale de două zile în capitala Cubei a vasului englezesc pe care călătorea împreună cu cea de-a doua soție a sa, Pauline Pfeiffer.

Pe atunci, Hemingway avea 29 de ani; lucrase deja ca reporter în Europa, ca șofer de ambulanță în primul război mondial, și publicase primul său roman (Și soarele răsare), care se bucurase de un oarecare succes. Nu era, nici pe departe însă, un scriitor cu faimă — avea nevoie de o a doua ocupație pentru a avea din ce trăi — și nu avea un domiciliu stabil. Havana era atunci — ca și astăzi, de fapt — unul din cele mai frumoase orașe din lume.

Pasiunea lui Ernest Hemingway pentru Cuba a ținut douăzeci de ani

Și totuși, Hemingway nu a scris nimic despre impresia pe care i-a lăsat-o prima sa vizită în Cuba. De obicei, articolele sale conțineau observații interesante asupra locurilor vizitate și oamenilor întîlniți, dar, la acea dată, scriitorul își impusese o pauză în activitatea de ziarist pentru a se putea dedica, în întregime, scrierii de romane. Șase ani mai tîrziu însă, primul articol scris, după această lungă tăcere, se referea la Cuba. Acesta a fost urmat de multe altele, legate de șederea sa în acea țară, dar nici unul din ele nu ne ajută să-i reconstituim viața particulară. Singurul lucru cu un caracter mai personal, despre care vorbeau ele, era pasiunea sa constantă pentru pescuitul în largul mării. „Acest pescuit, scria Hemingway în 1956, a fost motivul care, pe vremuri, mă aducea în Cuba". Afirmația, făcută după ce trăise deja 23 de ani în Cuba, ne îndreptățește să credem că, între timp, descoperise și alte motive, mai profunde sau cel puțin mai numeroase, pentru a se stabili în Cuba, decît simpla plăcere a pescuitului.

Atracția exercitată de Cuba asupra scriitorului nu poate fi descrisă ca o dragoste la prima vedere, ci, mai degrabă, ca un proces lent, dar continuu, despre care putem găsi referiri în întreaga sa operă de maturitate. În 1932, în timpul celei de-a doua călătorii în Cuba, el părea convins că, în sfîrșit, își găsise un domiciliu stabil la Key West, în Statele Unite, unde se născuse fiul său și unde își terminase al doilea roman. De atunci, a mai făcut nenumărate călătorii în Cuba, în special pentru a pescui. Acestea i-au permis să vină în contact cu oamenii mării, care au fost cei mai buni prieteni ai săi pînă la moarte și care l-au ajutat să cunoască o lume aparte, descrisă mai tîrziu în operele sale.

În timpul șederii la Havana, Hemingway frecventa un anume restaurant, „Floridita", specializat în bucătărie marină. Dar, așa cum avea să scrie mai tîrziu, ceea ce îl atrăgea la acest local nu era mîncarea sau băutura, ci posibilitatea de a cunoaște cît mai mulți oameni. „Găsești acolo oameni veniți din toate locurile pe unde ai trecut vreodată", scria el. Sînt ofițeri de marină, funcționari de la vamă sau biroul de emigrări, cartofori, scriitori în devenire sau deja afirmați, senatori, doctori veniți la vreun congres, membri ai Legiunii americane, cîștigătoare ale concursurilor de frumusețe, tipi care or să moară peste o săptămînă, tipi care or să moară peste un an, cîteodată directorul băncii la care ai bani depuși și încă alți cîțiva, ca să nu mai vorbim de cubanezi".

15 mai 1960, singura lui întîlnire cu Fidel Castro

Cînd povestea toate acestea, Hemingway era deja laureat al Premiului Nobel. Deşi această înşiruire seamănă mai mult cu o carte de telefon plină de nostalgie, este greu să nu recunoşti multe din personajele operei sale, uşor modificate, dar purtînd amprenta inconfundabilă a locului unde le-a cunoscut — restaurantul „Floridita", care astăzi adăposteşte, într-o nişă, bustul lui Hemingway.

Lingă „Floridita" se află un hotel, „Ambos Mundos", unde se instala Hemingway ori de cîte ori dormea pe uscat. La întoarcerea din războiul civil spaniol, acesta a devenit locul unde se retrăgea pentru a scrie. Camera pe care o închiria era întotdeauna aceeaşi: la etajul cinci, în aripa de nord-est. După cum Hemingway însuşi avea să scrie, „camerele din aripa de nord-est a hotelului Ambos Mundos au ferestrele îndreptate spre nord, de unde poţi vedea catedrala, intrarea în port şi marea, şi spre est, de unde se vede peninsula Casablanca, acoperişurile tuturor caselor situate între hotel şi peninsulă, şi întregul port". Mai tîrziu, într-un interviu devenit faimos, Hemingway spunea: „Hotelul Ambos Mundos era un loc bun pentru scris". Probabil că, pe atunci, scriitorul era deja cuprins de nostalgie, căci camera nu era, nici pe departe, locul curat şi luminos pe care Hemingway şi-l dorea pentru a scrie. Era o cameră întunecoasă, de 16 metri pătraţi, cu un pat dublu, două noptiere, o masă şi un scaun. Astăzi, hotelul este rezervat pentru profesori şi funcţionari ai Ministerului Invăţămîntului Superior, dar, în memoria ilustrului său oaspete de altădată, camera de la etajul cinci, aripa de nord-est, este încuiată şi intactă, conţinînd, între altele, o ediţie veche din „Don Quijote", în spaniolă, pusă la întîmplare pe masă.

Nici o femeie nu putea suporta camera aceasta lipsită de viaţă. Frumoasa Pauline Pfeiffer l-a părăsit pe Hemingway într-un moment deosebit de greu, dar Martha Gellhorn, care i-a urmat, a găsit o soluţie inteligentă. A închiriat o casă la numai cîţiva kilometri de Havana, unde soţul ei putea să scrie liniştit, iar ea să se simtă bine.

În total, Hemingway a trăit în Cuba 23 de ani. Intr-un articol publicat în 1949, el încerca să explice de ce a stat acolo atîta timp, dar s-a pierdut într-un labirint de motive. Vorbea despre adierea proaspătă şi blîndă a vîntului în zilele calde, despre posibilitatea de a creşte cocoşi de luptă, despre şopîrlele care trăiesc în vii, despre cele 18 specii diferite de mango din curtea sa şi despre curentul Golfului, care se afla la numai 45 de minute de casă şi unde putea prinde mai mulţi peşti decît oriunde.

Între toate aceste motive, destul de evazive, a introdus un paragraf cît se poate de semnificativ: „În Cuba te duci pentru că acolo poţi acoperi soneria telefonului, ca să nu fii obligat să răspunzi, şi lucrezi în aerul răcoros al dimineţii mai bine decît ai putea lucra oriunde altundeva". La sfîrşitul paragrafului a adăugat, ca o diversiune sau din cochetărie: „Dar acestea sînt secrete profesionale". Acest adaos nu era necesar, deoarece toată lumea ştie: motivul pentru care un scriitor îşi alege locul unde scrie este unul din misterele creaţiei literare.

Havana a fost singurul domiciliu stabil al lui Hemingway. Acolo şi-a petrecut jumătate din anii cei mai productivi ca scriitor şi a creat principalele sale opere: o parte din „Pentru cine bat clopotele", „Peste rîu şi printre pomi", „Bătrînul şi marea", „Insule în derivă".

Tot acolo a scris multe din articolele sale şi a făcut numeroase încercări de a realiza acel roman proustian despre aer, pămînt şi mare, pe care a dorit întotdeauna să-l scrie. Şi totuşi, aceştia sînt anii cei mai puţin cunoscuţi din viaţa sa.

Mihaela Rodina

Ceasul nostru biologic

- **Un experiment subteran demonstrează că ceasul interior al organismului se poate deregla**
- **Din punct de vedere chimic, omul se schimbă radical în timpul nopţii**

Stefania Follini poate fi iertată pentru faptul că a pierdut noţiunea timpului. La data de 13 ianuarie 1989, ea a coborît într-o grotă de lîngă Carlsbad, New Mexico, unde avea să petreacă mai mult de patru luni, în cadrul unui experiment menit să investigheze felul în care stresul, determinat de o perioadă lungă de izolare, poate influenţa călătoria în spaţiu. Un institut de cercetări italian, denumit **Explorări de pionierat**, a ales-o pe Follini dintr-un grup de 20 de voluntari, pentru motivul

Casa subterană conținea rafturi cu cărți, un computer, o saltea de dormit și... un soare de hîrtie

că ea dovedise mai multă putere de rezistență și forță interioară. Timp de 131 de zile, Stefania a locuit singură într-un modul de plexiglas, de 24 de metri pătrați, la o adîncime de 9 metri sub pămînt, lipsită de orice sursă de lumină naturală sau alt mijloc prin care să-și poată da seama de scurgerea timpului. La începutul lunii iunie, a ieșit la suprafață, conform programului, dar, după calculele ei, trebuia să fie abia jumătatea lui martie.

De-a lungul șederii subterane, timpul i s-a părut mai lung. Ziua crescuse la 25, apoi la 48 de ore. Follini avea tendința să doarmă între 22 și 24 de ore, pentru ca, apoi, să fie activă timp de 30 de ore. Mînca mai rar și în felul acesta a slăbit aproape 8 kilograme. Pe scurt, ceasul ei biologic s-a deregiat complet.

Experimentul a atras atenția asupra unui nou domeniu al științei, denumit „cronobiologie", care studiază comportamentele ritmice interioare ale corpului uman. Astăzi, cercetătorii își dau seama că multe caracteristici umane, de la funcții fiziologice de bază, cum ar fi tensiunea și temperatura corporală, pînă la acuitatea minții și stările sufletești, urmează anumite tipare de comportament. Unele cicluri nu țin mai mult de cîteva secunde; permeabilitatea minții la anumiți ioni chimici fluctuează în mai puțin de un minut. Alte cicluri se măsoară de-a lungul a cîtorva luni; unii oameni cad într-o adîncă stare depresivă în timpul iernii, pentru a se înviora din nou în timpul verii.

Cele mai cunoscute cicluri sînt cele „circadiene", de la latinescul „circa dies" care înseamnă „aproximativ o zi". Ciclul somn-veghe este poate exemplul cel mai clar, dar generarea de hormoni ai organismului fluctuează, de asemenea, într-un mod extrem de semnificativ în decursul a 24 de ore. Din punct de vedere chimic, omul se schimbă radical în timpul nopții.

Activitatea de coordonare a ciclurilor zilnice se concentrează într-un grup de circa 10 000 de celule nervoase, care, la un loc, nu depășesc mărimea unei gămălii de ac, localizate în hipotalamus. Anumite cronometre biologice par să primească semnalul activității lor de la temperatură sau presiunea barometrică, dar multe din ele sînt corelate cu ciclurile luminii și întunericului, generate de răsăritul și apusul soarelui. Experimentele făcute în grote, asemeni celui realizat în New Mexico, și altele în laboratoare speciale elimină asemenea semnale în mod intenționat. În modulul în care a locuit Follini, temperatura s-a menținut constant la 21 de grade, iar iluminația era artificială. Scopul acestui gen de experimente este de a lăsa organismul să se adapteze singur și, în felul acesta, de a observa tipul de comportament pe care îl adoptă.

Condițiile de viață subterană impuse Stefaniei Follini au fost deosebit de severe, dar să nu uităm că „ceasurile" biologice ale oamenilor pot fi dezechilibrate și de nevoile vieții zilnice. Zborurile care traversează fusurile orare, munca zilnică care acoperă 12 ore sau lucrul în schimburi neregulate, chiar și somnul prelungit pot tulbura ritmul biologic, slăbind eficiența și puterea de judecată. În general, personalitățile de stat și oamenii de afaceri sînt sfătuiți să se refacă după zboruri, înainte de a se așeza la masa tratativelor.

Specialiștii care investighează explozia de la bordul navetei spațiale Challenger și dezastrele de la centralele nucleare de pe Insula Three Mile și de la Cernobîl au descoperit că, în fiecare caz luat în parte, greșelile critice au fost făcute de oameni frustrați de efectul benefic al somnului sau care lucrau într-un program neobișnuit pentru ei. Avariile survenite la cele două centrale nucleare au avut loc în primele ore ale dimineții. În mod similar, majoritatea accidentelor de camion sînt puse în legătură cu starea de oboseală care se instalează, de regulă, între orele două și patru dimineața. Muncitorii care lucrează în schimburi trebuie să execute operațiuni specifice uneori chiar atunci

MIEZUL NOPȚII — ORA 6

Organismul are tendința de a adormi după ora 2. În această perioadă se produce majoritatea accidentelor, ca rezultat al greșelilor inerent umane.

ORA 6 — ORA 12

Atacurile de cord se produc cel mai frecvent dimineața. Unul din motive este activitatea intensă de coagulare a sîngelui. Anumite studii indică faptul că memoria se află la apogeu tocmai în acest interval de timp.

ORA 12 — ORA 18

Simțul mirosului acționează mai bine după amiaza, temperatura trupului este mai ridicată, ca și forța de apucare.

ORA 18 — MIEZUL NOPȚII

Crizele de astm se produc mai frecvent seara tîrziu, deoarece hormonii care țin deschise pasajele bronhice sînt în reflux. De asemenea și ulcerele au tendința de a izbucni tot în această perioadă, cînd acidul stomacal se află în perioada de vîrf.

cînd creierele lor încearcă să-i determine să se culce. De fapt, ei se luptă cu ceasurile lor interioare. Unii muncitori acţionează asemeni unui pilot automat. Programe de lucru mai rezonabile ar putea reduce posibilitatea unor accidente.

„Cronobiologia" are, de asemenea, implicaţii în tratamentul medical. Testele diagnostice pot fi interpretate în mod greşit dacă doctorii nu au cunoştinţă de situaţia exactă a ritmului biologic al pacientului. De exemplu, un pacient poate reacţiona mult mai puternic la un test pentru alergie atunci cînd acesta i se face seara.

În cadrul celor mai promiţătoare aplicaţii medicale, medicii au început să prescrie medicamente care să se potrivească ciclului biologic al bolnavilor. Unii experţi sînt de părere că eficienţa tratamentului împotriva cancerului poate creşte — iar complicaţiile produse de anumite medicamente toxice să fie atenuate — dacă se au în vedere ritmurile zilnice ale sistemului imunitar şi diviziunea celulelor. Dureroasele crize de artrită reumatică au loc, mai ales, în primele ore ale dimineţii, cînd agenţii naturali anti-inflamatorii sînt mai puţin activi; aspirina oferă cele mai bune rezultate atunci cînd se administrează cu o noapte mai devreme. Pe de altă parte, perioada cea mai potrivită pentru luarea medicamentelor, în cazul artritei osteoide, este amiaza, încheieturile se inflamează prin mişcare, iar durerile apar spre sfîrşitul zilei.

Cercetătorii studiază, de asemenea, căi prin care se pot regla ceasurile interioare ale oamenilor. Printre metodele posibile se numără: exerciţii, schimbarea regimului alimentar sau varierea numărului de ore de somn şi de lumină. Se are în vedere pînă şi intervenţia medicamentelor. Neurobiologii sînt de părere că trebuie găsite medicamentele cele mai potrivite care pot să accelereze sau să încetinească activitatea acestor ceasuri. Asemenea tehnici oferă posibilitatea ca, într-o zi, oamenii să înceteze a mai fi sclavii timpului biologic, stăpînindu-l după nevoi.

Vladimir Rodina
(după „Time")

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1+000!

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Un artist al falsurilor

Numele său este Lamberto Perlini. Casa sa, din localitate Jesi, via Tornabrocco nr. 4, este un extraordinar salon de artă, o concentrare de capodopere ale picturii moderne. Pe pereţii camerelor sînt expuse tablouri de Cézanne, Manet, Van Gogh, Toulouse-Lautrec, Gauguin, Picasso şi alţii. Este vorba de un colecţionar bogat sau un negustor de tablouri? Nici una, nici alta. Lamberto Perlini, un fost funcţionar de bancă, are o deosebită pasiune pentru pictură şi o abilitate ieşită din comun de a putea copia pe cei mai mari pictori. Dacă cineva nu este atent la faptul că lîngă semnătura unor celebri pictori se află înscris şi numele lui Perlini poate fi convins că se află în faţa lucrărilor originale.

Însuşirile sale remarcabile nu l-au tentat niciodată pe Lamberto Perlini să se strecoare printre acei speculanţi-falsificatori angrenaţi în afaceri de mari proporţii, bazate pe înşelăciune şi pe incompetenţa unor cumpărători. El este un „copist" cinstit şi totuşi un adevărat artist care, în mod paradoxal, trebuie să-şi însoţească copiile cu o „declaraţie de fals": semnătura proprie alături de cea a autorului autentic.

Dar cum şi-a început activitatea în aceast domeniu? Pînă acum 15 ani Perlini era un aşa-zis „pictor de duminică", care-şi petrecea timpul liber abordînd diferite subiecte. Apoi, i-a venit, într-o bună zi, ideea să încerce să copieze un tablou celebru. A descoperit, cu această ocazie, că are o remarcabilă capacitate de a imita stilul marilor pictori. Primul lui fals a fost un tablou al lui Gauguin, foarte bine cotat pe piaţa vînzătorilor de copii. Această constatare i-a dat curaj şi i-a deschis un drum nou în activitate. Să nu se creadă cumva că a copia un tablou celebru este o treabă facilă. Perlini examinează cu multă atenţie materiale ilustrative, diapozitive, detalii, îşi petrece mult timp în muzee în faţa tablourilor pe care vrea să le reproducă, notează scara cromatică, tonalitatea originală a culorilor şi a luminii. În timpul lucrului urmăreşte cu atenţie un diapozitiv uriaş care înfăţişează tabloul la care lucrează. Urmează zile încordate de muncă pînă ce tabloul lui capătă viaţă. „Specializat" în reproducerea maeştrilor impresionismului, Perlini nu vrea să ajungă la operaţiuni repetitive şi, de aceea, în ultima vreme, şi-a îndreptat atenţia spre pictura clasică. El consideră că, graţie însuşirilor sale deosebite, îşi va putea pune semnătura sa alături chiar de Leonardo da Vinci... **(Gh.R.)**

Un portret al pictorului Modigliani (originalul în dreapta) şi copia lui Perlini

La poalele piramidei din fața Luvrului: care este diferența între un turist bun și unul rău?

„Barbarii sînt aici! Ca în fiecare an, trăim două luni de coșmar, iar restul timpului îl petrecem încercînd să punem totul la loc." Este ceea ce spune responsabilul unui important parc natural regional din Franța, care, dezamăgit și jenat, adaugă: „În timp ce contribuabilii ne plătesc pentru a face cunoscute publicului aceste minuni, principala noastră grijă constă, în realitate, în a le proteja de această mulțime din ce în ce mai distrugătoare."

Inventat de o mică elită curioasă, turismul a însemnat multă vreme o plimbare discretă și inofensivă. Devenit, în prezent, o practică de masă, transportînd în toate părțile enorme mulțimi migratoare, iată-l transformat într-un paradox îngrijorător: el distruge peisajele care constituie însăși existența sa! Pagubele se înmulțesc în fiecare an: vandalism ordinar, dar practicat pe scară largă, moravuri de „consumiști" orășeni aplicate brutal naturii sau, foarte adesea, simplul efect al numărului. „Turismul nu constituie o valorificare a mediului ambiant, decît pînă la o limită", declară Georges Cazes, geograf și președinte al Asociației franceze a experților științifici ai turismului.

Exemplul cel mai elocvent îl oferă Veneția: în iulie 1989, mulțimea, atrasă de concertul grupului Pink Floyd, a devastat piața San Marco. Dar nici o regiune, nici un peisaj nu este iertat. Muntele? Refugiile, frecventate atîta timp în cultul aproapelui și al responsabilității colective, au, la sfîrșitul sezonului, alura unor stații de metrou sinistrate: mizerie, instalații ieșite din uz, podele smulse pentru a se face focul! Stîncile? Cei care îndrăgesc urcatul pe munte brăzdează pereții stîncoși, lăsînd în urma lor pitoni, inscripții și picturi. Defileele? În fiecare toamnă, se scot din Ardèche 40 tone de resturi de diverse feluri. Marea? Navigatorii amatori aflați în căutarea micilor golfuri din Corsica nu ezită, nici o clipă, să arunce în ele, fără scrupule, sticle de plastic și cutii de conserve. „Foarte rar vezi cîte un echipaj cărînd un sac de gunoi la sfîrșitul călătoriei. Totul se aruncă în mare!" se indignează responsabilul unei căpitănii a portului Var.

„Adesea inconștient, acest vandalism pare a fi produsul societăților noastre urbane. Turiștii, în primul rînd orășeni care au din ce în ce mai puțin contact cu natura, se comportă la fel ca și în marile orașe, unde au obiceiul de a arunca totul pe jos", precizează Jean-Francois Seguin de la Ministerul francez al protecției mediului ambiant. „După anchetele noastre, există aproximativ un milion de turiști adevărați – cu gambe musculoase și rucsacuri mari –, care au o etică personală; alte 8 milioane fac cel puțin o călătorie de trei ore pe an. Mulți dintre aceștia se comportă ca și cum ar fi pe stradă. Consideră natura drept un spațiu aflat la dispoziția lor".

Dar nu se poate explica totul prin nesimțire și prin vandalism deliberat. Ar fi prea simplu! De altfel, responsabilii de colțuri de natură sau muzee pot cu greu defini diferența între turistul bun și cel rău. În fond, ce poate fi mai normal decît să mîngîi netezimea proaspătă a unei statui de marmură albă sau să iei cu tine un mic silex sau o fosilă în amintirea unei zile minunate de plimbare? Multiplicate în mii de exemplare, aceste gesturi anodine se transformă în catastrofă. La fel ca și exterminarea ultimelor echinoderme de către pescarii amatori sau distrugerea florei submarine prin brazdele repetate create de ancorele și lanțurile vapoarelor în Marea Mediterană.

La Luvru, în urma unor experiențe, dispozitive electronice ascunse au arătat că tablourile agățate la îndemîna vizitatorilor erau atinse, uneori chiar pipăite, mai mult de 100 de ori pe zi. Pînă și turistul ideal, cel care se poate stăpîni, care nu atinge nimic și se mulțumește să „privească cu ochii", poate să se transforme, în ciuda bunăvoinței sale, într-o oarbă calamitate. Prin simpla adăugare la alții. Pentru că umblă, pentru că respiră. Solidele aliniamente de la Karnak, care stau în picioare de milenii, nu mai rezistă. Hoardele (peste 2000 de persoane pe zi), care vin să le contemple, tasează solul, distrug vegetația, săpînd, uneori, la picioarele unor pietre în căutarea comorilor; instabile, menhirele, înălțate pe latura lor cea mai mică, se dezgolesc, ca un dinte bolnav, se clatină și se apleacă. Un program aflat în curs pentru recuperarea solurilor prevede, în primul rînd, studierea tipurilor de pămînt și vegetație care pot rezista călcatului permanent. A trebuit, de asemenea, în 1963, să se recurgă la închiderea grotei din Lascaux pentru public; „umiditatea datorată respirației vizitatorilor făcea să se degradeze rapid picturile vechi de mai multe milenii..."

Starea a numeroase puncte turistice a atins, astăzi, un prag critic. De cîțiva ani, profesioniștii gestiunii

spațiilor naturale și ai protecției monumentelor istorice din Franța au pornit o adevărată dezbatere internă privitoare la modul în care pot fi stăvilite mulțimile de turiști, și pagubele, pe cît posibil, reduse. O discuție aprinsă, cu păreri diferite, de cele mai multe ori contradictorii, deoarece satisfacerea dorințelor celor mai mulți este, rareori, compatibilă cu sănătatea patrimoniului natural sau istoric. Cu atît mai mult cu cît clasarea unui loc sau monument, ca punct turistic, nu se face decît dacă există mijloacele și personalul necesare, care să-i poată asigura protecția. În plus, prin efectul său publicitar, această categorisire poate antrena o sporire importantă a celor care frecventează respectivele monumente sau locuri.

Cu toate acestea, resursele de reglementare ale autorităților sînt departe de a fi epuizate. Există încă suficiente măsuri simple, eficace și gratuite, care se pot lua.

Măsurile care ar trebui luate cu maximum de urgență, pentru a elimina practicile aberante, nu vor fi, totuși, de ajuns. Deoarece problema esențială rămîne supra-frecventarea, discuțiile se referă și la accesul la locurile respective: trebuie oare să fie ușurat pe cît posibil sau, dimpotrivă, să se recurgă la prohibiție, în interesul locurilor ce trebuie păstrate? Există, în primul rînd, prohibiție prin prețuri. Alain Carignon, fost ministru francez al ocrotirii mediului ambiant, a făcut un experiment: a fixat o taxă de intrare în anumite locuri foarte aglomerate, cum ar fi defileul Ardèche, pentru a micșora afluxul de turiști. Actualmente, ministrul dorește să pună o taxă pentru fiecare caiac-canoe. Apoi, prohibiția prin efort. Cel mai bun mod de a păstra un peisaj natural este acela de a-l face cît mai greu accesibil. Trebuie să merite, eventual, după ore de mers. În consecință, se cere să se pună capăt politicii sistematice de construire de drumuri la munte, în păduri, de locuri de parcare plasate pe dunele de pe malul mării, la cîțiva metri de plajă sau la intrarea în monumentele istorice.

În ciuda tuturor acestor sugestii, tendința contrară își urmează cursul. În Rocamdour (al doilea punct turistic al Franței), s-a inaugurat un enorm ascensor care propulsează vizitatorii, în ritmul de 600 persoane pe oră, de la orașul medieval la esplanada unde se parchează vehiculele! Pentru a-i scuti de zece minute de mers.... Acest lift constituie condiția pusă de municipalitate interdicției de a se circula cu vehicule în micul sătuc. „Proiectul Volcania" prevede, de asemenea, instalarea unui ascensor capabil să transporte 900 000 persoane pe an pe piscul Dôme.

O altă dezbatere: cum putem permite ca anumite locuri, complet masacrate în urma trecerii mulțimilor, să „gifle" sub amenințarea de a dispărea? Uneori, totala interdicție se impune: sîrme ghimpate protejează, astfel, de cîțiva ani, dunele din insula Rè care se degradau pe zi ce trece. Formula intermediară ar fi interdicția periodică: de exemplu, anumite zone ar putea fi „închise" pentru turiști, pe timpul necesar pentru a se reface.

O mică dezbatere anexă: trebuie sau nu să se pună lăzi pentru gunoi în spațiile naturale? Polemică aprinsă. Dar simbolică. Cei care sînt pentru spun că: „Murdari și incorigibili, oamenii nu se pot împiedica să arunce totul indiferent unde. Măcar, să le creăm condiții s-o facă în locuri precise". „Este o greșeală!" răspund alții, în special anumiți responsabili de terenuri de la amenajarea litoralului. „În felul acestea, turiștii au impresia că sînt în metrou și că există oameni plătiți pentru a face curățenie; prezența cutiilor de gunoi, în mod paradoxal, îi incită să fie neglijenți, deoarece cred că cineva va face curat în urma lor!"

Parcul național din Mercantour adoptă o tehnică intermediară, distribuind vizitatorilor pungi-pubelă individuale pentru a-i determina să le restituie pline la plecare. „Acest sistem de considerare a naturii drept grădină publică necesită un personal temporar și foarte scump. De cele mai multe ori, locurile respective nu posedă mijloacele!" se precizează la Ministerul protecției mediului ambiant. Unii se descurcă cum pot: în iunie 1988, 200 elevi au participat voluntar la „reînsămînțarea cu gazon" a 16 ha în munții Auvergne, care fuseseră distruse de motociclete și de mașini.

Plajele de pe Coasta de Azur, curățate cu regularitate ca niște gări ordinare, au adoptat de multă vreme politica „refacerii". În fiecare zi, în zori, nisipul este netezit de piepteni imenși și curățat de tonele de mucuri de țigări, tuburi goale de creme, cutii de bere și de Coca Cola...

În ciuda acestei dezinfecții, nisipul rămîne, toată vara, un substrat de cultură saturat de stafilococi, streptococi și ciuperci de toate felurile. Municipiul Argelès (6000 locuitori, 120 000 în timpul verii) a ajuns deja într-o fază superioară, dezinfectînd plajele cu bactericide. „În zonele turistice puternic frecventate, acest compromis între starea originară, care le-a creat reputația, și acest grădinărit reparator le modifică încetul cu încetul, și acest locuri sfîrșesc prin a avea foarte puțin din caracterul lor natural", precizează Jean-Marie Vincent, director adjunct la Ministerul amenajărilor turistice.

Pînă și această deviere spre „artificializarea locurilor turistice" este propusă drept o soluție! Aceea de a oferi, spre a fi admirată, imaginea și nu locul propriu-zis. Iar falsul și-a făcut intrarea în lumea turismului cu Lascaux II, o copie fidelă – reușită – a grotei

Rocamadour: grație unui uriaș ascensor – direct din parking în orașul medieval!

din Lascaux, al cărei succes punea în pericol picturile.

Imaginea naturii este, uneori, de ajuns pentru a convinge lumea să nu meargă s-o vadă de foarte aproape, pentru a nu o strica. Unii promotori ai ideii spun că era centrelor de vacanță și agrement complet artificiale pare să înceapă. „Centres parks" tocmai și-au făcut intrarea în Franța: aceste sate care dispun de o imensă cupolă transparentă, adăpostind piscine, jocuri de apă și plante tropicale într-o ambianță invariabilă (temperatura de 29° C și zgomot asurzitor), se bucură de un adevărat succes.

Această evoluție corespunde perfect teoriei „abcesului de fixare" care, în prezent, este foarte la modă în rîndurile profesioniștilor turismului și protecției naturii. „Este, în ziua de azi, poziția cea mai pertinentă, cea care cauzează minimum de rău", spune George Cazes. Inspirată de așa-numitele „honey-pots" (oale cu miere) ale marilor parcuri americane, ea se sprijină pe un raționament absolut cinic. Dar eficace din punct de vedere ecologic. Majorității turiștilor le place să se înghesuie, refuzînd efortul, să se plimbe din loc în loc, mulțumindu-se numai să fie prezenți acolo pentru a face cîteva fotografii și a cumpăra mici amintiri. Ei bine, să le oferim acest lucru într-un spațiu bine delimitat, sacrificat cu bună știință sau aflat la marginea locurilor turistice celebre, în timp ce restul, mai puțin frecventat, va avea mai multe șanse să se păstreze... Este sindromul lui Mont-Saint-Michel: monumentul cel mai solicitat din Franța vede defilînd 600 000 persoane pe an, dar două treimi dintre acestea nu urcă pentru a vizita edificiile istorice, ci se mulțumesc cu străduțele de jos, înțesate de patiserii și prăvălii cu suveniruri.

În ciuda tuturor dezbaterilor, a soluțiilor propuse și aplicate, oamenii continuă să fugă spre inedituI oferit de locurile turistice, în căutarea a altceva decît le oferă imaginea lumii cotidiene, pentru ca, în final, scopul însuși al aventurii turistice să nu fie altul decît reîntoarcerea la mulțime, la ceea ce populează viața de zi cu zi.

Marica Hulea
(traducere și adaptare după „L'Express")

M★G★M — amurgul unui imperiu

Debutul faimosului leu de la Metro Goldwyn Mayer

• Răgetul leului s-a preschimbat în jalnic miorlăit. N-a mai rămas decît un nume magic și un catalog de filme prestigioase. De vînzare.

Domină mîndru Culver City. Sfidează soarele la asfințit. Din înaltul impunătoarei sale clădiri de sticlă și marmură roșie, încă mai rage leul de la Metro Goldwyn Mayer. Această fiară plină de aroganță simboliza Greta Garbo și Clark Gable, Buster Keaton și Spencer Tracy, „Pe aripile vîntului"... Era magia cinematografului. Era însuși Hollywood-ul. Dar visul s-a spulberat: studiourile de filmare? Cedate. Fabulosul catalog M.G.M.? Vîndut. Răgetul s-a transformat, de-a lungul anilor, în jalnic miorlăit. Prestigioasa siglă nu mai este, astăzi, decît simbolul unei glorii ofilite. Iar pentru Hollywood, recentele succese ale firmei M.G.M. – „Un pește numit Wanda", „Rain Man" – sună ca ultimele suspine ale unei lungi agonii. Ce-a mai rămas din cel mai vestit studio american al perioadei interbelice este, într-adevăr, de vînzare, la dispoziția celui care oferă mai mult. Printre amatori, misteriosul Giancarlo Parretti, deja proprietarul firmelor Cannon și Pathé.

La 17 ianuarie 1989, vestea devine oficială: Metro Goldwyn Mayer caută un cumpărător pentru catalogul filialei sale United Artists și pentru departamentul de distribuție mondială. „Am păstra cîteva filme și producția pentru televiziune... Și am continua..., dar nu ca o firmă majoră", explică pe șleau președintele director general, Jeffrey Barbakow. Intențiile de a vinde erau clare încă de la masacrul din vara lui 1988, cînd echipa de conducere care a dat ultimele filme de succes – Lee Rich și Alan Ladd Jr. (fiul actorului) – a fost înlocuită cu Barbakow și grupul lui, alcătuit din foști oameni de afaceri ai lui Merrill Lynch. Luis Mayer, șeful studioului M.G.M. din glorioșii ani '30, sigur s-a întors pe partea cealaltă în mormînt... Dar Hollywood-ul abia dacă a clipit. Căci istoria recentă a firmei Metro Goldwyn Mayer – United Artists nu mai este constituită decît din negocieri ratate, proiecte decimate și talente irosite. Filmul acestui declin are un regizor: Kirk Kerkorian

proprietarul a 82 la sută din capitalul M.G.M., unde s-a instalat la sfîrșitul anilor '60. Acest om de afaceri abil nu se află la prima sa scamatorie. Încă din 1986 vinde totalitatea grupului lui Ted Turner pentru un miliard și jumătate de dolari. Dar Turner, în scurt timp sufocat de datoria sa, nu poate păstra decît filmoteca M.G.M.. Cu moartea în suflet, el revinde atunci United Artists și numele de Metro Goldwyn Mayer lui Kerkorian... cu 700 de milioane. Studiourile istorice de la Culver City sînt recuperate de Lorimar Telepictures, devenite între timp o filială a lui Warner.

Coșmarul continuă cu eșecul unei vînzări către Sony. Kirk a fost prea lacom: niște negocieri destul de avansate s-au poticnit din cauza prețului. În iulie anul 1988, în sfîrșit, Kerkorian anunță o restructurare complexă prin care se cedează o parte a operațiilor producătorilor John Peters și Peter Gruber. Dar afacerea se împotmolește brusc... atunci cînd cumpărătorii realizează că vor plăti foarte scump o afacere pe care „K.K." o va controla în continuare. În panica provocată de ruptură, se alege praful de vreo douăsprezece filme aflate în producție.

De ce acest măcel? „Kerkorian încearcă să obțină un maximum din M.G.M.-U.A., păstrîndu-i, totodată, numele", constată Paul Marsh, analistul firmei Fahnestock și Co. „A stors grupul ca pe o lămîie... și nimeni nu mai știe ce a rămas înăuntru", glumește un avocat. „Kirk este, înainte de toate, un negustor: se află aici doar pentru profit", subliniază un fost cadru de conducere de la M.G.M., devenit producător independent. „Ultima sa tentativă de a investi realmente a avut loc în 1980: un eșec, își amintește același. De atunci, Kerkorian practică o gestiune dintre cele mai strînse". Întreprinderea se resimte.

Acest om mărunțel, de 72 de ani, cu o înfățișare oarecare, este un adevărat personaj de ficțiune. Un mister în carne și oase. Chiar și pentru subordonații săi. „Nu-l vedem niciodată. Nu vorbește decît cu oamenii lui", ne mărturisește responsabilul unui important departament de la M.G.M.-U.A. „E genul de om care preferă s-o ia pe scară decît să trebuiască să suporte facilitățile liftului", explică Peggy Jago de la serviciul juridic. Din timiditate sau strategie, „ursul" Kerkorian, care a divorțat de două ori și are doi copii, fuge, de asemenea, de „lumea bună" hollywoodiană. Nu i se cunoaște, la Los Angeles, decît o singură slăbiciune: văduva lui Cary Grant. Kirk e obișnuit cu manevrele financiare. În 1985 îl aflăm alături de Saul Steinberg în atacul ratat, dar profitabil, împotriva studiourilor Walt Disney. Este, de altfel, celebru la Wall Street pentru strategiile sale fiscale inventive. Nici în afacerea M.G.M., Kerkorian nu-și dezvăluie intențiile. Ce parte din grup dorește să vîndă? „Totul: e suficient să i se ofere un preț mare!" exclamă, fără iluzii, un cadru de conducere al grupului. Merrill Lynch, păstrat în calitate de consilier, a scos firma la mezat. În Franța, au beneficiat de propuneri T.F.1 și grupul Suez. Dar Kirk nu-și va ceda „jucăria" la preț redus. După părerea consultantului Paul Kagan, M.G.M.-U.A. „cîntărește" circa un miliard și jumătate de dolari. Giuvaerul său: catalogul United Artists. Creat odinioară de Charlie Chaplin, Mary Pickford și Douglas Fairbanks, U.A. posedă o filmotecă avînd circa 950 de titluri, dintre care toate filmele cu „Charlot" și „Pantera roz". Într-un moment în care televiziunile din lumea întreagă sînt ahtiate după pelicule, această piesă ar valora, singură, 700 milioane de dolari. La aceasta se adaugă recentele filme M.G.M., departamentul său de producție pentru televiziune și distribuția mondială a lui U.A.... Și să nu uităm prestigioasele sigle și drepturile care derivă din acestea.

Pîinea albă se va termina curînd

Pînă una alta, M.G.M. se luptă să supraviețuiască la umbra afișului: „De vînzare". Problematic? „Totul e bine. Sîntem mulțumiți", răspunde laconic Jeffrey Barbakow la o întrebare pusă prin telefon. E adevărat că David Gerber, un nume de seamă la Hollywood, protejează, remarcabil de bine, producția M.G.M. pentru televiziune: seriale ca „Thirty Something" (ABC) și „In the Heat of the Night" (NBC) obțin un succes monstru pe diverse rețele. Aceste programe sînt, din fericire, generos finanțate de rețelele care le cumpără. „Afacerile n-au mers niciodată mai bine", jubilează Norman Horovitz, responsabil cu comercializarea mondială a tuturor programelor de televiziune, ca și a filmelor, după exploatarea acestora în sală. „Cererile televiziunilor americane sînt uriașe, constată el, iar piața europeană explodează". Horovitz recunoaște, totuși, că are „șansa de a lucra cu produse deja existente". În ceea ce privește cinematograful, tabloul este mai puțin trandafiriu. M.G.M., care culege roadele muncii echipei precedente, va mai reuși să distribuie vreo douăzeci de titluri, dar „pîinea albă" se va termina în curînd. Firma nu are decît un singur titlu programat pentru 1990 – se recunoaște în ultimul său raport anual.

Și toate acestea pentru că, așa după cum explică Charles Fitzsimons, președintele sindicatului american al producătorilor, „M.G.M. este departe de a fi numărul unu pe lista producătorilor independenți. Incertitudinile sînt prea mari". În consecință, M.G.M.-U.A. cumpără, cu nesaț, produse semifabricate sau filme străine. „Totuși, asta nu e deajuns pentru a ridica moralul oamenilor. Cei ce răspund de producție sînt foarte neliniștiți", afirmă cineva care a părăsit grupul.

Se așteaptă. Sony, Warner, L'Oréal sînt citați ca potențiali cumpărători ai întregului grup sau ai unei părți. Nimeni însă nu alimentează mai intens zvonurile decît tumultuosul Giancarlo Parretti: „Voi cumpăra Metro Goldwyn Mayer cu un miliard de dolari", se lăuda italianul pe 8 februarie 1989 la Paris... Acest om de afaceri, cu trecut obscur și prieteni dubioși, obișnuiește să facă declarații intempestive, să emită cecuri discutabile și să spună jumătăți de adevăruri. Așa-zisele sale intenții privind M.G.M.-U.A. ar putea prea bine să fie, în cazul în speță, doar un alibi pentru a ușura acceptarea, în Franța, a „afacerii Pathé". Dar s-ar putea să nu fie decît doar o cacialma. Căci, Parretti încearcă realmente să-și facă un loc în America. În 1987, a preluat grupul Cannon aflat în dificultate. La începutul lunii martie 1989, cumpără, cu 263 de milioane de dolari, firma de producție pentru televiziune New World, zdruncinată rău de pe urma crah-ului din 1987. Italianul și-a făcut rost și de prieteni respectați. L-a angajat pe Alan Ladd Jr. să conducă foarte noua echipă de producție cinematografică Pathé Entertainment și a promis milioane de dolari firmei de producție 21st Century, pusă pe picioare de către fostul patron al lui Cannon, Menahem Golan. Giancarlo s-a apropiat, de asemenea, de Dino De Laurentiis, căruia a încercat în zadar să-i răscumpere vechea firmă, De Laurentiis Entertainment Group.

Ca să cucerească mai lesne Hollywoodul, Giancarlo Parretti s-a instalat, cu soția, cu cei trei copii și cu avocatul său, în fosta reședință a lui Vidal Sassoon, la Beverly Hills, și și-a cumpărat un frumos Rolls albastru.

Sanda Oprescu
(traducere și adaptare după „Le Nouvel Observateur")

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Poftiţi restul!

La această invitaţie politicoasă, un călător dintr-un autobuz al transportului în comun din oraşul venezuelean Merida a întins, cuminte, mîna spre şofer. S-a trezit în palmă, în loc de monede, cu un ou. Explicaţia, aflată după primele clipe de stupoare, este că în statul federal Miranda, din care face parte şi oraşul menţionat, restul plătit curent de către şoferii de autobuz sau de vînzători, negustori este sub formă de ouă, banane, chibrite. Motivul: lipsa monedelor de nichel. Acestea au fost topite masiv, deoarece, ca urmare a inflaţiei, valoarea metalului a depăşit valoarea nominală înscrisă pe monedă.

Scrie cu... aur?

Cel mai scump stilou din lume a fost fabricat de firma Dunhill. Stiloul a fost construit din aur şi împodobit cu diamante şi a costat 9 943 lire sterline.

O lămîie cu zeama multă

Lămîile recoltate de portughezul Fausto Hector Cordeiro, în vîrstă de 72 de ani, sînt de cîteva ori mai grele decît cele obişnuite — ne asigură, la faptul divers, ziarele lusitane. Interesant este că aceste exemplare deosebite cresc în unul şi acelaşi lămîi, aflat în livada de la Paredes, situată la circa 45 km de Lisabona. La ultimul cules, bătrînul agricultor a desprins de pe ramură o lămîie avînd o greutate record: 850 grame!

În Cosmos, pentru divertisment

Întreprinderea japoneză „Shimizu Corp"., în ale cărei preocupări intră şi organizarea vacanţelor, a făcut clienţilor săi promisiuni extrem de tentante pentru primii ani ai viitorului mileniu. Şi anume, o şedere la un hotel în Cosmos. Un funcţionar al firmei menţionate şi-a exprimat public convingerea că ceea ce acum pare o fantezie, după anul 2000 va deveni realitate: o staţiune de odihnă în spaţiul sideral care, potrivit planurilor, va dispune de un hotel cu 64 de camere, înconjurat de mai multe restaurante, diverse săli destinate unor servicii pentru populaţie şi, fireşte, spaţii de distracţie. Drept pentru care, „Shimizu Corp" a început vînzarea locurilor. Agenţiile de presă, care au transmis ştirea, notează că pretendenţii au şi început să se prezinte la ghişee.

Pe afară-i vopsit gardul...

O păţanie „ca-n filme" este consemnată în registrele poliţiei din Frankfurt pe Main. Doi spărgători şi-au dat multă osteneală pentru a deschide, noaptea, broasca unei pizzeria, sperînd în însuşirea unor încasări substanţiale, dat fiind „vadul comercial" datorat poziţiei sale centrale. După forţarea uşii, s-au trezit, însă, din nou afară. Pizzeria nu era decît o faţadă, ridicată în vederea turnării unui film. Cu uşa încuiată zdravăn de cine ştie ce recuzitor grijuliu din fire...

Utilităţile jachetei albe

Pensionarul englez Charles Chapman s-a declarat călugăr. Hotărîrea, bruscă şi stupefiantă pentru vecini, a intervenit după ce sus-numitul a constatat că bruma de pensie primită pentru anii de activitate în slujba statului nu-i mai ajungea pentru a-şi achita impozitele nou introduse, mult mai ridicate decît cele plătite anterior. Ştiind că mînăstirile şi călugării sînt, în ţara sa, scutiţi de a trece pe la ghişeele percepţiei, a îmbrăcat rasa fără să ezite, conferind căsuţei din sud-vestul Angliei, în care locuieşte, titlul de abaţie. Lipsa disponibilităţilor financiare l-a făcut să găsească soluţie şi pentru procurarea rasei. A adaptat, în acest scop, o mai veche jachetă albă, obţinută „prin bunăvoinţă" de la un arbitru de cricket.

Şi-a pierdut răbdarea

În 1965, italianul Ercolano Giucoliere, din satul Atri, de profesie... şomer, a depus o cerere pe lîngă administraţia poştei din oraşul Teramo, solicitînd un post de factor poştal, devenit vacant. A primit răspunsul acum, după 24 de ani: o ofertă de a funcţiona ca... ajutor de poştaş pentru o perioadă de... trei luni. Agenţiile de presă informează că Ercolano Giucoliere a refuzat gestul „generos" al administraţiei poştale. Probabil nu pentru că ar fi găsit cine ştie ce serviciu mai bun, notează, ironic, acestea, ci pur şi simplu pentru că ajunsese de mult la capătul răbdării...

Reversul medaliei

Se întîmplă, însă, ca şi cîinii să fie muşcaţi de om. Englezul Shaun Desborough a primit, pentru o asemenea faptă, o amendă de 200 lire sterline. El relatează că, de fapt, a vrut să liniştească patrupedul vecinului, ce nu mai contenea din lătrat, la frumosul său gest pudelul răspunzînd neadecvat, cu dinţii. Nu am făcut decît să replic similar, s-a dezvinovăţit S. Desborough. Tribunalul a stabilit, în pofida pledoariei omului, nevinovăţia animalului, deoarece numai la acesta s-au putut constata urmele muşcăturii.

Braţul cel lung al legii

Chiar şi păzitorii ordinii nu se pot sustrage braţului cel lung al legii, scriu ziarele braziliene, relatînd despre o hotărîre a unui oficiu poştal din capitala ţării. Deoarece centrala poliţiei nu a achitat factura convorbirilor telefonice, cartierului general al acesteia i-au fost, pur şi simplu, tăiate firele, intrînd, astfel, pe linie moartă 108 legături de comunicare cu secţiile subordonate. Măsura, comentează, cu umor, agenţiile de presă, a fost primită „cu mult interes" de lumea interlopă din Brasilia.

Libelulele nu muşcă

Nu mică a fost surpriza locuitorilor din Torino cînd, astă-vară, într-una din zile, la ora prînzului cerul s-a întunecat brusc. S-a constatat că nu era vorba despre o eclipsă de soare neanunţată de astronomi, ci de un nor compact de libelule, în trecere peste oraş. Cetăţenilor cuprinşi de panică li s-a explicat, de către serviciul sanitar al municipalităţii, că insectele cu pricina, variind ca mărime de la 3 pînă la 5 cm, nu numai că nu muşcă, dar nu produc nimănui nici un neajuns.

O ZI DIN VIAȚA LUI...

ATHOL FUGARD

Athol Fugard, în vîrstă de 57 de ani, a crescut în Africa de Sud (Port Elizabeth), unde locuiește și în prezent. Scriitor, regizor și actor, se numără printre pionierii teatrului anti-apartheid din Africa de Sud. Printre piesele sale cele mai cunoscute: „Sizwe Baniz a murit", „Domnul Harold și băieții" *și* „Drumul spre Mecca".

Știu unde îmi sînt rădăcinile: în casa mea din Africa de Sud. Nu pot să scriu în altă parte. Ca să scriu am nevoie de un spațiu al meu, de casa mea, de zgomotele grădinii la ora șase dimineața.

Înainte de micul dejun, fac puțină gimnastică. Pe urmă lucrez de la ora opt pînă la ora unu la amiază. Sînt un scriitor senioriál: nu pot scrie cu pixul, nu am mașină de scris sau procesor de cuvinte. Am nevoie de hîrtie și de stilou. Am o întreagă colecție de stilouri scumpe, dar, în general, prefer să lucrez cu un mic și umil Parker pe care l-am cumpărat la Londra cu douăzeci de lire. Îmi șoptește cuvintele, iar ele vin cu viteza potrivită și se așază la locul lor. Stiloul ăsta scrie în ritmul în care gîndesc eu. Mă număr, probabil, printre ultimii scriitori care-și trimit cărțile la edituri în manuscris.

Am lîngă mine un carnețel pe care îmi notez ideile disparate și indicațiile scenice, sau cuvinte separate, care devin apoi, printr-un proces îndelungat, propoziții. În general, am nevoie de nouă luni ca să scriu o piesă. Numai a treia versiune este cea finală: e un lux pe care nu mi-l pot permite întotdeauna. Cînd lucram la *„Domnul Harold și băieții"*, am fost nevoit să întrerup lucrul și să plec trei săptămîni în India la turnarea filmului *„Gandhi"*. Acum vreo zece ani, cînd am început să călătoresc, mi se părea foarte interesant, dar acum scriitorul din mine suferă cînd trebuie să lipsească prea mult de acasă.

Nu prea mă interesează cu ce mă îmbrac. La New York, port costum, la Londra nu. În schimb, în ambele orașe, am cîte un grup de prieteni dragi. Prietenii, ca și vinul bun, trebuie tratați cu multă grijă, ca nu cumva să se acrească.

La prînz mănînc un sandviș, după care fac alergări. Am început acum patru ani, iar acum alergările sînt o obligație necesară în viața mea. La întoarcere, las deschisă ușa de la camera de lucru, doar-doar îmi mai vine vreo idee și trebuie s-o pun repede pe hîrtie. Cézanne spunea despre sine că nu este decît un sclav de rînd în slujba unui stăpîn capricios: munca. Îl înțeleg perfect.

Dacă termin cu scrisul, îmi fac de lucru prin grădină. Este foarte important pentru mine să știu că, la zece pași de masa mea de lucru, dau de flori și de păsări. Smulg buruienile și plantez o sumedenie de vegetale indigene, care n-au nevoie de prea multă îngrijire, numai de un început bun: o groapă, o lopată de îngrășămînt și soare din belșug.

Nu prea scriu pentru televiziune, dar recunosc că uneori îmi place să evadez cu ajutorul ei. Nu am week-end-uri. Rareori, mă duc la pescuit sau stau să privesc păsările. Cu vîrsta, am devenit un om foarte retras. Prefer aventurile interioare.

Seara citesc sau ascult muzică: o voce de femeie cîntînd este unul din cele mai emoționante sunete pe care le cunosc. Nu mai citesc romane, prefer biografiile. Acum, de pildă, citesc o carte excelentă despre John Reed.

Anul trecut, am petrecut mai mult timp acasă, în Africa de Sud. Acolo se întîmplă, acum, un fenomen tragic: cei mai strălucitori tineri părăsesc, disperați, țara. Tineri capabili, deștepți, curajoși, oameni care gîndesc bine nu au viitor la ei în țară. Nu-i pot condamna, înțeleg că apartheidul îi determină să facă pasul ăsta. Cu toate astea, lucrurile s-au mai schimbat în ultima vreme. Dar sînt numai schimbări de suprafață, pentru că, de fapt, calitatea vieții în Africa de Sud s-a deteriorat considerabil.

ALAN GARNER

Alan Garner, în vîrstă de 53 de ani, este unul dintre cei mai originali autori de literatură pentru copii din Marea Britanie. Locuiește împreună cu soția, Griselda, bibliotecară la o școală, și cei doi copii ai lor, într-o casă veche în Cheshire.

Mă scol atunci cînd simt nevoia; dimineața nu pot mînca mult, dar beau o cană mare de cafea. Nu citim cotidianele. Mai demult nu-mi puteam permite să le cumpăr, iar acum îmi dau seama că nu mă interesează. Deci, cafea și publicațiile *„The Times Literary Supplement"* și *„New Scientist"*.

O ZI DIN VIAȚA LUI...

Uneori lipsesc mult de acasă. Am petrecut perioade îndelungate în Uniunea Sovietică, la invitația Uniunii Scriitorilor. În general, am cîte trei asemenea angajamente pe an. În 1986, am făcut cercetări pentru un studiu despre basmele rusești.

N-aș putea locui la Londra. Cînd mă întorc acasă, petrec ore în șir la Observatorul de la Jodrell Bank, privind cu telescopul. Este înfricoșător să te apropii de acest instrument cu care te poți uita la frontierele observabile ale Universului.

Cînd încep să scriu o carte, am mai întîi o perioadă de letargie, cînd nu fac altceva decît să privesc ore în șir vacile de pe cîmpia care se întinde pînă la fereastra mea. După asta, intru într-o fază hiperactivă, cînd scriu fără să mă mai pot opri.

Dimineața mă ocup de sobe: scot cenușa și verific cîte lemne mai avem. Dacă nu mai sînt, mă apuc și tai cu toporul sau cu fierăstrăul. Îmi place să simt fibra lemnului. Pe la amiază sosește poștașul cu nenumăratele scrisori la care trebuie să răspund.

Griselda este o excelentă gospodină, dar, chiar și atunci cînd pregătește ceva delicios, nu mai mănînc la amiază, pentru că mă scol tîrziu dimineața. După amiază, cineva trebuie să-i aducă pe cei doi copii ai noștri, Joseph și Elizabeth, de la gară. Locuim într-o zonă foarte izolată și nu-i putem lăsa singuri. Din cauza distanțelor, în timpul săptămînii, nu prea primim vizite. În schimb, în vacanțe organizăm colonii de copii care locuiesc la noi.

În drum spre gară, fac și cumpărăturile la prăvăliile din sat. Cumpărăturile mai importante le facem o dată la cîteva săptămîni la Holmes Chapel.

În prezent, lucrez la o carte, dar încă nu pot spune nimic clar despre ea, decît că se află în faza de note încurcate din care nimeni n-ar înțelege mai nimic.

Duminicile mele sînt la fel cu zilele săptămînii, doar că nu trebuie să iau copiii de la gară. Griselda muncește mult în grădină, sursa noastră principală de legume.

Pe la ora patru și jumătate, ne așezăm cu toții la ceai, cu prăjituri, miere și biscuiți. Stabilitatea vieții de familie este cel mai important lucru din viața mea.

Ziua mea de lucru începe la ora șase după-amiaza. Îmi trebuie mult timp – uneori luni întregi – pînă cînd pot începe să scriu. Pînă atunci, nu fac altceva decît să mă uit la foc, să-mi citesc notele și să pritocesc ideile. Stau ca o pisică la pîndă în fața unei găuri de șoarece, gata de atac, pînă cînd, într-o noapte, se întîmplă ceva, și încep să scriu cu frenezie. Cînd încep să scriu, știu deja cum se termină cartea. Nu am decît s-o scriu, suspendîndu-mi simțul critic și lucrînd fără întrerupere. La sfîrșit, devin propriul meu redactor și verific cu o severitate agresivă fiecare cuvînt, înainte de a dactilografia manuscrisul.

Cînd scrisul merge greu, ascult muzică ușoară, să zicem, Jimi Hendrix. Dacă merge ușor, nu se aude din camera mea decît Bach și Mozart. Cînd lucrez, nu intră nimeni la mine în cameră. Iau masa de seară cu Griselda la nouă și jumătate, în fața televizorului sau ascultînd muzică. De trei ori pe săptămînă, avem vin la masă.

Un prieten mi-a spus odată că unii scriitori scriu ca să trăiască, iar alții trăiesc ca să scrie. Eu fac parte din cea de-a doua categorie. Mi-au trebuit douăzeci și șase de ani grei de muncă ca să depășesc faza de instabilitate financiară. Bunicul meu, care era fierar, un om foarte înțelept, mi-a spus, odată, că viața nu e o repetiție generală și că fiecare trebuie să trăiască de parcă mîine ar muri și să muncească de parcă ar avea o veșnicie înainte.

Avînd în vedere că Griselda se scoală devreme, ne culcăm pe la unsprezece și jumătate, dar, cum eu sînt o ființă nocturnă, stau multă vreme treaz, gîndindu-mă la o mulțime de lucruri. Uneori, mă strecor înapoi la masa de lucru și scriu pînă la trei dimineața.

„Cum să înțelegi lumea"

• Dintr-un interviu acordat de scriitorul elvețian FRIEDRICH DÜRRENMATT ziarului vest-german „Die Welt"

– Faima mondială v-o datorați, în primul rînd, creației dramaturgice. În afară de aceasta, ați scris versuri, nuvele, romane, aforisme și eseuri politice. Sînteți, de asemenea, desenator și pictor, dar și filozof. Care dintre aceste activități creatoare vă aduce cele mai mari satisfacții?

– Depinde de modul și posibilitățile de înțelegere ale lumii actuale. Trăim vremuri în care se înregistrează nu numai o explozie demografică, ci și una tehnico-științifică. Pînă acum, oamenii n-au cunoscut atîtea descoperiri, atîtea momente surprinzătoare la care trebuie să reflecteze. Cred că cel mai important este să înțelegi vremurile în care trăiești și să încerci să le prezinți metaforic.

– Care este cea mai bună formă în acest sens?

– Cred că tocmai metafora. De exemplu, pe Kafka îl înțelegem astăzi metaforic. Pe Beckett, de asemenea. Pe de altă parte – să ne gîndim, de exemplu, la Marquez –, eu personal nu mai pot citi romane. Am întotdeauna probleme să-l citesc pe Dostoievski. Și, ca să vă spun deschis, n-am reușit niciodată să termin „Război și pace".

– Din ce izvoare trebuie să se inspire oamenii, astăzi, pentru a înțelege vremurile în care trăim?

– Poate din film, televiziune. Urmăresc cu multă plăcere emisiunile publicistice care comentează evenimentele, chiar dacă știu că sînt decupate și aranjate. Firește, apar și scene care îți taie respirația, pe care nu le-ai mai văzut niciodată. Cîndva, m-a fermecat un film despre o cîrtiță. Multă vreme n-am știut cum aleargă calul în trap – am aflat datorită fotografiilor. Datorită lor există și astronomia modernă.

– În 1962, în piesa „Fizicienii", ați scris: „În știința noastră pătrunde teama, cercetarea noastră a devenit periculoasă, descoperirile noastre – fatale".

CATHERINE DENEUVE

Născută în 1943 la Paris, actrița Catherine Deneuve este bine cunoscută publicului nostru. Iată cîteva dintre numeroasele filme care au avut-o drept protagonistă: Umbrelele din Cherbourg *și* Domnișoarele din Rochefort, *de Jacques Demy,* Viața la Castel, *de Jean-Paul Rappeneau,* Mayerling, *de Terence Young,* Tristana, *de Luis Bunuel. Pînă de curînd, celebrul bust al Republicii Franceze a împrumutat vreme de zece ani – după chipul celebrei Brigitte Bardot – pe acela al Catherinei Deneuve, considerată, azi, una dintre cele mai populare actrițe franceze de film.*

Mă trezesc instantaneu, lucidă, capabilă să iau parte la o conversație, dar nu întotdeauna în cea mai bună dispoziție. Mi se întîmplă să fiu crispată și anxioasă. Vremea mă influențează foarte mult, nu numai ploaia, dar și o anume calitate a luminii, care mă poate deprima sau, dimpotrivă, mă poate face să mă simt plină de elan. Din cauza asta, primăvara și vara sînt anotimpurile mele preferate.

Pentru că nu mai pot sta în pat după ce mă trezesc, nu-mi iau niciodată micul dejun în dormitor.

Nu-mi place să pierd multă vreme cu toaleta și îmbrăcatul. Nu folosesc multe creme de față, doar apă și un spay. Cînd filmez, mă bucur că am motiv să fiu operativă, să-mi fac dușul, să-mi pun repede niște pantaloni și să plec. Este adevărat că trebuie să mă ocup cam mult de felul în care arăt, ceea ce o fac fără prea mare plăcere. Am totul la îndemînă, dar reușesc întotdeauna să-mi fac treburile în ultima clipă.

Dimineața iau cîteva pastile de vitamina C, suc de grep și multă cafea. Trebuie să beau cafea ca să iau startul pentru ziua care mă așteaptă, dar sînt convinsă că nu-mi poate face rău... Și, oricum, pot să-mi permit acest răsfăț, dacă mă gîndesc că, într-o vreme, fumam cîte trei pachete de țigări pe zi. M-am lăsat de fumat acum doi ani în Statele Unite, în numai două ședințe de reeducare. Eram atît de sigură că voi reuși, încît la dus mi-am luat bilete de avion la „fumători", dar mi-am rezervat locuri la „nefumători" pentru întoarcere. De cînd nu mai fumez, mă simt mult mai bine, în special dimineața, cînd am mintea mult mai limpede.

Casa mea este un „cămin" în adevăratul sens al cuvîntului: locuiesc împreună cu fiica mea, Chiara-Charlotte, cu Lili, pisica, și Reseda, cîinele.

De obicei, mă îmbrac în așa fel încît să-mi facă mie plăcere, deși trebuie să mărturisesc că, după atîția ani de actorie, m-am obișnuit să am grijă și de detalii, și de efecte. Nu mă pot îmbrăca oricum, am nevoie de un anumit rafinament, deși îmi place să pun pe mine ceva foarte simplu. Cred că moda anilor șaizeci era dizgrațioasă și nefeminină. Nu mi-am schimbat gusturile prea mult și tind să prefer stilul clasic.

Natura muncii mele îmi interzice o rutină zilnică

– Continui să fiu convins de aceasta. Cînd am scris aceste cuvinte nu se vorbea încă despre bombe cu neutroni, nici despre alte lucruri. Astăzi există bombe despre care nu știm nimic, dar pe care le datorăm științelor naturii. Gîndiți-vă, de exemplu, ce poate provoca un virus. A crescut posibilitatea acțiunii distrugătoare a științei. Aici există întotdeauna un risc de avarie. Odată inventate și produse, lucrurile nu mai pot fi date înapoi. Asupra acestui fapt am atras atenția în „Fizicienii".

– Și la ce sînt bune conferințele internaționale?

– Sînt de acord, putem interzice ca armele inventate de noi să fie folosite. Acest lucru se face, acum, în cazul gazelor folosite pentru prima dată de nemți în primul război mondial. Și cu toate acestea, și acum ele ne provoacă teamă.

– Ce credeți despre ingineria genetică? Ea implică mai multe posibilități sau riscuri?

– Este o problemă ce ține de politică. De politică depinde dacă va fi periculoasă sau nu. Exact așa s-a întîmplat și cu bomba atomică. O poveste, într-adevăr, ciudată. Ea a fost inventată împotriva lui Hitler, de teamă să n-o inventeze el primul. Einstein se temea efectiv. El a spus, de altfel, că nemții au fizicieni capabili. Și aveau. Iar apoi, acest proces n-a mai putut fi oprit. Nu este exclus ca, dacă nemții ar fi opus rezistență mai mult timp, bomba atomică să fi căzut asupra Berlinului.

– Deci totul depinde de modul în care sînt folosite cunoștințele științei, de pînă unde ajunge simțul răspunderii?

– Exact așa. Oare nu este paradoxal dacă ne gîndim că, pe atunci, se credea, și încă pe deplin, în modelul de atom al lui Bohr? Acum se crede într-un atom total diferit de cel din vremea în care a fost inventată bomba atomică. Am fost șocat cînd, la cîteva săptămîni după folosirea ei, un anume fizician din Basel a explicat ce este, cum funcționează, cum se fabrică. Dați-mi, vă rog, bani și o voi fabrica și eu. Dar ingineria genetică este, într-adevăr, o mare intervenție în viață. Ea este legată de cunoaștere, fiecare cunoaștere este legată de un anumit pericol. Fiecare descoperire seamănă, întrucîtva, cu prima călătorie în desert.

Numai fiica mea mă leagă de anumite ore și ritualuri: luăm masa și petrecem adesea serile împreună, vorbind, citind sau, pur și simplu, stînd împreună.

Cînd sînt la Paris, nu ies, nu dau petreceri prea des. În schimb, îmi place să-mi primesc prietenii la casa mea de la țară, la o oră depărtare de Paris. Acolo îmi place să pregătesc mese simple: ghiveci, pui gătit în diverse feluri, dar niciodată cu sosuri care conțin alcool. Uneori fac lapte de pasăre sau cremă de ciocolată pentru copiii prietenilor mei.

Pasiunea mea este grădina. Legătura strînsă cu natura și viața la țară au fost părți esențiale din viața mea. Acum patru ani, am făcut o excursie în Anglia numai ca să văd grădinile: grădinile englezești sînt perfecte. Îi admir pe anglo-saxoni pentru ceea ce eu numesc o „indiferență civilizată" față de ce fac alți oameni. Este un semn de libertate interioară. Englezii mai au și un anume soi de excentricitate care pe mine să stimulează, poate tocmai pentru că eu nu am dramul ăsta de nebunie.

Îmi place să aleg cu grijă mobila pentru cele două case ale mele. Apartamentul din Paris este agreabil, dar mai degrabă practic: este locul de muncă, locul activităților „cerebrale". La țară, în schimb, mobilierul depinde foarte mult de afecte, de simțuri, de amintirile de familie. Aranjarea mesei de prînz îmi poate lua și o oră; elementul vizual e foarte important – mîncăm, întîi, cu ochii.

O altă mare plăcere a mea e somnul. Din fericire, pot adormi foarte repede, oriunde aș fi, chiar și cînd filmez, chiar sub povara unui costum de epocă. Mă trezesc cu forțe proaspete.

Sînt o persoană „nocturnă". Nu ies foarte des, dar mă duc uneori la concerte de jazz sau la dans cu prietenii. Noaptea îmi place să umblu prin casă, să pun lucrurile la locul lor. E liniște, nu mă întrerupe nimeni, nici un telefon, o atmosferă propice pentru meditație. Citesc în pat pînă tîrziu noaptea, de obicei cărți englezești despre grădini, sorbind ceai de plante. Gîndurile îmi zboară, mă întreb ce amintiri mai am din copilărie. Două lucruri îmi vin în minte. Unul e că nu suport să văd uși lăsate deschise. Asta cred că vine de la faptul că, în copilărie, locuiam șase oameni într-un apartament prea mic, unde nimeni nu putea avea un locșor al lui. Eu și cele trei surori ale mele, toate fete volubile și pline de viață, vorbeam mereu în același timp. Așa își explica François Truffaut obiceiul meu de a-i întrerupe pe oameni cînd vorbesc. Nu vreau să fiu nepoliticoasă și, de altfel, ascult foarte atent, dar, pur și simplu, simt nevoia să intervin, să întrerup.

Îmi place să ascult zgomotul vîntului și al ploii, să aud copacii foșnind în timp ce adorm. Este reconfortant să simți natura în jur. Dacă-mi lipsește ceva în viață, este timpul, mai mult timp petrecut împreună cu cei care îmi sînt dragi. Niciodată nu spunem și nu arătăm îndeajuns cît de mult ținem la cineva. Toți avem nevoie de asta.

Rubrică realizată de
Angela Jianu

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1000+1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Lincoln sau Rockefeller?

Manualele de istorie din Statele Unite consacră mai mult spațiu povestirii vieții milionarilor David Rockefeller și Andrew Carnegie, decît lui Abraham Lincoln, „părintele patriei" americane – se arată într-un studiu publicat de Federația profesorilor din S.U.A., elaborat de Paul Gagnon, profesor la Universitatea din Massachusetts. Textele cele mai uzitate în învățămîntul secundar consacră puțin spațiu explicării gîndirii marilor personalități fondatoare ale S.U.A., precum Abraham Lincoln sau George Washington. În cazul lui Lincoln, de pildă, nici unul dintre cele cinci manuale analizate nu-i consacră mai mult de cinci paragrafe. Manualele de istorie a Statelor Unite dau frecvent impresia că dezvoltarea și stabilitatea națiunii americane s-au născut și s-au menținut grație unei fericite întîmplări – arată studiul citat.

Un locuitor din regiunea Habarovsk (U.R.S.S.) a descoperit un pui de urs himalaian; l-a capturat și, apoi, l-a expediat unei grădini zoologice din Ucraina

Münchenezul Carl-Joachim Diringhoff este un pasionat colecționar de brichete. Cu cele peste 10 000 de bucăți pe care le are este prins în Guinness Book of Records

ÎN LUMEA ȘTIINȚEI

Cîte ceva despre vîrsta a treia

Cum să ne păstrăm pînă la o vîrstă înaintată forța, vigoarea, limpezimea ideilor? Iată o problemă care interesează omenirea din timpurile cele mai îndepărtate.

Francezii numesc bătrînețea „vîrsta a treia", subliniind că e o etapă foarte importantă a vieții omenești, la fel ca tinerețea și ca maturitatea. Este imposibil să ne împotrivim bătrîneții, însă o putem încetini și, mai ales, putem evita anumite inconveniente care însoțesc vîrsta înaintată. Nu e mai puțin adevărat că acest lucru cere eforturi, uneori considerabile.

Cu puțin timp înainte de a muri scriitorul Ilia Ehrenburg nota: „De vreo cincisprezece ani, învăț să fiu bătrîn. Înainte credeam că sentimentele diminuează o dată cu puterile, apoi am început să înțeleg că trupul îmbătrînește mai repede decît sufletul, că trebuie să învăț să trăiesc ca un bătrîn. A învăța să-ți trăiești bătrînețea este o știință grea, însă indispensabilă."

Sistemul nervos fragil al bătrînilor îi face foarte vulnerabili. Ei se adaptează mai greu la schimbările care survin în viață.

Îmbătrînind an de an, fiecare din noi își pierde prietenii și își găsește cu greu alții, iar contactele, pentru care le-au trebuit zeci de ani spre a le realiza, acum se rup. Iată de ce persoanele vîrstnice au un comportament atît de sensibil față de singurătate.

Un vechi sfat se dovedește folositor: „Dacă vrei să fii sănătos alungă din inimă toate supărările".

Cel mai bun remediu împotriva gîndurilor dezagreabile sînt ocupațiile plăcute și grija față de ceilalți, mai ales față de cei care au nevoie de ajutor și de compasiune. Or, cîte persoane vîrstnice am întîlnit care evită **grijile „inutile", greutățile, șocurile emotive așa-zis dăunătoare** sănătății! Ele îmbătrînesc prea repede tocmai pentru că nu se surmenează, nu se „supraneliniștesc", nu-și „depășesc" regimul. Paradoxal, însă, tocmai egoiștii suferă cel mai mult de nevroze și se trezesc, în cele din urmă, într-o mîndră singurătate.

Emoțiile negative sînt însoțite de o secreție de adrenalină. Există chiar și un termen special: „anxietate adrenalinică". Adrenalina, acest **hormon al „tensiunii și al tristeții"**, este neutralizat dacă facem multă mișcare, dacă depunem o activitate fizică. Însă, trecînd de la o categorie de vîrstă la alta, ne vine din ce în ce mai greu să „demarăm". Corpul pare să caute liniștea. Îmbătrînind, omul își impune, an de an, noi interdicții: să nu alerge, să nu meargă repede, să nu ridice greutăți (chiar dacă ele sînt perfect pe măsura forțelor lui). Iar acest lucru, în loc să îndepărteze bătrînețea, dimpotrivă, o aduce mai aproape. Organismul slăbește. Nici un leneș nu a trăit mult. Fapt este că îmbătrînirea e un proces complicat. Organismul nu „se stinge" pur și simplu, ci se adaptează constant, se reconstruiește. Astfel că tot ceea ce nu participă la procesul muncii este condamnat la degenerare, la pieire. Atrofia este rezultatul inactivității.

Medicul roman Cornelius Celsa dădea următorul sfat: „Omul trebuie să aibă un mod de viață variat, să-și ducă viața cînd la țară, cînd la oraș și să petreacă mult timp în mijlocul naturii. Dar trebuie, cît mai des cu putință, să facă exerciții fizice, deoarece lenea slăbește corpul..."

Iată și concluzia la care au ajuns unii medici: oamenii de 70 de ani se simt de două ori mai tineri dacă își consacră doar trei ore pe săptămînă sportului. S-a dovedit că exercițiile fizice permit păstrarea, timp de mulți ani, nu numai a forțelor și a dragostei de viață, dar, în aceeași măsură, limpezimea minții și facultățile creatoare. Mai mult, s-a remarcat că munca intelectuală este de un real folos în prelungirea vieții, iar istoria ne pune la dispoziție numeroase exemple de fecunditate artistică, și aceasta literalmente la sfîrșitul vieții. Astfel, Sofocle, care a trăit 90 de ani, a scris cea mai bună tragedie a sa, *„Oedip rege"*, la vîrsta de 75 de ani. Ultimele capodopere ale pictorului I. Repin au fost realizate la 86 de ani. Goethe a terminat drama „Faust" la vîrsta de 82 de ani. Tițian, Bernard Shaw, Lev Tolstoi și atîția alții au avut o viață foarte lungă și foarte fertilă.

Creierul, la rîndul său, se supune acestei legi biologice: organul care lucrează cel mai mult îmbătrînește cel mai puțin și cel mai tîrziu. Psihologii spun că facultățile intelectuale și, în special, memoria slăbesc mai ales din lipsa stimulenților intelectuali, decît din cauza vîrstei ca atare. „Pentru ca creierul să nu îmbătrînească, el trebuie să lucreze", **confirmă psihologul japonez Yakushiro Misodzawa. El a studiat mult** timp, cu ajutorul ultrasunetelor, creierul persoanelor de vîrste diferite.

Și acum cîteva sfaturi practice:

— rețineți că cititul în poziția culcat dăunează tinerii de minte;

— preferați hrana antisclerotică: brînză albă, brînză în general, carne de pui, pește, soia, ficat;

— norma zilnică ideală de grăsimi, la o vîrstă înaintată, să nu depășească 1 g pentru fiecare kilogram din greutatea corpului și orice fel de ulei e mult mai bun decît cel mai bun unt;

— la fiecare 3—4 luni, luați polivitamine.

Observațiile savanților, și nu numai ale lor, permit această concluzie neașteptată: reușesc să nu îmbătrînească doar cei care nu vor să îmbătrînească!

(După „Sputnik" — U.R.S.S.)

Acești mici artiști sînt membri ai circului cu șoareci Huppert, singurul de acest fel din R.D. Germană, fondat în 1975. Pisica neagră și șoarecii „săi" dau aproximativ 300 de spectacole pe an, spre amuzamentul și mirarea deopotrivă a tinerilor și vîrstnicilor

Reportaj pe glob

La confluența unor străvechi civilizații

Razele strălucitoare ale soarelui Orientului se răsfring, în zori, cu sclipiri aurii, pe zidurile înalte ale cetății din piatră gălbuie de Iudeea, construită cu patru secole în urmă, la ordinul sultanului otoman Soliman Magnificul, pentru a proteja bătrînul oraș al Ierusalimului, distrus și reconstruit de șaptesprezece ori în decursul multimilenarei sale istorii.

O liniște profundă, încărcată parcă de străvechile sale mituri și legende, plutește odihnitoare peste „orașul sfînt" al fiecăreia dintre cele trei religii monoteiste: creștină, musulmană, israelită. Dar, la puțin timp după răsăritul soarelui, animația obișnuită a zilei începe să pătrundă, încetul cu încetul, pe ulițele înguste, încărcate pînă la refuz de amintirile vremurilor de mult apuse.

Evrei pioși, cu bărbi stufoase și perciuni lungi, răsuciți peste urechi, îmbrăcați în caftane negre și cu pălării largi sau căciuli rotunde de blană pe cap, se îndreaptă, cu pași mărunți, spre „Zidul de Vest", cunoscut, în literatura mondială, sub numele de „Zidul Plîngerii", pentru a-și rosti, acolo, rugăciunile de dimineață. Din vîrfurile minaretelor, melopeele sacadate ale muezinilor cheamă credincioșii din cartierele musulmane la îndeplinirea obligațiilor ritualului matinal. Atmosfera religioasă este completată de dangătul răsunător al clopotelor puzderiei de biserici creștine ce împînzesc „orașul vechi" și împrejurimile sale imediate.

Pe sub porțile Damasc și Jaffa — de la ieșirea cărora pornesc mai multe linii de autobuze în direcția diverselor cartiere evreiești sau arabe din afara zidurilor înconjurătoare ale orașului vechi — pășesc grupuri grăbite de locuitori ai cetății ce își au serviciile în alte zone ale Ierusalimului. În strîmtele artere comerciale, negustorii de tot felul ridică obloanele prăvălioarelor în care se pot găsi cele mai diferite mărfuri ale Orientului și Occidentului, îngemănate într-o paletă policromă, specifică locului. Pe tarabe așezate în plină stradă se văd etalate piramide de verze, pătlăgele roșii și vinete, cartofi și ceapă, portocale, lămîi, mere, banane, smochine și măsline proaspete, o inimaginabilă varietate de legume și fructe, așa cum se întîlnește obișnuit în mai toate piețele Orientului. Apariția vînzătorilor ambulanți de suveniruri, roade ale migalei și imaginației artizanale fără limită, anunță sosirea primelor grupuri de turiști străini cărora li se oferă, cu insistență, din toate părțile, statuete și coliere din os și sticlă, diverse obiecte frumos meșteșugite din aramă, cu simboluri creștine, islamice sau ebraice, cruciulițe și semiluni de atîrnat la gît, „menorahuri" **(candelabre cu șapte brațe)** în miniatură, seturi de ilustrate și tablouri ale unor pictori amatori, înfățișînd vestigii antice și medievale. Urmează, la rînd, numeroase relicve religioase, oferite ca așchii din crucea răstignirii lui Isus (cîte cruci ale prezumtivului martiriu s-au vîndut oare în întregime, pînă la ultima bucățică de lemn, pe parcursul ultimului secol?!), sticluțe cu **apă sfințită** de la botezul în rîul Iordan, scame din giulgiul în care a fost înfășurat la coborîrea în mormînt și cîte alte asemenea minunății plătite, cu bani nu tocmai puțini, de pelerini naivi.

Peisajul se umple repede de vestimentația pestriță a mulțimii într-o continuă forfotă. Băieți și fete în blugi sau șorturi și bluze ușoare fără mîneci, călugări greco-ortodoxi sau romano-catolici în rase lungi pînă la glezne, încinși peste mijloc cu șnururi groase, arabi palestinieni cu capul acoperit de keffiehuri, obișnuitele basmale albe sau în carouri cu alternanță de negru și roșu, polițiști și militari din trupele de intervenție cu puștimitraliere „Uzi" atîrnate neglijent pe umăr, amintind că atmosfera pașnică, de la prima vedere, poate fi adesea înșelătoare — întregesc imaginea viu colorată a „orașului vechi".

Mă aflam la Ierusalim pentru a doua oară la un interval de douăzeci de ani. Prima dată, în aprilie 1967, îl vizitasem doar parțial, nereușind să văd „orașul vechi". Mă mulțumisem, atunci, să privesc de la distanță zidurile cetății din mijlocul cărora se înălța, dominîndu-le, uriașa cupolă a moscheii lui Omar. În acel timp, Ierusalimul era împărțit în două zone distincte, despărțite printr-o „linie de demarcație", moștenită de la încetarea focului din cursul primului război arabo-israelian al anilor 1948—1949. „Orașul nou", evreiesc, sub administrația statului Israel, își întindea cartierele sale moderne pe colinele și văile din partea de vest. Cetatea „orașului vechi" — cu locurile sfinte ale celor trei religii și cartierele arabe înconjurătoare —, din zona estică, făcea parte, împreună cu teritoriul de pînă la rîul Iordan, din regatul hașemit al Iordaniei. Trecerea în „orașul vechi", venind din zona evreiască a Ierusalimului, era blocată, și pe „linia de demarcație" cuiburi de arme automate, amplasate în clădiri izolate, mărginașe, de pe ambele laturi, deschideau, adeseori, focul, periclitînd înseși

Vedere de pe Muntele Măslinilor

apropierea de locurile respective.

Divizarea aceasta contravenea flagrant prevederilor rezoluţiei Adunării Generale a O.N.U. din noiembrie 1947, privind partajarea Palestinei în două state distincte — evreiesc şi arab, cu precizarea că Ierusalimul, în întregul său, urma să constituie o enclavă separată sub administraţia internaţională a Organizaţiei Naţiunilor Unite. La puţin timp, încălcînd rezoluţia amintită a O.N.U., Israelul a hotărît să-şi stabilească capitala la Ierusalim, act nerecunoscut ca valabil de comunitatea internaţională, care refuză, şi în prezent, să-şi mute acolo ambasadele de la Tel Aviv.

Cîţiva ani mai tîrziu, funcţionînd în calitate de corespondent al presei române pentru Orientul Mijlociu, am avut prilejul să mă deplasez destul de des în Iordania. Dar nici atunci n-am putut să vizitez „oraşul vechi" al Ierusalimului. Între timp se consumase aşa-numitul „război de şase zile", din iunie 1967, şi armata israeliană ocupase întregul Ierusalim, inclusiv teritoriile arabe de pe malul vestic al Iordanului, trecerea fiind oprită în sens invers. Ulterior, parlamentul israelian a decis să anexeze „oraşul vechi" şi cartierele arabe din partea estică a acestuia, decretînd Ierusalimul, în totalitatea sa, drept „capitala veşnică şi indivizibilă a Israelului", hotărîre condamnată ca ilegală de Adunarea Generală a O.N.U.

Cea de a doua călătorie spre Ierusalim am început-o venind de la Tel Aviv, unde poposisem, cu cîteva zile mai înainte, ca invitat al Ministerului afacerilor externe israelian. De la Tel Aviv la Ierusalim (62 de kilometri în total), noua autostradă, pe care rulam acum, străbate o bună bucată de drum prin cîmpia de coastă, acoperită de diverse plantaţii, grădini legumicole, livezi de citrice şi păşuni. La scurtă vreme de la plecare, pe partea stîngă a şoselei, la oarecare distanţă în interior, am revăzut clădirile aeroportului internaţional Ben Gurion, de la Lod, principala poartă aeriană a Israelului, unde aterizasem, şi eu, la sosire, cu obişnuita cursă a TAROM-ului.

Tablou rural

Am început urcuşul spre Ierusalim prin Bab el Ued sau Sha'ar Ha Gay (poarta văii), cum i se spune în ebraică defileului ce se strecoară şerpuind printre primele înălţimi ale munţilor Iudeei. Colinele pietroase sînt acoperite de păduri plantate în ultimele decenii. Una dintre ele, numărînd şase milioane de arbori, poartă numele de „pădurea martirilor" în amintirea victimelor holocaustului nazist din timpul celui de al doilea război mondial.

Ne-am oprit pentru micul dejun la un restaurant modest, dar curat şi bine aprovizionat din satul arab Abu Gosh, cu gustări specifice ale bucătăriei din întregul Orient, din care, bineînţeles, nu lipsea „homosul" preparat din năut fiert şi terciuit, cu ulei de susan, zeamă de lămîie şi frunze de mentă drept ornamentaţie. Înainte de a ajunge la Ierusalim, gazdele m-au invitat să vizitez kibuţul Ma'ale Ha Hamisha, situat într-o zonă din apropiere, deasupra satului arab menţionat.

Kibuţurile, o formă specifică social-economică a pionieratului colonizării evreieşti din Palestina în prima parte a secolului nostru, numără astăzi 250 de unităţi, răspîndite pe întregul teritoriu, însumînd un total de 110 000 locuitori, adică circa patru la sută din întreaga populaţie a Israelului. Ponderea lor în economie este importantă: ele dau 40 la sută din producţia agricolă şi 7 la sută din exportul de mărfuri industriale.

La începuturile lor, kibuţurile îşi consacrau activitatea, în totalitate, agriculturii, desţelenind terenuri aride şi mlăştinoase şi făcîndu-le roditoare; ele constituiau un fel de ferme colective unde întreaga muncă se desfăşura în comun, cu participarea tuturor membrilor acestora. În ultimii ani, activităţile economice s-au diversificat, kibuţurile dezvoltînd, în paralel, puternice sectoare industriale şi de interes turistic. Kibuţul Ma'ale Ha'Hamisha, de pildă, concentrează o populaţie de circa trei sute de suflete. Pe lîngă sectorul agricol propriu-zis, cuprinzînd pomicultură, creşterea vacilor de lapte, a oilor şi curcanilor (în Israel, producţia acestora, dovedindu-se propice în condiţiile naturale existente, se desfăşoară pe scară largă), dispune şi de două mici fabricuţe — una de îmbrăcăminte, alta de dulciuri —, precum şi de un hotel turistic, cu toate amenajările necesare, foarte căutat, în special pe timpul verii, datorită altitudinii şi climei sale mai răcoroase, de clienţii din Tel Aviv şi alte localităţi de pe litoralul mediteranean unde temperaturile sînt mai ridicate şi aerul umed. Un alt kibuţ pe care l-am vizitat, tot în apropiere de Ierusalim, avea, pe lîngă alte unităţi mai mici, cu profil industrial, şi o modernă fabrică de mobilă metalică, folosind în bună parte tehnică robotizată.

Viaţa socială în kibuţuri, moştenire din vremurile pionieratului, împrumută forme egalitare de repartiţie şi consum: mesele se servesc împreună de toţi locuitorii la cantina aşezării, îmbrăcămintea şi alte lucruri de strictă necesitate sînt primite fără plată de la magazile respectivelor unităţi, inclusiv ţi-

gările de către fumători, toate acestea conform unor rații hotărîte de comun acord în cadrul adunării generale a membrilor. De altfel, circulația banilor în interiorul kibuțurilor a fost abolită de la începutul începutului, acordîndu-se doar o sumă forfetară anuală, modestă și egală fiecărei familii, pentru cheltuieli personale în afara așezării. Copiii trăiesc, din primii ani de viață, în creșe, grădinițe și învață la școlile primare din kibuțuri. (Continuarea studiilor în alte trepte de învățămînt din afara așezării este suportată tot de colectivitatea respectivă). Ei sînt „oaspeți" cîteva ore pe zi la părinți, pentru a se întoarce, apoi, seara din nou la dormitoarele comune de la „Casa copiilor", și asta în marea majoritate a kibuțurilor.

Tabloul „rural" al Israelului de azi este completat și de alte forme social-economice, cum ar fi moshavurile (cooperative agricole), sau de numeroase ferme proprietate individuală, mai mici sau mai mari. Kibuțurile constituie însă, în acest peisaj divers, un sistem aparte, cu o istorie distinctă, formînd baza economică a colonizării evreiești moderne în Palestina și, în continuare, fundamentul politico-militar al tînărului stat israelian, rol care, deși diluat în prezent, rămîne totuși în picioare. Pentru mulți din noii imigranți, traiul în kibuțuri, cu exigențele sale egalitariste, nu este prea atrăgător în comparație cu ceea ce consideră că le-ar putea oferi viața tumultuoasă a orașelor. Dar, pentru cei din a treia sau a patra generație în kibuțuri, puterea obișnuinței și influența educației din familie se dovedesc determinante, cazurile de renunțare și părăsire de către cei mai tineri fiind, în general, rare.

File de istorie

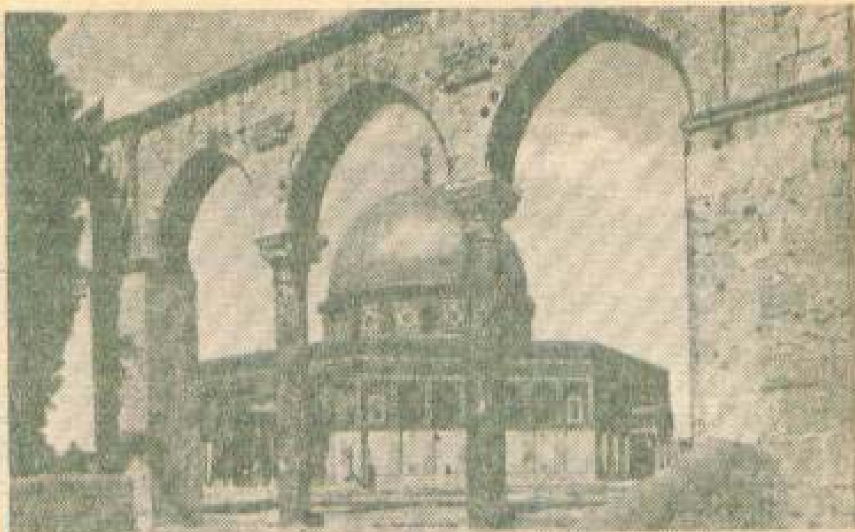
Continuîndu-ne drumul prin defileul Bab el-Ued și ajungînd la ieșirea dintre pereții săi aproape drepți, am zărit, în fine, primele cartiere ale Ierusalimului modern, cu clădirile sale din piatră alb-gălbuie, într-o arhitectură cu motive influențate de stilul specific al construcțiilor orașului antic, așa cum este el imaginat. Această părere mi-a fost accentuată vizitînd macheta în aer liber, la scara 1:50, a Ierusalimului de-acum două milenii, din timpul lui Irod, și care este amplasată în grădina hotelului Holy Land, întregul complex fiind dotat cu un sistem audioexplicativ în mai multe limbi de circulație internațională.

Orașul urcă și coboară pe coline și văi aride, așteptînd să fie transformate, conform planurilor edilitare, în parcuri și noi zone de locuit. Aglomerarea urbană devine tot mai densă în partea centrală, ajungînd, în sfîrșit, la zidurile de cetate ale Ierusalimului antic și medieval, unul dintre cele mai vechi orașe ale lumii. Conform legendelor biblice privind geneza denumirii Ierusalimului (Yerushalaym în ebraică), Sem, fiul lui Noe, ar fi dorit să-l boteze „Salem" (pace), dar tatăl său, salvat de pe urma potopului, a vrut să-i spună „Yeru" (teama de pedeapsă). Pentru a-i mulțumi și pe unul și pe altul, Dumnezeu a hotărît ca orașul să poarte numele de Ierusalim. Texte literare egiptene din antichitate îl pomenesc, pentru prima oară, sub numele de Urusalimum sau Rushalimum, avînd semnificația de „întemeiat de Salem". În Biblie este citat un anume Melchisedec, rege al Salemului, care se întîlnește cu Abraham pentru a încheia o alianță. Cînd triburile ebraice au intrat în țara Canaan, cu aproape două milenii înaintea erei noastre, tot conform textelor biblice, Iosif i-ar fi învins, într-o luptă, pe viață și pe moarte, pe Adoni Sadek, regele Ierusalimului, ceea ce subliniază existența anterioară a orașului. Tot din aceste izvoare literare aflăm că, la împărțirea țării Canaan între cele douăsprezece triburi ebraice, Ierusalimul a făcut parte din moștenirea lui Benjamin.

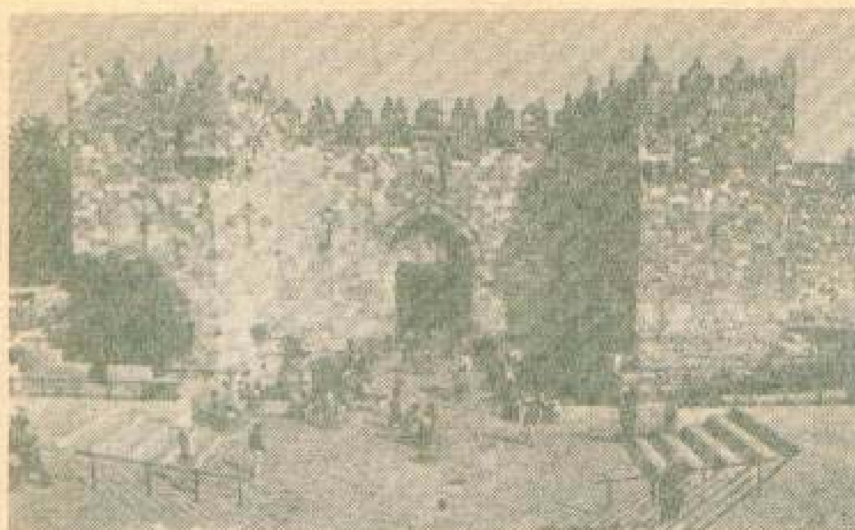
Regele David și, mai tîrziu, Solomon și-au stabilit reședința lor în acest oraș. Solomon a construit marele Templu închinat lui Yahve (dumnezeul unic) și somptuosul său palat, unde legenda spune că a primit, în vizită, cu mult fast, pe puternica regină din Saba. La moartea sa, statul a fost divizat, fiul Roboam devenind regele Iudeei, cu capitala la Ierusalim, iar cealaltă parte a țării ocupate de evrei (mai puțin zona litoralului mediteranean, aflată în stăpînirea filistinilor, popor nesemitic, de unde a venit și numele de Palestina) va constitui un regat separat purtînd numele de Israel.

În anul 587 î.e.n., Nabucodonosor, regele Babilonului, cucerește orașul și distruge din temelii Templul lui Solomon, luîndu-i populația în robie. Revenind din exilul babilonian, cu o jumătate de secol mai tîrziu, evreii, cîți s-au mai întors, au trecut la reconstrucția Templului și a orașului, aducînd acolo, pentru repopulare, o zecime din locuitorii așezărilor rurale. A urmat apoi, cucerirea macedoneană a lui Alexandru cel Mare, care, intrînd în Ierusalim în anul 332 î.e.n., a inaugurat, pentru întreaga zonă geografică a Siriei și Egiptului antic, era dominației și influenței elenistice, ce va dura circa trei secole, punîndu-și pecetea asupra vieții vechiului oraș și a întregii Palestine din acele vremuri. Stăpînirii elenistice i-a urmat cea romană, începînd cu anul 63 î.e.n., cînd Pompei a cucerit Ierusalimul. Ulterior, Roma a instalat aici, ca rege al Iudeei, supus ei, pe Herod (Irod), care va înfrumuseța orașul și Templul. Cam în această perioadă istorică, miturile biblice situează prezența lui Isus și martiriul său pe cruce dictat de șefii clerului ebraic (în a cărui religie, creștinismul apăruse ca o sectă disidentă), sentință supervizată și de procuratorul roman al Ierusalimului — Pilat din Pont.

Revoltele cu caracter politico-religios ale unei părți din populația evreiască împotriva ocupației romane, în secolele I și II, vor conduce la incendierea Templului și a orașului în anul 70 și raderea sa completă de pe suprafața pămîntului în anul 135, cînd învingătorii construiesc, pe locul unde fusese Ierusalimul, o așezare nouă, proprie,

Domul Stîncii

Poarta Damascului

denumită Aelia Capitolina, iar evreii rămaşi sînt împrăştiaţi pe tot cuprinsul imperiului, într-un nou şi total exil.

Împărăteasa Elena, mama lui Constantin cel Mare, trecută la religia creştină, vizitînd în anul 326 Ierusalimul, construieşte aici biserica Sfîntului Mormînt, principalul loc de pelerinaj pentru credincioşi pînă în zilele noastre. Trei secole mai tîrziu, imperiul bizantin va pierde întregul teritoriu stăpînit în Orientul Mijlociu, inclusiv Ierusalimul, cucerit de califul Omar, unul din cei mai apropiaţi discipoli ai profetului Mahomed, la numai şase ani de la moartea întemeietorului noii religii. Primind denumirea arabă de El Kuds (sfîntul), vechiul oraş va fi împodobit cu o serie întreagă de construcţii musulmane religioase şi laice, devenind al treilea „oraş sfînt" al islamului după Mecca şi Medina. Pe cuprinsul său vor trăi, în bună înţelegere, musulmanii, creştinii şi puţinii evrei care se mai găseau în Palestina în momentul cuceririi arabe.

În primul secol al mileniului nostru, îşi fac apariţia, la porţile oraşului, în armurile lor grele, cavalerii cruciaţi ai Europei apusene, mînaţi spre aceste meleaguri nu atît de credinţă, cît de poftele înavuţirii şi măririi. Intrînd în Ierusalim, după un asediu îndelungat, cu promisiunea respectării vieţii locuitorilor, cruciaţii au masacrat, în mod barbar, populaţia musulmană şi evreiască, fără deosebire, într-o îngrozitoare baie de sînge. Apoi, s-au instalat ca stăpîni, întemeind aşa-numitul regat latin al Ierusalimului, care va rezista stihiilor istoriei timp de aproape două veacuri.

După prăbuşirea regatului latin şi a ducatelor cruciate din Orient, domnia islamului a fost exercitată, o perioadă, de sultanii mameluci de la Cairo. Apoi, din anul 1517, Ierusalimul a trecut sub stăpînirea imperiului otoman, rămînînd, în această situaţie, exact patru secole. Din 1917 pînă în 1948, oraşul va găzdui administraţia britanică a Palestinei, aceasta exercitînd mandatul de tip colonialist primit de guvernul de la Londra — perioadă tulbure determinată de o sofisticată politică de învrăjbire a comunităţilor etnice şi religioase de pe teritoriul în cauză, care a generat situaţia de încordare, de insecuritate şi confruntări armate, din următoarea jumătate de veac, intrată, în limbajul internaţional, sub denumirea de „conflictul din Orientul Mijlociu". Acest conflict, încă nestins, şi-a lăsat amprenta şi asupra istoriei recente a Ierusalimului, cu animozităţi ce provoacă neliniște şi, uneori, incidente grave. Chiar cu cîteva zile înainte de a poposi la Ierusalim, atentatul comis împotriva unui tînăr religios evreu provocase o reacţie violentă din partea elementelor extremiste, acestea trecînd la devastări şi incendieri de prăvălii şi locuinţe în cartierul musulman al „oraşului vechi", cu greu stăvilite, pînă la urmă, de forţele de ordine.

„Oraşul vechi"

Ajungînd la Ierusalim, am profitat de primul răgaz, între două convorbiri profesionale, pentru a vizita „oraşul vechi" cu locurile sale istorico-religioase ce constituie principala atracţie pentru turiştii şi călătorii străini de tot felul. „Oraşul vechi", înconjurat de ziduri înalte de cetate, perfect conservate, formînd un patrulater cu un perimetru de patru kilometri, este împărţit în patru cartiere distincte — armenesc, evreiesc, creştin şi musulman — în care trăiesc mai multe mii de locuitori dintr-o populaţie totală de peste 400 000 de suflete, cît numără în întregime Ierusalimul de azi. Primele cartiere, în afara zidurilor cetăţii, au apărut abia în a doua jumătate a secolului trecut, „oraşul vechi" rămînînd, acum, ca o insulă istorică în mijlocul unei aglomerări urbane moderne, mult mai întinse.

În interiorul cetăţii, unde circulaţia este aproape în întregime pietonală, accesul se face prin opt porţi spre care conduc artere venind din toate punctele cardinale. Pe latura de nord sînt trei intrări: Poarta Florilor sau a lui Irod, Poarta Nouă, deschisă în timpul sultanului otoman Abdul Hamid pentru a facilita accesul în cartierul creştin, şi Poarta Damascului, împodobită cu elemente de arhitectură orientală, construită pe vestigiile a două porţi din timpuri mai vechi. Poarta Sf. Ştefan, denumită şi „Poarta Leilor", datorită celor doi lei gravaţi în piatră la intrare, reprezentînd blazonul sultanului mameluk Beybars, şi Poarta Aurită (în prezent închisă) se află amplasate în zidul estic ce domină celebra Vale Cedron, deasupra căreia se înalţă, de cealaltă parte, Muntele Măslinilor, străjuit de cupolele aurii ale mai multor biserici creştine.

Latura vestică are o singură ieşire: Poarta Jaffa, de unde pornea, pe timpuri, drumul spre Mediterana. În sfîrşit, intrările prin partea de sud a zidului cetăţii se numesc: Poarta Gunoaielor (de la întrebuinţarea pe care o avea în trecut) şi Poarta Sion (Bab en Nabi Daud — în arabă), plasată în faţa colinei cu acelaşi nume, unde este situat mormîntul tradiţional al regelui David (neconfirmat de ştiinţa istoriei).

Am intrat în vechiul oraş prin această ultimă poartă răspunzînd în cartierul armenesc- unde trăieşte una din cele mai vechi comunităţi ale oraşului, printre cele dintîi care au adoptat creştinismul chiar în prima perioadă a erei noastre. Marea catedrală armenească datează, în arhitectura actuală, din vremea cruciaţilor, fiind construită pe locul unei mînăstiri bizantine. Este acoperită cu plăci albastre de faianţă splendid decorate. Tot aici se află un muzeu de artă armeană, şcoli teologice, tipografii, biblioteci şi un cămin pentru pelerini. Tezaurul catedralei cuprinde manuscrise foarte vechi, veştminte preoţeşti bogat brodate cu fir de aur şi argint, obiecte de cult din metale preţioase bătute cu pietre nestemate şi însuşi sceptrul ultimului rege al Armeniei.

Din partea estică a cartierului armenesc se trece în vechiul cartier evreiesc al oraşului. Acesta datează din evul mediu. După distrugerea Ierusalimului antic de către romani,

evreilor nu li s-a mai permis să intre în noul oraş. Iar mai tîrziu, în timpul regatului latin al Ierusalimului, prezenţa lor a fost inexistentă şi datorită persecuţiilor suportate din partea cruciaţilor fanatici care-i considerau vinovaţi de răstignirea lui Isus. Abia prin secolele XV—XVI, după ce Ierusalimul devenise, din nou, un oraş musulman, un mic număr de evrei, veniţi din Spania şi Europa răsăriteană, s-au stabilit aici, construind sinagogi şi şcoli talmudice. Pînă în veacul trecut, cînd a început colonizarea modernă, populaţia evreiască a cetăţii era destul de puţin numeroasă, limba sa uzuală fiind araba; la fel şi obiceiurile şi modul de viaţă. Noii veniţi s-au stabilit, în general, dincolo de zidurile cetăţii, construind primele cartiere în partea de vest, care s-au extins cu timpul, în aceeaşi direcţie cardinală, şi au format „noul oraş" evreiesc. În 1948, cînd Legiunea Arabă a regatului haşemit al Iordaniei a cucerit „oraşul vechi", în întregul său, în cartierul evreiesc al cetăţii mai trăiau circa două mii de locuitori care au fost nevoiţi, atunci, să-l părăsească complet. După ocuparea cetăţii Ierusalimului de către armata israeliană, în iunie 1967, vechiul cartier evreiesc a fost reconstruit şi modernizat, găzduind, în prezent, pe lîngă locuinţe şi magazine diverse, şcoli religioase, galerii de artă, studiouri ale artiştilor.

Parcurgînd străzile strîmte, dar cu înfăţişare nouă, am ajuns, după cîteva minute, la locul cel mai venerat al evreilor de pretutindeni: Ha Kotel Ha Maaravi (Zidul de Vest), cunoscut sub numele de „Zidul Plîngerii", vestigiu solitar al marelui templu din antichitate, unde, după distrugerea vechiului Ierusalim de către romani, evrei veneau, în pelerinaj, să se tînguiască pentru marea nenorocire ce-i lovise. Ceea ce se mai vede astăzi este o porţiune de zid, construită din blocuri imense de piatră, deasupra văii Tyropoeon, unde, secole de-a rîndul, se aruncau gunoaiele cetăţii, înainte de a fi transportate în afară. În zilele noastre, „Zidul de Vest" a devenit loc de rugăciune şi pelerinaj; mulţimea se adună pentru manifestări oficiale religioase sau civile, iar trupele israeliene de elită depun, aici, jurămîntul lor militar. Vinerea, la asfinţitul soarelui, mii de credincioşi vin în acest loc să aştepte sabatul — sărbătoarea săptămînală de repaus, cumpătare şi meditaţie, bărbaţii avînd locul lor special de rugăciune, separat de cel al femeilor. Există obiceiul ca, între crăpăturile dintre blocurile de piatră ale zidului, să fie introduse bilete adresate direct divinităţii, prin care credincioşii îşi exprimă sentimentele religioase sau îi solicită

La porţile vechii cetăţi

sprijin în chestiuni personale. Obiceiul acesta este respectat, în mod simbolic, de mulţi dintre străinii de origine evreiască care vizitează „oraşul vechi", şi un asemenea gest a fost făcut, se spune, şi de fostul secretar de stat american, Henry Kissinger, în cursul unei călătorii întreprinse la Ierusalim.

Deasupra „Zidului Plîngerii", o esplanadă perfect dreptunghiulară, situată pe colina Moriah, acolo unde odinioară se ridica Marele Templu şi palatul regelui Solomon, formează, astăzi, un complex religios musulman, dominat de două celebre moschei cu profunde semnificaţii pentru lumea islamică. O punte peste valea de la „Zidul Plîngerii" — bine păzită, de militari israelieni din trupele de poliţie, pentru securitatea locului (în 1986 au fost aruncate două grenade împotriva unui grup de paraşutişti ce veniseră acolo pentru depunerea jurămîntului) — conduce, printr-o intrare îngustă, la esplanadă.

În mijlocul acestui platou, străjuit de palmieri şi împodobit cu ronduri de flori, se înalţă moscheea lui Omar, denumită şi „Cupola Stîncii", una dintre cele mai frumoase reuşite nu numai a arhitecturii otomane, ci a arhitecturii religioase, în general. Stînca, aflată în mijlocul moscheii şi înconjurată de o balustradă de lemn, a inspirat multe legende. Conform scrierilor biblice, Abraham şi-ar fi adus aici pe fiul său Isac pentru a-l sacrifica, după obiceiurile vremurilor străvechi. Înlocuirea acestuia cu un berbec a marcat sfîrşitul sacrificiilor umane. În amintirea evenimentului, cornul de berbec (Shofar) este utilizat, şi astăzi, în ritualul de Rosh Hashana (anul nou ebraic) şi de Yom Kippur (marea iertare), sunetul său răsunînd în momentul ceremoniilor excepţionale. Deasupra colinei Moriah, Solomon a construit Marele Templu distrus de babilonieni, reconstruit de evreii reîntorşi din exil, înfrumuseţat de Irod şi ars, apoi, de romani.

După tradiţia musulmană, de pe stînca amintită, Mahomed s-a înălţat, condus de îngeri, spre ceruri, şi moscheea ridicată în acest loc comemorează tocmai episodul respectiv din viaţa Profetului, întemeietor al religiei islamice. Cînd califul Omar a cucerit Ierusalimul, în 638, doar la şase ani de la moartea lui Mahomed, el s-a gîndit să construiască o moschee pe colina Moriah şi a stabilit locul în jurul stîncii înălţării la cer a profetului. Dar dispariţia sa prematură din viaţă nu i-a mai permis să îndeplinească această operă. Moscheea, denumită impropriu a lui Omar, a fost construită, de fapt, sub domnia califului Abd el-Malik ibn Marwan (685—705), cînd dinastia omeyadă dorea să-i atragă pe pelerini la Ierusalim, îndepărtîndu-i de Mecca, aflată sub dominaţia unui grup advers. Arhitecţii s-au inspirat din construcţia unui altar bizantin aflat pe locul „înălţării la cer" a lui Isus de pe Muntele Măslinilor, ce se zăreşte perfect de pe esplanadă, dincolo de zidul răsăritean al cetăţii.

Uriaşa cupolă a moscheii, vizibilă de la mare distanţă, strălucind în soare, dă impresia că ar fi turnată în întregime din aur. În realitate, este făurită dintr-un aliaj din bronz şi aluminiu. Zidurile exterioare sînt acoperite cu plăci de marmură şi faianţă albastră, decorativă, de Per-

sia, iar interiorul este împodobit cu coloane, cu capiteluri, cu fresce roşii, negre, aurite, reproducînd versete din Coran. În roca din mijlocul moscheii se află încastrat un cufăr unde se păstrează, ca relicve, cîteva fire din barba profetului.

După intrarea lor în Ierusalim, cruciaţii au transformat moscheea într-o biserică creştină. Botezată „Templum Domini", ea a fost dată în administrare cavalerilor teutoni, revenind însă la destinaţia iniţială după ce oştile musulmane ale celebrului Saladin au recucerit Ierusalimul.

În vreme ce „Cupola Stîncii" se află plasată exact pe locul Templului lui Solomon, cea de a doua mare mochee de pe esplanadă, „Al Aksa", este situată pe amplasamentul palatului regal al acestuia. Poartă numele amintit, cu semnificaţie, în limba arabă, de „îndepărtata", fiind punctul geografic cel mai îndepărtat al călătoriei pe care Mahomed ar fi întreprins-o înainte de a se înălţa spre ceruri. Moscheea „Al Aksa" a fost construită, între anii 709—715, de Walid, fiul lui Abd el-Malik, în extremitatea de sud-vest a esplanadei. În timpul stăpînirii cruciaţilor, a servit drept palat pentru suveranii regatului latin al Ierusalimului şi, apoi, de cartier general al ordinului Templierilor.

Complexul arhitectonic de pe esplanadă este întregit de trei fîntîni monumentale, unde credincioşii se spală înainte de rugăciune sau îşi potolesc setea, de „Cupola Lanţului", un amvon din secolul al XV-lea, din înălţimea căruia muftiii se adresau mulţimii, şi de alte clădiri, cum ar fi Muzeul de artă islamică. Esplanada, cu toate construcţiile sale, se află sub controlul Wakf-ului, organismul administrativ al bunurilor musulmane.

Evreii pioşi se abţin de a se urca pe esplanadă pentru a nu călca pe amplasamentul vechiului Templu, ceea ce consideră ei că ar constitui un sacrilegiu. Guvernul israelian interzice, la rîndul său, organizarea de rugăciuni ale evreilor în acest loc, pentru a evita conflicte nedorite, mai cu seamă după ce, cu cîţiva ani în urmă, un fanatic originar din Australia a încercat să incendieze moscheea „Al Aksa" şi un altul a deschis focul, cu o armă automată, împotriva unei mulţimi de credincioşi musulmani adunaţi pe esplanadă pentru rugăciune.

Partea nordică a cetăţii „oraşului vechi" este împărţită, la rîndul ei, în două cartiere: musulman spre răsărit şi creştin spre apus. Ambele cartiere sînt locuite, în general, de arabi palestinieni, îmbrăţişînd fie o religie, fie cealaltă. Este de menţionat că, din întreaga populaţie a Ierusalimului de azi, circa o treime (130 000 de suflete) sînt arabi musulmani sau creştini, locuind, în „oraşul vechi" şi în cartierele estice din afara cetăţii, într-un conglomerat unitar, distinct de cel al cartierelor evreieşti din vest. Este zona cea mai pitorească a Ierusalimului, cu tentă sa specific orientală a comerţului şi a modului de viaţă. Străduţele sale formează, ele însele, un imens şi atrăgător bazar etalînd mărfuri de valoare ale artizanatului local: rochii arabe brodate bogat cu fir aurit, mantouri din piei de miel, vase şi tăvi de aramă, lucrate din daltă şi ciocan, covoare multicolore cu desene încîntătoare, diverse obiecte de argint filigranat şi multe altele.

În cele două cartiere nordice ale „oraşului vechi" se află numeroase vestigii punctînd miturile creştine care au făcut din Ierusalim locul sfînt al acestei religii. Pe aici trece Via Dolorosa — drumul ipotetic al calvarului lui Isus, de la fortăreaţa Antonia la colina Golgotha, unde ar fi fost crucificat. În acele timpuri, Golgotha se afla în afara oraşului antic, servind drept loc de supliciu pentru condamnaţii la moarte. Cînd sultanul Soliman Magnificul a construit actualele ziduri de fortificaţie, în secolul al XVI-lea, Golgotha a intrat în perimetrul noii cetăţi, mai larg decît al celei antice.

Via Dolorosa este însemnată printr-o serie de douăsprezece construcţii religioase aparţinînd diverselor ramuri ale creştinismului, care marchează opririle convoiului calvarului lui Isus pe drumul său spre locul martiriului. O a treisprezecea simbolizează momentul coborîrii de pe cruce şi a patrusprezecea — „Sfîntul Mormînt".

Complexul „Sfîntului Mormînt" poartă amprenta tuturor ramurilor şi sectelor credinţei creştine, incapabile să se pună de acord, de-a lungul timpurilor, pentru lucrări comune de refacere a vestigiilor antice şi medievale. O aglomerare de capelă lîngă capelă, altar lîngă altar, înconjoară locul prezumtiv al mormîntului, unde împărăteasa Elena a construit, cu aproape şaptesprezece secole în urmă, prima basilică comemorativă. Aici, melopeele ce răsună în timpul slujbelor religioase sînt la fel de diverse ca şi ritualurile sau limbile în care sînt cîntate, veşmintele variate ale preoţilor aparţinînd multitudinii de ramuri ale credinţei creştine.

Cartierul creştin se întinde de la Sfîntul Mormînt pînă la poarta Jaffa şi Poarta Nouă şi este plin de biserici, mînăstiri, şcoli religioase, cămine pentru pelerini, aici aflîndu-se şi sediile patriarhatelor latin şi greco-ortodox ale Ierusalimului. Construcţiile religioase creştine au,

1000+1

Albert Sander, dintr-un sat de lîngă Luneburg (R.F. Germania), colecţionează diverse obiecte de uz cotidian, între care şi căni de bere, din care deţine circa 1800 de exemplare.

După ce a fost reţinut în paginile sale de Guinness Book of Records pentru cea mai mică tricicletă din lume, Dieter Senft din Kolpin (R.D. Germană) a realizat şi cea mai mare bicicletă - 6,25 m lungime, 2,50 m diametrul roţii. Ciclistul îşi ocupă locul la înălţimea de 2,80 m

însă, o arie mai largă, depăşind cu mult limitele „oraşului vechi". Astfel, la est de cetate, dincolo de valea Cedron, pe Muntele Măslinilor, cu biblica grădină Gethsemani, împodobită de arborii săi seculari, se află nu mai puţin de cinci biserici dominate de bulbii aurii ai cupolelor în stilul construcţiilor ortodoxe ruseşti, care marchează prezenţa unuia dintre cele mai impozante aşezăminte religioasse purtînd numele de Maria Magdalena, lăcaş ridicat de ţarul Alexandru al II-lea, unde sînt înmormîntaţi şi unii membri ai familiei imperiale. Din înălţimea şoselei ce mărgineşte grădina Gethsemani şi Muntele Măslinilor, este vizibilă, în întregime, panorama „oraşului vechi" şi, de aceea, persistă aici o animaţie continuă, autobuzele cu turişti străini, ce se opresc, de obicei, pentru a admira şi a fotografia peisajul, fiind imediat înconjurate de mulţimea vînzătorilor ambulanţi. Aceştia le oferă spre cumpărare diverse suveniruri sau le închiriază cămile pentru întregirea decorului amatorilor de imagini exotice.

Cartierul Me'a She'arim este populat, în întregime, de evrei pioşi, originari din Europa răsăriteană, stabiliţi în locul respectiv spre sfîrşitul veacului trecut. Acest cartier, al hassidimilor, adepţii mişcării create în Polonia secolului al XVIII-lea de Baal Shem, care a introdus în ritualul cultului cîntece şi dansuri ca mijloc de comunicare cu Creatorul, constituie o insulă aparte în oraşul modern. Locuitorii săi de sex masculin, îmbrăcaţi în caftane negre, purtînd bărbi şi perciuni, urmează învăţămîntul „maeştrilor" (rabbi), fiecare din aceştia avînd yeshiva (şcoala talmudică) şi curtea sa proprie, ca adevăraţi monarhi. Femeile poartă, tot timpul, chiar şi vara, rochii uniforme cu mîneci lungi.

În această zona se află şi secta cea mai fanatică a credinţei ebraice, „Netore Karta" (paznicii cetăţii), antisionişti îndîrjiţi, considerînd că omul nu trebuie să intervină în deciziile Creatorului şi că, numai acesta, prin intermediul unui Mesia, poate realiza reîntoarcerea poporului evreu pe „pămîntul sfînt". Membrii sectei nu recunosc statul laic Israel, preferînd suveranitatea oricărui regim sau guvernămînt fie chiar arab. Ei refuză să folosească ebraica modernă ca limbă curentă şi nu se duc la „Zidul Plîngerii", pe motivul că ar fi pîngărit de prezenţa soldaţilor armatei israeliene. Sîmbăta, organizează, de regulă, manifestaţii zgomotoase pentru a protesta împotriva circulaţiei automobilistice şi este recomandabil pentru vehicule să nu treacă prin apropiere, dacă proprietarii lor doresc să rămînă cu parbrizele întregi.

Oraşul nou

„Oraşul nou"

Coborînd spre sud, din Me'a She'arim, se ajunge, în cîteva minute, în zona comercială centrală, cuprinsă în triunghiul dintre străzile Ben Yehuda şi regele George, cu prăvălioarele sale tradiţionale de suveniruri, dar şi cu mari magazine, cafenele şi restaurante din cele mai frecventate.

Centrul administrativ şi politic israelian, Kiryat Ben Gurion, grupează sediile Knessetului (parlamentul) şi ale principalelor ministere, cu excepţia aceluia al apărării, care, împreună cu marele stat major al armatei, se află la Tel Aviv. Clădirea parlamentului, într-o arhitectură sobră, modernă şi funcţională, este împodobită, în interior, cu tapiserii de mare valoare, lucrate în atelierele Gobelins din Franţa, după desene de Chagall şi splendide mozaicuri semnate de acelaşi artist cu faimă mondială. Şedinţele Knessetului sînt publice, respectîndu-se, bineînţeles, măsurile de securitate adecvate. În elegantul restaurant al parlamentului, deputaţii şi miniştrii se întreţin, adeseori, cu alte persoane invitate de ei. Aici mi-a dat şi mie întîlnire, pentru o lungă conversaţie pe teme politice, liderul unuia dintre partidele reprezentate în Knesset, avînd prilejul să cunosc acolo şi alte personalităţi ale scenei publice israeliene, unele primindu-mă, ulterior, pentru convorbiri.

Continuînd călătoria prin oraşul nou, în apropierea Knessetului m-am oprit la Muzeul Israelului, dominat de clădirea ciudată, în forma unui capac de urnă antică, a „Sanctuarului Cărţii", adăpostind preţioasele manuscrise de la Marea Moartă, cu o vechime de peste două milenii, găsite în grotele de la Qumeron. Muzeul Bronfman de arheologie, din vecinătatea „Sanctuarului Cărţii", prezintă, într-o serie de săli, întreaga istorie a regiunii, începînd din epoca de piatră. Un splendid parc, împodobit cu valoroase sculpturi, înconjoară diversele pavilioane ale complexului Muzeului Israelului, autorii acestor opere purtînd nume de rezonanţă în arta mai multor ţări europene.

Îndreptîndu-mă spre extremitatea vestică a Ierusalimului şi depăşind Bet Ha'Kerem (casa viţei de vie), o fostă suburbie a oraşului, astăzi un elegant cartier rezidenţial, am urcat muntele Herzl, unde, la anumite sărbători, se aprind torţele simbolice ale celor douăsprezece triburi ebraice pomenite de Biblie. Un bloc simplu de piatră neagră marchează, aici, mormîntul ziaristului Theodor Herzl, autorul broşurii „Judenstaat" (statul evreiesc), publicată la sfîrşitul secolului trecut, considerat părintele spiritual al sionismului. Alături se află mormintele unora din principalii lideri ai aces-

tei mişcări — foştii prim-miniştrii Levy Eshkol şi Golda Meir.

La cîteva sute de metri mai departe, în linie dreaptă, se zăreşte imensul complex memorial Yad Va'Shem, consacrat memoriei victimelor holocaustului nazist din anii celui de al doilea război mondial. Memorialul cuprinde arhive, săli de studii, o bibliotecă extrem de completă pe tema în cauză. Edificiul cel mai impresionant este „Sanctuarul Amintirii", clădit din enorme blocuri de piatră şi în care arde o flacără eternă, înconjurată de plăci purtînd numele principalelor lagăre de exterminare şi, sub ele, cenuşă adunată din cuptoarele crematoriilor.

Invitat să vizitez Universitatea Ebraică de pe muntele Scopus, am străbătut întregul Ierusalim de la vest spre est, trecînd prin cartierele arabe ocupate de armata israeliană în cursul războiului din 1967. Aici, pe colina Scopus, care poartă în ebraică numele Har Ha-Zofim, fusese fondată, în 1925, Universitatea Ebraică şi spitalul Hadasah. După primul război arabo-israelian din 1948, muntele Scopus, aflat în marginea de nord-est a Ierusalimului, a rămas, timp de nouăsprezece ani, o enclavă israeliană în teritoriul alipit Iordaniei, clădirile vechii Universităţii şi spitalului fiind păzite de cîţiva poliţişti, sub control O.N.U. Pentru a le înlocui ca funcţionalitate, în 1948 a fost construită o nouă zonă universitară, în partea de vest, evreiască, a Ierusalimului, în apropierea Muzeului Israelului, despre care am amintit anterior. Astăzi, ambele zone universitare constituie o singură unitate, chiar dacă sînt despărţite prin mai mulţi kilometri distanţă.

Cartierele din Ierusalimul de Est, prin care am trecut, formează o entitate naţională bine definită, firmele, inscripţiile, reclamele, aspectul străzilor, comerţul şi vestimentaţia fiind tipic arabe. Aici sînt editate diverse publicaţii în arabă, cu apariţia suspendată, nu arareori, de autorităţile israeliene, aşa cum se întîmplă, de altfel, şi cu cursurile şcolilor în limba de predare autohtonă. Populaţia Ierusalimului de Est se consideră sub ocupaţie străină, şi manifestaţiile sale de protest evidenţiază tocmai această stare de spirit. Proclamarea statului independent Palestina, în noiembrie 1988, cu capitala la Ierusalim (se înţelege, partea de est a oraşului), act recunoscut de numeroase ţări ale lumii, a făcut să se dezvolte, şi mai mult, conştiinţa naţională a arabilor ce trăiesc acolo, aceştia respingînd ocupaţia străină a zonei pe care o consideră aparţinîndu-le de drept.

Statutul Ierusalimului rămîne o problemă nerezolvată, animozităţile dintre cele două părţi ale sale continuînd să domnească în defavoarea ambelor populaţii. Oricît de dificilă ar părea situaţia existentă astăzi, bunăvoinţa reciprocă ar putea să conducă la transformarea Ierusalimului într-un oraş al păcii şi înţelegerii între toţi, indiferent de credinţă religioasă sau naţionalitate.

...Îmi amintesc ultima seară petrecută la Ierusalim, în grădina unui mic restaurant, frecventat, în general, de artişti şi literaţi, în apropierea zidurilor cetăţii. Întunericul nopţii se lăsase pe nesimţite, subliniind atmosfera de tihnă înconjurătoare şi creînd o senzaţie de propulsare în meandrele zbuciumatei istorii a străvechiului oraş cu vocaţie de convieţuire paşnică a oamenilor, destin ce poate şi trebuie să-l îndeplinească pînă la urmă. Cu această impresie mi-am încheiat călătoria în mirificul Ierusalim, nume cu puternică rezonanţă, răspîndită peste mări şi ţări, de-a lungul secolelor şi mileniilor.

Crăciun Ionescu

ALTE VEŞTI, ACEEAŞI LUME...

Înălţat pe stînci deasupra unei văi spectaculoase, oraşelul spaniol Ronda se află la nordul faimoasei Costa del Sol, la mai puţin de o sută de kilometri de mare. Aici se pare că a trăit Carmen (de la Ronda), cu mult timp înainte ca Georges Bizet să compună celebra operă inspirată din viaţa sa tragică – aceasta, însă, localizată la Sevilla; aici, de asemenea, a avut loc incidentul care l-a incitat pe Hemingway să scrie romanul „Pentru cine bat clopotele". Şi tot aici (nota bene) a fost inventată de către Francisco Romero, cu peste două secole în urmă, faimoasa artă a luptei cu taurul, corrida. Arena din Ronda, una dintre cele mai vechi din Spania, este şi azi folosită.

•

Din nou despre quadratura cercului: se împarte un cerc într-un număr finit de puncte, curbe şi fragmente mai mult sau mai puţin contorsionate care trebuie, apoi, rearanjate în forma unui pătrat cu aceeaşi suprafaţă. Nu e o glumă, matematicieni serioşi se chinuie, în acest fel, să rezolve dificila problemă milenară. Fiecare dintre fragmente seamănă cu o piesă de puzzle, însă multe dintre ele sînt o adevărată colecţie de puncte singulare şi segmente de curbe. Şi sînt în jur de 10 la puterea 50 fragmente într-un cerc! Dacă fiecare ar avea un centimetru pătrat, cercul recompus ar ocupa o suprafaţă egală cu a zecea parte din Galaxie.

Sacră pentru indienii precolumbieni, splendida pasăre quetzal este un monument al naturii. Trăieşte în păduri aflate la peste 1 300 m altitudine, în sudul Mexicului şi America Centrală. Habitatul ei se restrînge continuu şi este întîlnită din ce în ce mai rar, căutarea ei fiind o adevărată aventură. În zbor, coada masculului pare o desfăşurare de panglici verzi, luminiscente, de mare efect, restul corpului fiind verde, cu pieptul de un roşu strălucitor. Quetzalcoatl, şarpele cu pene (jumătate pasăre – jumătate reptilă) a fost principala divinitate a aztecilor.

•

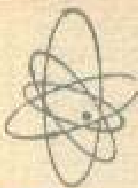
Orbitele şi înclinaţia sateliţilor au, desigur, diferite mărimi. Un satelit de pe o orbită geostaţionară rămîne fix în acelaşi punct de pe Ecuator şi se roteşte o dată cu Pămîntul. Această orbită, cea mai înaltă uzitată, este folosită, în primul rînd, de sateliţii meteorologici şi de comunicaţii. Orbita eliptică este, de obicei, întrebuinţată pentru măsurători ştiinţifice – de exemplu, studierea stratului de ozon la altitudini diferite –, iar orbita polară, pentru observaţii asupra rotaţiei planetei noastre. Înclinată la cîteva grade de pol, orbita sincronizată cu soarele, permite fotografierea Pămîntului ori de cîte ori lumina astrului cade sub acelaşi unghi.

•

Pare de necrezut, dar exact acum o sută de ani, în 1889, a fost brevetat vehiculul electric, atît de familiar nouă, numit troleibuz. Inventatorul se numea Harvey D. Dibble, din Rapid City, Dakota. Vehiculul ar fi trebuit să meargă (atunci nu a fost cazul) numai pe un traseu rectiliniu, paralel cu firele electrice suspendate. Poseda un levier de direcţie (pentru o singură roată centrală directoare), însă acesta nu putea fi folosit decît pentru întoarceri.

Culese de
Val Tincu

ATOMUL la examenul hotărîtor

Motto:

„Şi, în sfîrşit, urmaşul lui Prometeu, el, omul
A prins şi taina mare, a tainelor: atomul
El poate omenirea, în cîteva secunde,
S-o-ntinerească nouă pe veci, sau s-o scufunde"
Tudor ARGHEZI

Radiaţiile. Puţine cuvinte din inventarul limbilor vorbite pe glob generează atîta anxietate. În ultimă instanţă, radiaţiile ne pun la îndemînă puterea de a ameliora lumea în care trăim sau de a o distruge. Faptul că, necontenit, convieţuim cu radiaţiile este de natură să provoace îngrijorare. Uzinele care produc materiale pentru armele nucleare determină poluarea radioactivă a mediului ambiant. Experienţele cu arma nucleară, accidentele de la Three Mile Island şi Cernobîl, precum şi altele, cunoscute sau ignorate, sînt evenimente alarmante. Deşeurile radioactive îşi sporesc inexorabil volumul. Pe de altă parte, radiaţiile, folosite în mod pozitiv de ingeniozitatea oamenilor, au aplicaţii remarcabile în domeniul sănătăţii. Ele distrug celulele maligne din tumori, sterilizează produsele farmaceutice şi alimentare, urmăresc traiectul medicamentelor în trupul uman cu ajutorul radioizotopilor şi atacă celulele canceroase pe dinăuntru, servesc la datarea exactă a materialelor geologice şi arheologice prin calcularea ratei de înjumătăţire a carbonului, transformă apa în aburi pentru a produce energie electrică şi detectează, în aeroporturi, explozibilele de plastic. Toate acestea înseamnă că, în bine sau în rău, radiaţiile joacă un rol important în viaţa oamenilor. A convieţui cu radiaţiile înseamnă a cîntări tot timpul, în balanţa raţiunii, riscurile şi beneficiile. Un articol apărut în publicaţia „NATIONAL GEOGRAPHIC" examinează pericolele, precum şi aplicaţiile benefice ale radiaţiilor. Extragem, pentru dumneavoastră, cele ce urmează.

RADIOACTIVITATEA ŞI MEDICINA

Acceleratorul îndreptat spre fruntea lui Bonnie Frost *(foto)* seamănă cu un tun laser instalat la bordul unei nave spaţiale. Soarele californian străluceşte deasupra laboratorului Lawrence Berkeley. Înăuntrul acceleratorului, un dispozitiv zumzăitor dă naştere unor fluxuri de energie. În curînd, ionii purtători de sarcini electrice, care înconjoară de un milion de ori într-o secundă diametrul de 60 de metri al acceleratorului, se vor înfige în ceafa doamnei Frost, lovind tumoarea formată în şira spinării. „Iată radiaţiile!" explică doctorul Joseph Castro, şeful serviciului de radioterapie. „În acest caz, ele nu au efecte dăunătoare", continuă el. Doctorul Castro are în vedere faptul că particulele astfel accelerate nu afectează ţesuturile şi celulele sănătoase. Acest lucru, la care se adaugă precizia fasciculului îndreptat asupra ţintei, face ca riscul să devină acceptabil.

Satisfacţia ziaristului de la „National Geographic" faţă de această dovadă de succes terapeutic s-a văzut contrariată, cîteva săptămîni mai tîrziu, în Japonia, la celălalt pol al lumii radiaţiilor. Wang Sung Lee şi soţia sa, Yong Le Bei, sînt aşezaţi în faţa unui birou al departamentului din Hiroshima pentru ajutorarea supravieţuitorilor bombei atomice. Dinaintea perechii coreene, care se afla în oraş în momentul teribilei explozii, se întinde, pe perete, o hartă pe care o multitudine de cercuri desemnează fiecare jumătate de kilometru pornind de la epicentrul exploziei primei bombe atomice. Dacă cei doi dovedesc, indicînd un punct pe hartă, că se găseau expuşi radiaţiilor bombei, atunci se pot bucura de îngrijire medicală gratuită. „M-am întrebat, notează ziaristul, de ce au aşteptat pînă în anul 1988, spre a-şi dezvălui calitatea de supravieţuitori ai atacului nuclear." Explicaţia este că familia Lee avea două fete. Deşi se născuseră la cîţiva ani după explozie, era posibil ca virtualii soţi să creadă că ele erau marcate genetic şi să nu fie luate de nimeni în căsătorie. În Japonia, defectele fizice suscită o reacţie de respingere. Astfel că perechea a aşteptat cu speranţa că fiicele vor izbuti să se mărite. „Am descoperit, urmează publicistul de la „National Geographic", că stigmatizarea socială este una din cele mai răspîndite şi incurabile manifestări ale efectelor radiaţiilor."

RADIAŢIILE ŞI MITUL

Puterea şi misterul radiaţiilor exacerbează o profundă anxietate culturală. „Radiaţiilor li s-au ataşat miturile", spune doctorul Spencer Weart, director al Centrului pentru studierea istoriei fizicii de la Institutul american de fizică. Unul din cele mai vechi este simbolizat de *rază*. De la începutul istoriei umane, razele au fost asociate cu zeii; uneori ele le iluminau chipul, alteori erau azvîrlite spre pămînteni cu o forţă distructivă. Razele morţii au invadat literatura de ficţiune ştiinţifică iar actualele arme nucleare nu fac decît să potenţeze străvechea imagistică. „Atîta vreme cît oamenii sînt neliniştiţi de eventualitatea distrugerii atomice, spune doctorul Weart, radiaţiile vor rămîne pricină de angoasă."

Mai mult, proiectele privind folosirea radiaţiilor în scop militar au fost întotdeauna învăluite într-o atmosferă de mister. O dată cu secretul, s-au ivit suspiciunea şi nemulţumirea, mai ales în probleme ce ţin de domeniul sănătăţii. „Cazi la pat acuzînd dureri difuze, iar doctorii nu ştiu să-ţi explice cauza. Pe neaşteptate, ţi se spune că ai cancer, ba aici, ba acolo. Atunci te întrebi: ce se petrece?" Bob Grix este unul din cei peste 200 de mii de militari americani care au participat la teste nucleare atmosferice. Cam 20 000 au fost angajaţi în manevre care au avut loc în apropierea punctului zero, la puţin timp după detonările experimentale. Alţi 160 000 de „veterani atomici" au făcut parte din trupele de ocupaţie dislocate la Hiroshima şi Nagasaki şi împrejurimile lor, în anii

Deşertul Nevada - un veritabil deşert lunar datorat forţei distructive a atomului

1945—1946. Unii au fost, potrivit unui raport al Congresului S.U.A., folosiţi drept „cobai umani". Li s-a injectat, în mod deliberat, plutoniu şi uraniu, li s-a dat să mănînce alimente radioactivizate, au respirat aer radioactiv. Una peste alta, peste un milion de americani au fost expuşi unor nivele de radioactivitate mai ridicate decît cele acceptabile: muncitori în fabricile de armament, operatori medicali, lucrători din minele de uraniu etc. În decembrie 1988, Departamentul energiei a făcut cunoscute 155 de cazuri de contaminare la 16 fabrici de arme nucleare şi laboratoare de acest profil. Civilii au dat în judecată administraţia federală în nenumărate rînduri, dar majoritatea acţiunilor juridice au eşuat. Intrarea, pe calea industriei militare, a radiaţiei în viaţa oamenilor ridică o problemă de interes, nu în ultimul rînd ştiinţific. Ce cantitate de radiaţii este excesivă pentru sănătatea noastră?

Efectele lor sînt determinate de doza primită, de tipul radiaţiei, de locul şi de modul în care organismul absoarbe această radiaţie. Efectele unei cantităţi mari de radiaţii sînt binecunoscute. O doză de 10.000 de rem ucide rapid, prin inhibarea sistemului nervos central. O expunere de 300 rem poate cauza moartea în 50 la sută din cazuri. Între 300 şi 100 rem, daunele cauzate organismului devin probabile. Sub 100 de rem, efectele radiaţiilor nu sînt îndeajuns de clarificate, datorită, în bună măsură, faptului că se amestecă printre mulţi alţi factori care influenţează sănătatea. Locuitorii din New Orleans primesc doar jumătate din doza de radiaţii rezervată celor din Denver. Cu toate acestea, rata cancerului în New Orleans este mai mare decît cea din Denver. Situaţia, paradoxală, poate fi rezultatul unor agenţi diverşi, ca fumatul, noxele produse de automobile, cutumele alimentare etc. Peste 300 de factori, în afara radiaţiei, pot concura la dezvoltarea unui cancer. Există, oare, posibilitatea ca mecanismele de autoreglare ale organismului să fie eficiente în cazul unui nivel scăzut de radiaţii? Cu alte cuvinte, există o limită sub care radiaţia să nu fie nocivă? Foarte puţini oameni de ştiinţă cred acest lucru. Arthur Upton, şeful Centrului medical al Departamentului pentru mediul înconjurător din New York, afirmă: „Orice cantitate de radiaţii poate, în principiu, să cauzeze o mutaţie genetică. Dar, precizează el, identificarea cu precizie a rolului radiaţiilor, în acest domeniu, seamănă cu încercarea de a distinge sunetul unei singure viori în mijlocul unei întregi orchestre." „Dificultatea rezidă în lipsa unei dorinţe mai puternice a comunităţii ştiinţifice internaţionale de a asculta mai atent", opinează John Gofman, unul din cei doi savanţi care au izolat prima cantitate de uraniu tehnologic şi co-descoperitor al uraniului 233.

VIAŢA ŞI MOARTEA

Hiroshima. August 1945, luni, ora 8.15. Era o zi frumoasă. Deodată, un uriaş glob electric a explodat deasupra oraşului, acoperindu-l cu o strălucire albăstruie, îşi aminteşte doamna Fumie Katayama, aflată pe atunci la 900 de metri distanţă de epicentrul exploziei. A început să fugă spre dealurile din vecinătate. Cădea o ploaie neagră, provocată de impactul prafului şi al păturilor fierbinţi de aer cu straturile reci ale atmosferei. Abia mai tîrziu a aflat Katayama că rămăşiţele care întunecau ploaia erau radioactive. După o lună, au început să-i cadă părul şi genele. „Aveam gene minunate, înainte de bombardament".

La Hiroshima, bomba şi ceea ce i-a urmat constituie un veşnic cadru de referinţă. Aproape o treime din cei aflaţi în oraş, în acel moment, trăiesc. Mulţi dintre ei cred că orice boală care îi încearcă are o legătură cu tragicul eveniment. Studii complete făcute pe supravieţuitori (aşa-numiţii *hibakushai*) arată că ei au riscuri cu 29 la sută mai mari de a muri de cancer. „Oricine vorbeşte despre radiaţii va folosi datele noastre", spune doctorul Jacob Thiessen de la Fundaţia privind cercetările asupra efectelor radiaţiilor, finanţată de guvernele american şi japonez. Fundaţia desfăşoară cercetări încă din 1947, şi, totuşi, nu toate sînt clare. „Nu ştim care sînt efectele specifice ale radiaţiei atomice, explică doctorul Akio Awa, conducătorul secţiei de genetică din cadrul Fundaţiei. Supravieţuitorii trăiesc ca noi toţi. Unii fumează. Alţii consumă peşte uscat la soare" — altă sursă posibilă de carcinogeni. La sfîrşitul anilor '40 s-a semnalat un exces de leu-

cemii. La începutul anilor '70, însă, rata a coborît la nivelul restului populației. În vederea estimării gradului de expunere a victimelor bombardamentului atomic, guvernul Statelor Unite a construit în Nevada, în anii '60, un oraș experimental pe care l-a „bombardat" un reactor nuclear ne-ecranat. Examinarea rezultatelor i-a condus pe specialiștii de la Fundația mai sus menționată la concluzia că, în termeni comparativi, *hibakusha* au absorbit mai puțin neutroni — responsabili de inducerea cancerului — decît se estimase inițial.

Mai ușor este să descoperi efectele sociale, remarcă autorul articolului din „National Geographic". „Foarte puțini oameni încearcă să înțeleagă dificultățile cu care se confruntă *hibakusha*", declară Minoru Ohmuta, redactor la cotidianul japonez „Shimbun". „Relațiile de familie se dezintegrează. Se instăpînește însingurarea. Mentalitatea japoneză nu este prea blîndă cu handicaparea mintală. În general, oamenii evită să abordeze subiectul."

În localitatea Iwakuny, situată la 35 de kilometri de Hiroshima, Kuniso Hatanaka trage perdelele și încuie ușa frizeriei al cărui proprietar este. Fiica sa, Yuriko, de 43 de ani, șade în fotoliu. În 1945, soția lui Hatanaka, Yoshie, stătea lîngă o locuință din Hiroshima în clipa cînd a căzut bomba. Șase luni mai tîrziu, s-a născut Yuriko. La vîrsta de cinci ani, ea primea diagnosticul de microcefalie. „Nu era conștientă de nimic, nici măcar să se spele nu putea." Yuriko simți că vorbeam despre ea. Îmi zîmbi timid, își trecu mîna prin păr și se ridică în capul oaselor pe canapea. L-am întrebat pe Hatanaka dacă respingerea socială de care îmi pomenise doctorul Ohmuta avusese loc și în cazul său. „Da, răspunse el. Nu am nici cea mai mică speranță în privința viitorului fiicei mele. Nu că ceilalți ar trata-o urît. Ei nu știu, pur și simplu, cum să se poarte cu ea".

Doctorul Kiyoshi Shimizu, fost profesor la Institutul de cercetări pentru medicină nucleară și biologie din cadrul Universității din Hiroshima, relatează, legat de acest subiect, că aproape o jumătate din cei 700 de *hibakusha* studiați de el s-au gîndit, cel puțin o dată, la sinucidere. „Suferă de atîtea maladii ale căror cauze sînt necunoscute, încît nu puține sînt depresiunile psihice care îi încearcă. Supraviețuitorii cred că problemele lor sînt pricinuite de radiații, iar cînd doctorii încearcă să-i convingă că lucrurile nu stau așa, își închipuie că nu sînt luați în serios."

ATOMUL ȘI ENERGIA

Poate fi o ironie faptul că o parte din electricitatea Hiroshimei provine din reactoare nucleare. La fel ca multe alte țări, Japonia s-a îndreptat spre energia atomică în scopul acoperirii necesităților sale energetice. În Statele Unite, energia nucleară se situează pe locul al doilea, după cărbune, în asigurarea energiei electrice, cu un procent de 18 la sută. Este evident că nevoile energetice cresc necontenit, în vreme ce combustibilii fosili se consumă inexorabil, sporind, în plus, preocuparea privind efectul de seră asupra climei globale. Alte 13 națiuni depind și mai mult de energia nucleară în raport cu SUA, în fruntea listei aflîndu-se Franța, ai cărei reactori furnizează 70 la sută din producția națională de curent electric.

Soluțiile pentru viitor diverg. „Cînd vom rămîne fără cărbune, altă alternativă n-avem", afirmă John Graham, de la Societatea Nucleară Americană. „Există altele, replică Ken Bossong, director al Proiectului Cetățenesc pentru Energia Masei Critice. Anume, sistemele regenerabile, cum sînt cele bazate pe energia solară și eoliană".

În centrul dezbaterilor se situează radioactivitatea ca fenomen în sine. Opoziția față de ea își are originea în constatarea consecințelor căderilor radioactive în urma testelor nucleare. Industria militară asociată bombei este considerată, în tot mai mare măsură, poluantă și periculoasă. Accidentul de la Three Mile Island din 1979 a cristalizat cele mai profunde neliniști. Există în Statele Unite 110 uzine nucleare.

Modelul reactorului de la Three Mile Island domină industria nucleară americană. Acest tip este costisitor, complicat și nu oferă o securitate absolută.

DEȘEURILE NUCLEARE

În timp ce doctorii examinează ciudata arsură de pe pulpa sa, Ernesto Fabiano povestește despre bucata de substanță albastră care a trecut din mînă în mînă pe la vecinii săi din localitatea Goiânia, din Brazilia. Ca și sclipiciurile pe care oamenii le poartă în timpul carnavalurilor, substanța împrăștia o strălucire irezistibilă. Așa că i-a făcut loc în buzunar. În prezent, abia de mai poate face un pas. Pretutindeni în Goiânia substanța luminiscentă a avut aceleași efecte tulburătoare. Vînzătorul ambulant, care a descoperit-o într-un cilindru de oțel, s-a îmbolnăvit grav. Tot așa, nepoțica lui de șase ani, care și-a frecat cu ea fața, în joacă, apoi a mîncat un sandviș. Nu peste mult timp, îngrozitorul adevăr a devenit public. Cilindrul făcea parte dintr-o instalație de radioterapie care a fost furată dintr-o clinică medicală dezafectată în 1987, iar substanța cu pricina se numea cesium 137, cu efect mortal. În total, 249 de oameni au fost contaminați. Patru au murit, printre care și nepoțica vînzătorului ambulant. Cu toții au fost îngropați în sicrie de plumb și mormintele lor încastrate în ciment.

Deșeurile nucleare! Ele nu dispar. Cel puțin cîteva milenii sînt necesare ca anumiți izotopi radioactivi să-și piardă încărcătura letală. Cu grămezile de deșeuri radioactive, care se înalță pe zi ce trece, devine urgentă punerea la punct a unor noi modalități de a ne dispensa de milioanele de tone de combustibil epuizat, însă nociv, și de tot felul de subproduse radioactive. Dar pregătirea locurilor de depozitare a reziduurilor necesită zeci de ani. Între timp, se impune cu urgență sarcina de a curăți depozitele în care, timp de 40 de ani, ele au fost stocate.

Zona numită Hanford, în statul Washington, folosită în vederea depozitării deșeurilor lăsate în urmă de producerea bombei atomice de la Nagasaki, este cel mai vast depozit de reziduuri nucleare. Lichidele corozive, puternic radioactive, au ros pereții cisternelor construite în timpul celui de-al doilea război mondial, așa că au trebuit mutate, cu prețul a milioane de dolari, în cisterne subterane, sub control computerizat. La scara întregii țări, operațiunea de curățire a deșeurilor militare cere zeci de ani și peste 100 de miliarde de dolari. De ani de zile, Hanford simbolizează fața ascunsă a erei atomice. Multe au fost vocile care au criticat măsurile neadecvate de securitate folosite aici, echipamentele învechite, lipsa de supraveghere. Una din voci aparține lui Ed Bricker, operator la Complexul de cisterne subterane, unde sînt stocate deșeurile. El a început, încă de acum cinci ani, să-și exprime preocuparea față de manipularea neglijentă a plutoniului, de procedurile de securitate mult prea laxe, de prezența în camerele de control a unor operatori necalificați. Deșeurile radioactive de la Hanford constituie, așadar, o mare problemă. Costul unei curățiri totale s-ar ridica la 57 miliarde de dolari. Chiar și o operație minimă de curățire, care ar consta din lăsarea materialelor pe loc și stabilizarea terenului în care sînt îngropate, ar necesita între 2 și 3 miliarde. „Sîntem victimele unei concepții greșite la nivelul organizării", spune, nemulțumit, fermierul Tom Baile.

Nemulțumirea sa a fost stîrnită de dezvăluirea de către oficialități a unui eveniment care a expus radiațiilor mii de cetățeni. În anii '40 și '50, au fost eliberate doze masive de iodină 131 peste Pacificul de nord-vest. Emisiunile radioactive au depășit de zeci de mii de ori puterea scurgerilor de la Three Mile Island. Eliberarea premeditată a fost efectuată, fără avertizare prealabilă, și multe detalii ale operației sînt încă ținute în secret. Se pare că ele au făcut parte dintr-un misterios plan, în cadrul „războiului rece", menit să identifice uzinele de armament nuclear de pe teritoriul sovietic. Emisiunile radioactive de la Hanford urmau să servească drept indicatori privind originea combustibilului folosit de industria nucleară sovietică. Un studiu preliminar a estimat că mulți copii din localitatea Spokane, statul Washington, au primit la nivelul tiroidei 256 rem în 1945, iar alții, care locuiau în vecinătatea Hanfordului, cantitatea enormă de 2295 rem. Cîte radiații au primit locuitorii, nu se știe cu exactitate, potrivit

Doză mare

Expunerea creierului și a sistemului nervos central la doze mari de radiații ionizante cauzează delir, convulsii, iar decesul survine după cîteva ore sau zile

Cristalinul globului ocular este vulnerabil la radiații. Pe măsură ce celulele sale mor, cristalinul devine opac, împiedicînd vederea

Administrarea unei doze mari de radiații provoacă vomă, sîngerarea gingiilor și, în cazurile grave, ulcerații ale gurii

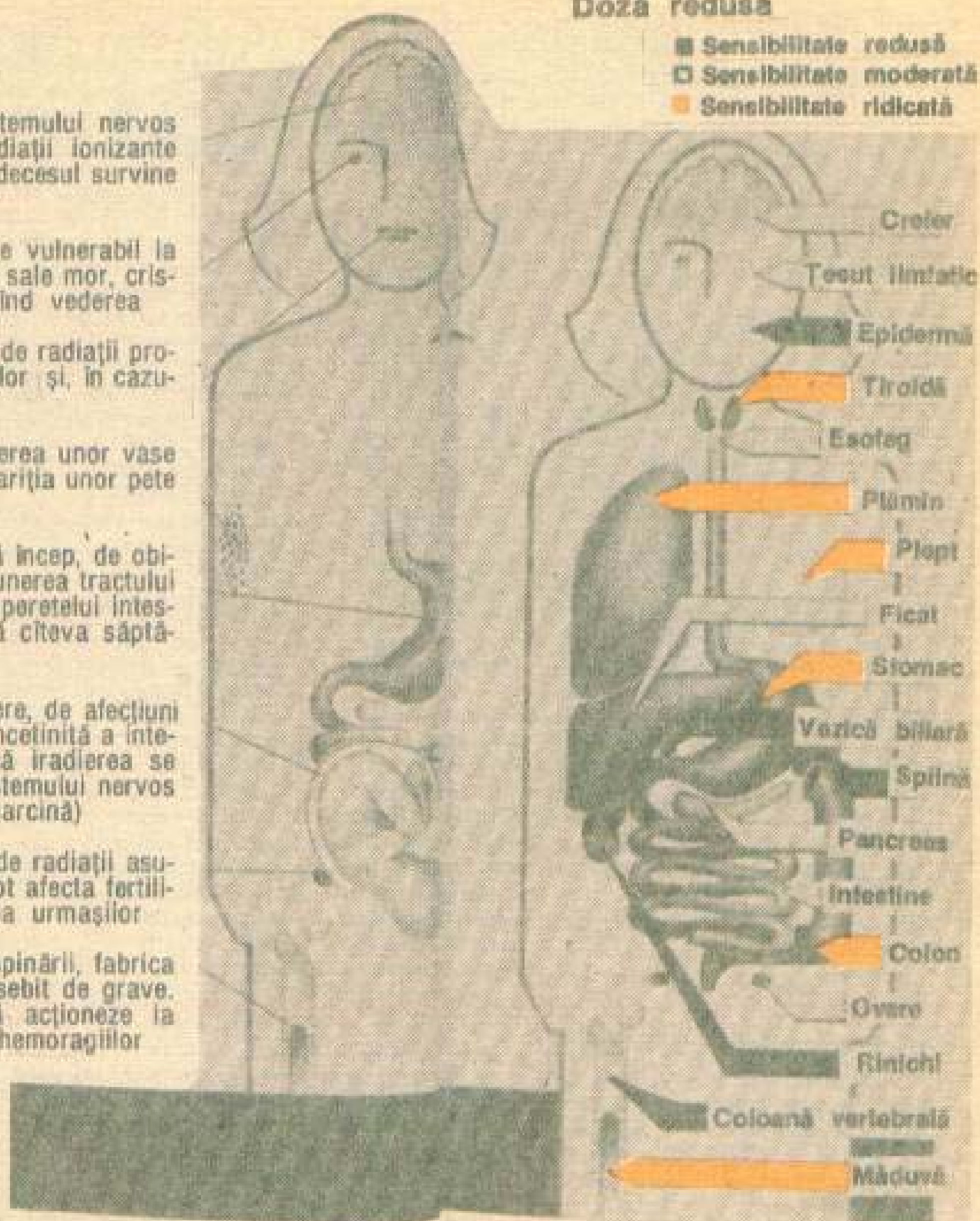
Hemoragiile interne și distrugerea unor vase de sînge se manifestă prin apariția unor pete roșii pe piele

Stările de indispoziție și vomă încep, de obicei, după cîteva ore de la expunerea tractului intestinal la radiații. Infecțiile peretelui intestinal pot cauza moartea după cîteva săptămîni

Foetușii pot suferi, după naștere, de afecțiuni ale creierului sau dezvoltare încetinită a intelectului în mod deosebit dacă iradierea se produce în timpul formării sistemului nervos central (în primele luni de sarcină)

Leziunile profunde provocate de radiații asupra aparatului reproducător pot afecta fertilitatea victimei sau dezvoltarea urmașilor

Leziunile provocate măduvei spinării, fabrica de sînge a corpului, sînt deosebit de grave. Ele împiedică organismul să acționeze la timp împotriva infecțiilor și hemoragiilor

doctorului Jim Tutenberg, de la Centrul de control al maladiilor. Totul depinde de cantitatea de lapte și legume consumată de fiecare.

În septembrie trecut, Congresul american a aprobat 1,4 milioane de dolari pentru subvenționarea unui studiu complet al situației. De asemenea, statele Washington și Oregon, precum și triburile indiene din zonă au căzut de acord să înceapă un studiu pe cinci ani, la costul de 15 milioane dolari. „După părerea mea, spune Baile, cineva trebuie neapărat să fie dat în judecată". Deși radiațiile pot să nu fie cauza suferințelor familiei sale, Baile este sigur de contrariu. Un văr s-a născut cu malformații, el însuși are probleme cu tiroida și se tratează permanent. Conform spuselor lui, 25 din cele 27 de familii din jurul casei sale sînt atinse de cancer, defecte genetice și boli cardiace.

RADIAȚIILE ȘI ORGANISMUL UMAN

În octombrie 1988, dezvăluiri privind conducerea incompetentă, încălcarea sistemelor de securitate, precum și posibilul pericol public au determinat guvernul american să închidă trei reactori și o uzină în cîteva zone destinate producerii de arme nucleare. Un raport al Departamentului energiei subliniază, legat de aceste aspecte, că au fost constatate „numeroase deficiențe semnificative" în ce privește concepția care stă la baza operațiilor cu materiale radioactive. Alte raporte sugerează că, în rîndul muncitorilor de la fabricile de armament, rata cancerului este neobișnuit de înaltă. La Fabrica de la Rocky Flats din Colorado, unde se produc elemente ale rachetelor nucleare, un studiu a pus în evidență faptul că procentul de decese asociate cu tumori ale creierului este de două ori mai mare decît în cel al grupului martor. Chiar Departamentul energiei a recunoscut, în mod oficial, că „orice expunere, cît de mică, implică riscul unor efecte contrare sănătății".

Cum acționează radiațiile asupra organismului uman?

Pătrunzînd într-o celulă vie, o rază alpha își croiește drum de-a dreptul prin atomi și molecule. Unei molecule de apă, de pildă, raza alpha îi smulge un electron care formează ioni. Sarcina moleculei, pînă atunci neutră, devine pozitivă. Ca urmare, întregul sistem de relații al moleculei cu vecinii săi se deteriorează. Moleculele de acid dezoxiribonucleic (ADN) sînt și ele sparte sau alterate de particulele alpha sau de către ioni. Uneori, codul genetic este destabilizat și reprodus ca atare în generațiile următoare. Moleculele de ADN afectate pot cauza spargerea lanțurilor cromozomiale, care apoi se recombină într-o configurație anormală. Dacă sistemul imunitar nu izbutește să refacă celula afectată, aceasta moare în cîteva ore. Moleculele ADN nedistruse de radiații se pot reproduce anormal pe lungi perioade, împrăștiind celule canceroase, determinînd astfel apariția tumorilor

Efectul radiațiilor asupra organismului poate fi comparat cu pătrunderea unui elefant într-un mic magazin de porțelanuri. Ele determină o dereglare totală a atomilor și moleculelor din calea lor, declanșînd o reacție în lanț care distruge celulele sau le obligă să funcționeze anormal. Studii efectuate pe oameni expuși la doze însemnate arată că pericolul depinde de felul expunerii, al dozei și de tipul de radiații. Savanții cunosc faptul că organismul omului are capacitatea de a repara unele din daunele produse de radiații. Cu toate acestea persistă nelămuriri, cum ar fi determinarea nivelului de pericol prezentat de fondalul radiației naturale în care trăim, diferențe dintre organe privind vulnerabilitatea, reacția diferită a indivizilor la expunere radioactivă. Iată, prezentate pe scurt, cîteva asemenea efecte. Expunerea creierului și a sistemului nervos central cauzează delir, convulsii și moarte în cîteva ore sau zile. Cristalinul ochiului, foarte sensibil, se opacizează. Îmbolnăvirea radioactivă acută este marcată de sîngerări ale gingiei, iar, în cazuri grave, de ulcerări ale mucoasei bucale, hemoragii interne, vomismente care se declanșează la cîteva ore după expunerea tractului gastro-digestiv, de infecții ale pereților intestinali, care pot provoca decesul în cîteva săptămîni. Foetușii sînt deosebit de vulnerabili, cu precădere în perioada formării sistemului nervos central. Afectarea ovarelor și a testiculelor conduce la sterilitate. Foarte sensibilă la radiații, măduva spinării — fabrica de sînge a organismului — își vede înfrînată sau anulată capacitatea de a combate infecțiile și hemoragiile.

Chiar și în cazul în care ar fi rezolvate problemele legate de securitate în cadrul fabricilor de armament nuclear, rămîne, totuși, întrebarea: Ce se poate face cu reziduurile la scară națională? Răspunsul este atît politic, cît și tehnologic. Aceste deșeuri împînzesc planeta. Ele provin de la uzine nucleare civile, de la instalații de apărare, din spitale, și sînt stocate în sute de locuri. Combustibilul uzat al reactorilor conține produși de fisionare și este periculos din cauza nivelului înalt de radiații eliberate. Eliminarea deșeurilor radioactive rămîne o problemă de rezolvat.

RADIOACTIVITATEA NATURALĂ

Neliniște justificată stîrnește o sursă de radiații de care, de această dată, omul nu este responsabil: radonul. Produs al procesului de transformare în sol a radiumului, radonul este invizibil, inodor și n-are gust. Acest gaz se strecoară prin crăpăturile fundațiilor caselor, ajunge în interior și rămîne acolo. Odată inspirat, radonul emite radiații alpha și cauzează cancer pulmonar. „Virtual, fiecare casă din SUA conține mai mult sau mai puțin radon", avertizează Agenția pentru protecția mediului înconjurător, adăugînd că aproximativ 20 de mii de cazuri de cancere pulmonare ar putea fi puse pe seama inhalării acestui gaz. O anchetă federală efectuată în 17 state americane a detectat radon în peste 25 la sută din casele examinate. Este, potrivit lui Richard Guimond de la agenția menționată, cea mai mare problemă legată de radiația ambientală, care îi afectează pe americani. Opinie la care doctorul Anthony Nero, de la Laboratorul Berkeley, adaugă propria-i observație: „Cu radonul, e ca și cum ai avea cîteva Cernobîluri în fiecare an".

Din fericire, radonul este ușor de detectat și de combătut. Soluția cea mai simplă este aerisirea locuințelor și a pivnițelor.

■

RADIAȚIILE FAC PARTE DIN VIAȚA NOASTRĂ. Este concluzia lungii peregrinări în împărăția clarobscură a radiațiilor pe care o întreprinde „National Geographic". Controversele asupra riscurilor și beneficiilor radiațiilor vor continua, fără îndoială, dar există speranța că oamenii vor învinge din nou. Ei vor construi în viitor reactoare mai sigure și vor izbuti să înlăture deșeurile radioactive. Radioizotopii vor contribui, cu siguranță, la formularea unor noi metode de diagnoză și tratament. Eliminarea oricăror riscuri de catastrofă termonucleară este vital necesară. Singura cale de a o preveni constă în renunțarea completă și definitivă la armamentele nucleare, misiune primordială care poate și trebuie să fie transpusă în viață pînă la sosirea anului 2000.

Cezar Irimia

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

1000 + 1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Recordman sui generis

Torinezul Giorgio Ricatto – scrie revista „Domenica del Corriere" – figurează, de șase ani, în celebra „Carte a recordurilor" drept singurul om de pe Terra care a reușit ca, în decurs de 30 ani, să viziteze, în calitate de turist, toate statele din lume. De trei decenii, urmînd un program foarte precis – opt luni în călătorie, patru luni acasă –, Ricatto a pus piciorul în 170 de state independente și în alte 62 de teritorii nesuverane, multe din ele foarte mici sau chiar insuficient cunoscute. A „consumat" 21 pașapoarte, folosind toate mijloacele posibile și imposibile de transport: nave, trenuri, camioane, căruțe, automobile, cămile, măgari etc. Cu o singură excepție: avionul („mă face să mă simt ca un colet poștal care este transferat dintr-un loc în altul"). După datele statice personale, a parcurs pînă în prezent o distanță care echivalează cu trei milioane și jumătate de kilometri, adică de zece ori distanța Pămînt-Lună. Singurul lui mijloc de existență îl constituie fotografiatul. Imaginile pe care le înregistrează sînt vîndute unor edituri și agenții turistice, ceea ce îi asigură posibilitatea de a obține venituri și de a-și continua călătoriile. În arhiva personală figurează nu mai puțin de 150 000 de diapozitive. Deși are la activul său 30 de ani de călătorii, Ricatto dorește să continue. Simte că obosește doar în cele patru luni de acasă. Călătoriile sale în toate colțurile lumii nu au fost lipsite de întîmplări neprevăzute, mici accidente sau chiar situații cînd viața i-a fost în mare pericol. Își amintește cu emoție de aceste împrejurări și le povestește cu multe detalii celor dispuși să-l asculte.

Giorgio Ricatto nu fumează, nu bea, dar în drumurile sale a învățat să mănînce ceea ce n-a visat în viața lui. Ar dori să rămînă, în continuare, în „Cartea recordurilor" pe primul loc, dar are de înfruntat un american din Ohio, Parke Thompson, care, recent, l-a egalat la „scor" vizitînd Antarctica. Giorgio și-a pregătit deja cel de-al 22-lea pașaport. Soția lui, Adriana, spune: „Îl văd deja nervos. Sînt semne precise că se pregătește să pornească din nou la drum, dar nu mi-a spus încă încotro. Îi este și foarte greu să găsească un nou loc de vizitat".

(Gh. R.)

CE SE MAI ÎNTÎMPLĂ ÎN LUME

Cum se naşte o idee...

Foarte simplu. Mai ales cînd dau o mînă de ajutor cunoştinţele calificate. Iată, în Italia, o dată cu introducerea, în aprilie anul trecut, a obligativităţii purtării de către automobilişti a centurilor de siguranţă, un psihiatru a lansat moda „cămăşilor de siguranţă". Confecţionate din pînză albă, avînd pe piept imprimată o diagonală de culoare neagră. Acest „Securit T-Shirt" — cum au fost denumite de întreprinzătorul psihiatru cu veleităţi de om de afaceri — se vînd foarte bine de cînd s-a constatat că posesorii lor, aflaţi la volan, chiar dacă autovehiculul nu este utilat cu solicitata, de lege, centură, scapă de amendă oferind ochiului vigilent al poliţiei rutiere o „solidă" iluzie...

Şi computerele au scăpări

Unui cetăţean din regiunea centrală a Franţei nu i-a venit a-şi crede ochilor citind ordinul de chemare la îndeplinirea serviciului militar, găsit, într-una din zile, în cutia poştală. Pentru că recrut fusese mai demult, iar pentru o eventuală concentrare i se părea a fi prea tîrziu. Tocmai sărbătorise a...91-a aniversare. O mică greşeală a computerului, i s-a răspuns, fiind adăugate scuzele de rigoare pentru punerea, zadarnică, pe drumuri. Ziarele care inserează întîmplarea, o însoţesc şi de un comentariu. Or fi avînd, ele, şi computerele scăpări, dar în domeniul militar, oricît de mici ar fi acestea, declanşează în opinia publică alarme foarte mari. Asupra riscului unei erori, în urma căreia n-ar mai rămîne nici cine şi nici cui să se ceară scuze.

Ochi în ochi cu struţul

Conducînd pe o şosea din comitatul Surrey (Marea Britanie), nu mică a fost mirarea tinerei de la volan cînd, uitîndu-se pe geamul lateral, a dat de privirea curioasă a unui struţ. Acesta alerga în acelaşi tempo (de 65 km la oră) cu automobilul, pentru a se zgîi înăuntru. Descoperită, pasărea a accelerat şi a dispărut în zare, în timp ce şoferiţa încerca să domolească zig-zag-urile automobilului şi să-şi vină în fire. Poliţia, alertată, a şovăit, la rîndul ei, dar în cele din urmă a pornit cercetările. S-a dovedit că tînăra de la volan nu a avut o „struţohalucinaţie", ci că, într-adevăr, uriaşul alergător evadase din grădina în care-l „creştea", la Newchapel, proprietara sa.

Cu vaca pe acoperiş

Nişte ţărani elveţieni din cantonul Lucerna şi-au găsit vaca mult căutată pe acoperişul propriei locuinţe. Fotografia alăturată redă momentul încercărilor întreprinse pentru a readuce patrupedul la sol. Se presupune că animalul a ajuns acolo sărind cine ştie de ce, de pe o muchie a muntelui, lipită chiar de călcanul casei. Fiind în momentul respectiv plecaţi, posesorii dătătoarei de lapte nu au avut cum auzi zgomotul impactului. Drept pentru care nu au căutat-o cu ochii pe sus, ci cu ei aţintiţi pe păşune. Pînă la primul muget, bineînţeles...

Capturarea ricşelor

Fotografia alăturată înfăţişează o captură neobişnuită: ricşe. În urma unei acţiuni a poliţiei din Delhi pentru descongestionarea circulaţiei, au fost confiscate şi 13 000 de ricşe neînregistrate. Proprietarii lor lucrau „la negru", aglomerînd arterele, şi aşa saturate, ale marii metropole.

O surpriză plăcută

Doi lucrători din Yokohama angajaţi pentru recuperarea fierului vechi au avut o plăcută surpriză la dezmembrarea unei ruginite case de bani, găsită în groapa de gunoi a oraşului. Pe poliţele interioare se aflau, bine legate, teancuri de bancnote în valoare de 200 milioane yeni. Dacă nu sînt reclamaţi într-un termen stabilit — şi se pare că este vorba de un astfel de caz —, banii rămîn în posesia celor ce i-au găsit.

Rubrică realizată de Vasile Crişu

Limbajul gesturilor

Antropologii confirmă – ceea ce mulți au observat – că gesturile vorbesc. Însă felul în care mergi pe stradă, felul în care îți miști capul, umerii, diferă de la o țară la alta.

Străini prin limba pe care o vorbesc, un bancher german, un om de afaceri italian și un vînător masai pot avea, însă, aceleași gesturi. Dar chiar simplele mișcări ale mîinii pot naște confuzii, neînțelegeri. Astfel, un spaniol poate fi insultat prin simpla atingere a lobului urechii; ridicarea mîinii cu palmele deschise, în fața unui grec, trebuie evitată, pentru că un asemenea gest este considerat drept o ignire. Chiar între țările europene, cîteodată, chiar între regiunile aceleiași țări, codul gesturilor variază. „La Paris sau la Marsilia, în Olanda sau Italia, gesturi identice au sensuri diferite", explică specialistul britanic Desmond Morris de la Universitatea Oxford. Astfel, la greci, turci și bulgari, cuvîntul „da" se poate exprima prin mișcarea capului într-o parte și alta, ceea ce, pentru restul europenilor, gestul este considerat negație.

Un japonez numără în felul următor: avînd palma deschisă, închide degetul mare pentru „1", apoi arătătorul pentru „2" și astfel pînă la „5" pumnul este închis, iar pentru „6" ridică degetul mic. Alte gesturi au sensuri multiple: arătătorul și degetul mare unite semnifică „ok" pentru un american și parizian, „zero" pentru francez, în general, „te voi omorî" pentru tunisian, „bani" pentru un cetățean din Japonia, țară în care trebuie evitate mișcarea de-a strînge cureaua, căci acest gest evocă începutul unui hara-kiri. A duce arătătorul la tîmplă exprimă „prostie" pentru francez și „inteligență" pentru olandez; atingerea pleoapei inferioare cu degetul reprezintă pentru italianul din Florența un gest măgulitor, dar nicidecum pentru un spaniol, care consideră că-l suspectezi de neîncredere, sau pentru francez care va gîndi că îl crezi mincinos.

Fiecare țară are gesturile sale specifice, iar mersul oamenilor este, de asemenea, specific. De exemplu, este ușor de recunoscut pe Champs-Elysées un italian de un englez. Așa cum susțin antropologii, englezul se mișcă cît mai puțin posibil cînd vorbește, își ține capul sus și foarte rar îmbrățișează sau sărută o femeie în public. Chiar și insultele sînt tipic britanice: acesta ridică două degete pentru a spune: „o să vezi tu!", iar dacă englezul aplaudă din vîrful degetelor, foarte încet, înseamnă că spectacolul îi place deosebit de mult.

Specialiștii consideră că italianul este un rege al limbajului mîinii. Și totuși, de ce există atîta varietate în gesturi?

Autorul lucrării „Dimensiunea ascunsă", antropologul Edward Hall, este primul care a studiat raportul dintre mișcare, spațiu și mediul înconjurător. Acesta a observat că americanului și englezului îi place să păstreze între el și interlocutor o distanță de un braț, distanță aproape insuficientă pentru un german, italian sau african. Altfel se pune problema cînd este vorba de o discuție între oameni de afaceri englezi și italieni. Pentru păstrarea distanței dintre ei, primul se îndepărtează, ceea ce suscită neîncredere din partea interlocutorului, care, jenat, avansează. Dacă americanii și francezii nu se mișcă, nu merg la fel, explicația este simplă: ei nu au aceeași noțiune despre „spațiu", declară antropologul Lawrence Wylie, de la Universitatea Harvard, într-o lucrare de la începutul anilor '70. Obișnuit să fie în largul său, americanul se balansează în mers, își mișcă umerii și brațele; francezul, folosind însă un spațiu mai restrîns, se mișcă mult mai puțin.

Educația și istoria națională contribuie la modelarea gesturilor. „Gesturile americanilor nu sînt încă fixate, acestea sînt mereu adaptate. Este caracteristic pentru un popor tînăr, în comparație cu poporul francez, mai vechi, și care are deja fixate gesturile proprii", afirmă Jacques Lecoq, autorul cărții „Teatrul gestului". Jacques Lecoq este și fondatorul unei școli internaționale de mimă, mișcare și teatru, unde antropologul Lawrence Wylie a observat, timp de un an, gesturile elevilor de diferite naționalități. Anumite gesturi ale mîinii exprimă, și astăzi, povești care au supraviețuit de-a lungul timpului. De exemplu, încrucișarea degetelor are la origine un obicei secret al creștinilor, explică Desmond Morris.

Dacă televiziunea contribuie din plin la universalizarea comportamentelor gesturilor, totuși se păstrează specificul național. Faimosul „V" – simbolul anglo-saxon al victoriei –, introdus de Winston Churchill în timpul celui de-al doilea război mondial, este unul din puținele gesturi răspîndite în lume în mai puțin de 40 de ani. Tot atît de revelator este gestul de victorie – ridicarea degetului mare și al arătătorului, folosit de Corazon Aquino la sărbătorirea învestiturii la președinția Filipinelor în februarie 1986. „Această mișcare discretă, tipic filipineză, a simbolizat atașamentul la valorile tradiționale și la independența națională, în comparație cu fostul președinte Marcos, care utiliza clasicul V", afirma Bernard Koechlin, directorul revistei „Gestul și imaginea".

Raluca Ionescu

Aproximativ același gest, dar cu semnificații total diferite: 1. „OK" – pentru un american; 2. „zero" – pentru francezi; 3. Bani – pentru un japonez; 4. „te voi omorî" – pentru un tunisian

Parcă mai ieri eram încă pe băncile şcolii, cînd cîte o oră plicticoasă părea fără sfîrşit. Amintirile din copilărie sînt pline de momente ce păreau interminabile. Acum, în schimb, orele se scurg cu repeziciune uimitoare, ba e dimineaţă, ba e după-amiază. Unde sînt ele? Cum au zburat ultimii ani de parcă ar fi fost o clipă?

Pe măsură ce se maturizează, omul percepe timpul în mod subiectiv: numitorul comun al experienţei personale îl reprezintă timpul ce se scurge uimior de repede. În acest sens, Marx avea să prevadă că întreaga economie va evolua spre „o economie a timpului". Astăzi, unul din exponenţii principali ai marii finanţe, Alfred Herrhausen, purtătorul de cuvînt al conducerii „Deutsche Bank", declară că epoca noastră „suferă de o maladie caracteristică, pe care aş numi-o acţionism şi agitaţie". Dacă la un pol se află economia de timp, la celălalt se situează goana continuă: nimeni nu îşi mai rezervă timp să mediteze în tihnă cînd ia o hotărîre.

Dietmar Kamper, profesor de sociologie în Berlinul occidental, făcînd consideraţii asupra societăţii capitaliste, vorbeşte de „timpul care moare", pe care îl socoteşte cea din urmă victimă într-un lanţ istoric devenit abstract: „De la omul-victimă la animalul-victimă, la planta-victimă, la banul-victimă, pînă la timpul-victimă". Christoph Wulf, profesor de pedagogie la Universitatea din Berlinul occidental, vede evoluţia societăţii occidentale sub dictatul „cronocraţiei".

Omul şi scurgerea vremii

Nici nu s-a instaurat bine „cultura nanosecundelor" (a miliarda parte dintr-o secundă), că au şi apărut „rebelii timpului": economistul Jeremy Rifkin (autorul volumului intitulat „Universul — un mecanism de ceasornic") a introdus în circulaţie această noţiune. După ce a luptat în SUA împotriva tehnologiei genelor, militează acum pentru o concepţie ecologică asupra timpului. Această situaţie pare paradoxală în civilizaţia tehnicistă: nimeni nu are timp, deşi niciodată omul nu a dispus de atîta timp, ca în prezent. Este adevărat că, altădată, numai puţini ajungeau la vîrsta senectuţii şi că majoritatea mureau tineri; astăzi, însă, maşinile efectuează cea mai mare parte a muncii omului. „Timpul înseamnă bani" este deviza sub care s-au accelerat toate procesele productive, concomitent cu reducerea timpului de lucru. Dacă, la mijlocul secolului trecut, bărbaţii, femeile şi chiar copiii lucrau 80 de ore săptămînal, la începutul secolului nostru s-a impus săptămîna de lucru de 48 de ore, care, ulterior, a fost şi ea redusă. Ar fi firesc ca omenirea să „înoate" în timp; realitatea este, însă, contrarie.

Timpul cîştigat în producţie este irosit pentru consum: creşterea economică în societatea de consum aduce după sine lipsa din ce în ce mai acută de timp — aceasta este concluzia la care a ajuns economistul suedez Staffan Linder.

Oamenii sînt stăpîniţi de viteză: de pildă, locuitorii marilor oraşe merg de două ori mai repede, decît cei dintr-un sat; diferenţa de ritm este valabilă şi pentru viteza de a replica şi de a vorbi.

Lipsă de timp... Evoluţia civilizaţiei moderne pare că i se împotriveşte: oamenii nu s-au putut deplasa niciodată atît de repede, ca în prezent. În ultimii 50 de ani, viteza traficului aerian a crescut de 20 de ori. Un reporter inspirat scria: în timp ce aştern pe hîrtie această frază, parcurg cel puţin 15 kilometri în aer la bordul supersonicului Concorde. Deci nu este indicat să mai folosesc tradiţionalele fraze cu perioade lungi şi metafore, ci fraze scurte, de circa cinci kilometri lungime". Locul calului, ca viteză supremă, a fost luat de

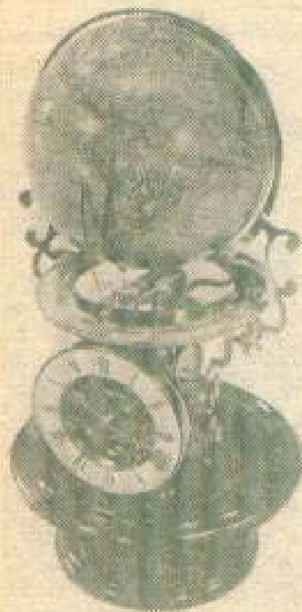
Harold Lloyd în filmul „Zgîrie-nori" (1933)

deplasarea cu mijloacele mecanice de locomoţie. Roţile în mişcare depăşesc spaţiile geografice, treptele rulante şi lifturile fac parte din aceeaşi categorie, accelerînd zilnic deplasarea pe verticală. Informaţiile sînt transmise aproape cu viteza luminii; tot ceea ce se întîmplă în lume intră din ce în ce mai repede, prin intermediul imaginii, în camera fiecăruia. La fiecare a 25-a parte dintr-o secundă, 300 000 de biţi creează o nouă imagine televizată: un procedeu tehnic rapid, ce ilustrează perfect excesul de viteză. Sînt pe cale de a fi puse la punct şi sisteme tehnice ce elimină pauzele din vorbirea umană pentru a transmite mai rapid ştirile vorbite.

Noile mijloace de informare în masă transmit tot mai multe informaţii, iar lumea, la rîndul ei, produce din ce în ce mai multă ştiinţă: comunicarea tot mai rapidă dintre cercetare şi economie se materializează dintr-un număr sporit de inovaţii. De la descoperirea fotografiei pînă la răspîndirea ei în masă, a fost necesară o perioadă de o sută de ani; de la descoperirea şi pînă la darea în funcţiune a primului reactor nuclear — doar zece ani; iar de la descoperirea testului SIDA

pînă la folosirea lui pe scară mondială — numai nouă luni. Calculatoarele sînt din ce în ce mai rapide: prelucrarea informației se face la viteză de o nanosecundă (a miliarda parte dintr-o secundă), în timp ce omul are nevoie de 500 de milioane de nanosecunde pentru a pocni din deget.

Profesorul parizian Paul Virilio se consideră întemeietorul unei științe noi, în care se interferează istoria tehnicii, strategia războiului, urbanistica, estetica, fizica și metafizica: „dromologia", respectiv scurgerea timpului, cursa contra-cronometru; din grecescul „dromos" = a fugi, competiție. Virilio vede dispărînd realitatea cotidiană în ritmul impus diverselor domenii; conform tezei sale, noi nu am mai percepe senzorial realitatea, ci am vedea totul ca dintr-un film: viteza de rulare a imaginii filmate, deci de 24 de imagini pe secundă, este și viteza de percepere a realității, iar omul înregistrează scurgerea timpului prin intermediul ceasului.

Ceas universal (din 1840)

„Fără îndoială, una din cele mai geniale idei a omului a fost aceea de a măsura esența elementului trecător, a ceea ce nu poate fi văzut și sesizat concret — timpul", scria Thomas Mann în „Muntele vrăjit". Cele mai vechi urme ale acestei genialități se găsesc în hieroglifele de acum 2 800 de ani înaintea erei noastre. Vechii egipteni măsurau trecerea timpului cu ajutorul apei; Grecia clasică se orienta după ceasul solar. Pînă în evul mediu timpuriu, timpul în sine era ceva vag. Conștiința timpului era caracterizată prin modificarea ciclică a cerului și pămîntului. Mecanismul de ceasornic cu rotițe a fost descoperit probabil în Italia, în secolul al XIII-lea.

Lupta între epoca veche și cea nouă a devenit, timp de secole, lupta pentru exactitate în locul imprecizieí, care a orientat omul spre mecanică și nu spre natură, ca mai înainte. Începînd cu ceasul din turnul bisericii și pînă la ceasul de la mînă, omul a putut dispune de un instrument stabil pentru măsurarea timpului. Nu mașina cu aburi, ci ceasul a devenit „mașinăria-cheie" a epocii industriale moderne, constată filozoful american Lewis Mumford. Ceasul cu rotițe ilustrează perfecțiunea spre care a tins omul și mașina; el simbolizează mai mult ca orice evoluția societății asemeni unei mașinării, cu scopul de a progresa continuu, precum mișcarea acelor ceasornicului. În 1884 a luat naștere conceptul orei internaționale sau a timpului universal; în vreme ce se depuneau eforturi pentru impunerea ei, scriitorul Herbert George Wells a imaginat un călător prin veacuri, care se putea mișca cu ajutorul „mașinii timpului" înainte și înapoi. Pînă la urmă, s-a constatat că este nevoie de o mare precizie și, prin urmare, în 1911, lumea a fost împărțită riguros, conform orei internaționale, pornind de la meridianul Greenwich, iar secunda a devenit a 86 400-a parte dintr-o zi.

Salvador Dali: „Persistența memoriei" (1931; Muzeul de artă modernă din New York). Descoperirea socială a ritmului lent

Omenirea s-a eliberat de perioada unei rotații a Pămîntului, nu întotdeauna identică, procedînd la o schimbare fundamentală: din Cosmos, ora arhaică a tuturor timpurilor, spre lumea invizibilă a particulelor. Din 1967, oscilațiile extrem de stabile în interiorul electronului atomului de cesiu reprezintă unitatea de măsură a timpului, indicată de cele trei ceasuri atomice de mare precizie din lume și transmisă mai departe. Între altele, o putem auzi mereu la telefon cînd ni se spune „La semnalul următor va fi ora..."

Isaac Newton descoperea, acum 302 ani, că timpul absolut, matematic și real, se scurge de la sine, fără vreo legătură cu un obiect exterior. În secolul nostru, fizicianul Albert Einstein a dezvălui relația spațiu-timp ca un „mod al nostru de gîndire": timpul nu trece la fel de repede în fiecare punct al Universului, el se scurge, chiar și în același loc, cu viteze diferite în raport cu cel ce îl percepe.

Am rămas newtonieni

În conștiința noastră nu s-a produs o revoluție în perceperea timpului: am rămas newtonieni. În timp ce fizicienii investighează cu asiduitate esența timpului, umaniștii au mers un pas mai departe în a explica modul de percepere a timpului de către om. Copilul nu are sentimentul timpului; el are nevoie de șase-opt ani pînă a putea deosebi între trecut și prezent sau viitor; de abia după 12 ani conștiința timpului devine precisă. Jean Piaget, profesor elvețian de psihologie experimentală, a conchis în urma experiențelor efectuate: „A înțelege timpul înseamnă a depăși spațiul prin mobilitate spirituală".

O serie de cercetări complicate au încercat să definească modul în care creierul percepe timpul și au elaborat un punct de vedere concludent. Fluxul evenimentelor transmite creierului un număr incomensurabil de informații despre modificările petrecute în lumea reală, ce trebuie clasificate după o schemă simplă: concomitente sau neconcomitente. Între semnale trebuie să fie un interval de cel puțin 3/1 000 secundă, pentru ca omul să le recepteze ca neconcomitente, deși la o asemenea viteză nu poate identifica succesiu-

nea lor, ci numai zgomotul în sine. Omul reacționează de șapte ori mai lent la intervalurile vizuale: ele sînt percepute ca neconcomitente numai la un interval de minimum 20/1 000 de secundă. Sîntem mai mult un animal auditiv, decît unul vizual.

Creierul trebuie să dispună de o logică a timpului pentru a compara și deosebi informațiile primite pe cale vizuală și auditivă: preocuparea actuală este de a descoperi modul de funcționare a acestei logici. Profesorul de psihologie medicală din München, Ernst Pöppel, arată că intervalul pentru ca două evenimente să fie percepute ca neconcomitente și în succesiunea lor reală este aproape același pentru diverse simțuri = 30/1 000 de secundă. De aici, el conchide că creierul trebuie să dispună de un mecanism cu ajutorul căruia compară evenimentele: o „mașină a timpului", ce lucrează cu viteza de bază de 30/1 000 de secundă. Această perioadă pare să fie intervalul minim necesar omului, timpul real, „newtonian" al creierului, care este dobîndit prin experiență.

Descoperirile geniale ale gîndirii omenești fac ca trecutul să fie ceva ce nu este acum, iar viitorul — principiul trecerii la următorul acum. Pentru această construcție este necesară, pe lîngă „mașina timpului", o „bancă de date" a memoriei. Faptul că ea a putut lua naștere, arată Pöppel, are sens numai într-o lume ce se situează între determinare și nedeterminare. Dacă nu ar avea loc veșnica revenire la ceva similar, nu ar mai fi nevoie de memorie. Pentru a putea aprecia mai bine experiențe trecute, creierul este capabil să facă salturi în trecut, contrar scurgerii timpului. Experiența reamintită nu este similară cu derularea înapoi a unui film, în care, de pildă, berea curge din gura celui ce o bea înapoi în pahar; ea urmează mereu săgeata timpului fizic. Acest sistem dublu care, pe de o parte, este fidel legilor fizicii, iar, pe de altă parte, contracarează, prin salturi în timp, trecutul trăit și viitorul, reprezintă — după Pöppel — condiția de bază pentru un anumit grad de liberă decizie.

Memoria este și cea care dă un flux continuu, chiar dacă nu uniform momentelor, acum, clasificate în cuante. Perceperea duratei — așa relevă experiențele — reiese din prelucrarea informațiilor în cadrul unor intervale precise de timp. Dacă omul dispune de un *input* redus, atunci multe îl depășesc în goană, minutele par a fi secunde. Dar cultura ceasului a întipărit în memorie continuitatea timpului „adevărat" și confirmă ceea ce știe omul din oscilația monotonă a mașinii sale a timpului. Simțim mereu „contracția timpului", după cum a denumit-o Piaget — pe baza proporției inverse între timp și viteză; în mod straniu, momentele intensive se extind în memorie. Acest „paradox subiectiv al timpului" — după cum a fost numit el științific — se explică prin aceea că creierul poate reține multe detalii în reconstruirea unei perioade de timp: atunci, ea devine îndelungată. Invers: fazele, în care nu s-au petrecut multe lucruri, rămîn scurte în memorie.

Durata subiectivă a timpului nu depinde numai de mulțimea informațiilor și a vitezei cu care au fost percepute, ci și de importanța lor pentru individ. Tot ce este nou accelerează timpul în momentul respectiv al întîmplării și este întipărit în memorie o perioadă îndelungată. Din copilărie rămîn multe în amintire, deoarece aproape totul are valoare de nou; pe măsura trecerii anilor, intervine un anumit automatism: multe le cunoaștem. Perceperea timpului este memorată, mai degrabă, prin „plăcut" sau „neplăcut", decît prin „nou". Pöppel arată că memoria este „molipsită" de sentimente. Orice *input* primește în creier și o încărcătură emoțională. În cazul în care ea este mică, are mai puțină importanță dacă este mai mult negativă sau mai mult pozitivă; astfel, informațiile respective sînt memorate ca puțin importante: omul este plictisit, nimic nu îl mai mișcă, timpul pentru el a devenit un fluviu ce curge monoton. O mare bucurie sau o mare durere provoacă, în schimb, momente atemporale: ele durează la nesfîrșit și trec ca un fior plăcut sau înfiorător, dar sînt trăite intensiv. Vasile Conta nota: cele mai frumoase zile din viața noastră sînt acelea pe care le înmormîntăm în cripta amintirilor.

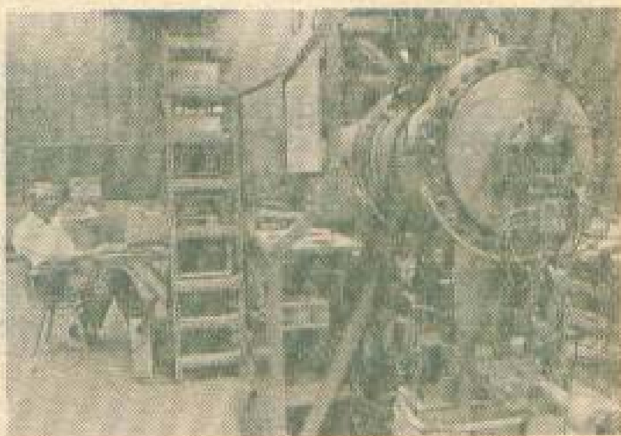
Din cercetarea timpului subiectiv se poate conchide: maladia socială a timpului frenetic este, într-o anumită măsură, o deficiență emoțională. Civilizația modernă produce un flux gigantic de semnale, dar ele nu ating sfera afectivă. Fie că aparatele prezintă imagini în mișcare, fie că peisajele se schimbă o dată cu viteza deplasării, este aproape același lucru. Mobilitatea modernă creează timpul frenetic pînă la o anumită dezorientare spațială — de pildă, dacă te trezești deseori într-o cameră de hotel nu mai știi unde ești. Timpul frenetic este și efectul maniei colective pentru nou, care, în fond, este din ce în ce mai puțin inedit.

În ultima perioadă, însă, se conturează un curent favorabil limitării ritmului trepidant, mai ales după ce s-a observat că viteza își cere tot mai multe victime, indiferent de domeniul în care acționează, începînd cu circulația pînă la procedeele tehnice cele mai sofisticate: ritm susținut, dar nu trepidant.

Omul trebuie înțeles ca un sistem oscilant, comparabil cu un ceasornic uriaș. Sînt cunoscute numeroase procese fiziologice care au ritmul zi/noapte: deci, în

Satelit, Pămînt. Spectacolul lumii pătrunde tot mai rapid în locuințe

Ceasul atomic al Institutului de Fizică din Braunschweig

fiecare oră sîntem într-o asemenea măsură altfel, încît s-a creat chiar şi o cronofarmacologie pentru determinarea momentului cel mai prielnic de luare a unui medicament. Deşi este format în conformitate cu macro-ceasul Universului, ciclul micro-ceasului uman nu este foarte exact. Pentru a sincroniza sutele de ritmuri, individul are nevoie de un impuls din exterior. Ceasurile biologice „bat" de la sine potrivit celor moştenite, dar ele trebuie mereu „potrivite" la ora exactă. Semnalele soarelui sînt considerate ca bătăi primordiale ale ceasului biologic: el bate prin intermediul hormonului denumit melatonină, a cărui prezenţă este diferită primăvara faţă de iarnă. Cine îşi schimbă bioritmul are, la început, dificultăţi de acomodare. Deci, omul este un animal atavic şi, totuşi, un *zoon politicon*. De aceea, semnalele sociale pot înlocui, într-o anumită măsură, semnalele solare.

În prezent, cercetarea ştiinţifică în domeniul ştiinţelor naturii şi-a schimbat concepţia newtoniană; după cum precizează omul belgian de ştiinţă, laureat al Premiului Nobel, I. Prigogine, lumea „deţine o multitudine nesfîrşită de timpuri interne": generalul şi individualul, universalul şi particularul au un ceas propriu, cu un mers specific. Diversele forme ale conştiinţei timpului rivalizează între ele; avem nevoie de toate şi trebuie să folosim interacţiunea lor ca un potenţial important pentru noi înşine.

Teoria relativităţii a demonstrat că timpul nu poate căpăta decît definiţii locale, fiindcă depinde de starea de mişcare şi de poziţia ceasului în raport cu observatorul. Iată de ce ne vedem obligaţi să considerăm timpul o mărime strîns legată de mişcare şi spaţiu, încît există atîţia timpi diferiţi, cîte mişcări şi locuri. Generalizînd, timpul aflat într-o unitate indisolubilă cu spaţiul nu este o durată pură, indiferentă, ci e dependent de natura sistemelor materiale şi de complexitatea lor structurală. Spaţiul şi timpul există ca posibilităţi ale materiei, ele sînt infinite, pentru că posibilita-

---

Stephen W. Hawking

SĂGEATA TIMPULUI

Stephen Hawking

Privirea noastră despre natura timpului s-a modificat de-a lungul anilor. La începutul acestui secol, oamenii mai credeau într-un timp absolut. Adică fiecare eveniment poate fi etichetat cu un număr numit „timp" într-un sens unic şi toate ceasurile bune din lume vor arăta acelaşi interval de timp între două evenimente. Oricum, descoperirea faptului că viteza luminii este înregistrată la fel de fiecare observator, indiferent de viteza cu care se mişcă el, a condus la teoria relativităţii — şi, în cadrul ei, trebuie să abandonăm ideea că există un timp absolut unic. Dimpotrivă, fiecare observator va avea propria lui măsură a timpului în funcţie de ceasul pe care îl are: ceasurile purtate de diverşi observatori nu vor mai arăta acelaşi timp, ele nu vor mai coincide. În acest fel, timpul devine un concept mai personal, relativ faţă de observatorul care îl măsoară.

Cînd cineva încearcă să unifice gravitaţia cu mecanica cuantică, trebuie să introducă ideea de timp „imaginar". Timpul imaginar este neafectat de direcţiile în spaţiu. Dacă cineva poate merge spre nord, atunci se poate întoarce şi porni spre sud; la fel, dacă cineva poate merge înainte în timpul imaginar, ar trebui să poată să se întoarcă şi merge înapoi. Acest lucru înseamnă că nu poate exista nici o diferenţă importantă între direcţiile înainte şi înapoi în timpul imaginar. Pe de altă parte însă, cînd privim timpul „real", există o mare diferenţă între direcţiile înainte şi înapoi, aşa cum ştim cu toţii. Dar de unde vine această diferenţă între trecut şi viitor? De ce ne putem aminti trecutul, dar niciodată viitorul?

Legile ştiinţei nu disting nici o diferenţă între trecut şi viitor. Mai precis, aşa cum am explicat, legile ştiinţei sînt neschimbate în cadrul combinaţiei de operaţii (sau simetrii) cunoscute ca **C**, **P** şi **T** (**C** înseamnă schimbarea particulelor în antiparticule. **P** înseamnă imaginea în oglindă, în care stînga şi dreapta sînt interschimbabile. Iar **T** înseamnă inversarea direcţiei de mişcare a tuturor

*Un capitol din lucrarea sa „O scurtă istorie a timpului"

tea existenței materiei este infinită.

Pe plan general-uman, deci istoric, scurgerea timpului a scos în evidență un timp istoric latent și unul accelerat. *Timpul istoric latent* este timpul uman-social al vieții colective în care predomină inerția, vechiul; el este caracterizat prin totul e normal și în perfectă ordine. *Timpul istoric accelerat* este timpul uman-social în care se părăsesc tiparele obișnuite de viață socială, se accelerează inițiativele, se cultivă și se realizează noul concretizat în salturi calitative.

La nivel macrosocial, a stăpîni „mașina timpului" înseamnă a avea o existență socială, cu scopul de a conferi sensuri noi existenței umane temporale. Lupta cu timpul se duce pe plan social și pe plan individual. Călătoriile în timp au constituit de-a pururi o tentație irezistibilă. Explozia informațională actuală nu mijlocește numai accelerarea ritmului inovațiilor, după cum s-a menționat deja, ci poate, dacă nu este direcționată corect, să determine standardizarea, mecanizarea și uniformizarea vieții. Informațiile — al căror flux crește din punct de vedere numeric, valoric și al vitezei — pot fi folosite ca arme în lupta cu timpul, adică în strădania de a transforma mai rapid viitorul posibil într-un prezent real. Aceasta implică selectarea informațiilor, cu care sîntem bombardați zilnic, în funcție de criterii de calitate și transformarea lor în cunoștințe. Cursa contra-cronometru, timpul frenetic, ritmul trepidant fac ca lumea să devină mai mică după cucerirea Lunii, explorarea celorlalte planete ale sistemului nostru solar; toate acestea sînt expresia timpului informațional pe care îl trăim. Monotonia, plictisul sînt bolile societății stagnante, pentru care nu există viitor și, ca atare, nici prezentul nu mai este un cîmp al autorealizării umane.

Magda Cadia
(Traducere și adaptare după „DER SPIEGEL")

---

particulelor: de fapt, rularea mișcării invers.) Legile științei care guvernează comportamentul materiei în toate situațiile normale rămîn neschimbate în cazul combinației celor două operații C și P. Cu alte cuvinte, viața va fi aceeași pentru locuitorii altei planete care ar fi imaginea în oglindă a noastră și ar fi alcătuiți din antimaterie în loc de materie. Dacă legile științei rămîn neschimbate în cazul combinației operațiilor C și P, ca și în cazul combinației C, P și T, ele trebuie să rămînă neschimbate, și în cazul operației T singure. Am văzut, este o mare diferență între direcțiile înainte și înapoi ale timpului real în viața obișnuită. Să ne imaginăm o ceașcă de cafea care cade de pe masă și se sparge în bucăți pe podea. Dacă filmăm acest eveniment, oricine poate spune cînd filmul este dat înainte și cînd este dat înapoi. Dacă dăm filmul înapoi vom vedea cum cioburile de pe podea se string laolaltă formînd o ceașcă de cafea care se ridică pentru a se așeza pe masă. Veți putea fără nici un efort să recunoașteți că filmul a fost dat înapoi, pentru că acest fel de comportament nu este niciodată observat în viața obișnuită. Dacă s-ar întîmpla așa ceva, meșterii sticlari s-ar lăsa de meserie. Explicația care se dă de obicei la întrebarea de ce nu vedem cioburile strîngîndu-se de pe podea, alcătuind o ceașcă de cafea care se ridică pe masă, este că acest lucru este interzis de a doua lege a termodinamicii. Aceasta spune că, într-un sistem închis, dezordinea, sau entropia, crește întotdeauna cu timpul. Cu alte cuvinte, este o formă a legii lui Murphy: lucrurile au tendința întotdeaua să meargă prost! O ceașcă intactă pe masă este o stare de înaltă ordine, dar o ceașcă spartă pe podea este o stare de dezordine. Noi putem parcurge drumul de la ceașca de pe masă din trecut spre ceașca spartă din viitor, dar niciodată drumul invers.

Creșterea dezordinii sau entropiei cu timpul este un exemplu a ceea ce se numește o săgeată a timpului, ceva care distinge trecutul de viitor, dînd timpului o direcție. Există cel puțin trei săgeți diferite ale timpului. Prima este săgeata termodinamică a timpului, direcția timpului în care dezordinea sau entropia crește. Apoi, există o săgeată psihologică a timpului. Aceasta este direcția în care noi simțim că trece timpul, direcția în care noi ne amintim trecutul dar niciodată viitorul. În fine, mai există și o săgeată cosmologică a timpului. Aceasta este direcția timpului în care Universul se dilată în loc să se contracte. În acest capitol voi argumenta de ce condiția unui univers fără margini împreună cu principiul entropiei slabe pot explica faptul că toate cele trei săgeți sînt îndreptate în aceeași direcție — și, mai mult, de ce o săgeată bine definită a timpului trebuie să existe. Voi mai argumenta că săgeata psihologică este determinată de săgeata termodinamică și că aceste două săgeți e necesar să arate întotdeauna spre aceeași direcție. Dacă este acceptată ideea Universului fără margini, vom vedea că este nevoie de definirea unei săgeți termodinamice și cosmologice a timpului, dar că ele nu arată spre aceeași direcție în cazul întregii istorii a Universului. Oricum, voi argumenta că numai cînd ele arată în aceeași direcție există condiții potrivite pentru dezvoltarea unor ființe inteligente care pot pune această întrebare: De ce dezordinea crește în aceeași direcție cu timpul, identică cu aceea în care Universul se dilată?

Voi aborda, mai întîi, săgeata termodinamică a timpului. Legea a doua a termodinamicii pornește de la faptul că întotdeauna există mai multe stări de dezordine decît stări de ordine. Să considerăm, de exemplu, piesele unui mozaic, joc binecunoscut. Există unul și numai un singur aranjament în care piesele alcătuiesc o imagine completă. Pe de altă parte, există un foarte mare număr de aranjamente în care piesele sînt în dezordine și nu alcătuiesc o imagine. Să presupunem că un sistem pornește de la o stare de ordine. Cu trecerea timpului, acest sistem va evolua în concordanță cu legile științei, și starea lui se va schimba. După un timp oarecare este foarte probabil că sistemul se va afla într-o stare de dezordine mai curînd decît într-una de ordine, pentru că, am văzut, există mai multe stări de dezordine. De aceea, spunem că dezordinea crește în funcție de timp, dacă sistemul se supune condiției inițiale de înaltă ordine.

Să presupunem că piesele jocului nostru de mozaic se află într-un aranjament ordonat în care formează o imagine. Dacă scuturăm tabla pe care stau piesele, acestea vor căpăta alt aranjament. Acesta va fi, probabil, un aranjament dezordonat în care piesele nu vor mai forma o imagine normală, pur și simplu pentru că există mai multe aranjamente dezordonate. Cîteva grupuri de piese mai pot forma încă părți ale imaginii, dar cu cît vom scutura mai mult tabla, cu atît se vor strica

și acele grupuri de piese, și totul va fi amestecat, fără să mai poată forma nici o imagine. Astfel, dezordinea pieselor va crește, probabil, odată cu timpul, dacă piesele se supun condiției inițiale de a pleca dintr-o stare de înaltă ordine.

Să presupunem că s-a decis ca Universul să se sfîrșească într-o stare de înaltă ordine, dar că nu contează starea în care el a luat ființă. La început, probabil că Universul era într-o stare de dezordine. În această situație, ar însemna că dezordinea descrește cu timpul. Iar noi am putea vedea cum ceașca se formează din cioburi și se ridică întreagă pe masă. Oricum, orice ființă umană care ar vedea această imagine ar trăi într-un univers în care dezordinea descrește odată cu timpul. Voi spune că aceste ființe au o săgeată psihologică a timpului care privește înapoi. Adică ei își vor aminti evenimente din viitor, dar nu-și vor putea aminti evenimentele din trecutul lor. Cînd ceașca s-a spart, ei își vor aminti că aceasta era pe masă, iar cînd ceașca va fi pe masă ei nu-și vor mai aminti că ea a fost spartă pe podea. Este destul de dificil de vorbit despre memoria umană, pentru că nu știm, în detaliu, cum funcționează creierul. Știm, oricum, totul despre modul în care lucrează memoria unui computer. De aceea, voi discuta despre săgeata psihologică a timpului la computere. Cred că e rezonabil să susținem că săgeata computerelor este identică cu cea a omului. Dacă nu ar fi așa, cineva ar putea da o lovitură la bursă folosind un computer care să-și amintească prețurile de mîine ale acțiunilor!

Memoria unui computer este, în fond, un instrument care conține elemente ce pot exista în ambele stări. Un exemplu la îndemînă este abacul. În forma lui cea mai simplă, abacul este format din fire; pe fiecare fir se află o bilă care poate fi așezată în una din două poziții. Înainte ca o dată să fie înregistrată în memoria unui computer, memoria acestuia este într-o stare dezordonată, cu probabilități egale pentru cele două stări posibile. (Bilele abacului sînt poziționate aleator pe firele lui). După ce memoria interacționează cu sistemul care urmează a fi amintit, aceasta se va afla într-o stare sau în alta, în concordanță cu starea sistemului. (Fiecare bilă a abacului va fi la stînga sau la dreapta pe firul abacului). Astfel, memoria a trecut dintr-o stare dezordonată într-o stare ordonată. Dar pentru a fi siguri că memoria este într-o stare corespunzătoare, este necesar să folosim o anumită cantitate de energie (pentru a muta bila pe firul abacului sau pentru a alimenta computerul, de exemplu). Această energie este disipată sub formă de căldură, care face să crească cantitatea de dezordine în Univers. Cineva poate demonstra că această creștere în dezordine este întotdeauna mai mare decît creșterea în ordinea memoriei însăși. Astfel, căldura eliberată de ventilatoarele de răcire a computerului semnifică faptul că, atunci cînd un computer înregistrează o dată în memorie, cantitatea totală de dezordine în Univers crește. Direcția timpului în care un computer își amintește trecutul este aceeași cu cea în care dezordinea crește.

Sensul nostru subiectiv al direcției timpului — săgeata psihologică a timpului — este, astfel, determinat în creierul nostru de săgeata termodinamică a timpului. Deci, ca și un computer, trebuie să ne amintim lucrurile în ordinea în care entropia crește. Această situație face din legea a doua a termodinamicii un lucru aproape neînsemnat. Dezordinea crește cu timpul, deoarece noi măsurăm timpul în direcția în care dezordinea crește. Nu poate exista un pariu mai sigur ca acesta!

Dar de ce trebuie să existe săgeata termodinamică? Sau, cu alte cuvinte, de ce trebuie să fie Universul într-o stare de înaltă ordine la unul din capetele timpului, la acel capăt pe care noi îl numim trecut? De ce să nu fie Universul într-o stare de dezordine în toate timpurile? În fond, aceasta situație pare mult mai probabilă. Și de ce este direcția timpului în care dezordinea crește aceeași cu cea în care Universul se dilată?

În teoria clasică a relativității generalizate, nimeni nu poate prevedea cum a început Universul, pentru că toate legile științei cunoscute s-au spulberat în singularitatea „big-bangului". Universul ar fi putut porni dintr-o stare de ordine. Acest lucru ar fi condus la existența săgeților termodinamice și cosmologice bine definite, așa cum le observăm. Dar Universul putea, la fel de bine, să irumpă dintr-o stare de dezordine. În acest caz, Universul ar fi deja într-o completă stare de dezordine, astfel încît dezordinea n-ar mai crește cu timpul. Ea ar rămîne constantă, situație în care n-ar mai exista o săgeată termodinamică bine definită sau ar descrește, caz în care săgeata termodinamică a timpului ar fi îndreptată în direcția opusă săgeții cosmologice a timpului. Nici una din aceste ultime două posibilități nu se pun de acord cu ceea ce noi observăm. Oricum, așa cum am văzut, relativitatea generală clasică își prezice propria desființare. Cînd curbura spațiu-timp devine foarte largă, efectele gravitaționale cuantice importante și teoria clasică vor înceta să mai fie o bună descriere a Universului. Va trebui folosită teoria cuantică a gravitației ca să înțelegem cum a început Universul.

În teoria cuantică a gravitației, pentru a specifica starea Universului, ar trebui să spunem cum s-au comportat posibilele istorii ale Universului la marginea spațiu-timp în trecut. Am putea evita această dificultate a descrierii lucrurilor pe care nu le știm și nu le putem ști, numai dacă acele istorii satisfac condiția de fără margini: ele sînt finite în întindere, dar nu au margini și singularități. În acest caz, începutul timpului ar fi un punct spațiu-timp regulat și neted, iar Universul și-ar fi început expansiunea într-o stare de ordine. Nu putea fi complet uniform, pentru că aceasta ar viola principiul incertitudinii, al teoriei cuantice. Trebuie să fi fost mici fluctuații în densitatea și viteza particulelor. Condiția care implică lipsa marginilor presupune, oricum, că aceste fluctuații erau cît se poate de mici, consecvente cu principiul incertitudinii.

Universul ar fi început cu o perioadă de expansiune exponențială sau „inflaționistă" în care el ar fi crescut în mărime cu un factor foarte ridicat. În timpul acestei expansiuni, fluctuațiile de densitate ar fi rămas mici la început, dar mai tîrziu ar fi început să crească. Regiunile în care densitatea era mai mare decît media ar fi avut o expansiune mult încetinită, datorită atracției gravitaționale a extramasei. Eventual, aceste regiuni ar fi încetat să se mai extindă și au colapsat pentru a forma galaxii, stele și ființe umane ca noi. Universul a pornit, deci, într-o stare de ordine netedă și a devenit aglomerat și dezordonat cu trecerea timpului. Aceasta explică existența săgeții termodinamice a timpului.

Dar ce s-ar întîmpla în cazul în care Universul și-ar opri expansiunea și ar începe să se contracte? S-ar inversa săgeata termodinamică a tim-

pului și dezordinea ar începe să descrească odată cu timpul? Această situație ar conduce spre o mulțime de posibilități științifico-fantastice pentru oamenii care ar supraviețui momentului de încetare a expansiunii și începere a fazei de contracție. Vor vedea acei oameni cești care se formează din cioburi și care sar intacte pe masă? Vor fi ei în stare să-și amintească prețurile de mîine ale acțiunilor pentru a face avere la bursă? Pare cam academic să ne facem griji în privința a ceea ce se va întîmpla în clipa în care Universul va începe să se contracte, fiindcă acest lucru nu se poate întîmpla mai devreme de 10 miliarde de ani. Dar există un fel mai rapid de a afla ce se va întîmpla atunci: să sărim într-o gaură neagră. Colapsarea unei stele pentru a forma o gaură neagră seamănă foarte mult cu fazele finale ale colapsării întregului Univers. Astfel, dacă dezordinea va descrește în faza de contractare a Universului, ne putem aștepta ca ea să descrească și în interiorul unei găuri negre. Probabil că, dacă un astronaut va cădea într-o gaură neagră, el va fi în stare să facă avere la ruletă, amintindu-și unde a căzut bila înainte de a-și plasa banii pe un număr. (Din păcate, înainte de a apuca să plaseze banii undeva, el va fi demult transformat în spaghetti. Și nici nu va fi în stare să ne spună nimic despre inversarea săgeții termodinamice sau să-și plaseze banii la vreo bancă, deoarece va fi prins, ca într-o capcană, de marginile găurii negre.)

La început, am crezut că dezordinea va descrește atunci cînd Universul va recolapsa. Asta din cauză că credeam că Universul trebuie să se întoarcă la starea de ordine, o dată ce devine mic din nou. Asta ar fi însemnat că faza de contractare ar fi fost ca inversarea timpului în faza de expansiune. Oamenii din faza de contractare ar fi trăit viața invers: ei ar fi murit înainte de a se fi născut și ar fi întinerit în vreme ce Universul se contracta.

Ideea este atrăgătoare fiindcă presupune o frumoasă simetrie între faza de expansiune și cea de contractare.

George Cușnarencu
(traducere și adaptare)

Geniu sau falsă glorie?

Cartea britanicului Stephen Hawking „O scurtă istorie a timpului" se bucură de mare succes în Franța, după Marea Britanie și Statele Unite. Unii oameni de știință nu ezită să-l compare pe autorul „singularităților inițiale" cu Einstein. Alții, totuși, consideră că succesul său este, înainte de toate, un fenomen artificial, provocat indirect. Thibault Damour și Jean Claude Pecker își exprimă opinia – foarte diferită – despre această lucrare.

„Intenții strălucite cărora viitorul le va face dreptate"

Un interviu cu Thibault Damour*

Le Nouvel Observateur — Sînteți, pare-se, un admirator fanatic al cărții lui Stephen Hawking...

Thibault Damour — Această carte are o mare calitate: își ia cititorii în serios. Fără nici o concesie, permite fiecăruia să participe din plin la evoluția celor mai recente idei din acest domeniu. De aici și lectura ei cam dificilă. În jurul lui Hawking se petrece un fenomen mediatic (în mediile de informare în masă), dar oamenii care i-au cumpărat cartea din acest motiv sau din snobism vor avea o surpriză dureroasă. Căci Hawking este riguros: justifică, explică totul, nu lasă nimic descoperit. În consecință, e greu de citit.

N.O. — E un geniu?

T.D. — Noțiunea de „geniu" nu este o noțiune științifică. Să admitem că „geniu" este acela care determină revoluții decisive chiar în bazele științei. În știință, de exemplu, se pot cita Heisenberg, Newton sau Einstein. În acest sens, Hawking poate că nu este un geniu. Cu toate acestea, Stephen Hawking a adus multe contribuții personale foarte importante pentru mersul înainte al ideilor.

N.O. — Contribuții accesibile profanilor?

T.D. — Hawking s-a afirmat prin teoria matematică a zonelor în care **timpul nu mai există**. Nu e ușor de explicat. Să spunem, totuși, că descoperirea sa celebră este aceea — absolut teoretică — a radiațiilor „găurilor negre". Înainte de el, se credea că „găurile negre" — aceasta chiar era definiția lor — erau incapabile să lase să scape vreo radiație.

N.O. — Deci, datorită lui Hawking, „găurile negre" emit, în sfîrșit, radiații. Dar aceste radiații pot oare fi măsurate sau cel puțin constatate? Ar fi de mirare, în măsura în care nu s-a adus încă niciodată dovada existenței vreunei „găuri negre"...

T.D. — Presupusa radiație a „găurilor negre" se numește, de acum, „radiația lui Hawking". Desigur, aceasta nu există decît pe hîrtie. Nu a fost încă observată, cu atît mai puțin măsurată. Existența sa este, totuși, clar atestată pe plan teoretic. Dar radiația lui Hawking este asociată cu micile „găuri negre". Faptul că nu reușim să le detectăm ne oferă o informație suplimentară: este dovada că „big bang"-ul nu a creat — cel puțin nu în cantitate semnificativă — mici „găuri negre". Acest lucru ne permite să ne rafinăm ipotezele privind faimosul „big bang". Această descoperire teoretică a radiațiilor „găurilor negre" a suscitat, mai ales, opinii importante, sugerînd o sinteză între mai multe domenii ale fizicii.

N.O. — Să îndrăznim, totuși, să spunem lucrurilor pe nume: satisfacția intelectuală a acestei „sinteze teoretice" va scăpa celor mai mulți.

T.D. — E o carte relativ greu de citit pentru marele public. Este, deci, o satisfacție pentru care tre-

* Profesor la Institut des Hautes Etudes scientifiques (Institutul de Înalte Studii Științifice), director de cercetări la CNRS.

buie să te străduieşti. Dar merită: autorul îşi expune foarte bine marea idee, marele vis privind unificarea forţelor gravitaţiei şi cele ale fizicii cuantice, şi indică unele consecinţe remarcabile pe care le-ar putea implica această unificare.

„Curiozitate morbidă sau curiozitate ştiinţifică?"

Un interviu cu Jean-Claude Pecker*

Le Nouvel Observateur — Aţi scris prefaţa la cartea „O scurtă istorie a timpului" şi, după ce a citit-o, Stephen Hawking a refuzat-o. De ce?

Jean-Claude Pecker — Menţionam, în această prefaţă, faptul că Hawking recunoaşte, în sfirşit, că s-a înşelat. Modelul matematic al Universului, denumit „teoria singularităţii iniţiale", la care adera, este insuficient. Odinioară, Hawking demonstrase, împreună cu matematicianul Penrose, de la Princeton, că „într-un Univers care satisface ecuaţiile relativităţii generalizate trebuie să existe «puncte singulare», adică momente cînd densitatea Universului devine infinită." Deci, un moment de tip „big bang". Acum şi-a dat seama de eroarea sa. Într-o stare de extremă concentraţie a materiei, fizica clasică şi matematicile nu mai sînt valabile. Fizica cuantică domină totul. Această revizuire este importantă, dar nu nouă. Mulţi alţii o făcuseră deja înaintea lui. A avut onestitatea să-şi recunoască eroarea. Întrucît am menţionat acest lucru în prefaţa mea, i s-a părut, probabil, că aceasta nu este destul de elogioasă.

N.O. — Singurul interes pe care îl prezintă această lucrare să fie oare faptul că Hawking îşi recunoaşte eroarea?

J.-C.P. — Nu, cartea este, totuşi, o bună lucrare de popularizare. Dar nu le depăşeşte pe cele ale lui Hubert Reeves sau Evry Schatzman. Cartea a beneficiat, pur şi simplu, de un tratament privilegiat, pentru că autorul său este infirm. Îl cunosc bine pe Hawking de ani de zile. Îi urmăresc şi îi stimez munca. Dar a-l situa la acelaşi nivel cu Einstein, aşa cum s-a făcut pe ici pe colo, mi se pare categoric abuziv.

N.O. — Succesul lui de presă este, totuşi, foarte mare.

J.-C.P. — Faptul că omul acesta este prezentat ca o vedetă numai pentru că se deplasează într-un cărucior de infirm ţine, mai degrabă, de o curiozitate morbidă decît de curiozitate ştiinţifică! E de-a dreptul indecent. Pe coperta ediţiei engleze, de exemplu, au ales fotografia în care arată cel mai contorsionat. În Franţa, din fericire, Flammarion a căutat o fotografie în care pare „normal". Dar aţi citit articolele din presa franceză: totdeauna se descrie, întîi, infirmitatea sa şi, apoi, se vorbeşte despre lucrările sale. E jalnic să judeci pe cineva în funcţie de maladia sa. Beethoven era surd, dar nu de aici provine talentul său. Cît despre Einstein — era genial şi sănătos...

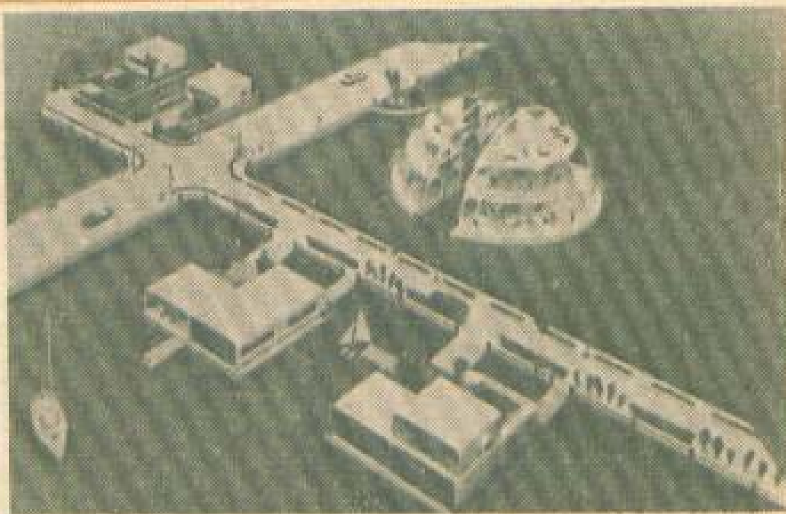
Versiune românească de
Sanda Oprescu

* Profesor la College de France, autor al cărţii: „Cles pour l'astronomie"

1000 + 1

A avea părul grizonat

Nu fiţi nemulţumiţi cînd vedeţi că vă apar fire de păr alb, ci bucuraţi-vă la ideea că purtaţi pe cap adevărate fibre optice naturale – este opinia revistei „Sciences et Avenir". Într-adevăr, părul grizonat captează lumina la extremitatea liberă a firelor şi o conduc practic fără pierderi pînă la suprafaţa pielii acoperite cu păr. Deşi este încă devreme pentru a spune dacă această proprietate prezintă vreo utilitate pentru sănătatea umană, se poate face însă o comparaţie cu blana urşilor polari. Într-adevăr, perii care compun blana albă a acestor animale nu joacă numai un rol de protecţie pasivă împotriva frigului. Ei au, de asemenea, o structură echivalentă cu o fibră optică, care captează energia solară (în esenţă, în gama razelor infraroşii) şi o conduce la suprafaţa pielii, procurînd, în felul acesta, animalului un spor de căldură binevenit în regiunile arctice.

Macheta viitorului oraş plutitor – „Marinas" – ce urmează a fi înălţat în golful Tokio. Acest original oraş va acoperi o suprafaţă de 370 ha de apă şi va avea circa 15 000 de locuinţe pentru găzduirea a 50 000 de locuitori

La frontiera dintre drept şi ştiinţă

● BIOTEHNOLOGIE: SAVANŢII PUŞI ÎN AFARA LEGII? MANIPULĂRI GENETICE. CLONĂRI. EXTRAGERI DE ORGANE. CULTURI IN VITRO.
AZI SE POATE FACE TOTUL, DAR AVEM DREPTUL? — se întreabă publicaţia „Le Nouvel Observateur" din care extragem cele ce urmează.

Manipulări genetice, experimente pe viu, tehnologii de reproducere, mîine clonări: erijîndu-se din ce în ce mai mult în „stăpîn şi proprietar al naturii", nu cumva omul riscă să se distrugă pe sine însuşi? Întrebarea este adresată ştiinţelor biologice, datorită stadiului lor actual de dezvoltare. Pot fi brevetate organisme vii obţinute prin manipulări genetice, tot aşa cum sînt brevetate maşinile? Pot medicii americani să extragă splina unui bolnav de leucemie, să-i pună în cultură ţesuturile sale bogate în limfocite rare, iar, în final, să breveteze un produs de cancer sau SIDA? Bolnavul respectiv ar putea să-şi revendice, în faţa tribunalelor, dreptul său de proprietate asupra unui produs obţinut pe baza unor fragmente desprinse din corpul său? Se pot oare extrage ţesuturi din embrioane cu scopul de a fi transplantate la copii cu malformaţii genetice?

Cîteva întrebări printre altele, care se pun la frontiera dintre drept şi ştiinţă, dintre etică şi politică şi care se rezumă la două probleme. Cea a însuşirii corpurilor de către ştiinţă, în scopuri terapeutice sau experimentale, şi cea a dreptului individului asupra propriului său corp, în numele libertăţii sale. După ce s-a discutat discret în comitete de etică, disputa se desfăşoară azi public, de pe două poziţii: în numele ştiinţei şi pentru progres, unii susţin libertatea savanţilor de a experimenta. Alţii însă afirmă, în numele eticii, că nu ne putem permite orice, iar progresul nu poate fi un scop în sine.

Bilanţul juriştilor este dur: dreptul este astăzi incapabil să ofere ceea ce se aşteaptă de la el, respectiv norme care să definească licitul şi ilicitul în materie de manipulare a fiinţei umane. Tradiţia ne-a învăţat că dreptul nu defineşte un adevăr, ci el pronunţă judecăţi pe baza adevărurilor stabilite şi recunoscute. Dar ce devine dreptul, în cazul acesta, în domeniile despre care am vorbit? Juristul se confruntă cu adevăruri contradictorii, somat să intre într-o problematică care nu mai este a lui. Nu se poate stabili statutul juridic al persoanei cînd sîntem supuşi unor concepţii contradictorii: cea a omului de ştiinţă, stabilită în termeni biologici, cea a indivizilor, în numele libertăţii.

În opinia filozofului Bernard Edelman, criza dreptului occidental este pusă în relaţie cu criza civilizaţiei: este vorba, spune el, despre o răsturnare a raportului dintre om şi natură. Omul sfîrşitului de secol XX îşi propune o stăpînire totală a naturii, fie subjugînd universul fizic, aceasta în numele rentabilităţii industriale, fie admiţînd că preocuparea pentru individ poate da oricui dreptul să-şi manipuleze singur corpul. E o adevărată provocare. În numele tehnicii, planeta ar fi, deci, socotită şi folosită ca un fond inepuizabil de bogăţii destinate să satisfacă necesităţile economice, iar, în numele libertăţii, individul îşi poate da frîu liber capriciilor, pînă într-atît încît şi-ar putea nega chiar specificul său uman. Aceste idei — subliniază articolul din „Le Nouvel Observateur" — nu ar putea defini decît o caricatură a atitudinii occidentale moderne prin excelenţă, pe care şi-o însuşeşte dreptul american, care, reducînd dreptul la contract, este foarte aproape de a accepta inacceptabilul: omul care se vinde ca un sclav, cu singura condiţie ca el să consimtă.

Alain Finkielkraut extrage, la rîndul său, învăţămintele filozofice din criza în care se găseşte omul astăzi. Este momentul să se ştie că nu se poate face totul şi că libertatea implică limite de siguranţă. Omul nu este liber să devină sclav, omul nu poate deveni o proprietate, nu-şi poate vinde corpul, nici măcar pentru ştiinţă. Există, deci, o limită de disponibilitate faţă de corpul uman, dincolo de care nu mai putem acţiona. Omul nu poate „consuma" natura după bunul lui plac, ca şi cum ar fi proprietatea lui, ci trebuie s-o socotească un patrimoniu comun, încredinţat lui, dar care trebuie lăsat moştenire generaţiilor viitoare. Iată de ce se impune, într-o expresie foarte sintetică, o chibzuire a normelor apte să limiteze voinţa de putere a omului faţă de mediul înconjurător, să stăvilească fantasmele demiurgice ale ştiinţei, capriciile individului născute din dorinţele sale de libertate.

În „Era individului" (1985), Alain Renaut spune că sîntem îndreptăţiţi să alegem o altă perspectivă care, departe de a face economie cu drepturile omului, va încerca, dimpotrivă, să le articuleze în conformitate cu această nouă imagine a vieţii. Indiferent dacă se adoptă o atitudine înţelegătoare în faţa exceselor individualismului, sau dacă se manifestă îngrijorare pentru derivele omului către un narcisism îndărătnic faţă de orice regulă, sau se exprimă o atitudine favorabilă multor manipulări, aceste lucruri trebuie considerate hotărîtoare pentru destinul idealului modern de libertate al fiinţei umane.

Traducere şi adaptare de
Paula Angelescu

Povestea „turnului de fier"

● În limba franceză, substantivul „turn" este de genul feminin. Din acest motiv, turnului Eiffel, simbolul Parisului și al Franței, i se mai spune și „Doamna de Fier". În 1989, venerabila „doamnă" a împlinit vîrsta de 100 de ani, prilej cu care întreaga mitologie creată în jurul impozantului personaj metalic, pe cît de adulat, pe atît de bîrfit, a fost din nou scoasă la lumină.

PROPUNERI CEL PUȚIN CIUDATE

Povestea începe la 2 mai 1886, cînd **Le Journal officiel** publică regulamentul concursului avînd ca temă înălțarea unui monument destinat aniversării, peste trei ani, a centenarului revoluției franceze, dată ce va coincide și cu deschiderea Expoziției universale. „Arhitecții și inginerii – precizează decretul – trebuie să studieze posibilitatea ridicării, pe Cîmpul lui Marte, a unui turn de fier avînd ca bază un pătrat cu latura de 125 m, dacă îl găsesc potrivit. Ei vor putea prezenta și alt plan, fără sus-zisul turn". În 15 zile, concurenții trebuie să supună schițele unei comisii de studiu, comisie numită de ministrul comerțului, Edouard Lockroy.

Sînt înaintate peste o sută de propuneri, printre care un turn-stropitoare, care să răcorească orașul în zilele de caniculă; un altul, purtînd în vîrf un foc electric, care să permită „citirea ziarului în toiul nopții, ca în plină zi", precum și plimbarea nestingherită pe străzi a oamenilor cinstiți, fără să se mai teamă de hoți; s-a propus chiar și o gigantică ghilotină comemorativă, înaltă de 300 m.

La 12 iunie 1886, comisia face cunoscută alegerea. Lockroy și prefectul Poubelle (care a devenit celebru impunînd folosirea cutiilor de gunoi ce-i poartă numele) vor semna, în ianuarie 1887, cu inginerul Gustave Eiffel, un contract prin care acesta va primi o subvenție de 1 500 000 de franci pentru executarea proiectului avînd o valoare totală estimată la 7 800 000 de franci. Constructorul va avea dreptul să dispună de turnul său, cum va crede de cuviință, timp de 20 de ani (ceea ce constructorul și face, înființînd, încă din 1888, Societatea anonimă pe acțiuni a turnului Eiffel). După închiderea Expoziției universale, prevăzută pentru sfîrșitul lunii octombrie 1889, monumentul va deveni proprietatea orașului Paris.

Publicarea hotărîrii stîrnește un val de indignare. Iubitori de frumos protestează împotriva „coloanei de tablă nituită" (Francois Copée), a „scheletului dizgrațios" (Guy de Maupassant), care amenință să masacreze armonia arhitecturală a Capitalei. Charles Gounod, Lecomte de Lisle, Sully Prudhomme, Maupassant și alții – patruzeci și șapte la număr – trimit, în februarie 1888, un protest scris directorului lucrărilor expoziției: „iubitorii pasionați ai frumuseții, pînă acum intacte, a Parisului" se revoltă „împotriva ridicării, în inima Capitalei noastre, a inutilului și monstruosului turn Eiffel pe care nici măcar comerciala Americă nu l-ar vrea ... acest gigantic coș de fabrică, ce va strivi sub masa lui Louvre, Nôtre-Dame etc."

Sigur de el, Eiffel replică: „pentru că sîntem ingineri, credeți că, în același timp în care construim solid și durabil, nu ne străduim să o facem și elegant? Oare condițiile forței nu sînt, totdeauna, asemănătoare cu condițiile secrete ale armoniei?" În timpul acestui schimb de amabilități, pe Cîmpul lui Marte încep săpăturile pentru fundații. Eiffel încearcă să ajungă la stratul de nisip ce urmează să suporte întreaga greutate a edificiului. Presiunea suportată de picioarele turnului va fi de 4,5 kilograme pe centimetru pătrat, adică echivalentul aceleia pe care o exercită un om așezat pe un scaun. Sub locurile prevăzute pentru picioarele din nord și vest băltesc apele unui fost braț al Senei. Trebuie săpat și mai adînc. În cinci luni sînt dizlocați peste 30 000 metri cubi. Construcția propriu-zisă începe la 1 iulie 1887.

Gustave Eiffel, creatorul celebrului turn parizian

NICI O EROARE, NICI O PILĂ, NICI O DALTĂ...

Prima etapă este şi cea mai dificilă. Înălţarea celor patru stîlpi, dispuşi în cele patru puncte cardinale, pînă la 45 m deasupra solului, presupune sprijinirea lor cu stîlpi de lemn, deoarece, altfel, fiind înclinaţi, s-ar prăbuşi sub propria lor greutate. Cele 18 038 piese sînt turnate, rînd pe rînd, în atelierul lui Eiffel, din Levallois, transportate pînă la Paris şi asamblate la faţa locului, pe Cîmpul lui Marte – teren oferit „Doamnei de Fier" de Consiliul municipal al Parisului. Grinzile primei platforme se potrivesc de minune cu picioarele turnului. Nici o eroare de calcul nu a fost făcută; conform legendei, nici o pilă, nici o daltă nu a fost întrebuinţată la vreo ajustare. La 57 m înălţime, într-o baracă improvizată (pînă la ea sînt 345 de trepte), Gustave Eiffel organizează o primă petrecere, la care sînt invitaţi toţi muncitorii, tehnicienii şi inginerii.

Termenele sînt respectate cu stricteţe. Această reuşită se datorează nu numai excelentei organizări, ci şi relaţiilor, cu totul speciale, pe care Eiffel, le întreţine cu muncitorii. Aproximativ 60 dintre ei sînt „fideli", cei care au mai lucrat cu el la poduri, viaducte, gări, un cazino, o sinagogă. Ceilalţi, pînă la 250, au fost aleşi după un criteriu eliminatoriu: talentul la acrobaţie. Deşi condiţiile de muncă sînt foarte grele, dulgherii, sudorii, montorii, nituitorii, care înalţă turnul, sînt invidiaţi de toţi colegii lor de breaslă. Ziua de muncă, de nouă ore iarna, ajunge de douăsprezece ore în timpul verii. În afară de răul de înălţime, cei din vîrf trebuie să înfrunte vîntul şi frigul. Ei sînt „hornarii", cum le spun muncitorii din Levallois, „cei de jos" fiind priviţi cu oarecare dispreţ de „cei de sus". La mai puţin de 8°C, mîinile se lipesc de fierul folosit de Eiffel, material ce va produce o adevărată revoluţie în construcţii, înlocuind tradiţionala fontă. Cu un salariu de 95 centime pe oră, ei cîştigă astfel de cinci ori mai mult decît un muncitor agricol. Eiffel creează un precedent în domeniul asistenţei sociale. El construieşte o cantină la primul etaj (mai tîrziu, la al doilea) al turnului şi îl obligă pe patronul acesteia să fixeze preţuri moderate, compesînd din veniturile proprii 65 de centime pentru fiecare masă servită. După terminarea primului etaj, are loc un accident tragic. În timpul pauzei de masă, un tînăr care făcea echilibristică pe o grindă, stîrnind admiraţia logodnicii sale, se împiedică şi cade. La 19 septembrie 1888, izbucneşte greva. Muncitorii cer mărirea salariilor cu o primă de risc. Eiffel acceptă să suporte, din banii lui, reţinerea de 2 la sută prelevată pentru asigurări, şi lucrul este reluat patru zile mai tîrziu. La un nou conflict, nu mai cedează, şi chiar şi sindicatele îi dau dreptate. Cei ce se împotrivesc în continuare nu sînt concediaţi; li se interzice doar să lucreze mai sus de primul etaj. Pe şantierul turnului, pedeapsa acţionează ca un stigmat.

La 30 martie 1889 este strîns ultimul din cele 2 500 000 de şuruburi ale turnului. „Tînăra doamnă", invidiată de toţi inginerii şi arhitecţii vremii, este înaltă de 300,65 metri, cîntăreşte 9 700 tone şi va fi gata de a intra pe scena naţională la 6 mai, ziua inaugurării Expoziţiei universale. Epopeea verticală a durat doi ani, două luni şi cinci zile, şi nu a costat decît o singură viaţă: aceea a nefericitului logodnic.

MAUPASSANT FACE HAZ DE NECAZ

În 31 martie, Gustave Eiffel invită 200 de persoane la „o petrecere intimă de şantier". Invitaţii, în frunte cu membrii Consiliului Municipal al Parisului, trebuie

să urce pe scări. După o mie şapte sute zece trepte (astăzi sînt 1 792), nu au mai rămas decît vreo douăzeci care să înalţe drapelul. Poalele redingotelor fîlfîie, unul sau două jobene zboară luate de vînt. Turnul Eiffel e gata.

În 1889, două milioane de persoane plătesc fie 2 franci, ca să urce pînă la primul etaj, fie 5, pînă în vîrful turnului. Pentru ca scările să nu-i descurajeze pe vizitatori, Eiffel instalează, către sfîrşitul anului 1889 şi, apoi, în 1900, două ascensoare hidraulice în picioarele de vest şi est, ascensoare ale căror proiecte au fost, de asemenea, considerate drept revoluţionare. Încă din primul an, Societatea turnului încasează şase milioane de franci ca beneficiu. Toate sumele avansate de acţionari sînt rambursate. Timp de şase luni, cît durează expoziţia, „Doamna de Fier" este adevărata suverană, exercitînd o domnie de necontestat asupra celor 60 000 de exponate. La primul etaj, braseria, restaurantul rusesc, barul anglo-american atrag toate notabilităţile Parisului. Maupassant, contestatarul, notează resemnat că, dacă vrea să invite un prieten la masă, acesta nu acceptă decît „cu condiţia ca ea să aibă loc în turnul Eiffel". „La urma urmei – scrie Maupassant, făcînd haz de necaz – este singurul loc de unde nu îl văd". Într-o seară, Eiffel îşi invită oaspeţii să încheie banchetul în apartamentul său de la etajul trei. Apartamentul constă dintr-o „sală de recepţie – consemnează el –, cu baie bucătărie şi toaletă, ca şi din trei mici laboratoare de electricitate, meteorologie şi fizică". „Pavilionul rezervat", cum îl numeşte proprietarul, este înzestrat cu telefon şi lumină electrică,

în timp ce străzile sînt încă luminate cu felinare cu gaz. Charles Gounod, şi el semnatar al petiţiei de protest împotriva construirii turnului, pleacă încîntat la patru dimineaţa, după ce interpretase, la pianul personal al lui Eiffel, o frumoasă melodie improvizată pe versuri de Alfred de Musset.

CARTEA DE AUR A TURNULUI

De-a lungul vremii, „Doamna de Fier" a fost totdeauna în pas cu moda, dovedindu-se capricioasă şi costisitoare. La naşterea ei, a fost iluminată cu 10 000 de becuri cu gaz. Acestea au fost înlocuite cu 1 290 proiectoare exterioare, care, la rîndul lor, au cedat locul, din 31 decembrie 1985, la 292 de faruri ascunse în pliurile rochiei sale de oţel. La fiecare şapte ani, cei 155 000 de metri pătraţi ai „crinolinei" de grinzi sînt revopsiţi cu minuţiozitate. De obicei, şantierul durează doi sau trei ani. În cinstea bicentenarului de anul acesta, lucrul nu a durat decît douăsprezece luni. 10 tone de minium şi 50 de tone de vopsea au fost necesare pentru ca 40 de zugravi acrobaţi să îmbrace „Doamna" într-o rochie care a costat 15 milioane de franci. Timp de un secol, greutatea ei a crescut simţitor. Dacă în 1889 cîntărea 9 700 tone, în 1981 avea 11 000. În timpul lucrărilor din 1980–1983, nivelul primului etaj a fost despovărat de aproximativ 1 340 tone de ciment şi beton. A fost necesar, de asemenea, să fie revizuite toate dispozitivele de securitate, să fie verificat fiecare bulon, să fie instalate detectoare de incendiu, şi, mai ales, a trebuit ca platforma etajului trei să fie înconjurată cu un grilaj pentru ca sinucigaşii să nu se mai poată arunca în gol (într-un secol, între 349 şi 370 persoane – statisticile nu sînt de acord – şi-au pus capăt zilelor, aruncîndu-se din înaltul turnului). Restaurarea turnului a costat, în total, 200 000 000 de franci.

Cele două ascensoare de pe vremea lui Gustave Eiffel au fost modernizate şi continuă să funcţioneze transportînd 650 persoane pe oră pînă la etajul doi. În 1965, piciorul din nord a fost înzestrat cu un lift electric avînd o capacitate de 1 000 persoane pe oră. Cel din piciorul din sud este rezervat clienţilor care urcă la restaurantul Jules Verne. În 1983, au mai fost instalate două ascensoare pentru asaltul final al etajului trei.

Între ora 1 şi 6 dimineaţa, turnul este pustiu. Cu excepţia „pavilionului rezervat", unde două personaje stau aşezate faţă în faţă la un birou îmbrăcat în piele verde. Cei doi sînt Gustave Eiffel şi Thomas Edison, mai exact statuile lor executate în ceară, iar scena este o reconstituire exactă a evenimentului din 10 septembrie 1899, cînd inventatorul telegrafului a fost primit, oficial, de constructorul turnului. „Curajosului constructor al unui atît de gigantic şi original specimen de construcţie modernă – a scris Edison în Cartea de aur a turnului – din partea cuiva care poartă cel mai mare respect tuturor inginerilor..."

Dimineaţa, primul vizitator este tehnicianul care urcă prin piciorul de est. Apoi, soseşte echipa de curăţenie. Cel mai tînăr dintre ei are dreptul să adune monedele pierdute de turişti printre telescoapele panoramice. La 9,30, „în fine, turnul este deschis pentru vizitatori". Sînt cuvintele scrise de Gustave Eiffel pe prima pagină a Cărţii de aur.

Marina Şerbănescu

Construcţii ce asaltează înălţimile

Au trecut o sută de ani de cînd s-au turnat fundaţiile la faimosul turn Eiffel, care, cu înălţimea sa de 300 de metri, a depăşit orice construcţie realizată vreodată pe Terra. Contestat încă în faza de proiect, controversat în timpul construcţiei, dezaprobat după ce trona dominator deasupra Senei, în centrul Parisului, dar, devenit, curînd, emblemă, turnul Eiffel şi-a sărbătorit în 1989, triumfal, centenarul. Este anual vizitat de circa 4 milioane de persoane.

Începuse era construcţiilor înalte, dar pînă în 1931 recordul turnului Eiffel nu a fost nici depăşit, nici egalat. La începutul anilor '40, la New York şi-a făcut apariţia un zgîrie-nori cu înălţime neobişnuită pentru construcţiile de acest fel, întrecînd pînă şi „monstrul de fier" din centrul Parisului. Era Empire State Building, „a opta minune a lumii" sau „catedrala cerului" – cum au numit-o locuitorii orgolioasei metropole. Această construcţie are 102 etaje şi 381 m înălţime, iar antena din vîrf (una dintre cele mai puternice din lume) îi sporeşte înălţimea cu 66 de metri, avînd platforme pentru admirarea peisajului urban la etajele 86 şi 102. Devenit celebru, Empire State Building este vizitat, anual, de 1,5 milioane vizitatori. Dar nici lui nu i-a fost hărăzită o supremaţie prea îndelungată, deşi recordul său a stat în picioare aproape 40 de ani. În ultimele decenii, alte construcţii au fost înălţate în diferite oraşe ale lumii, unele depăşind bariera celor 400 de metri pe verticală.

Zgîrie-norii au continuat să asalteze cerul, iar alături de ei, chiar depăşindu-i, au început să apară turnurile de televiziune. Aşa, bunăoară, la începutul deceniului opt, tot în New York, la marginea insulei, pe malul apei s-au născut doi gemeni, numiţi Twin Towers şi cunoscuţi în lume sub denumirea de World Trade Centre. Cu cele 107 de etaje şi 420 de metri înălţime, au cîştigat supremaţia, dar numai pentru cîţiva ani, fiindcă în 1973, Compania Sear din Chicago – o altă metropolă americană – şi-a construit un bloc turn cu 110 etaje şi 443 metri înălţime. Cu antena instalată în vîrf, Sears Tower atinge înălţimea de 473 de metri.

Dar, înainte de a fi construiţi aceşti doi giganţi, în 1967, la Moscova, se înălţa silueta sveltă a turnului de televiziune Ostankino, înalt de 540 de metri, cu punct de belvedere şi restaurant la atitudinea de 331 de metri. Era prima dată cînd o construcţie depăşea înălţimea de 500 de metri.

În mai multe ţări au fost construite turnuri de televiziune care au atins înălţimea de 300 şi 400 metri: Tokyo-Tower, de 333 m, Berlin-Fernseheturm, 365 m etc.

În anul 1974, şi turnul de televiziune din Moscova a fost nevoit să cedeze în favoarea lui C.N. Tower, turnul de televiziune din Toronto, înalt de 663 metri, situat pe malul lacului Ontario, care oferă o panoramă unică a metropolei canadiene, a lacului şi împrejurimilor, pînă la distanţa de 125 km. Vizitatorii se pot instala confortabil în restaurantul situat la 350 m. înălţime sau pot urca pînă la 447 m, unde se află un punct de belvedere. **(C.V.)**

„OMUL mafiei"

„Că ne place sau nu, gangsterul a devenit un fapt de viață", scria revista „Newsweek" pe la începutul anilor 80. Oameni aflați în afara legii s-au îmbogățit prin jaf, fraude și asasinate, s-au organizat în grupuri cu structuri rigide, profită de corupția răspîndită în toate mediile și reconoscută ca atare, sfidînd o întreagă societate. Nimeni nu neagă tentativele nenumărate de a stăvili corupția și crima, dar, cu toate eforturile, fărădelegile devin un fapt cotidian, alimentate și întesnite de însuși sistemul bazat pe obținerea, cu orice preț, a profitului. Generațiile mai vechi de gangsteri sînt înlocuite de altele, cu metode mult mai brutale, implicate în afaceri și mai ample. Șefii lumii interlope sînt arestați și trimiși la închisoare pentru mulți ani, dar peste noapte sînt înlocuiți de alții și mai duri, înconjurați de adevărate armate de avocați veroși gata să descopere nenumărate chichițe în legi pentru a-i prezenta basma curată.

În fruntea lumii crimei organizate se află mafia – în Italia, Cosa Nostra – în Statele Unite, cu rădăcini comune și activități îngemănate. Prea puțin cunoscute în structura și amploarea lor, în urmă cu cîteva decenii, astăzi aceste organizații au fost dezvăluite ca grupuri de gangsteri gata să-și umfle buzunarele cu bani, prin orice fărădelege, pe seama celorlalți. Dar, dacă ce se întîmplă cu aceste organizații în Italia și SUA a apărut și apare frecvent în paginile presei, nici aceste țări nu sînt singurele în care acționează gangsterii și nici organizațiile nu dețin pretutindeni controlul. Grupuri de răufăcători înrudiți sau nu cu cei de origine italiană s-au răspîndit și în alte zone ale lumii, iar grupări la fel de bine structurate terorizează și alte țări. Despre mafia calabreză s-a aflat că s-a implicat în comerțul cu droguri în Australia. America Latină și bazinul Caraibilor au devenit teritorii atrăgătoare pentru mafioți. Canada, atît de aproape de SUA, n-a fost uitată.

În acest din urmă vast teritoriu, și-a întins tentaculele „Onorata Societate", mafia calabreză, despre ale cărei existență și implicare în treburile canadienilor s-au aflat detalii abia în ultimul deceniu. În primul rînd, de la cei direct implicați, care – asemenea lui Joe Valachi sau Jimmy Fratianno în SUA –, temîndu-se la un moment dat pentru viața lor, au preferat să devină informatori ai poliției, trecînd sub oblăduirea unor programe speciale de apărare a martorilor. Pe baza mărturiilor lor, poliția a soluționat multe cazuri de furturi, extorcări și asasinate și a trimis numeroși gangsteri în spatele gratiilor. Desigur, oamenii nu-i absolvă pe foștii criminali ispășiți peste noapte doar pentru a-și salva pielea, dar acțiunea lor se dovedește foarte utilă în eforturile de stăvilire a flagelului criminalității. Un asemenea individ a fost, în Canada, Cecil Kirby, membru al unei bande de motocicliști răufăcători (asemenea grupuri, extrem de violente, se numără cu sutele în SUA și Canada) și devenit, apoi, „omul forte" al unei „familii" a mafiei calabreze.

THOMAS C. RENNER *este un reputat ziarist american, autor al unor cărți despre lumea gangsterilor, încununate chiar cu premii (inclusiv prestigiosul Pulitzer). După nenumărate discuții cu Kirby, Renner l-a convins să povestească „din interior" despre lumea crimei organizate. Tehnica nu este nouă; de pildă, la începutul acestui deceniu, Ovid Demaris a publicat „Ultimul mafiot", pe baza discuțiilor avute cu Jimmy Fratianno, membru al unei „familii" a Cosa Nostra (carte din care revista „Lumea" a publicat ample extrase în 1983–84). Rezultatul colaborării Renner-Kirby a fost cartea* MAFIA ENFORCER *(aproximativ, Omul-forte al Mafiei), publicată de editura „Villard Books" din New York, în urmă cu aproape doi ani. Este prima istorisire „din interior" despre mafia calabreză, un adevărat sindicat al crimei, înrudit cu Cosa Nostra, dar mai violent decît aceasta, răspîndit în Canada și SUA. Detaliile oferite de Cecil Kirby despre perioada apartenenței sale la banda „Satan's Choice" (bandă de răufăcători care operau cu motocicletele) abundă: extorcări de fonduri, furturi, intimidări, droguri, îndemn la prostituție și asasinat. Chemat pentru „reputația" sa, să devină „omul forte" al familiei mafiote Commisso, Kirby îndeplinește cu minuțiozitate cererile șefilor săi: incendieri, intimidări, bătăi, extorcări de fonduri. Cînd i se cere să asasineze, refuză, după cum povestește, și devine informator al poliției, contribuind la închiderea unor gangsteri notorii din Toronto și alte orașe ale Canadei. La apariția cărții, Kirby trăia sub un nume fals, undeva în Canada.*

În cele ce urmează, vom publica fragmente din cartea amintită, viguroasă demascare a lumii crimei organizate. (Subtitlurile aparțin redacției).

O serie de interviuri

● Thomas Renner descrie, înainte de a-l lăsa pe Kirby să povestească, cum l-a întîlnit și amploarea lumii interlope canadiene.

Pentru fostul procuror general din Ontario, Roy McMurtry, Cecil Kirby este un Joe Valachi canadian, „prima breșă importantă în conspirația tăcerii" care învăluie „Onorata Societate" sau mafia din Calabria și alte grupuri de criminali organizați, din Canada, printre care și bandele de motocicliști.

John Schiman, agent veteran al FBI-ului, care a lucrat cu Kirby în Connecticut, pentru a salva viața unei femei, îl descrie: „[un criminal] sigur pe sine, care știe cum să se descurce cu cei din lumea interlopă... este cel mai bun agent dublu pe care l-am întîlnit în cei zece ani de cînd lucrez la FBI".

Conducerea „Onoratei Societăți" și bandele de motocicliști din Canada și Statele Unite îl consideră pe Kirby atît de periculos, încît au oferit 100 000 de dolari sau chiar mai mult ucigașilor care îl vor găsi și îl vor asasina.

De cînd a devenit informator al poliției canadiene și martor, Kirby a salvat viața unei femei, amanta unui șef al mafiei calabreze din Connecticut, și a oprit, cel puțin temporar, uciderea unui conducător al Mafiei din Toronto; a împiedicat șaptezeci de explozii, incendii și atentate și a furnizat autorităților informații, probe și mărturii care au dus la condamnarea a cel puțin treizeci și șase de criminali, dintre care trei căpetenii de prim rang ale Mafiei calabreze.

În vîrstă doar de 36 de ani, Cecil Kirby a avut o bogată experiență în lumea crimei, începînd cu straturile cele mai de

„OMUL mafiei"

jos ale societății și terminînd cu vîrfurile. Dosarul său cuprinde șaizeci de arestări. A fost condamnat pentru spargeri, atacuri, jafuri și alte delicte, petrecînd, în total, aproape patru ani în închisoare. Un act de amnistiere destul de controversat, necesar pentru a obține mărturia lui și înregistrări ale discuțiilor cu diverși criminali, îl disculpă pentru participarea la șaptezeci de delicte, la jafuri, explozii, incendii, la tentative de omor și ucideri în urma provocării exploziilor.

În momentele de furie, zîmbetul molipsitor și rîsul său muzical pot dispărea brusc, înlocuite de o privire dură și amenințătoare de oțel. În aceste clipe, mușchii săi de atlet se încordează iar trăsăturile i se înăspresc. Acest individ, care cu cîteva clipe înainte făcuse impresia unui om de afaceri, tînăr, cu maniere elegante, trece brusc la limbajul murdar al unui asasin, al unuia aparținînd tagmei criminalilor, lumii în care Kirby a trăit și a acționat aproape cincisprezece ani.

Prima dată, l-am întîlnit pe Kirby la 13 septembrie 1983, într-un birou pus la dispoziție de ziaristul canadian James Dubro care încerca să îl convingă pe Kirby să apară împreună cu el într-un program de televiziune. Kirby dorea să se scrie o carte despre el. Eu eram preocupat, pe atunci, de amenințarea ce o reprezenta proliferarea crimei organizate și amploarea pe care o luase în Canada și Statele Unite.

Kirby și cu mine am hotărît să ne reîntîlnim înainte de a părăsi Toronto. În semn de încredere, Kirby mi-a dat un vraf de documente și fragmente din ziare pe care le adusese într-o valiză de piele. A fost de acord să le folosesc, împreună cu alte informații pe care avea să mi le dea în cursul întîlnirilor noastre ulterioare, la redactarea unor articole despre noile bande de criminali, problemă de care tocmai mă ocupam.

Mă interesa, în mod deosebit, aspectul extinderii Mafiei calabreze și aparenta lipsă de măsuri a autorităților americane. Și mai important mi se părea faptul că lumea nu știa nimic despre existența acestei organizații. Prin 1975 scrisesem despre o grupare a Mafiei calabreze care provenea din Siderno, Italia, și care își spunea „Sidernezi". Membrii acestei grupări erau foarte activi, pe atunci, ocupîndu-se cu jafuri, crime, se infiltraseră în diverse afaceri, dar nu se știa despre ei decît că erau urmăriți de autoritățile canadiene, mai ales de Ontario Provincial Police și de Royal Canadian Mounted Police.

Scopul meu principal, atunci cînd am scris cărțile despre Vincent Teresa, Michael Hellerman și, cea mai recentă, despre Antoinette Giancana, a fost să ofer opiniei publice posibilitatea de a afla situația crimei organizate, de la cei care au luat parte direct la astfel de acțiuni în această privință. Cecil Kirby oferea o viziune unică asupra acestei lumi.

Cînd ne-am întîlnit a doua oară, n-a fost nevoie de preaviz. Am dat telefon, am auzit vocea lui Kirby la celălalt capăt al firului și, în scurt timp, cineva a bătut la ușa camerei mele din Royal York Hotel. Prin vizor am zărit doi detectivi, dintr-o echipă de trei oameni, de la Special Enforcement Unit.

— Sînteți Tom Renner? — întrebă unul dintre ei.

Am dat afirmativ din cap, observînd radio-emițătorul pe care îl ținea într-o mînă și pistolul de sub haină.

— Da, cine sînteți?

Detectivul îmi arătă legitimația de la Toronto Metropolitan Police și îmi ceru să mă legitimez și eu, fără să îmi dea vreo altă explicație.

I-am poftit înăuntru. În timp ce îi arătam detectivului permisul de conducere auto și legitimația de ziarist, colegul său verifica fiecare colțișor al camerei, inclusiv ușa care dădea într-o cameră alăturată, se uită în dulapuri și sub pat.

Cînd termină de cercetat camera, verifică holul și toate ieșirile de la etajul unde locuiam. Primul detectiv vorbi apoi spre radio-emițător, anunțîndu-l pe Kirby că totul era în siguranță și că putea să urce.

Într-un minut, acesta apăru însoțit de doi inși. Asigurîndu-se că ușa era încuiată, îl lăsară pe Kirby la mine, iar doi dintre ei rămaseră de pază la capetele coridorului. Cu radio-emițătorul pregătit lîngă el, Kirby se așeză să începem lunga noastră serie de discuții pe care aveam s-o continuăm timp de doi ani, întîlnindu-ne în diferite locuri din Canada.

În acest prim interviu, care a durat patru ore, mi-am dat seama de importanța lui Kirby în stabilirea legăturilor dintre bandele de motocicliști și grupările Mafiei. Autoritățile care se ocupau de această problemă bănuiau demult existența unor legături între crimele și afacerile bandelor de motocicliști și Mafia. Nici unul dintre primii nu făcuse, însă, ceea ce a făcut Kirby. Fost vicepreședinte al clubului, Kirby este, de fapt, singurul individ cu rang important, aparținînd unei bande de motocicliști, care a ajuns om de încredere al unui clan al Mafiei.

Bandele de motocicliști și Mafia începuseră să încheie afaceri împreună prin 1983. În Philadelphia, membrii bandei de motocicliști ce își spuneau „Păgînii" erau angrenați în trafic de droguri cu clanul lui Angelo Bruno. Unii membri ai clanului lui Bruno angajau motocicliști pentru a-i lovi pe alți membri ai aceluiași clan. Un raport special redactat de procurorul Dan K. Webb din Chicago arăta că există „o asociație criminală macabră" și o „alianță liberă" între gangsterii bandei lui Anthony Accado din Chicago și „proscrișii", un club de motocicliști care se ocupau de jafuri, răpiri, crime și al căror profit era investit în case de toleranță și saloane de masaj. S-au făcut investigații și în Detroit, Arizona, California. Nici una, însă, nu a dat la iveală documentele pe care le-a furnizat Kirby.

Prin 1985, FBI-ul din Statele Unite și Criminal Inteligence Service din Canada au căzut de acord asupra unui lucru: bandele de motocicliști reprezentau un pericol pentru ambele țări. Concluzia lor era susținută de tot mai multe dovezi venite din partea comitetelor senatului american sau rezultate din procesele intentate pentru jafuri, răpiri, crime, trafic de droguri, sclavie cu albi, violență, din Philadelphia și Chicago, care luau forme din ce în ce mai grave.

Metodele acestor bande de proscriși au devenit tot mai sofisticate. Imaginea „gorilelor", a motocicliștilor care năvălesc în oraș ca să violeze și să jefuiască, a evoluat și s-a transformat în aceea a criminalului mobil, computerizat, care are la îndemînă electronica și calculatorul și dispune de bani suficienți pentru a întoarce legea de partea sa.

Motocicliștii investesc banii în baruri, restaurante, magazine de motociclete și alte afaceri. Reputația lor de brute dezlănțuite i-a făcut să obțină contracte, să acționeze ca spărgători de grevă la o companie petrolieră internațională, să-i furnizeze droguri și să-l protejeze pe un mare cîntăreț de muzică folk și country, să exercite presiuni asupra grupurilor de muzică rock, să se antreneze în afaceri de milioane de dolari, cu trafic de droguri.

Un raport al FBI-ului, intitulat „Bandele ilegale de motocicliști", datînd din iunie 1985, arată că numărul membrilor a patru mari bande din S.U.A. — „Bandiții", „Îngerii Infernului", „Proscrișii" și „Păgînii" — a depășit 3 800, cifra aceasta nu include 800 de bande mai mici, ai căror membri ajung la 2 000. Un raport al C.I.S.C. a făcut cunoscut că, în Canada, în 1985, numărul total al membrilor bandelor de motocicliști era de peste 725 de oameni.

Dar numărul lor nu se rezumă la aceste cifre. Poliția și agențiile federale din ambele țări spun că fiecare membru al acestor bande are zece asociați. Asta înseamnă 65 000 de motocicliști și asociați care au îndeletniciri criminale în Canada și S.U.A.

Acești asociați sînt cei care sprijină grupul respectiv — oameni de afaceri, prostituate, avocați, recruți, bătăuși și alți colaboratori care participă împreună cu motocicliștii la diferite acțiuni, începînd cu jaful și hoția și terminînd cu crime și mutilări.

Cecil Kirby era unul dintre membrii de prim rang ai bandei „Aleșii Satanei", una din cele mai puternice bande din Canada. În calitate de vicepreședinte al bandei, el ținea legătura și cu membrii altor bande din statul vecin, cum erau „Proscrișii". El deținea documente și informații despre fărădelegile

motocicliştilor, începînd cu crime şi jafuri şi terminînd cu sclavia albă şi traficul de droguri.

În Chicago, Philadelphia, în statele Arizona şi California, au mai fost şi alţi martori care au dat declaraţii despre banda din care făceau parte, dar sfera informaţiilor lor era foarte restrînsă. Bandele lor — „Îngerii Infernului" şi „Proscrişii" — aveau de acum ramificaţii în Australia, Austria, Brazilia, Danemarca, Anglia, Franţa, Olanda, Elveţia şi Germania Federală, precum şi în Canada şi S.U.A.

Experienţa lui Kirby mergea dincolo de cunoaşterea activităţii internaţionale a bandelor de motociclişti. El a fost singurul străin acceptat de cercurile superioare ale „Onoratei Societăţi", devenind omul lor de încredere şi asasinul lor plătit, angajat al unuia dintre şefii unei ramuri locale a Mafiei.

„Onorata Societate"

● Astăzi, Kirby se descurcă singur şi se fereşte, orientîndu-se după al şaselea simţ...

„Onorata Societate" este o organizaţie criminală care s-a extins atît în Canada cît şi în Statele Unite. Documentele atestă existenţa ei în Canada din anii '50, cînd un mare număr de emigranţi italieni, provenind mai ales din Siderno Marina, oraşel în sudul Italiei, provincia Reggio di Calabria, au venit în Canada şi, mai tîrziu, în nordul Statelor Unite, în New York, New Jersey, Connecticut.

În August 1971, Toronto Metro Police, percheziţionînd casa unui individ din Toronto, acuzat de falsificare de bani şi port ilegal de armă, a descoperit un document de 27 de pagini. Documentul redactat în limba italiană conţinea ritualurile, îndatoririle şi pedepsele membrilor „Onoratei Societăţi", o organizaţie secretă care apăruse cu sute de ani în urmă, în sudul Italiei. Documente similare s-au descoperit în acelaşi an, în Australia, unde operează o altă ramură a organizaţiei. Societatea era foarte asemănătoare Mafiei siciliene, cu codul ei omertà (tăcere), cu ritualurile pentru includerea în organizaţie, cu legăturile de sînge foarte strînse dintre membrii ei, fiind condusă de un consiliu cu o structură şi responsabilităţi similare consiliilor ce conduc Mafia şi Cosa Nostra.

Deşi Mafia era societatea criminală secretă dominantă, „Onorata Societate" era mînă-n mînă cu Mafia siciliană, interesele lor comune avînd ca rezultat crime odioase. În ultimii ani, poliţia italiană a avertizat autorităţile canadiene că ramura canadiană a „Onoratei Societăţi" sidernezе este cea mai periculoasă organizaţie criminală emigrată în America de nord, în ultimele decenii.

În 1973, documentele arătau că membrii „Onoratei Societăţi" apăreau în Indiana, Ohio, Massachussetts şi Pennsylvania. Avem aproximativ 1000 de membri în S.U.A. şi 400 în Ontario, cîteva sute în Australia şi 2000 în Calabria. Organizaţia se ocupa de falsificări masive, era infiltrată în industria construcţiilor, pizzerii, trafic şi vînzări ilegale de arme şi afaceri cu droguri.

Deşi autorităţile canadiene aveau dovezi clare despre existenţa şi activitatea organizaţiei calabreze şi făcuseră unele arestări, în mai bine de zece ani nu fuseseră în stare să pătrundă în profunzime în structura ei.

Autorităţile americane nu reuşiseră nici măcar atît, pentru că erau foarte dependente de informaţiile furnizate de canadieni. Faptele acestea au pregătit terenul pentru Kirby, motociclistul proscris care devenise omul de încredere al calabrezilor şi care cerea imunitate şi absolvire de pedeapsă pentru crimele săvîrşite în trecut, oferind, în schimb, mărturia sa şi acceptînd să poarte la el un microfon. Cu ajutorul acestui microfon, s-au înregistrat discuţiile dintre căpeteniile „Onoratei Societăţi" şi alţii care îi porunceau lui Kirby să jefuiască, să incendieze, să recurgă la violenţă şi să ucidă.

Kirby, cu îndrăzneala lui caracteristică, a înregistrat conversaţiile dintre şefii „Onoratei Societăţi" şi a ajutat poliţia să amîne uciderea lui Paul Volpe, căpetenia unei bande din Toronto. A salvat viaţa unei femei din Connecticut convingîndu-i pe şefii bandei că a ucis-o, în timp ce agenţii FBI o ţineau ascunsă.

Mărturia lui Kirby a fost la fel de importantă. Cel puţin 17 criminali, căpetenii ale „Onoratei Societăţi", au primit ani grei de închisoare, unul dintre ei, chiar detenţie pe viaţă, pentru omoruri, incendieri, atacuri armate, jafuri şi complicitate la alte crime. Ca rezultat al activităţii lui Kirby, s-au făcut cel puţin o sută de arestări pentru crime, incendieri, trafic de droguri şi furt.

Informaţiile lui au împiedicat planul de a arunca în aer barurile de noapte şi de a pune stăpînire pe insula Dominica.

Viaţa lui Kirby este acum permanent ameninţată, oferindu-se pentru uciderea sa o recompensă între 100 000 — 200 000 de dolari. „Onorata Societate" şi bandele de motociclişti au făcut jurămînt de a-l prinde pentru a-l ucide.

Din această cauză şi datorită tentativelor repetate de a-l asasina pe el şi pe unii dintre membrii familiei sale, Kirby, la început, nu a menţionat că fusese căsătorit şi divorţat şi că avea o fiică. Atît fosta soţie cît şi fata trăiesc undeva în Canada, sub identităţi false. Kirby este foarte îngrijorat de soarta lor, precum şi de a celorlalte rude apropiate: tatăl, mama, fratele. El ştie că nu va putea să îi revadă curînd, fără să le pună viaţa în pericol. În consecinţă, Kirby doreşte să se ştie cît mai puţin despre ei şi despre relaţiile sale cu membrii familiei, pentru ca, astfel, nici un motociclist sau vreun criminal calabrez să nu încerce, în dorinţa de a-şi asigura gloria, să îi găsească pentru a putea, în felul acesta, să lovească în el.

Încercări au fost, dar au eşuat datorită măsurilor luate de autorităţile din Canada.

Astăzi, Kirby se descurcă singur şi se fereşte orientîndu-se după un al şaselea simţ format în decursul activităţii sale de criminal. E ca o vulpe care a intrat de multe ori în coteţul cu găini bine păzit, adunînd informaţii despre cei care îl vînau.

Pe mulţi dintre cei care l-au protejat i-a uimit mobilitatea lui, curajul cu care îşi asumă riscurile. El şi cei care l-ar însoţi sînt supuşi unui risc permanent.

Kirby nu este un erou. A trăit într-o lume brutală şi violentă şi a făcut rău multor oameni. A ucis, s-a ocupat cu prostituţia, a aruncat în aer restaurante, a intimidat oameni de afaceri, a pus la cale crime şi şi-a pîndit victimele cum pîndeşte un vînător fiara în junglă. Dîndu-şi seama că propria lui viaţă poate fi curmată de superiorii săi cu care plănuise moartea altora, a ales să devină informator pentru a putea supravieţui.

Înţelegerea dintre el şi procurorul general din Ontario a fost foarte controversată. Pentru mărturia sa, lui Kirby i s-a garantat graţierea pentru crimele anterioare. I s-a garantat, de asemenea, subzistenţa şi protecţia pe timp de cinci ani, pînă cînd îşi va fi încheiat mărturisirile.

Fără Kirby nu s-ar fi putut pătrunde în rîndurile „Onoratei Societăţi" şi nici conducătorii ei n-ar fi putut fi condamnaţi. Calabrezii ar fi pus la cale alte crime, incendieri şi jafuri. Unul dintre avocaţii apărării a recunoscut neoficial, faţă de unul dintre reprezentanţii presei, că şi-a sfătuit clientul să îşi recunoască vina şi să nu se opună mărturiei „zdrobitoare" a lui Kirby.

Datorită crimelor săvîrşite, mulţi nu au fost de acord ca Cecil Kirby să fie graţiat, să i se asigure existenţa lui şi familiei sale şi să i se permită să scrie o carte împreună cu mine. În 1984 şi 1985 presiunile făcute de opinia publică au fost pe punctul de a impune introducerea unei legi care să-l împiedice pe Kirby sau pe oricare alt criminal să profite de pe urma unei cărţi bazate pe istorisirea delictelor comise. Procurorii Coroanei, care au recunoscut meritul lui Kirby ca martor, i-au acordat graţierea şi s-au oferit să-i asigure existenţa, dar fiind asaltaţi de presă au spus că nu ştiau nimic despre carte şi că, într-adevăr, nu trebuie să i se dea voie să scoată un profit pe această cale.

Kirby s-a ţinut de cuvînt. A fost foarte sincer privind trecutul său, fără să încerce să găsească o scuză pentru ceea ce este. A luptat cu armele pe faţă, cu procurorii, pentru obţinerea ajutorului fiind sprijinit de avocatul său. Nu mai trebuia acum să îşi cîştige singur existenţa, aşa cum stabiliseră iniţial autorităţile canadiene, mutîndu-se dintr-un loc în altul, în

„OMUL mafiei"

timp ce era urmărit de asasini. Nu i-a fost uşor.

De cînd îl cunosc pe Kirby, el şi-a schimbat reşedinţa de cel puţin şase ori, de două ori fiind convins că motocicliştii asasini i-au dat de urmă şi urmau să îl ucidă. A trebuit să lucreze cu salarii foarte mici care, uneori, nu îi ajungeau nici pentru plata drumului, deoarece ajutorul de la stat întîrzia cu cîte două luni. A încercat să lucreze sub noua identitate, dar nu i-a fost posibil, deoarece aşa-zişii săi protectori au informat patronii că avea cazier, fără să specifice neapărat că se numea Cecil Kirby. Promisiunile guvernului privind o slujbă, o nouă locuinţă, protecţia familiei, bani pentru a se putea deplasa într-un loc sigur, ajutorul pentru a începe o viaţă nouă, nu au fost îndeplinite.

Gangsterii din Siderno

● Thomas Renner îi dă cuvîntul lui Kirby

Era prin mai 1979 cînd am început să realizez că poziţia mea de om de încredere al lui Cosimo Commisso, şeful „Onoratei Societăţi", ar putea fi în pericol. Mi s-a trezit suspiciunea în timp ce luam masa cu el la Casa Commisso, locul unde se organizau petrecerile şi centrul de întîlnire al Mafiei calabreze, proprietatea lui Cosimo şi a fraţilor săi Remo şi Michele.

Nu au fost ameninţări sau vreun incident, nu s-a spus nimic neobişnuit, şi totuşi am avut un sentiment ciudat şi o strîngere de inimă, ascultînd povestirile lui Cosimo despre crime, vendete şi alte tradiţii din Calabria.

Ştiam că vorbea despre Mafia calabreză sau „Onorata Societate", cum i se mai spune, dar niciodată nu menţiona nume. De fapt, dacă mă gîndesc bine, nici el, nici fraţii săi nu au folosit vreun nume. De cîte ori discutam, vorbeau despre „oamenii noştri", „familia noastră", niciodată despre Mafia. Poliţia însă îi numea banda din Siderno sau Mafia.

Cosimo şi fraţii săi se născuseră în Marina di Gioiosa, un orăşel din sudul Italiei. Avea vreo douăzeci şi cinci de mii de locuitori şi ieşire la mare, situîndu-se foarte aproape de Siderno Marina. Siderno este leagănul Mafiei calabreze şi al bandei sidemeze din Canada şi Statele Unite.

Cosimo avea doar cincisprezece ani cînd a venit în Canada, în 1961, împreună cu mama sa, Emilia. Spre deosebire de mine, el nu fusese un copil al străzii, ci crescut într-o familie cu rădăcini adînci în tradiţia calabreză.

Îmi povestise că tatăl său, Girolamo, fusese ucis într-o acţiune a Mafiei la Siderno, în 1949. Familia sa îl cunoştea pe Michele (Mike) Racco, bătrînul *mafioso* din Siderno care era considerat părintele tuturor căpeteniilor calabreze din Ontario şi chiar din New York, înainte de a muri de cancer, în 1980.

De cînd veniseră în această ţară, deşi erau copii, Cosimo şi Remo, dar mai ales Remo, aveau un singur gînd, să îşi răzbune tatăl. Remo lua mereu legătura cu unele persoane din Italia, mafioţi şi rude, călătorind, uneori, în vederea încheierii unor aşa-zise contracte, pe care Cosimo le numea „afaceri de onoare". Cred că, datorită tradiţiei şi mai ales lui Racco, Cosimo şi fraţii săi deveniseră persoane importante în Toronto şi, în ultimă instanţă, îşi formaseră propriul lor clan.

Cînd l-am cunoscut pe Cosimo, printr-un prieten, camionagiu, în 1976, era ceea ce numesc ei „capo bastone", conducătorul mai multor clanuri calabreze. Unii poliţişti considerau că Remo era creierul în umbra lui Cosimo, că el era poate adevăratul şef, dar nici ei nu erau siguri.

Eu, în schimb, ştiam că lucrasem pentru amîndoi. Cosimo era şeful, iar Remo îl trata cu respectul cuvenit unui superior şi frate mai mare. Remo era ca un paratrăsnet. El atrăgea atenţia, fiind în fruntea multor afaceri, plecînd mereu în Italia şi luînd legătura cu alţi conducători. Dar Cosimo era acela care organiza acţiunile şi conducea o grupare renumită şi temută în Canada: Canada's Murder Inc.

Cosimo avea doar douăzeci şi patru de ani atunci, pe vremea cînd stăteam cu el la casa Commisso, dar era deja o căpetenie a Mafiei, în adevăratul sens al cuvîntului. Cîntărea optzeci şi două de kilograme, mai mult decît înainte de a intra la închisoare, cu un an în urmă. Avea un accent italienesc atît de pronunţat, încît de multe ori îl înţelegeam cu greu. Era căsătorit şi avea doi copii. Soţia lui era evreică, lucru destul de ciudat, fiind vorba de tradiţia calabreză, dar el o trata cu respect ori de cîte ori i-am văzut împreună.

Cosimo se ridică de la masa din bucătăria Casei Commisso Rigi cu satisfacţie, ştergîndu-şi sosul de tomate de la gură şi de pe mustaţa deasă ca o perie, ciugulind ultimele resturi de carne de pe coada homarului din farfurie.

Bău vin roşu şi rîgîi din nou, frecîndu-se pe burtă. Zîmbi într-un fel ciudat, urmărindu-mă cum îmi făceam de lucru cu spaghetele şi homarul din farfurie, aşa cum mîncam încet, savurînd aromele pe care bucătăreasa lui, o italiancă de vreo cincizeci de ani, reuşise să le îmbine cu atîta pricepere. Era o bucătăreasă minunată, o adevărată doamnă, care pregătea întotdeauna ceva bun, special pentru mine, ori de cîte ori veneam la Casa Commisso.

În ciuda talentelor ei culinare şi a bunăvoinţei pe care o arăta faţă de mine, nu îmi amintesc numele ei.

— E bun, nu-i aşa? — întrebă Cosimo.

Am dat din cap, da, e bun.

După ce i-am răspuns, am continuat să mănînc. Cosimo vorbea într-una, dar conversaţia nu era despre mîncare.

— Ştii, nu demult, unul din unchii mei a fost amestecat într-un război între familia noastră şi o altă familie din Italia, spuse Cosimo încet, uitîndu-se împrejur, să se asigure că eram singuri şi nu trăgea nimeni cu urechea.

— Ne-am dus la blestemaţii ăia — spuse el. Aveau o dărăpănată căsoaie în oraşelul ăsta de lîngă Siderno. Ne-a luat ceva timp, dar tot am intrat în casă cînd erau cu toţii acolo. I-am împuşcat şi i-am omorît pînă la ultimul — chiar şi pe micul bambino din leagăn.

O fracţiune de secundă am crezut că mă duce de nas, dar cînd am ridicat privirea spre el, i-am văzut faţa rotundă ca o lună plină şi părul răvăşit. În ochii lui căprui, pe jumătate adormiţi, licăreau instincte criminale ascunse, care aveau să mi se dezvăluie mai tîrziu. Ştiam că asta nu era una din poveştile dure ale Mafiei. Era doar relatarea unui lucru obişnuit, o acţiune pe principiul „ucide-l pe cel care-ţi stă împotrivă", o poveste adevărată, spusă fără emoţie, dar cu vădită satisfacţie.

Îmi ţinea o scurtă lecţie de istorie în stilul mafiei calabreze din Italia, în mod special din Siderno. Era mai mult decît povestea unei răzbunări.

— De ce aţi ucis copilul din leagăn? am întrebat eu.

Cosimo zîmbi şi-mi răspunse:

— Dacă nu ucizi copilul cît e un bambino, o să crească mare şi o să te ucidă el pe tine şi pe ai tăi. Asta-i legea vendettei.

Cosimo pregătea terenul, dorind de fapt să mă roage să mă ocup de o afacere, dar felul în care făcea asta — povestea familiei ucise, moartea tatălui său — mă nelinişte.

Nu mă impresiona vărsarea de sînge. Văzusem destule crime şi violenţă pe vremea cînd eram bătăuşul străzii şi, mai ales, de cînd ajunsesem omul lui Cosimo. Aveam însă antene care simţeau pericolul, şi ele vibrau acum avertizîndu-mă.

Lucram pentru Cosimo şi fraţii săi de vreo trei ani. Deşi nu-i întrebasem niciodată ce planuri aveau, eram întotdeauna neliniştit ori de cîte ori îmi cerea să fac ceva.

Poate că asta se datora şi faptului că erau destul de zgîrciţi la plata serviciilor. Nu-mi dădeau toţi banii, să văitau de sărăcie sau pretindeau că nu li s-au alocat fonduri pentru muncile la care mă angajaseră.

Poate pentru că nu eram italian. Ştiam că n-o să pot fi niciodată considerat unul de-al lor, deoarece, pentru calabrezi,

irlandezi canadieni nu reprezentau decît niște unelte. Vorbeau mai mult italiana cînd eram de față — de parcă ar fi vrut să nu-i înțeleg. Oricum, îmi dădeau permanent senzația că nu aveau încredere totală în mine, tot așa cum nici eu nu aveam încredere în ei. Dar aveau nevoie de mine și știam prea multe despre acțiunile lor și crimele în care erau implicați. Bănuiam că va veni o zi cînd urma să dispar sau să fiu ucis la o întrunire, așa cum se întîmplase cu predecesorul meu.

Mi-am luat deci mijloacele de precauție. Alegeam eu locurile de întîlnire, întotdeauna pe teren cunoscut, întotdeauna în așa fel încît să pot controla situația. Le trimiteam un bilet cu ora întîlnirii și nu le spuneam niciodată unde puteam fi găsit. Purtam la mine un emițător radio, așa încît puteau lua legătura cu mine fără să știe exact unde mă aflam.

Eram foarte atent în privința însărcinărilor pe care le primeam. Fie că puneam o bombă sau provocam un incendiu, fie că plănuiam o lovitură, acționam singur, fără să le dau nici un fel de detaliu privind timpul sau modul cum voi lucra.

Cosimo, ca și fratele său Remo, avea strînse legături cu mafioții din țara de baștină. Remo, de exemplu, se dusese înapoi, în Calabria, să organizeze o lovitură la începutul anului 1970. Era o răzbunare — și răzbunarea îi avea în vedere pe unii care fuseseră implicați în uciderea tatălui său. Era ceva care ținea de „onoarea familiei" în orășelul acela în care frații aveau rădăcini puternice.

Remo nu uită niciodată. Și nici Cosimo. De aceea trebuie să fiu foarte prudent față de ei, cît și față de rudele lor. Doresc să mă ucidă mai mult decît orice pe lume și poate într-o zi o vor face.

„Familiile" și lupta dintre ele

● ...și chiar dacă aș fi în stare să termin cu bine treaba, n-aș avea șanse să supraviețuiesc nici cît un bulgăre de zăpadă într-un cuptor.

Cosimo mi-a spus că Remo era într-o mașină, cu alți cîțiva membri ai Mafiei din Siderno, căutînd pe unii dintre cei vinovați de moartea tatălui său. Dușmanii no aflaseră, probabil, deoarece i-au blocat trecerea și au tras cu mitraliera. Doi dintre cei care-l însoțeau au fost împușcați. Remo a scăpat, dar pardesiul său era plin de găuri. Remo adusese cu el haina în Canada să arate familiei cum fusese la un pas de moarte. Era ca o medalie, ca o diplomă de onoare. Mi-a arătat-o și mie într-o zi, rîzînd de găurile lăsate de gloanțe și de cicatricea care-i rămăsese pe obraz.

Pe 7 iunie 1976, s-a găsit cadavrul unui tînăr de optsprezece ani, Salvatore Palermiti, împușcat la Toronto, într-un loc numit Bayview Ghost, o clădire veche, în ruină, abandonată de vreun constructor care nu avusese bani s-o termine. N-am știut niciodată exact care a fost legătura dintre moartea băiatului, trenciul găurit al lui Remo și voiajul din Italia, dar circulau două variante: cea a poliției și cea a prietenilor familiei Commisso. Poliția afirma că acest Palermiti trăsese de la vitrina unui magazin din Calabria, proprietatea rudei unui prieten de-al lui Remo, care făcea parte din Mafia. Prietenii lui Remo susțineau, însă, că băiatul era implicat în măcelul de la Siderno.

Poliția m-a interogat, la cîțiva ani după aceea, în legătură cu această crimă și cu relațiile dintre tînăr și Remo, care era una din persoanele în compania căreia fusese văzut în ultima vreme. Ei spuneau că băiatul fusese trimis la Toronto de tatăl său. Dintre cei pe care îi vizitase băiatul, în timp ce tatăl său încerca să aplaneze situația cu mafioții din Calabria, făceau parte și frații Commisso. Dar n-a mers. Ei nu iertau și nu uitau. Polițiștii aflaseră de undeva, dar nu puteau fi siguri de aceasta, că tînărul Palermiti făcuse parte dintre cei care trăsese în mașina lui Remo în Calabria.

Toate istorisirile lui Cosimo de la Casa Commisso aveau un singur scop: o crimă odioasă pe care voiau s-o săvîrșesc eu — nu în Canada sau în Statele Unite, ci în Calabria. Și ținta nu era un oarecare șef italian sau canadian, ci însuși Girolamo (Mommo) Piromalli, cel mai puternic conducător calabrez al Mafiei din sudul Italiei.

— Ce zici? — întrebă el — avem pentru tine misiunea asta importantă, chiar foarte importantă pentru noi.

Cînd Cosimo spunea că ceva este important, așa și era. De obicei, însărcinările pe care le primeam erau treburi de rutină. Jefuisem, pusesem bombe, participasem la încăierări, trișasem la cărți, organizasem crime — și multe altele. Pentru mine contau banii. Pentru Cosimo contau rezultatele. Pînă acum nu afirmase despre o acțiune că era atît de importantă.

— Deci care-i problema? — am întrebat eu — și cît iau la afacerea asta?

— Te plătesc bine — răspunse el. Zece mii de dolari și-ți plătim și cheltuielile. Aranjăm noi totul.

— Ce am de făcut? am insistat, eu.

— Vrem să lichidezi pe cineva — spuse el. Te ducem în Italia. Aranjăm totul pentru dus și întors. Pregătim terenul — poc, poc — și gata. Tu îți iei banii și noi scăpăm de porcul ăsta.

Piromalli trăia pe picior mare în Gioia Tauro, un oraș din sudul Italiei. Era o zonă unde creșteau măslini, portocali și mandarini. Cosimo spunea că tot ținutul era păzit de oamenii lui, dar că asta nu era o problemă pentru ei.

— Dacă faci asta pentru noi — spuse el — o să ne ajuți foarte mult, e un lucru important pentru mine și pentru prietenii mei.

— De ce nu tocmiți pe cineva de acolo să-l ucidă? — am întrebat eu.

Nu, nu, în nici un caz — răspunse el. Trebuie să fie secret. Nu putem folosi pe cineva de acolo. Răsuflă. Avem nevoie de tine.

Dar eu nu eram prost. Blond, cu părul ondulat, ochii albaștri, canadian care nu știe o boabă italiană, mă asortam perfect cu peisajul muntos al Calabriei. În regiunea asta banda controla totul, de la magazine și hoteluri la politicieni și polițiști.

— Ascultă Cosimo, dar o să fiu ca un șeic arab într-o circiumă din Dublin. O să mă repereze imediat și, chiar dacă aș fi în stare să termin cu bine treaba, n-aș avea șanse să supraviețuiesc nici cît un bulgăre de zăpadă într-un cuptor.

Cosimo își agită brațele în aer și dădu energic din cap.

— Nu-ți fie teamă — spuse el. Am planificat totul — te ducem, te aducem, îți iei banii și nu-i nici o problemă.

Cosimo revenea mereu asupra aceluiași lucru: secretul acțiunii — nimeni nu trebuia să știe nimic despre complot, nu trebuia să vorbesc cu nimeni, nici măcar cu frații săi.

Cosimo mi-a spus că Piromalli era șeful unei bande care pusese la cale o serie de răpiri, dintre care, în 1973, aceea a lui Paul Getty III, nepotul în vîrstă de șaisprezece ani al marelui milionar Paul Getty. Oamenii lui Piromalli ceruseră 2,9 milioane pentru răscumpărare. Băiatului i se dădu drumul după cinci luni, dar, înainte, banda lui Piromalli îi taie o ureche și i-o trimiseră lui Getty pentru a-l forța să plătească. Piromalli și alți șase fuseseră arestați și achitați din lipsa de probe.

După spusele lui Cosimo, grupul era format din vreo cincisprezece — douăzeci de oameni, și adunaseră aproape 200 milioane din răscumpărări, în mai puțin de cinci ani. Afacerile le merseseră din plin, pînă în 1978, cînd poliția italiană arestase încă cincisprezece calabrezi, printre care și pe Giuseppe, fratele lui Piromalli.

Înainte de aceste arestări, Piromalli și „Onorata Societate" răpiseră peste o sută de oameni printre care se aflau industriași și moștenitori ai unor averi uriașe, adunînd sume enorme, din răscumpărări. Cu un an înainte, Cosimo îmi vorbise despre Piromalli și îmi aduc aminte că văzusem atunci, undeva, o relatare despre suma de 600 000 de dolari plătită pentru răscumpărarea unui om de afaceri italian, Giovanni Fagioli.

Știam că planul nu putea fi elaborat doar de Cosimo. Remo și ceilalți din Calabria erau probabil și ei implicați, iar eu eram conștient întrucîtva că nu trebuia să scap cu viață din afacerea asta. Poate că așa procedau ei pentru a scăpa de un

„OMUL mafiei"

ucigaş care nu era italian şi care ştia prea multe despre ei.

— Nu ştiu, Cosimo — am spus eu, plecîndu-mi bărbia şi privindu-l drept în ochi pentru a-mi da seama dacă nu-mi ascunde ceva. Mă mai gîndesc la asta şi-ţi spun.

— Bine Cec — zise el. Gîndeşte-te. Sînt zece mii de dolari garantaţi şi nu e nici un risc.

Cecil Kirby în Calabria — era un nonsens. Aveam presentimentul că era o înscenare, că mă duceau acolo să-l omor pe acest Piromalli urmînd apoi să mă lichideze ei pe mine într-una din străzile lor dosnice şi să-mi lase trupul alături de al lui Piromalli. Un al şaselea simţ îmi spunea nu, dar banii îmi trezeau interesul. Îmi plăcea intriga şi suspansul. Trebuia totuşi să analizez cu multă grijă situaţia.

Abia mai tîrziu am aflat că planul de ucidere al lui Piromalli era o latură a luptei Mafiei pentru putere în Calabria, care se desfăşura din 1949, de la moartea tatălui fraţilor Commisso. Poliţia îmi spusese mai tîrziu că tatăl lor nu fusese altceva decît un „Sagarrista E. Cammista", ceea ce echivalează cu un soldat din Cosa Nostra. El trebuia să colecteze banii şi putea să dea ordin unor membri ai grupului său unor asociaţi numiţi „Picciotti", unii ca mine, care puneau bombe, băteau victimele şi prin violenţă adunau banii pe care îi datorau unii şi alţii.

Cosimo spunea că puterea Mafiei în Calabria era absolută, chiar şi companiile internaţionale trebuind să i se supună. Prin anii 1970 a venit o echipă să construiască un mare hotel în Siderno. Cînd construcţia era aproape gata, a fost aruncată în aer. Mafia nu dorea străini în oraş. Hotelurile erau monopolul lor şi numai ei le puteau construi.

Înaintea lui Piromalli, marele şef al „Onoratei Societăţi" era Antonio Macri. El controla toate clanurile din Calabria, ca un „şef al şefilor", dar nu îi plăceau schimbările, ca de altfel majorităţii calabrezilor, care preferau metodele clasice de a face bani. Noile modalităţi, cum ar fi traficul de stupefiante, nu erau permise. Dar erau prea mulţi bani în joc şi Piromalli era prea ambiţios. În 1975, Macri a fost împuşcat, cînd şoferul a oprit maşina într-una din intersecţiile mari din Siderno. Cosimo povestea că vreo cinci-şase oameni au răsărit brusc, din mai multe direcţii, şi i-au ucis pe toţi cei din maşină, cu excepţia lui Frank Commisso, care era unul din verii săi.

Piromalli, în ciuda tuturor strădaniilor, nu s-a putut bucura de puterea pe care o avusese Macri. A rămas un şef local, nu un şef al şefilor, iar rivalii îl urau pentru uciderea lui Macri. Fraţii Commisso trecuseră de partea oponenţilor lui Piromalli. De aceea plecase Remo în Calabria şi luase parte la unele atacuri. De aceea cred că doreau atît de mult să mă ocup eu de uciderea lui Piromalli.

Primul contact cu poliţia

● **Nu îmi ştia numele şi îmi spunea „Joe". Încă nu îmi promitea nimic...**

Am scăpat însă de acest plan, deoarece Cosimo îl tot amînase, pînă cînd Piromalli murise de moarte bună.

Nu era deloc uşor să ieşi dintr-o organizaţie calabreză care ucide, cîteodată, din simplul motiv că a fost insultată. Ştiam că aşa urma să se sfîrşească — Cosimo şi fratele său mă vor ademeni cu bani sau îmi vor da vreo treabă de făcut şi voi fi omorît.

În octombrie 1980, am fost judecat pentru spargere, atac şi jaf. Acestea erau ultimele învinuiri dintr-o serie de alte şaizeci. Pînă la urmă tot aveau să mă condamne pentru una dintre ele, probabil pentru spargere şi, dacă se întîmpla asta, luam ani grei.

Aveam de ales între a face închisoare şi a fi ucis acolo de unul din oamenii lui Cosimo sau de a fi lichidat în afara zidurilor închisorii. Eram în mare încurcătură şi nu ştiam cu cine să vorbesc. Nu găsisem nici un poliţist în care să pot avea încredere.

Îmi pusesem speranţa într-unul pe nume Terry Hall, de la Ontario Provincial Police. Hall era un tip dur, care le dădea multă bătaie de cap „Vagabonzilor", una dintre cele mai temute bande de motociclişti din Toronto. Era umbra lor — dacă întorceau capul în vreun bar, dădeau cu ochii de el. Ieşeau din casă şi îl găseau în stradă. Îi urmărea permanent, le strica rostul, le făcea greutăţi. Băgase frica în ei. Era un poliţist dur şi cinstit, iar lor le era frică de el. Nu înţelegeam de ce toţi motocicliştii, nişte brute mătăhăloase, se temeau de un singur om.

Într-o noapte, în 1978, am auzit de la un motociclist cu care eram prieten, Armand Sanguigni, că „Vagabonzii" încheiaseră un contract să îl ucidă pe Hall. El mi-a spus că Hall îi hăituise destul şi condamnase pe foarte mulţi dintre ei. De atunci se străduiau să adune bani şi să plătească un ucigaş care să-l lichideze. Îmi spusese:

— Sînt disperaţi că nu mai scapă odată de el.

M-am gîndit că îmi fac un serviciu şi mie, şi lui Hall, punîndu-l în gardă în legătură cu ceea ce îl aştepta. L-am chemat, m-am întîlnit cu el şi i-am relatat despre complot. Credeam că o să-i cîştig bunăvoinţa pentru timpul cînd urma să fiu condamnat. Asta s-a întîmplat însă mult mai tîrziu şi n-am avut nici cel mai mic avantaj — nici măcar nu mi-a mulţumit că îi salvasem viaţa. Trebuia să îi las să îl omoare. Oricum, ştiam că nu puteam să apelez la el, pentru cazul meu. Îmi spusese deja să mă duc la dracu.

Pe 11 octombrie 1980, mi-am asumat riscul şi am sunat Poliţia canadiană din Toronto cerînd să vorbesc cu cineva. Am fost învoit în ziua aceea şi m-am dus să discut cu caporalul Mark Murphy.

Nu i-am spus cine eram. I-am spus doar că eram un fost membru al bandei de motociclişti „Aleşii Satanei" şi că puteam să-i dau informaţii preţioase, care să încline balanţa în favoarea mea, în privinţa acuzaţiilor ce mi se aduseseră.

La început, nu mi-a promis nimic, dar am stat mult de vorbă şi i-am furnizat date care s-au dovedit a fi adevărate.

La început nu a fost foarte convins. Nu îmi ştia numele şi îmi spunea „Joe". Încă nu îmi promitea nimic. Apoi, am început să îi dau şi mai multe informaţii despre traficanţii de droguri, despre jafuri şi alte delicte. I-am dat să înţeleagă că puteam spune mai mult, mult mai mult, începînd cu explozii şi crime şi terminînd cu familia Commisso şi cu organizaţia lor.

Pe atunci nu doream să devin martor, ci doar să-l cîştig pe Murphy şi să obţin o sentinţă mai uşoară. Murphy s-a arătat dispus să vorbească cu judecătorii, dar i s-au opus poliţiştii de la Toronto Metropolitan Police şi de la Ontario Provincial Police, inclusiv Hall.

Eram strîns cu uşa. Dacă nu cooperam în continuare, unul dintre poliţişti putea să mă dea în vileag că eram informator şi, atunci, motocicliştii şi alţi bandiţi, împreună cu fraţii Commisso, m-ar fi ucis. În cazul în care continuam să vorbesc, aş fi stat mai departe la închisoare pentru că poliţiştii nu voiau să-l asculte pe Murphy.

Fraţii Commisso mi-au dat soluţia. Mi-au oferit un contract de 20 000 de dolari pentru a ucide o prostituată din Stamfort, Connecticutt, Helen Natphotis, amanta lui Nick Melia, care făcea afaceri cu marfă furată şi era frate cu unul din şefii Mafiei calabreze din Canada şi Connecticutt.

Eram sigur că acest contract presupunea scoaterea mea din închisoare. Voiau s-o ucidă pe această Natphotis fiindcă îi costa bani — bani care se pierdeau, deoarece lui Melia nu-i mai stătea mintea la afaceri. Ştiam însă că, dacă acceptam contractul, aveam mari şanse ca, după ce o omoram, să fiu, la rîndul meu, omorît. Dacă nu-l acceptam, ei ar fi ucis-o oricum, le-ar fi crescut suspiciunea faţă de mine şi, pînă la urmă, aş fi avut aceeaşi soartă.

Era februarie şi fraţii Commisso mă presau, iar eu nu-i spu-

sesem nimic lui Murphy. Încercînd să găsesc o soluţie, m-am trezit gîndindu-mă cum începuse totul. Cum Dumnezeu intrasem într-o aşa încurcătură în care viaţa mea să atîrne de capriciile unor poliţişti şi de nişte calabrezi nebuni?

Metodele Mafiei

● Ăla e — spuse Cosimo. Convinge-l.

La începutul lui august 1976, m-am întîlnit cu Cosimo şi am primit prima însărcinare. Un partener de afaceri îi datora bani, iar Cosimo dorea să-i transmit mesajul să plătească imediat. Mi-a dat numele acestuia, locul unde lucra şi mi l-a descris. Pentru început trebuia doar să-i transmit mesajul, deocamdată fără violenţă.

L-am localizat biroul şi am urcat la el. Am intrat în birou, m-am îndreptat spre masa lui de lucru şi i-am spus mesajul. Fără ameninţări, doar o intimidare subtilă.

— Nu doresc să-ţi mai spun o dată, domnule — i-am spus eu. Îi datorezi unui prieten o sumă importantă. Te sfătuiesc să te achiţi de datorie, deoarece nu doresc să vin din nou.

M-am uitat urît la el şi-mi jucau muşchii maxilarului.

— Cred că eşti destul de deştept ca să înţelegi.

Şi el a înţeles, numai că eu hotărîsem să-i las o mică amintire — pentru orice eventualitate i-am dezumflat cauciucurile de la maşină. Cosimo nu mi-a spus, niciodată, cît îi datora omul acela, dar, în zilele următoare, l-am văzut foarte mulţumit.

— Eşti pe lista de plată, Cec — spuse el.

Următorul a fost un bookmaker. Totul s-a petrecut într-o clipă. Eram într-un tripou, într-o seară, cînd a intrat Cosimo.

— Îl vezi pe ăla de colo? — puse el. Vrem să ne dea banii, dar trebuie convins.

Îmi arătă un bookmaker între două vîrste, pe care îl văzusem de multe ori pe acolo şi care încasa un profit de 10 000 de dolari săptămînal fără să dea nimic nimănui.

— Ăla e — spuse Cosimo. Convinge-l.

M-am dus la el şi l-am îndesat într-un perete. Stătea aşa, tremurînd ca varga, în timp ce eu îi şopteam în ureche mesajul şi l-am lovit, apoi, puternic, sub centură. A înţeles şi, chiar din noaptea aceea, a început să le dea fraţilor Commisso un procent din cîştigul său.

N-a fost singurul care a primit un mesaj în noaptea aceea. Ne-am dus apoi la un individ care organiza meciuri de box: se numea Bernie şi, pînă atunci, le scăpase — nu le plătise procentajul din banii pe care îi încasa din organizarea luptelor şi de pe urma unora dintre boxeri.

Fraţii Commisso s-au răzbunat destul de urît pe Bernie. În timp ce eu îi ţineam mîinile la spate, ei îl loveau în faţă cu patul armei, trăgînd apoi cocoşul. Deodată, Bernie a început să miroasă ca un closet în miniatură.

Aceste însărcinări erau doar teste. În total au fost patru, înainte de a mi se da o treabă serioasă, şi nu toate s-au sfîrşit fără incidente. Ultimul a avut cîteva peripeţii care l-au distrat foarte tare pe Cosimo.

Eu trebuia să-l bat bine pe un individ care le datora mulţi bani. Cosimo îmi dăduse adresa lui şi telefonul, apoi l-am sunat să văd dacă era acasă. Nu puteam să-i spun cine sînt, nici care era motivul pentru care doream să-l văd — mai ales dacă aveam de gînd să-l scot din casă. Îmi trebuia un motiv să-l fac să coboare.

— Dumneavoastră sînteţi domnul Smith? — am întrebat eu la telefon.

— Chiar el — îmi răspunse el.

— Mă scuzaţi, domnule Smith, dar v-am lovit maşina în parcare. Vă rog să veniţi să vedeţi şi să-mi spuneţi cît am să vă plătesc.

— Cobor imediat — spuse el nerăbdător.

Ştiam unde îşi ţinea maşina, deoarece îmi plănuisem cu grijă toată acţiunea. Cînd a venit la maşină, stăteam acolo, aplecat, în aşa fel încît să nu îmi vadă faţa. M-am răsucit brusc şi l-am lovit cu un baston, în cap, doborîndu-l. După

1000 + 1

1000+1 • 1000+1 • 1000+1 • 1000+1 • 1000+1 • 1000+1 • 1000+1 • 1000+1

Centenarul naşterii celebrului Chaplin, sărbătorit în 1989, a fost prilejul unor insolite festivităţi la Vevey (Elveţia): iată 300 de şcolari deghizaţi în Charlot; sau sosia lui Chaplin – actorul american David Lee Parsons, fotografiat lîngă o placă comemorativă

„OMUL mafiei“

aceea, l-am făcut praf.

După cîteva zile, ducîndu-mă la fraţii Commisso, Cosimo m-a felicitat. Mi-a dat 500 de dolari, prăpădindu-se de rîs.

— Nu l-ai bătut pe ăla care trebuia — spuse el rîzînd.

— Nu înţeleg — am spus eu — atunci de ce eşti aşa bucuros?

— E-n regulă. L-ai bătut pe partenerul lui. Face pe deşteptul. L-a trimis pe celălalt să se întîlnească cu tine. Acum o să stea două luni în spital. Numai că cel pe care trebuia, de fapt, să-l baţi, a scos banii. Nu vrea s-ajungă şi el în spital.

Omul acela devenise suspicios ştiind că fraţii Commisso îl urmăreau şi şi-a trimis partenerul să verifice stricăciunile maşinii, fiind convins că lui n-o să i se întîmple nimic. Eu aveam descrierea celui pe care trebuia să-l bat, dar era întuneric şi nu mi-am dat seama. Bastonul pe care îl folosisem era făcut în Brazilia şi avea cam 20—22 cm lungime, era turtit şi îngroşat la un capăt. Nu i-a rămas nici un muşchi neînvineţit, ca să nu mai vorbim de oase rupte.

În spital nu intrase cine trebuia, dar fraţii Commisso îşi luaseră banii. Acum eram pregătit, şi ei erau convinşi că puteau să-mi dea însărcinări mai grele. Pe atunci, încă nu ştiam că aveam să devin omul lor de încredere.

Pe cei ca mine nu-i interesează istoria. Ar trebui poate să ne intereseze. Dacă aş fi ştiut mai multe despre calabrezi, cît ştiu acum, de pildă, probabil că nu m-aş fi făcut de lucru cu ei şi nu aş fi ajuns în situaţia asta.

Cînd am acceptat să lucrez pentru fraţii Commisso, nu ştiam nimic despre calabrezi. De fapt, cunoşteam doar nişte întîmplări pe care le citisem despre arestarea unui italian, Francisco Caccamo. Poliţia din Toronto îi percheziţionase casa, în 1972, şi găsise arme şi explozive. Mai descoperiseră, însă, şi unele acte care conţineau ritualul de iniţiere al membrilor Mafiei calabreze — „Onorata Societate“.

Aceste documente au fost prima dovadă a existenţei acestei organizaţii criminale calabreze. Caccamo nu a fost informator, cum a fost Joe Valachi din S.U.A., dar hîrtiile acelea au fost mult mai importante decît ceea ce declarase Valachi despre Cosa Nostra.

Valachi a descris cum a fost primit în organizaţie ca soldat în Cosa Nostra, atunci cînd a dat declaraţie în faţa Senatului, în 1963, dar n-a avut nici un document care să susţină cele spuse de el. Caccamo, în schimb, n-a spus nimic, dar documentele găsite de poliţie au arătat totul. Era scris negru pe alb.

Asta era istoria lor şi eu nu ştiam nimic mai mult despre ea. Dacă aş fi ştiut, aş fi înţeles mai bine prima însărcinare ce mi se dăduse.

Era prin octombrie, cînd Cosimo m-a chemat la casa Commisso. Trecuse cîtăva vreme de la primele acţiuni, şi credeam că încă mă pune la încercare. Pe atunci viaţa mea nu era atît de complicată. Lucrul pentru ei era pe un plan secundar.

Ţinta mea următoare era un comis voiajor pe nume Antonio Burgas Pinheiro. Avea 38 de ani şi locuia în Brampton, Ontario, împreună cu soţia şi copiii, atunci cînd nu lucra pentru Appia Beverage Company din Queen Street, Toronto.

— Nu vreau să-i facem rău omului ăsta — îmi explică atunci Cosimo. Îi arunci doar în aer automobilul sau camioneta. De restul avem noi grijă.

Remo stătea acolo şi dădea aprobator din cap, lăsîndu-l pe Cosimo să vorbească. Cosimo era cel care vorbea întotdeauna.

Mai tîrziu, am aflat că aceste companii de băuturi răcoritoare din Italia fuseseră ţinta multor acţiuni ale calabrezilor din Siderno, spre sfîrşitul anilor '60. Printre acestea au fost şi cîteva crime şi explozia uzinei Appia, din 1972. Fuseseră ucişi doi conducători ai companiei de băuturi răcoritoare Cynar Dry Ltd., pentru care lucra o rudă a fraţilor Commisso.

Primul a fost Salvatore Triumbari, preşedintele companiei Cynar. A fost împuşcat cînd ieşea din locuinţa sa dintr-o suburbie a oraşului Toronto, în ianuarie 1967. Următorul a fost Filippo Vendemini, care era din Calabria. El era implicat în contrabanda cu alcool a unor căpetenii ale Mafiei, Paulo Violi din Montreal şi Vincenzo Melia. Cu Melia am avut de-a face mai tîrziu, într-un complot din Connecticut. Asupra lui Vendemini s-a tras de trei ori, în faţa magazinului său de pantofi, din Toronto.

Motivul real al crimelor nu l-a ştiut exact nici poliţia şi nici altcineva. Era problema calabrezilor, lupta unora ca Racco şi Commisso pentru controlul pieţei băuturilor răcoritoare.

Mi s-a părut interesant că Violi a fost prins şi interogat despre moartea lui Vendemini. Cineva zărise o maşină, cu număr de Montreal, părăsind locul chiar în momentul crimei. Poliţia depistase numărul şi maşina, descoperind-o într-o parcare aproape de presupusa locuinţă a proprietarului ei. L-au găsit jucînd cărţi cu Cosimo şi Remo. L-au înhăţat, dar au trebuit să-i dea drumul, deoarece nu exista nici o dovadă că el condusese maşina. Nici fraţii Commisso nu au putut fi acuzaţi de nimic. Totuşi, coincidenţa era prea mare, să fie toţi împreună, avînd, în acelaşi timp, legături cu angajaţii lui Vendemini şi Cynar.

Cunoscînd această poveste, nu cred că aş fi rezolvat altfel însărcinarea pe care mi-o dăduseră; aş fi cerut, poate, mai mult de 1000 de dolari, cît îmi oferiseră ei pentru asta.

Pe 23 octombrie 1976, am mers cu maşina la Brampton. Camioneta lui Pinheiro nu era acolo, în schimb, maşina lui, un Chevrolet 1974, era chiar în drum. Mi-am parcat maşina într-un loc dosnic şi m-am întors la maşina lui, cu două batoane de dinamită şi un fitil de 25 cm, ascunse în haină.

În cîteva minute am pus dinamita lîngă rezervorul de benzină, am legat fitilul, l-am aprins, m-am urcat, repede, în maşina mea şi am plecat. Eram destul de departe cînd s-a produs explozia, căci n-am perceput zgomotul ei, deşi jumătate din Brampton o auzise. Explodase la ora 23.00 provocînd o pagubă de peste 1000 de dolari. Mai tîrziu, l-am sunat pe Pinheiro şi l-am ameninţat. Poliţia a înregistrat convorbirea, dar n-a putut să-mi identifice vocea. L-au păzit vreo două săptămîni după aceea, deoarece era groaznic de speriat.

Pinheiro le-a spus că nu bănuia cine ar fi putut să provoace explozia. Poate că el nu ştia nimic, dar şeful său, Liberto Simone, a declarat presei că cei care făcuseră acest lucru încercau să-l forţeze să iasă din afaceri. N-a pomenit nimic de fraţii Commisso, nici de altcineva. Problema lui era concurenţa firmei sale de băuturi răcoritoare — fraţii Commisso doreau să controleze totul.

Fraţii Commisso au fost foarte mulţumiţi de modul în care lucrasem. Terorizau lumea din oraş, folosindu-se de exploziile pe care le provocam şi de bătăile pe care le administram unora spre intimidare. Cîteodată, exemplul altora era suficient, altă dată trebuia să te adresezi personal celui în cauză. Aşa s-a întîmplat cu un antreprenor de construcţii care trăia într-un cartier luxos, în King City, şi căruia fraţii Commisso s-au gîndit să-i dea o lecţie.

Am primit un telefon să mă întîlnesc cu Cosimo şi Remo la Casa Commisso. Ca de obicei, mi-am parcat maşina în vecinătate, lîngă o rotiserie, şi am intrat pe uşa din spate spre a nu fi reperat de poliţie, în caz că supravegheau casa.

Persoana pe care doreau să o conving era Andy Pozzebon. El era proprietarul companiei de construcţii Pozzebon. Mi-au spus că el datora o sumă mare unui prieten de-al lor.

— Dacă faci treabă bună şi-şi plăteşte datoria — spuse Cosimo — o să capeţi 10.000 de dolari.

Am zîmbit auzind cifra.

— Nu-i rău — am spus eu privind spre Remo ca să văd dacă era de acord.

Cosimo a spus că o să vină cu mine să-mi arate locul şi să-mi spună ce aveam de făcut. Ne-am dus în recunoaştere la casa unde locuia Pozzebon. Cosimo mi-a spus că dorea să pun dinamită în cutia de scrisori şi, apoi, să-l sun la birou.

Pe data de 11 noiembrie, aşa am şi făcut. I-am spus secre

tarei lui Pozzebon că mă numeam Thompson și că doream să-l sune pe șeful ei acasă și să-l roage să se uite în cutia de scrisori, deoarece îi lăsasem un mesaj special. L-a sunat și Pozzebon a găsit în cutia de scrisori dinamita. A chemat poliția.

Două zile mai tîrziu, am sunat compania Pozzebona și am vorbit din nou cu secretara.

— A primit dl. Pozzebon mesajul?

Femeia, speriată și evident foarte tulburată, încercă să-mi răspundă, bîlbîindu-se.

— Da, a p-p-primit mesajul.

— Bine. Spune-i atunci că ar fi bine să-și plătească datoriile, dacă nu vrea ca data viitoare să-i arunc în aer mașina.

I-a transmis mesajul și probabil că Pozzebon le-a plătit datoria. Ei mi-au dat o mie de dolari și mi-au spus că urma să mai îmi dea. N-am mai primit alți bani, dar știam că sînt răi de plată.

Jafuri, explozii, bătăi, amenințări, erau, de acuma, treburi de rutină. Dar, în decembrie 1976, frații Commisso au schimbat obiceiul. De data asta era vorba de crimă.

Beton sau ciment, țevi sau ipsos, instalații electrice sau mecanice — în orice ținea de industria construcțiilor își băgaseră mîna frații Commisso și prietenii lor din Mafia calabreză. Și mîna asta era vîrîtă adînc și apuca din plin fie prin amenințări, fie prin contracte frauduloase.

Michele Racco, Paul Volpe și oamenii lui, clanul lui Lupino din Hamilton, fiecare își avea partea lui.

Infiltrarea gangsterilor în industria construcțiilor, unii dintre ei membri ai Mafiei, luase o amploare atît de mare, încît fusese numită o comisie specială de investigație condusă de judecătorul Harry Waisberg.

În această industrie, avuseseră loc foarte multe explozii și răniri pe care comisia le-a analizat mai bine de un an, făcînd un raport de 770 de pagini. Asta se întîmpla în 1974.

Investigația și raportul nu aduseseră însă nici o dovadă evidentă în legătură cu activitatea lui Racco și Commisso în domeniul construcțiilor. Și asta, probabil, pentru că polițiștii știau foarte puțin despre Mafia calabreză, în vremea aceea, și știau și mai puține lucruri despre frații Commisso.

Frații Commisso erau tineri pe-atunci. Nu ajunseseră încă să conducă un clan care să se impună printre celelalte bande din Long Island și Columbia Britanică.

Pe atunci, foarte cunoscuți pentru atacuri și explozii, pentru amenințarea antreprenorilor și pentru infiltrarea în sindicate, erau conducători ca Paul Volpe, Natale Lupino și reprezentanții clanului lui Stefano Magaddino din Buffalo.

Cînd am început să lucrez pentru frații Commisso, am aflat, în scurt timp, că una din sursele lor principale de bani provenea din industria construcțiilor. Cred că storceau mai mult din această industrie decît obțineau din traficul cu heroină, și, oricum, era o afacere mult mai puțin periculoasă.

Ei aveau o mulțime de modalități de a face bani în construcții. Stabiliseră o lege, foarte rentabilă, conform căreia orice antreprenor depindea de ei pentru strîngerea datoriilor. Făcînd apel la lege, oricăruia dintre ei i-ar fi trebuit cîțiva ani să-și adune banii. De fapt, antreprenorii, de cele mai multe ori, dădeau faliment așteptînd ca legea să le rezolve cererile și să-i facă să intre în posesia drepturilor lor. Chiar dacă instanța grăbea procedura, în favoarea antreprenorului, deseori acesta descoperea că cel cu care încheiase afacerea avea zeci de corporații, și corporația cu care încheiase el contractul dăduse, între timp, faliment. Datornicul își transfera, pur și simplu, banii din contul unei corporații în contul alteia.

Această situație îi favoriza pe cei care, ca și frații Commisso, deveneau „agenții de colectare" pentru antreprenori. Pentru o cotă parte din suma datorată, frații Commisso colectau banii fără să mai fie nevoie să se izbească de procedurile legale.

Să luăm, de exemplu, un antreprenor X — să-i spunem constructorul X. Pentru a-și realiza proiectul, el încheie la rîndul său contracte cu alți antreprenori specializați în instalații electrice, țevi, zidărie. Dl. X le promite acestora că o să le plătească aproximativ 300 000 de dolari pentru lucrările pe care urmau să le efectueze.

Acum, cel care a făcut partea electrică vine la dl. X și îi spune: „Dă-mi banii". Dl. X nu are bani gheață, așa că îi spune: „Te plătesc mai tîrziu". Dar și el la rîndul său are de plătit lucrători și materialele. El intentează, atunci, proces ca să-și recupereze banii. Poate în 2—3 ani să-și ia banii — sau poate nici atunci. Între timp, dl. X a folosit cei 300 000 de dolari ai antreprenorului răspunzător de partea electrică și alte sume provenite de la cei care se ocupă de zidărie și țevi, investindu-i în alte proiecte care-i aduc un profit mai mare.

Acesta era sistemul. Frații Commisso au știut însă să scoată bani din asta. Acum antreprenorul se duce la prietenul său care are de-a face cu Mafia, care-i știe pe frații Commisso. Frații Commisso se duc apoi să-l vadă pe dl. X sau trimit pe unul ca mine să-l hărțuiască și să-l amenințe. Iau banii, își iau partea și, astfel, antreprenorul își recuperează cea mai mare parte din datorie. Așa se face treaba.

În 1978, am primit de la frații Commisso o mulțime de contracte prin care trebuia să-i string cu ușa pe antreprenori și să le storc banii pe care, așa cum mi se spusese, trebuiau să-i achite sub-antreprenorilor. Primul dintre ei a fost Ben Freedman.

Freedman era antreprenor principal într-un proiect de construcții din Toronto. El angajase alți doi antreprenori pentru partea electrică, ce costa peste 175 000 de dolari. Cînd a trebuit să plătească, așa cum spunea Commisso, lui Freedman „i s-au scurtat brațele și i s-au lungit buzunarele". Le-a spus că n-avea bani și că n-aveau decît să aștepte sau să-l dea în judecată.

Antreprenorii, amîndoi italieni, au venit la Remo și la Cosimo, cerîndu-le ajutorul. Voiau să-și ia banii, imediat, și nu le păsa prin ce mijloace își atingeau scopul. Atunci am fost solicitat de Cosimo.

Ne-am întîlnit la Casa Commisso pe 13 februarie, și ne-am îndreptat apoi spre locuința lui Freedman, în North York.

— Aruncă-i casa în aer — spusese Cosimo — dar nu vătăma pe nimeni. Vreau doar să-l sperii puțin, ca să scoată banii.

Îmi dădea 2000 de dolari pentru asta. Inițial, Cosimo voia să pun bomba la una din intrările laterale. N-am văzut nici o problemă, pînă cînd nu m-am dus acolo, singur, într-o noapte.

Eram într-un costum de jogging, pe care îl purtam, încît oricine m-ar fi văzut să creadă că eram încă unul dintre aceia care, pentru a-și menține sănătatea, alergau ca nebunii în susul și-n josul străzilor. Acum nu-i mai bagă nimeni în seamă pe alergători. Costumele pe care le purtam de obicei erau sau negre sau de un albastru închis, ca să nu atragă atenția și să mă ajute, și mai mult, să trec neobservat. Purtam și ceva pe cap.

Aveam la mine două batoane de dinamită și un fitil pe care îl conectasem la un declanșator și-l legasem de dinamită. Cînd am ajuns la locuința lui Freedman, am zărit cîteva biciclete mici și un cărucior de copil. Am hotărît să nu mai pun bomba la ușă. Nu doream să ucid sau să mutilez niște copii, numai pentru că s-au aflat într-un loc nepotrivit, într-un moment nepotrivit. Așa că m-am gîndit să arunc în aer mașina lui Freedman, care se afla parcată în drum.

Am pus bomba între ștergătoare și apărătoarea de vînt, am aprins fitilul și am fugit. Ajunsesem departe cînd s-a produs explozia.

A doua zi, am citit în ziar că mașina a fost distrusă, dar că nu au fost victime.

După cîteva zile Cosimo s-a dus la un telefon public și l-a sunat pe Freedman ca să-i explice de ce îi aruncasem mașina în aer.

— Nu fi prost, domnule Freedman — spusese el, vorbind rar și atent să nu i se remarce accentul. Plătește-ți datoriile. Așa, nimeni — nici un copil —, nu va fi rănit.

Cosimo mi-a dat 2000 și mi-a spus că am făcut treaba bună. Cosimo oricum nu s-a ținut de cuvînt. Îmi spusese că atunci cînd voi rezolva astfel de treburi, voi lua un procentaj echivalent cu o treime din ceea ce obținea în urma intimidării victimelor. N-am luat niciodată peste 2000. Era o altă iluzie destrămată.

„OMUL mafiei"

Droguri, arme, comploturi

● **Căutam tot timpul noi modalităţi de a face bani**

Lucrînd pentru fraţii Commisso eram destul de bine plătit; cîteodată, totuşi, nu aveam atîţia bani încît să-mi permit să trăiesc pe picior mare. Banii pe care-i primisem pentru aruncarea în aer a restaurantului chinezesc, pentru intimidarea antreprenorilor şi pentru atentatele împotriva lui Mason şi Kott se duseseră foarte repede. Prea repede chiar.

Aveam o Corvette nouă, femeile roiau în jurul meu, iar caii pe care pariam la curse pierdeau de fiecare dată.

Mi-am dat seama, chiar de la începutul relaţiei mele cu fraţii Commisso, că va trebui să îmi suplimentez venitul, întreprinzînd şi alte acţiuni, pe cont propriu. Un timp, am continuat să fiu curierul lui Gobbie în traficul de stupefiante. Mai făceam afaceri cu droguri şi cu motocicliştii, adăugînd astfel alte cîteva mii la bugetul meu. Aveam cam 75 000—80 000 de dolari pe an, dar nu-mi ajungeau. Căutam tot timpul noi modalităţi de a face bani.

Ocazia s-a ivit cînd m-am întîlnit cu Bob şi Roman, care se ocupau cu jocuri de noroc. Roman fusese bun prieten cu Eddie Neuff, care fusese ucis, şi îl cunoştea bine pe Ron, care ne-a prezentat unul altuia. Făcusem, împreună, nişte afaceri cu droguri. În noaptea aceea, ne aflam într-un hotel din Toronto, şi Roman m-a întrebat dacă eram interesat să fac o excursie pînă la Bogotá. Obiectivul lui Roman era să localizeze o sursă de cocaină pe care el şi Bob s-o plaseze în Canada. Deja aranjaseră cum s-o treacă prin vamă. Plecau în Columbia să comande nişte instalaţii pentru montarea unor ţevi. Voiau să introducă în ele cocaină şi să le trimită, apoi, în Canada. Planul nu era foarte sigur, dar lor li se părea foarte bun.

M-am hotărît să mă alătur lor. Tocmai aruncasem în aer restaurantul şi voiam un trai mai bun, fără să mă gîndesc la bani şi fără să fiu la mîna fraţilor Commisso. Nu mai doream să se uite oamenii de sus la mine.

Pînă atunci nu mă interesase problema drogurilor. Mi se păruse prea riscantă.

Am stat vreo săptămînă în oraş, sondînd terenul. În acest timp, m-am întîlnit cu o persoană oficială importantă de la Camera de Comerţ a băncii columbiene din Bogotá, unde am schimbat bani canadieni în pesos. Am trecut de la una la alta — discuţia a pornit de la pesos şi părţile de instalaţie necesare, a ajuns la cocaină şi în final la arme.

— Puteţi să faceţi rost de arme? — întrebă el. Avem nevoie de orice fel de arme — puşti, mitraliere, muniţii.

Roman şi Bob nu ştiau ce să spună. Ei încercau să găsească un sprijin în traficul de cocaină, iar individul acela le vorbea despre operaţiunea inversă, să aducă arme din Canada în Columbia. Au dat amîndoi din cap realizînd că, neavînd contracte cu furnizori de arme, nu vor putea aranja nimic şi operaţia cu drogurile putea astfel eşua. Spre surprinderea lor, atunci am intervenit, oferindu-le ajutorul.

— Ştiu eu pe cineva — am spus eu — mi-e prieten, îl cheamă Chuck Yanover.

Roman se lumină la faţă şi columbianul veni mai aproape să audă ce aveam să-i spun.

Îl ştiam pe Yanover, dar nu eram prieteni. Făcusem unele afaceri împreună. Ca mulţi dintre „Aleşii Satanei" şi ca mulţi alţi motociclişti, îi vîndusem lui Yanover piese de motocicletă furate. O vreme, i-am pierdut urma, dar, după ce ieşise din detenţie, începuse să lucreze în stil mare. Fusese prins împreună cu Nathan (Nate) Klegerman, un hoţ de diamante care era mîna dreaptă a lui Paul Volpe. În 1974, comisia care a investigat industria construcţiilor, l-a identificat pe Yanover ca făcînd parte din banda lui Volpe ce îi ameninţa pe antreprenori şi punea explozive. Doi ani mai tîrziu, a fost arestat împreună cu Volpe, Klegerman şi alţi trei pentru tentativa de a transporta în Canada diamante în valoare de 1,5 milioane de dolari. Cu toate acestea, Yanover a obţinut permisiunea să facă comerţ cu arme. Era reprezentantul unei manufacturi belgiene, „Fabrique Nationale". Partea amuzantă era că, în calitatea sa de reprezentant al firmei belgiene, el îi ajuta pe poliţişti. El negocia un contract prin care să vîndă poliţiei un anumit tip de armă de care erau foarte interesaţi. Cînd Yanover mi-a relatat acest lucru nu ştiam dacă să-l cred sau nu. Chuckie vorbea de multe ori vrute şi nevrute povestind despre afaceri de milioane de dolari, de comploturi la nivel internaţional.

Înfăţişarea lui Yanover, chel, purtînd ochelari cu lentile groase, cu faţa ascuţită ca de nevăstuică, nu avea nimic care să-ţi inspire un mercenar cu sînge rece, capabil să omoare pe oricine i-ar fi stat în cale. Şi totuşi aşa era. Avea o mulţime de prieteni mercenari, ucigaşi plătiţi, cu care se întîlnea în perioada cît a făcut comerţ cu arme pentru belgieni.

Yanover avea planuri mari. Locuia la etajul cinci al unei clădiri care era proprietatea lui Volpe. Ne întîlneam uneori acolo, mai ales în centrala termică, cînd cumpăram de la el arme sau diamante. La una dintre aceste întîlniri, Yanover mi-a propus un contract pentru o crimă.

— Am ceva pentru tine Cec, dacă vrei ceva de lucru — spuse Yanover.

Cu Yanover nu ştiai niciodată la ce să te aştepţi, aşa că mi-am arătat interesul cu mare prudenţă.

— Despre ce e vorba?

Îţi garantez un milion de dolari, dacă-l ucizi pe Fidel Castro.

M-am uitat la el ca la un nebun.

— Glumeşti, Chuck.

— Pe dracu'. Trebuie doar să ai o ţintă foarte bună. Trebuie să tragi de la o distanţă de un sfert de milă. Mai mult n-ai cum să te apropii.

Am început să rîd, dar Yanover s-a făcut roşu de supărare, aşa că m-am făcut că tuşesc, m-am încruntat şi i-am spus că o treabă ca asta era sinucidere curată.

— Gîndeşte-te bine, Chuck. Eu nu vorbesc spaniola. N-o să rezist mai mult de zece secunde după ce am tras în Castro. O să mă descopere imediat. Chiar şi pentru un milion de dolari, n-aş risca asta. Nu vreau încă să mă sinucid.

N-a mai spus nimic, însă cred că planul de a-l ucide pe Castro fusese pus la cale de vreo bandă care dorea să reia afacerile cu cazinourile din Cuba. Castro păgubise bandele de italieni şi de evrei cu milioane de dolari, luîndu-le hotelurile şi dîndu-i afară din ţară.

De atunci, ziarele şi comitetele Congresului S.U.A. au raportat cîteva atentate împotriva lui Castro, unele iniţiate de Central Intelligence Agency, care se folosea de aceste bande de criminali, altele puse la cale de unii membri ai bandelor din afara statului, care visau să-şi recupereze cazinourile.

Cînd l-am refuzat pe Yanover, n-a făcut nici un comentariu.

— Bine, atunci am altceva pentru tine. O problemă personală de care vreau să te ocupi. Îţi dau zece mii de dolari şi-ţi plătesc cheltuielile.

Ţinta vendettei sale era un amărît care lucra pe un vapor caraibian. Individul făcuse greşeala să se încurce cu una din prietenele lui Yanover. Lui Yanover nu-i plăcea să se lege oamenii de femeile lui, chiar dacă întreţinea trei sau patru în acelaşi timp.

— Te duci la Miami şi te urci pe vas. Îl înhaţi, îl arunci peste bord, se îneacă, şi gata.

— Bine Chuckie, o să văd ce pot face.

Mai tîrziu a vrut să-l scap de un individ din Elveţia. Nu mi mai aduc aminte numele lui, dar dorea să-i dea o lovitură cruntă. Prietenii mei şi poliţiştii mi-au spus, mai tîrziu, că un om care a depus mărturie împotriva lui Yanover a fost împuşcat în Elveţia. N-am fost sigur dacă era omul pe care îmi ceruse Yanover să-l ucid.

La o lună după discuţia cu omul de afaceri columbian, am

aranjat o întrevedere cu Yanover la Prince Hotel. Roman, Yanover şi cu mine, ne-am aşezat. Eu acţionam ca un fel de intermediar, făcîndu-mi socoteala să scot profit de pe urma ambelor părţi.

— Columbianul acesta — îi explică Roman lui Yanover — vrea să cumpere arme automate, mitraliere, tancuri, orice se poate, şi plăteşte oricît.

Yanover dădea din cap, ştergîndu-şi ochelarii. Să trimită banii şi-i trimit tot ce pofteşte: proiectile, puşti, muniţii, orice. Fac rost de ele şi cu preţurile se aranjează.

Roman şi Yanover nu discutară însă preţurile. Nu specificase nimeni costul unui tanc sau al unei mitraliere. Vorbeau doar generalităţi.

— Cum reuşeşti să livrezi cantitatea pe care o doresc, fără să atragi atenţia?

— Ascultă — spuse Yanover enervat — am făcut astfel de transporturi de nu ştiu cîte ori pînă acum. Declarăm avionul pierdut în mare, după ce livrăm armele. Ne întoarcem la Bogotá şi îi punem să vireze nişte bani în bancă, în timp ce noi le dăm tancurile şi armele pe care le vor.

Roman nu s-a mai întors şi nu l-a mai văzut pe Yanover. Am auzit că trăia în Anglia.

Eu am continuat să fac afaceri cu Yanover — de la puşti şi cocaină, la incendieri, la încercarea de a pune stăpînire pe o insulă din Caraibe, numită Dominica. Comploturile de răsturnare a guvernelor au avut loc mai tîrziu, cînd am devenit martor şi informator. În 1970, Yanover se ocupa, în special, de armament.

Avea un stoc de pistoale şi mitraliere gata de livrare în orice moment. Putea obţine orice — grenade, mitraliere, explozive, dispozitive antitanc şi chiar tancuri. Nu-l aprovizionau însă numai belgienii. Mai avea şi alte surse, la New York şi Chicago, despre care nu pomenea niciodată. Cumpăram de la el arme pe care le vindeam motocicliştilor, fraţilor Commisso şi altor amatori.

Cosimo era o permanentă piaţă de desfacere pentru arme. El nu cumpăra de la mine, ci de la doi italieni care aveau un magazin în Toronto. Chiar şi aceştia erau amatori să cumpere anumite tipuri de arme, indiferent de sursa din care proveneau. Îmi amintesc că le-am vîndut, o dată, o piesă de colecţie, o carabină Winchester. O furasem de curînd, dar nu i-a interesat asta. Aveau un client pentru ea şi n-au pus alte întrebări.

Cosimo cumpăra, uneori, de la proprietarul mai tînăr, arme furate. Odată acesta i-a promis lui Cosimo să-i facă, în cîteva zile, rost de zece arme dintr-o sursă din Statele Unite.

Motocicliştii căutau orice fel de arme — dînd tîrcoale colecţionarilor şi magazinelor de arme, pe care urmăreau să le jefuiască mai tîrziu. Erau perioade cînd, în Toronto, armele erau foarte căutate. Mai ales motocicliştii vindeau şi cumpărau arme. Nu trebuia eu să-i caut. Veneau ei la mine să-şi plaseze marfa. Oricine doreşte o armă poate s-o cumpere din stradă — fie că e în Toronto, Montreal, New York, sau Miami.

Cît timp m-am ocupat de armament, din 1978 pînă în 1980, aveam, întotdeauna la îndemînă, cîteva arme, în eventualitatea că se ivea vreo afacere. Am avut şi neplăceri din această cauză. Îmi amintesc de Garry Barnes care a luat una din puştile mele şi a tras într-un cort unde se afla o mulţime de oameni.

În timp ce făceam afaceri cu Yanover şi cu columbienii, continuam activitatea alături de fraţii Commisso. În 1978 am declanşat şapte incendieri şi explozii. Cea mai violentă şi, în acelaşi timp, cea mai bănoasă a fost aceea de la magazinul de articole sportive Laramie din Guelph, Ontario.

Era o înscenare pusă la cale de proprietarii magazinului, Bruno Spizzichino şi partenerul său Armando Di Capua, cu ajutorul unui alt prieten italian, Rocco Mastrangelo, pentru a încasa asigurarea. Mastrangelo era în legătură cu fraţii Commisso. Îl cunoşteam bine pe Remo. Nu ştiu dacă se cunoscuseră prin intermediul unor prieteni comuni din Italia sau în cadrul comunităţii calabreze din Toronto.

Plănuiseră să arunce în aer şi să dea foc magazinului, să încaseze asigurarea şi să dea pentru asta 20 000 de dolari fraţilor Commisso. Di Capua şi Spizzichino s-au dus în Italia să împrumute cei 20 000. Au zburat apoi la Las Vegas şi, după un scurt popas la unul din cazinouri, s-au întors la Guelph. Voiau să dea impresia că au cîştigat la Las Vegas cei 20 000 pe care îi aduceau în Canada.

Cînd au ajuns la Guelph, au depus banii la banca de comerţ şi, după scurt timp, i-au dus banii lui Mastrangelo. El i-a plătit apoi pe Remo şi pe Cosimo.

Am aflat toate aceste lucruri mai tîrziu, cînd am purtat cu mine un microfon şi am înregistrat o relatare a faptelor după ce fraţii Commisso au fost arestaţi şi închişi. În 1978 nu ştiam decît ce-mi spusese Cosimo, şi nu-mi spusese mare lucru.

Complicităţi

● **Ei nu ezitau să ucidă un om în faţa soţiei şi a copiilor săi.**

Se presupune că Mafia siciliană din Montreal e condusă de un „om respectabil", pe nume Nicholas Rizzuto. El îşi împarte timpul între Canada şi Venezuela, unde are nişte afaceri. Nu-l cunosc personal pe Rizzuto. Ştiu doar că era prieten cu fraţii Commisso. Ştiu sigur că, înainte să vină la putere Rizzuto, Mafia din Montreal era condusă de Vincent Cotroni şi cei trei fraţi Violi — Paolo, Rocco şi Francesco. Cu toţii aveau două trăsături comune: erau calabrezi şi ajunseseră ceea ce erau acum datorită lui Carmine (Lillo) Galante.

Galante era adjunctul lui Bonanno, înainte de a fi ucis în iulie 1979. În timp ce era cu Bonanno, Galante a fost trimis la New York să organizeze o nouă ramură a clanului lor. Acest lucru şi multe altele l-au supărat pe şeful bandei din Buffalo, Stefano Magadino, care s-a plîns că Bonanno nu ţine cont de ceilalţi mafioţi şi îşi implîntă „steagurile" în toată lumea. Despre fraţii Cotroni, ca şi despre fraţii Violi auzisem acelaşi lucru, că erau ca şi Galante: unii dintre cei mai periculoşi criminali şi mafioţi care au existat vreodată în Montreal.

Singurul care nu era calabrez era Galante, fiind născut în Statele Unite. Tatăl lui Galante era un pescar emigrant din Castellammare del Golfo, de unde provenea şi Bonanno.

Ei au format o ramură a clanului Bonanno, care pusese stăpînire pe Montreal şi înlesnea pătrunderea heroinei importate din Sicilia şi Marsilia în Statele Unite. Lucrul acesta a fost, mai tîrziu, confirmat de agenţii federali din Statele Unite.

Ramura familiei Bonanno din Montreal a devenit un clan puternic, condus de Vincent Cotroni. Galante era un eventual succesor al lui Bonanno şi devenise foarte lacom. El a încercat să se bage în afacerile cu droguri ale altor căpetenii din Cosa Nostra, iar aceştia au pus proprii săi oameni să-l elimine, înlocuindu-l cu Philip Ratzelli care avea mulţi prieteni în Toronto. Aşa cum a arătat o comisie de anchetare a crimelor din Quebec, înainte de a fi ucis Galante, Cotroni a intrat la închisoare pentru cîţiva ani, iar Paolo Violi a devenit, un timp, căpetenia clanului din Montreal.

La 11 februarie 1977, mi-am dat, pentru prima dată, seama că, între fraţii Commisso şi Violi, se iviseră probleme. Asta s-a întîmplat la cîteva zile după ce Francesco Violi, cel mai tînăr dintre fraţi, a fost ucis la sediul unei companii de import şi distribuţie. A fost pus la zid şi împuşcat în faţă. Un alt ucigaş a descărcat, apoi, revolverul în el să fie sigur că murise.

A trecut aproape un an fără să se mai audă nimic de Violi, dar apoi Paolo a apărut pe prima pagină.

„Pericol de vărsare de sînge după uciderea unui şef al Mafiei" era titlul unui articol din ziarul *Toronto Sun* din 24 ianuarie 1978. Articolul relata cum fusese omorît Paolo Violi, în barul său, pe 22 ianuarie, cînd doi oameni mascaţi dăduseră buzna înăuntru şi-l împuşcaseră, în timp ce se găsea la joc de cărţi. Ambii ucigaşi folosiseră mitraliere, armele preferate ale Mafiei italiene.

Mai tîrziu, au fost arestaţi patru sicilieni şi condamnaţi pentru complicitate la asasinarea lui Violi.

Era oare familia Commisso implicată? Mi-amintesc că am

„OMUL mafiei"

fost la ei, a doua zi după asasinat. Ne întîlneam foarte des pe atunci, pentru a pune la cale afaceri cu droguri, incendieri, jafuri, atacuri.

— Unde-i Remo? — l-am întrebat pe Cosimo.

— E la Montreal — mi-a răspuns el.

— Acolo a fost cumva ucis Violi în restaurantul lui?

— Ce amuzant, nu-i aşa?

Era foarte amuzant, e-adevărat, dar mi s-a părut ceva ciudat. Ambii fraţi Violi fuseseră ucişi cu mitraliere, arma preferată a lui Remo. El spunea întotdeauna că aceasta rămîne arma lui preferată de pe vremea cînd era în Italia. Erau prieteni şi cu Rizzuto, cel care luase, de la fraţii Violi, conducerea bandei din Montreal. Pe 19 octombrie 1980, ultimul dintre fraţii Violi a fost ucis cu un glonte în inimă, în timp ce stătea la masă în bucătărie, împreună cu soţia şi cei doi copii, în casa lui din Montreal.

Poliţiştii susţin că fapta a fost săvîrşită de un ucigaş profesionist. Pe vremea aceea, mă întrebam dacă erau implicaţi fraţii Commisso. Era stilul lor. Ei nu ezitau să ucidă un om în faţa soţiei şi a copiilor săi. Orice clan care era în stare să ucidă căpetenii ale altor clanuri din Italia, chiar şi pe copilul din leagăn, poate ucide un rival în faţa familiei lui. Pentru ei nu există etică atunci cînd e vorba de putere.

Kirby colaborează cu poliţia

● **Îi dovedisem lui Murphy că eram un informator valoros.**

Era un om înalt şi puţin stîngaci, amintindu-mi de Jimmy Stewart prin felul lui de a vorbi şi de a merge. Era brunet, avea părul des şi o fizionomie de irlandez şiret. Cînd vorbea, ochii îi străluceau cu vioiciune. Chiar şi după voce, îţi dădeai seama că era un om cinstit.

Mi-a plăcut caporalul Mark Murphy din clipa în care l-am întîlnit, prezentîndu-mă sub un nume fals în parcarea de la Casa Loma. Omul acesta nu părea nesincer. Şi era aşa cum părea — un om dur, credincios poliţiei canadiene, care dorea să lupte împotriva crimei organizate din Canada, mai mult decît orice pe lume, sacrificîndu-şi chiar timpul pe care putea să şi-l petreacă alături de soţia şi copiii săi la care ţinea foarte mult.

Avusese un rol important în operaţia Oblong, o acţiune întreprinsă de poliţia canadiană împotriva clanului lui Paul Volpe. Îl ştia bine pe Nat Klegerman, omul de încredere al lui Volpe în afacerile de cămătărie şi-l cunoştea pe Chuck Yanover, ştiind foarte bine cu ce se ocupa acesta.

Murphy şi anchetatorii care lucrau cu el petrecuseră mii de ore analizînd escrocheriile lui Volpe — cămătărie, trafic de diamante, investiţii în cazinouri, incendieri şi multe altele. Investigaţiile îl purtau spre Las Vegas, New Jersey, Atlantic City. El reuşi să condamne, pentru jaf, pe cîţiva din oamenii lui Volpe: Yanover, Murray Feldberg şi Jimmy Bass.

Cunoştinţele lui destul de vaste despre crimele organizate făceau ca întîlnirile mele cu Murphy să capete din ce în ce mai multă importanţă. A fost o întîmplare fericită care mi-a schimbat cursul vieţii şi datorită căreia, probabil, am reuşit să supravieţuiesc.

În noiembrie 1980, ştiam, deja, că urma să devin una dintre victimele familiei Commisso şi că totul era doar o chestiune de timp. Îmi ofereau contracte tot mai puţine şi din ce în ce mai riscante. Îmi dădeau să fac lucruri tot mai grele, sperînd, probabil, să fiu ucis sau să cad în mîinile poliţiei.

Suspiciunea mi s-a trezit cînd mi-au cerut să plec în Italia să-l ucid pe Momo Piromalli, căpetenia Mafiei calabreze. Fraţii Commisso juraseră că retragerea îmi era asigurată, dar deja bănuiam că mă minţeau şi că urma să fiu, după aceea, ucis pe vreo străduţă dosnică din Italia, şi îngropat cine ştie unde pentru a nu fi găsit.

Pe 10 noiembrie am format numărul de la Royal Canadian Mounted Police.

— R.C.M.P., ce doriţi? — se auzi o voce la celălalt capăt al firului.

— Cine sînteţi? — am întrebat eu.

— Caporalul Murphy, caporalul Mark Murphy.

— Uite ce este, domnule caporal Murphy, nu ne cunoaştem, dar eu pot să vă ajut. Pot să vă rezolv multe cazuri, chiar şi unele crime.

— Vă ascult — spuse Murphy — nu mi-aţi spus nimic pînă acum.

I-am spus lui Murphy că fusesem membru al bandei „Aleşii Satanei" şi că puteam să-i dau informaţii despre jafurile pe care le-au săvîrşit şi despre cele pe care le puneau la cale. I-am spus că, dacă era cinstit faţă de mine, urma să-i dau informaţii despre crimele organizate, şi, în special, despre familia Commisso.

— Nu cer decît să se pună o vorbă bună pentru mine cînd o să mi se dea sentinţa. Se pare că o să iau ani grei. Dacă sînteţi interesat, ne întîlnim, într-o jumătate de oră, în parcarea de la Casa Loma, singur şi fără armă, altfel nu stăm de vorbă.

— Cum vă numiţi? — întrebă el.

— Deocamdată nu dau nici un nume. Ne întîlnim acolo.

Castelul Casa Loma e un loc de agrement din afara oraşului Toronto. A fost ridicat în 1911, iar construcţia lui a durat trei ani. Şi acum i se face multă reclamă în revistele americane care-l numesc, pe bună dreptate, „faimosul castel". Nu-mi amintesc să fi văzut în altă parte un castel unde toate anexele din baie să fie aurite şi ieslea pentru cai să fie din porţelan. Totuşi, nu acesta a fost motivul pentru care l-am ales ca loc de întîlnire.

Castelul avea o poziţie care îţi permitea să-i vezi pe cei din parcare sau pe oricine ar fi venit din orice direcţie. Pe de altă parte, era un loc foarte puţin frecventat de mafioţi sau de motociclişti. Ajungînd acolo înaintea lui Murphy, am putut observa dacă era urmărit sau dacă, prin preajmă, se afla vreun poliţist sau vreun bandit. L-am văzut pe Murphy venind dinspre terasa Austin şi îndreptîndu-se spre aleea principală care ducea spre Casa Loma. A parcat unde i-am spus, s-a dat jos din maşină şi a stat aşa, privind peste capotă. I-am luat numărul ca să-l verific apoi, printr-un prieten. Cînd am fost sigur că nu-l urmărea nimeni, m-am dus la el.

— Caporalul Murphy?

— Da, cum te numeşti?

— Spune-mi Jack. Jack Ryan, deocamdată. Cînd o să ne cunoaştem mai bine, o să-ţi spun şi numele adevărat.

În timp ce vorbeam cu el, examinam parcarea şi terasele castelului pentru a observa orice mişcare. N-am văzut însă pe nimeni. L-am pipăit să văd dacă nu era înarmat. Dar nu era.

— Nu pentru că n-aş avea încredere dar, ştiţi, poliţiştii nu sînt cei mai buni prieteni ai mei şi cei cu care am avut de-a face pînă acum n-au fost demni de încredere.

— Să-i dăm drumul — spuse Murphy, enervat puţin de precauţiile mele.

— Încă ceva — am spus eu. Am dat deja informaţii lui Terry Hall de la OPP, dar m-a trădat. Nu vreau să mai am de-a face cu el. E clar?

Murphy dădu din cap.

— Nu cer să fiu achitat — am spus eu. Vreau doar să fiu sprijinit, cînd o să mi se dea sentinţa, să se pună o vorbă bună pentru mine. Mă aştept la o condamnare între doi şi patru ani. Vreau să iau pedeapsa minimă.

Murphy a înţeles, dar nu a garantat nimic.

— Nu pot să promit nimic. Dacă ceea ce îmi spui ne este

de folos, o să discut cu superiorii mei, să văd ce pot face. Dar trebuie să-mi oferi un material bogat.

— Bine — am răspuns eu.

Și, de atunci, am început să-i dau informații privind afacerile cu droguri, atacurile armate, spargerile. Discutam despre motocicliști, despre Mafia, despre arme.

— Mă ocup de afaceri cu arme — am spus eu. Le vînd motocicliștilor, gangsterilor și familiei Commisso. Știu unde sînt depozitate carabinele, pistoalele și mitralierele. Cîteodată, după ce vînd aceste arme, sînt uciși oameni. Dacă lucrurile merg așa cum trebuie, o să-ți dau informațiile necesare ca să poți preveni și unele crime.

Mi-am încheiat, astfel, discuția cu Murphy, dîndu-i răgazul să verifice datele pe care i le furnizasem.

— O să revin peste cîteva zile și apoi o să vedem ce-i de făcut mai departe. Nu mă trăda, pentru că eu nu uit. S-ar putea chiar să te caut.

După ce ne-am despărțit, au apărut unele probleme de care nu am fost conștient atunci. Îi spusesem lui Murphy numele meu adevărat, dar, cînd l-am sunat, am folosit celălalt nume, Jack Ryan, ca nimeni să nu afle că cel care-l sunase era Cecil Kirby.

Amenințarea mea camuflată făcuse o puternică impresie asupra lui Murphy, ca și relația care se stabilise între noi, în decursul acelui an. Mă considera un individ periculos, lucru pe care îl scrisese și într-un raport confidențial către R.C.M.P. pe 2 noiembrie 1982: „(Kirby) are o dublă personalitate, aparent un om inofensiv, poate manifesta un temperament violent, fiind capabil de crimă. L-aș putea considera un oportunist. Mi-am dat seama, de la început, că e un criminal cu experiență, care are mari calități ca informator".

Murphy și-a arătat, cu prudență, optimismul că i-aș putea fi de mare folos, deși Hall, Tavenor și mulți dintre superiorii săi erau de altă părere.

Pe 26 noiembrie, la o altă întîlnire cu Murphy, am fost supravegheați, într-ascuns, de Hall și Tavenor, care m-au urmărit pînă la locul de întîlnire. L-au recunoscut pe Murphy.

Tavenor și superiorii săi l-au chemat apoi pe Murphy. I-au cerut să raporteze discuția noastră. Murphy le-a relatat-o, dar i-a pus în vedere lui Tavenor să tacă, deoarece îl amenințasem interzicîndu-i să le spună ce discutase cu mine.

La întîlnire l-am informat pe Murphy despre un stoc de 45 de kilograme de hașiș ascuns într-un magazin.

Îi dovedisem lui Murphy că eram un informator valoros. Dar atît pentru șefii lui, cît și pentru sergentul Robert Silverton de la Metro, care supraveghea operațiunile lui Hall și Tavenor, asta nu era suficient. I-am dat, atunci, lui Murphy o informație despre alt caz important.

Se săvîrșise o spargere a unui magazin de bijuterii, „The Dolly Jewelers", din Toronto, pe 15 ianuarie. În ziua respectivă mă aflam la cîțiva metri de magazin și m-am izbit pur și simplu de cei doi făptași, Nicolino Pallotto și Richard Cucman. Îi cunoșteam pe amîndoi și mi-au spus că tocmai dăduseră o spargere la „Dolly", arătîndu-mi un sac plin de bijuterii.

În cele din urmă m-am hotărît să-i dau lui Murphy numele celor doi, care au fost arestați și condamnați. Cu toate acestea, nu am reușit să-i impresionez pe superiorii săi.

Necazurile lui Murphy erau abia la început. Nu-i spusese nimeni că era ilegal să poarte revolverul asupra sa. A declarat arma la granița cu Statele Unite. Pe atunci, însă, nu știa că, făcînd acest lucru își pecetluise soarta. Cei ce se opuneau s-au folosit de acest prilej pentru a-l acuza de încălcarea regulamentului de la R.C.M.P. Cînd le-a explicat că luase arma în eventualitatea vreunui pericol, întrucît nu avea nici o acoperire, scuza lui nu a fost acceptată.

Pe atunci, Murphy nu-și dădea seama că forțe puternice din cadrul R.C.M.P. încercau să-l compromită pentru că nu ținuse cont de sugestia lor de a mă lăsa să putrezesc în închisoare.

Pe 19 februarie m-am întîlnit iar cu Cosimo. Mi-a dat 300 de dolari și mi-a spus să mă duc la New York, de unde urma să fiu transportat la Stamford, în Connecticut. Acolo trebuia să-i întîlnesc pe Romeo și Vince la hotelul Marriott, a doua zi la ora 9 seara.

— Cînd te întîlnești cu Vince — spuse el — o să-ți dea arma, bani de cheltuială și cinci sute de dolari avans. Ceilalți zece mii o să-i primești după ce termini treaba.

Am dat din cap și m-am dus să-l întîlnesc pe Murphy și să-mi iau biletele de avion. A doua zi am plecat. Biletele m-au costat 200 de dolari și Murphy a mai trebuit să-mi dea 50 de dolari din buzunar, de cheltuială. Dacă nu intervenea nimic, pe 26 februarie urma să fiu închis. Începusem să mă întreb dacă făcusem o prostie încercînd să închei un tîrg cu poliția și să salvez viața femeii aceleia.

Înregistrarea discuțiilor gangsterilor

● Murphy ridică brațele într-un gest de disperare. Nu avea de ales și trebuia să mă întîlnesc neapărat cu Cosimo.

Superiorii caporalului Mark Murphy de la R.C.M.P. nu erau deloc încîntați. Adresîndu-se direct procurorului Al Cooper Murphy nu respectase ierarhia, trecînd peste cei care doreau să mă închidă pentru a nu-mi lăsa libertatea de mișcare necesară spre a aduna dovezi împotriva crimei organizate. În loc să fie evidențiat pentru că salvase viața unei femei și pentru cazurile pe care le rezolvase cu ajutorul meu, Murphy avea mari probleme.

Șefii săi erau furioși că nu se dăduse voie să păstrez cei 5 300 de dolari pe care îi primisem de la Mafia. Erau, de asemenea, supărați că nu fusesem obligat să port asupra mea un microfon. Erau porniți împotriva lui Murphy pentru că se adresase direct lui Cooper. Cu toate acestea, Murphy s-a întîlnit cu Cooper așa cum fusese stabilit. S-au dus apoi să discute cazul meu cu procurorii Steve Leggit și Frank Armstrong, care se ocupau de spargeri. Și unul și celălalt au avut aceeași atitudine ca și șefii lui Murphy. Totul părea fără speranță.

Pe 24 februarie, ora 18,00, Cooper și Murphy au fost convocați de procurorul general al orașului Ontario, Rod McLeod. La întrevedere, Murphy i-a demonstrat lui McLeod că, ajutat de mine, i-ar putea condamna pe frații Commisso pentru tentativa de a o ucide pe femeia din Connecticut și ar putea rezolva multe alte cazuri petrecute în Toronto, precum și jafurile, incendierile și exploziile din Guelph, Hamilton și Montreal. În total, erau peste 23 de acte criminale rezolvate și peste douăsprezece arestări.

McLeod era un om cu vederi mai largi. Și-a dat seama de posibilitățile existente și i-a asigurat pe Murphy și pe Cooper că nu voi fi închis marți. Urma să rămîn în libertate, pentru a mă putea întîlni cu frații Commisso și aduna în continuare probe. În ziua următoare, McLeod i-a spus lui Leggit să se ocupe de cazul meu. Se întrezărea o speranță.

Totul a mers bine dar încă nu căzusem la o înțelegere. Murphy subliniase solicitarea pe care o făcusem pentru o adunare specială a șefilor poliției R.C.P.P., O.P.P. și Metropolitan Toronto Police. Le-a spus că nu acceptam să lucrez decît cu el, atîta timp cît activam ca agent în afara clădirii poliției. Am acceptat să discut și cu alții, dar asta numai după ce se semna un acord comun.

Eram disperat din cauza banilor. Datoram peste 4000 de dolari în taxe, aproape 2000 împrumut la bancă și alți 2000 tatălui meu. Făcusem un împrumut și aveam multe note de plată de achitat, iar bani nu primeam de nicăieri.

Pe 10 martie Cosimo trebuia să-mi dea 5000 de dolari. Murphy mi-a spus că trebuia să predau acești bani, pentru a fi folosiți ca probă împotriva lui Cosimo.

— Uite ce e Mark — i-am spus eu, pînă acum n-am încasat decît 100 de dolari pentru cheltuieli. Cu asta nu-mi achit notele de plată. Spune-le că e cazul să-mi dea bani pentru a-mi plăti datoriile.

Ne-am întîlnit iar pe 10 martie.

„OMUL mafiei"

— Mi-ai adus banii?

Murphy dădu din cap că nu.

— Inspectorul McIlvenna mi-a promis că o să primesc cinci mii, pînă la întîlnirea noastră, dar n-am primit nimic. Uite ce este, nu poţi păstra banii pe care ţi-i dă Cosimo. Trebuie să-i ţinem ca probă la dosar.

— La naiba! — am strigat eu.

Eram furios.

— Spune-le lui McIlvenna şi sergenţilor John Simpson şi la toţi ceilalţi să se ducă dracului. Nu mai colaborez. Mă întîlnesc diseară cu Commisso şi o să iau banii cînd nu eşti prin preajmă.

Murphy mă implora să nu fiu iraţional, dar pentru mine nu mai era nimic raţional, vedeam doar încurcătura în care eram, notele de plată şi felul în care şefii lui mă duceau cu vorba. Ştiam că nu puteau rezolva cazul fără mine şi fără o altă înregistrare pe care trebuia să le-o înlesnesc.

Murphy a ieşit din maşina mea şi s-a îndreptat spre maşina sergentului Ross. I-a comunicat ce-i spusesem. S-a întors apoi la mine încercînd să mă convingă să mă răzgîndesc.

— Mark, m-am săturat să-şi tot bată joc de mine. M-am săturat de promisiunile lor pe care nu şi le ţin niciodată.

Murphy ridică braţele într-un gest de disperare. Nu avea de ales şi trebuia să mă întîlnesc neapărat cu Cosimo.

— Bine Cec — spuse el cu un suspin — îţi dau cuvîntul meu. N-o să-ţi iau banii.

Întîlnirea s-a desfăşurat aşa cum plănuisem.

— Pari cam bolnav, Cosimo.

— Sînt bolnav — spuse el.

Am zîmbit şi am încercat să-i dau o explicaţie.

— Şi eu — sînt ars de soare. Am fost în Florida.

Cosimo păru puţin surprins.

— Da, n-am putut ajunge la Vegas.

— Ai fost singur? — întrebă el.

— Nu, cu un prieten. Am fost pe chei, singurul loc unde era cald. În rest era foarte frig.

— Frig, acolo? — întrebă el mirat.

— Da, în zona mai înaltă din Florida era frig, aşa că am coborît pe chei şi am fost două zile la pescuit. Am făcut insolaţie cît am stat în barcă. Încă nu mi-am revenit.

— Sînt obosit — spuse Cosimo.

— Ai banii? — am întrebat eu.

— Nu-ţi fă griji. I-am împrumutat special pentru tine.

— Cîţi sînt?

— Cinci mii.

Am dat din cap.

E-n regulă, aşa cum ţi-am spus, Melia mi-a promis că mai îmi dă o mie.

— Pentru c-ai ucis-o, nu? Dar maşina — maşina ei, te-ai descotorosit de ea?

— Da, n-or s-o găsească. Mai devreme sau mai tîrziu, or s-o dea dispărută. Aşa-i mai bine pentru toată lumea.

Cosimo era mulţumit şi mi-a promis că va obţine de la Melia încă şase mii. I-am spus că trebuia să-l plătesc şi pe complicele meu pentru că mă ajutase să scufund maşina şi cadavrul. După aceea mi-a spus bomba. Avea pentru mine un contract: voia să-l ucid pe Peter (Pietro) Sarcella, unul din asociaţii lui Paul Volpe. Dorea să fac asta înainte să fie închis pentru acuzaţia de fals.

Cînd te mai văd? — întrebă el. Cum fac să dau de tine?

— E cam greu — i-am răspuns eu. Stau cu o femeie, undeva în afara oraşului, şi n-are telefon.

— Treaba trebuie făcută totuşi.

Voiau să-l ucid, pe Sarcella. Nu mi-a spus atunci despre cine era vorba, nici cît avea să mă plătească. Amănuntele mi le-a dat la o săptămînă după aceea, cînd m-am dus la el.

Între timp, Murphy trebuia să ţină piept fiarelor. S-a dus la Cooper şi i-a spus că cei de la R.C.M.P. nu-mi dăduseră banii, aşa cum îmi promiseseră, şi că îmi dăduse voie să păstrez banii de la Cosimo pentru că, altfel, aş fi blocat investigaţia.

Cooper i-a prezentat situaţia lui Howard Morton, avocatul însărcinat cu cazul Commisso. Morton nu s-a arătat foarte supărat. I-a spus lui Murphy că nu contau banii în sine, ci faptul că fusesem plătit de Commisso.

CONDAMNĂRILE REZULTATE ÎN URMA MĂRTURIEI LUI KIRBY

Cosimo Commisso *1981. Tentativă de crimă cu premeditare, trei victime (Helen Natplotis, Pietro Sarcella, Paul Volpe). Opt ani pentru fiecare, cumulaţi. Pentru atac şi violenţă doi ani cumulaţi. 1984 (martie): tentativă de aruncare în aer a magazinului de articole sportive Guelph şi tăinuire de bunuri furate (ţigări), şase luni consecutiv pedepsei anterioare. 1984 (aprilie): Instigare la crimă, provocări de explozii, incendieri, atac şi jaf (16 victime), opt ani, cumulaţi cu cei 13 ani de condamnare anterioară.*

Rocco Remo Commisso *1981. Tentativă de crimă cu premeditare, două victime (Sarcella, Volpe), opt ani pentru fiecare victimă cumulaţi. 1984 (martie): Tăinuire de bunuri furate (ţigări), şase luni în continuarea pedepsei date. 1984 (aprilie): Atac, jaf, explozii, incendieri şi instigare la crimă (7 victime), 6 ani în continuarea celor 8 ani şi şase luni.*

Michele Commisso *1981. Tentativă de crimă cu premeditare, trei victime (Natplotis, Sarcello, Volpe), doi ani şi jumătate pentru fiecare victimă, cumulaţi. 1984 (aprilie). Tentativă de incendiere. Suspendarea pedepsei, doi ani punerea în libertate cu supraveghere.*

Antonio Romeo *1981. Tentativă de crimă cu premeditare (Natplotis), doi ani şi jumătate.*

Gerardo (Gerry) Russo *1981. Tentativă de crimă cu premeditare (Natplotis), doi ani şi zece luni.*

Vincenzo Melia *1982. Tentativă de crimă cu premeditare (Natplotis), nouă ani.*

Cosimo Mercuri *1982. Crimă gradul doi (omor prin accident) şi incendiere (hotelul Dominion, Acton), închisoare pe viaţă fără drept de cauţiune pe timp de 10 ani.*

Michael Mc Crystal *1982. Vătămare de persoane, explozia de la hotelul Dominion, Acton, doi ani fără o zi.*

Armandi Di Capua *1983. Tentativă de incendiere (magazinul de articole sportive Guelph), doi ani.*

Rocco Mastrangelo *1984. Tentativă de incendiere, un an.*

Bruno Spizzichino *1984. Tentativă de incendiere, doi ani.*

Nicholas Pallota *1982. Jaf (Dolly Jewelers), 3 ani.*

Richard Cucman *1982. Jaf (Dolly Jewelers), doi ani.*

Istvan (Steve) Szocs *1983. Tentativă de jaf, şase luni.*

Richard Corbett *1983. Tăinuire de obiecte furate (ţigări), trei luni.*

Armand Sanguigni *1983. Tăinuire de obiecte furate (ţigări), trei luni.*

Pe lîngă aceştia, informaţiile oferite de Kirby au ajutat la arestarea şi condamnarea altor 20 de persoane, între care şi Chuck Yanover, pentru rolul său în tentativa de răsturnare a guvernului din insula Dominica.

KKK şi invazia în Dominica

● **Eram tot timpul cu escorta după mine.**

În noaptea de 27 aprilie, zece mercenari, împreună cu Wolfgang W. Droege, conducătorul Ku-Klux-Klanului din Toronto, au venit cu un camion cu arme lîngă portul Fort Pike State Park din New Orleans. Printre ei se aflau şi trei agenţi de la U.S. Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms (ATF). Cînd au început să descarce camionul cu arme, muniţii şi dinamită, au intervenit agenţii FBI-ului, serviciul de contrabandă din Statele Unite şi cei de la ATF şi i-au arestat.

Cu patru zile înainte, îi spusesem lui Mark Murphy că mercenarii urmau să invadeze o insulă de 600 kmp numită Dominica. Nu ştiam despre insula asta nimic, în afară de ceea ce mi se spusese. Fusese dominion britanic şi-şi cîştigase independenţa în noiembrie 1978. Era localizată între partea franceză a insulelor Martinica şi Guadeloupe, la aproximativ 700 km sud-est de San Juan, Puerto Rico.

Toate astea le aflasem de la Chuck Yanover, pe care-l întîlnisem la o discotecă, în timp ce lucram pentru R.C.M.P. la cazul Commisso.

Întîlnirea cu Yanover a fost pentru mine ca un stimulent pentru următoarele mele întîlniri cu Commisso, căruia îi fusese întotdeauna frică să nu trec de partea şefului lui Yanover, Paul Volpe. Yanover era o gură spartă şi-i plăcea să vorbească mult despre alţii. Datorită poziţiei pe care o avea, era la curent cu activitatea celorlalţi bandiţi, incluzînd familia Commisso. Îl ascultam cu atenţie, căci era un izvor nesecat de informaţii preţioase. Oricum, în conversaţia noastră, ultimul lucru la care mă aşteptam era să-mi relateze despre planul de a pune stăpînire pe o insulă.

— Vrei ceva de lucru, Cec?

— Poate. Despre ce e vorba?

— N-ai vrea să vii cu mine în Caraibe pe o insulă numită Dominica? Mergem s-o ocupăm.

Yanover mi-a spus că fusese angajat de Wolfgang Droege şi James Alexander Mc Quirter, directorul naţional al K.K.K.-ului din Canada. Droege avea în jur de 34 de ani, iar Mc Quirter vreo 23. Cei doi plănuiseră să ocupe insula şi să-şi instaureze propriul lor guvern.

Yanover urma să fie unul dintre persoanele oficiale importante, să ridice un cazinou, cu ajutorul lui Volpe, şi să devină foarte, foarte bogat.

Insula avea un mare potenţial, după părerea lui Yanover. Putea fi folosită pentru jocurile de noroc, ca punct pentru depozitarea stupefiantelor, ca loc de refugiu pentru cei urmăriţi. Pentru stocarea banilor, ar fi urmat, imediat, să se construiască bănci. Visele de măreţie ale lui Chuckie n-aveau nici o limită.

Yanover şi unul dintre ai săi, Michel Gerol, s-au dus acolo într-o aşa zisă vacanţă. Au fotografiat toate punctele importante, printre care şi clădirea poliţiei, precum şi o unitate militară, analizînd care erau cele mai bune căi de acces pe insulă.

Yanover a înmînat reprezentanţilor Klanului fotografiile şi informaţiile culese, pentru a putea pregăti invazia.

— Vino cu noi — spuse Yanover. O să ajungi bogat.

Am scuturat din cap.

— Mulţumesc, Chuck, dar nu-i pentru mine. Acum am prea multe pe cap.

I-am spus lui Murphy tot ce ştiam, iar el a raportat la R.C.M.P. şi la O.P.P. şi ei au început investigaţii pe toate fronturile. Au atras atenţia FBI-ului care, împreună cu alte agenţii, s-a infiltrat imediat în „forţele invadatoare". Dacă n-ar fi oprit la timp complotul, s-ar fi făcut multă vărsare de sînge.

Planul lor, am aflat mai tîrziu, era să năvălească pe insulă şi să se alieze cu o bandă locală de rastafarieni, care se ridicase puternic în ultima vreme, răpind şi ucigînd persoane particulare şi ameninţînd oficialităţile care le stăteau în cale. Ar fi făcut o echipă interesantă — cei din Klan îi urau pe negri, iar rastafarienii îi urau pe albi, jefuindu-i şi terorizîndu-i chiar pe compatrioţii lor, impunîndu-le drogurile în numele a ceea ce numeau ei religie.

Un lucru ciudat. Pe 15 mai, la scurt timp după ce s-a făcut vîlvă în legătură cu Dominica, Cosimo mi-a spus că această insulă îi fusese oferită clanului său cu cîtva timp în urmă.

Cu două săptămîni înainte de arestarea fraţilor Commisso, am fost pus sub protecţia R.C.M.P. Eram însoţit zi şi noapte. Primeam 250 de dolari pe săptămînă, pentru masă şi hotel. Era ca la închisoare, poate chiar mai rău. Acolo, măcar, nu vezi nimic, n-ai la ce să pofteşti şi uiţi de tot. Vedeam toate plăcerile vieţii, dar nu mă puteam atinge de ele. Doar puţin vin, femei şi muzică. Nu erau decît pereţii, feţele celor care îmi asigurau protecţia, rareori un joc de cărţi, din cînd în cînd cîte o plimbare cu Cryslerul pe care mi-l pusese la dispoziţie guvernul. Şi nu eram niciodată singur. Eram tot timpul cu escorta după mine.

Din mai 1981, familia mea, şi mai ales tatăl meu, au trecut prin momente grele. De cînd mi-a apărut numele în ziare, a început să primească telefoane de ameninţare. Poliţia i-a pus telefonul sub urmărire, ca să vadă cine erau autorii, dar nu s-a ajuns la nici un rezultat. În cele din urmă sfatul lor a fost să vîndă casa şi să se mute. A ieşit cu 20 000 de dolari în pagubă, iar poliţia i-a dat doar 500 de dolari despăgubire pentru cheltuielile de mutare. De atunci s-a mai mutat de 12 ori, dar guvernul nu i-a dat nimic în afară de acei 500 de dolari. Acesta era însă costul unei singure mutări.

În afară de ameninţări, au fost şi numeroase încercări ale motocicliştilor şi ale fraţilor Commisso de a mă încolţi, de a mă discredita ca martor, încercînd să demonstreze că eram un mincinos şi că săvîrşisem şi alte crime după ce semnasem înţelegerea.

Astăzi încă mai pribegesc, încă sînt în căutarea unui loc în care să mă ascund pentru a putea supravieţui. Canada e o ţară foarte mare. Nu însă destul de mare. Oriunde m-am dus, n-am zăbovit prea mult, neputînd obţine o slujbă fără recomandări de la locul de muncă precedent.

Cîţiva ani guvernul a avut grijă de mine. Eram important pentru el în 1981, cînd datorită mie fuseseră condamnaţi peste 14 criminali — indivizi care incendiaseră hoteluri, care încercaseră să facă bani pe căi necinstite, aşa-zişii oameni respectabili din ordinul cărora unii se alegeau cu mîini şi picioare rupte.

Eram important deoarece aveau nevoie de mine pentru a desfiinţa Mafia calabreză şi a-i aresta pe şefii ei, Commissu şi Vincent Melia, care este liber acum, după ce a făcut trei din cei nouă ani la care fusese condamnat pentru că plătise ucigaşi s-o omoare pe Helen Nafpliotis. Eram important deoarece aveau nevoie de informaţiile mele pe baza cărora descoperiseră un mare trafic de droguri şi arestaseră tîlhari şi hoţi de bijuterii, aflaseră de crimele motocicliştilor şi de planurile Mafiei.

Acum, însă, s-a terminat. Procurorii nu mai pot apărea pe prima pagină a ziarului, croindu-şi astfel o carieră politică bazată pe senzaţionalele mărturii ale lui Cecil Kirby. Nu mai pot atrage atenţia presei în duelul lor cu avocaţii apărării, care încercau fără succes să mă discrediteze ca martor. Se mulţumesc doar cu gloria trecută şi cu noile slujbe căpătate, pentru „manipularea" abilă a lui Cecil Kirby.

Versiune românească şi adaptare de

Ruxandra Todiraş

Acest „triunghi" al Bermudelor...

„Boom-ul Bermudelor", „modă", „legende", acestea sînt cuvintele folosite de obicei în relatările consacrate unei enigme care continuă să preocupe opinia publică și pe specialiștii din diferite țări ale lumii. Discuțiile pe această temă durează de cel puțin 40 de ani și o asemenea perioadă este lungă pentru un „boom" sau o modă. În 1945, cînd s-a vorbit pentru prima oară despre „triunghiul Bermudelor", militarii americani nu se gîndeau deloc la o legendă. Pentru că despre ce legendă putea fi vorba cînd în regiunea respectivă dispăreau, dintr-o dată, cinci bombardiere?! Mai mult chiar, acestea se abătuseră de la rută pe o vreme frumoasă, cu toate că erau conduse de un comandant experimentat. Nu s-a găsit nici o urmă a catastrofei și raportul comisiei oficiale releva: „nu putem să formulăm nici o ipoteză în legătură cu ceea ce s-a petrecut".

Enigma a devenit și mai profundă cînd o trecere în revistă a evenimentelor a ajuns la concluzia că, din 1914, în zona „triunghiului" dispăruseră aproximativ 2 000 persoane, la bordul unor nave sau avioane, în cele mai multe cazuri pe timp frumos și fără să lanseze nici un semnal de alarmă. De mai mulți ani, întîmplări misterioase au redeșteptat interesul pentru această regiune a oceanului. Problema este abordată la toate nivelurile, de la amatori entuziaști la expediții științifice dintre cele mai serioase. Concluziile sînt diferite. Unii văd în acest „triunghi" o manifestare a unor forțe enigmatice, alții sînt mai prudenți, afirmînd că este ceva care merită o examinare serioasă. Există și alte opinii care pun totul pe seama unor erori de navigație sau a unor manevre false.

Specialiștii Institutului de oceanologie al Academiei de științe a URSS s-au deplasat și ei la fața locului, dar nu au dat peste nici un mister. Totuși, nu s-au întors acasă cu mîinile goale. În Marea Sargaselor au descoperit un fenomen interesant: apariția, în masa de apă, a unei puternice formațiuni turbionare, de tipul cicloanelor atmosferice. Diametrul lor atinge 200 kilometri. Timp de mai mulți ani, Ghenrik Talaevski a lucrat în problemele gravitației și a elaborat o teorie care distinge două tipuri de accelerație, potrivit domeniului în care se aplică: unei mișcări liniare sau unei rotații. După calculele lui Talaevski, un corp în rotație pierde din greutatea sa și, la o viteză critică, poate ajunge chiar la o greutate negativă. Experiențele care confirmă această ipoteză sînt cunoscute de multă vreme. De pildă, fizicianul Laithwaite a publicat, în 1975, rezultatele experiențelor sale. Un giroscop, învîrtindu-se cu mare viteză, devine mai ușor cu 10 la sută. Însă, Laithwaite nu a dat o explicație teoretică acestui fapt. Experiențe similare au fost efectuate într-un institut de cercetări de la Moscova. O nouă concepție a fost elaborată de Talaevski pentru a explica natura trombelor capabile să ridice și să transporte la mari distanțe oameni, animale și chiar case întregi. Descoperirea de către oceanologi a unor formații turbionare în ocean a dat cercetătorului ideea de a încerca să explice misterele „triunghiului" prin teoria lui, care nu este bazată pe geometria Riemann, ci pe geometria cea mai generală a spațiului, creată de Finsler.

Pe baza ecuațiilor gravitației care decurg din această teorie, un corp în rotație pierde din greutatea lui în ansamblu, dar, în centrul rotației, această greutate crește. Fenomene similare apar și în regiunea Bermudelor: în centrul marilor turbioane oceanice se nasc anomalii gravitaționale. Dacă, de pildă, o navă se găsește în centrul rotației, atunci o puternică forță gravitațională o va absorbi spre fund. Același lucru i se poate întîmpla și unui avion, cum poate a fost cazul, în 1945, cu bombardierele sus menționate. Curenți puternici de adîncime desăvîrșesc tragedia, împrăștiind bucățile epavelor pe distanțe de sute de kilometri. Trebuie adăugat faptul că anomaliile gravitaționale, în aceste regiuni, sînt foarte complexe, ele fiind condiționate nu numai de rotația maselor oceanice, dar și de natura structurilor interne ale Pămîntului. De pildă, astronauții americani au stabilit că, în regiunea „Triunghiului Bermudelor", concavitatea suprafeței oceanului este de 25 metri. Ei nu au putut stabili variația gravitației, deoarece aceasta se confundă cu fondul gravitațional al Terrei. Pe de altă parte, forța de atracție la altitudinea orbitei este redusă, în timp ce pentru navele și avioanele care se află direct în regiunea „triunghiului", în caz de anomalie, sistemele mecanice ale aparatelor de navigație pot să se defecteze. Acele busolelor nu mai ascultă de cîmpul magnetic al Terrei, cu atît mai mult cu cît aceste anomalii au o intensitate variabilă.

Variațiile gravitaționale de joasă frecvență, care apar, pot provoca perturbații psihice – ceea ce ar putea explica faptul că oamenii abandonează navele în bună stare (asemenea cazuri sînt cunoscute) – și chiar moartea. Trebuie să se țină seama de faptul că se relatează despre cazuri de legături întrerupte brusc. În literatura privind misteriosul „triunghi" se înregistrează și cazuri cînd avioanele au aterizat înainte de timpul prevăzut, ca și cum ar fi beneficiat de un vînt favorabil din spate. Serviciile meteo nu au înregistrat însă un asemenea vînt. Talaevski a explicat și acest lucru prin anomalii gravitaționale. Un efect analog este cunoscut de multă vreme: de pildă, cînd o rachetă trece prin apropierea unui corp ceresc important, cum ar fi o planetă, gravitația acestuia accelerează viteza rachetei.

S-a spus de multe ori că „Triunghiul Bermudelor" nu este singura regiune de pe glob unde se produc asemenea fenomene. Într-adevăr, între Hong Kong, Filipine și Taiwan, în Marea Diavolului, se constată, de asemenea, prezența unor trombe marine. Inventarul navelor dispărute fără a lăsa urme în „Triunghiul Diavolului" se mărește continuu de cel puțin șase secole. Documentele demonstrează că , în acest răstimp, sute de nave au dispărut, pe timp frumos, fără vînt. De regulă, nu s-au găsit rămășițe sau epave. Iată, deci, un caz care prezintă similarități frapante cu regiunea Bermudelor. De altfel, guvernul japonez a declarat această regiune periculoasă pentru navigație. „Sînt convins că nici piloții, nici marinarii nu vor fi mulțumiți, oricît de logice ar fi explicațiile, pentru că pe ei îi neliniștește pierderea vaselor. Pe ei i-ar interesa, desigur, cum să se evite un asemenea accident".

afirmă G. Talaevski. Specialiştii au început să facă, deja, cercetări în acest sens. Se preconizează, mai ales, ca vasele să fie astfel construite, încît să suporte suprasarcini mai mari, iar instrumentele să fie protejate împotriva paraziţilor gravitaţionali.

R. Nădăşan

Întîmplări şi ipoteze

Episoade recente vin să completeze enigmele legate de aşa-zisul „Triunghi al morţii" din Marea Caraibilor. Mai întîi, a apărut o notiţă într-un ziar informînd că Paza de coastă americană a recuperat, în largul insulei Key West, resturile unui avion militar „TBM Avenger". Epava, examinată de experţi, nu a putut oferi prea multe date întrucît, după 44 de ani în fundul mării, era destul de corodată (avionul făcuse parte dintr-o escadrilă de cinci aparate decolate de la baza din Fort Lauderdale pentru un zbor de antrenament şi dispărute la data de 5 decembrie 1945).

Apariţia acestei ştiri, şi nu numai ea, a readus în actualitate misterele care înconjoară această zonă de o jumătate de milion de kilometri pătraţi, cuprinsă între Insulele Virgine, partea de nord a Yucatanului, Florida şi Bermude. La reactualizarea „cazului Bermude" şi-au adus contribuţia şi investigaţiile personale ale unui ziarist, Dino Cimagalli, care – în afara unor numeroase scufundări în zonă, la mari adîncimi, cu ajutorul unei echipe specializate – a avut privilegiul neaşteptat să poată consulta un voluminos dosar cu rapoarte şi o mulţime de informări privind întîmplările petrecute în zona respectivă, necunoscute încă publicului din motive inexplicabile. Cercetările personale din adîncurile mării i-au dat posibilitatea să poată descoperi resturi de avioane şi nave şi chiar un fel de piramidă – model egiptean – (în largul insulei Yucatan) care confirmă, indirect, şi comunicarea inginerului american Henry Marshall, primul care a identificat-o. Totodată, cu ocazia imersiunilor, echipa de cercetători a avut posibilitatea să înregistreze foarte puternice deviaţii magnetice ale busolei, care ajungeau la diferenţe de 30–40 de grade.

Cercetînd dosarul mai sus amintit, Dino Cimagalli a avut ocazia să cunoască şi alte cazuri nesemnalate sau altele, cunoscute dar incomplet relatate, eludindu-se, astfel, unele date chiar foarte semnificative. De pildă, este indicată o întîmplare petrecută la 29 ianuarie 1948, cînd un avion al companiei „British South Airways", cu 23 de pasageri la bord, se pregătea, la orele 22,30, să aterizeze la Kindley Field (Bermude). Pilotul a comunicat că totul se desfăşoară conform orarului. Nu a mai sosit însă la destinaţie. Concluziile comisiei de cercetare: „Accidentul a avut loc din motive inexplicabile. Avionul a căzut în mare, probabil, dar nu s-a găsit nici o urmă". Un alt caz mai puţin cunoscut, semnalat abia acum, graţie întreprinzătorului reporter. Faptul s-a petrecut în ultima săptămînă a anului 1944 şi a fost relatat de pilotul Dick Stern. Şapte bombardiere (printre care şi unul condus de Dick Stern) se aflau într-o acţiune de control aerian. Cerul era limpede şi senin. Brusc, avionul lui s-a găsit într-un gol de aer neobişnuit, care a dus la o accelerare incredibilă a vitezei şi, implicit, la o cădere vertiginoasă a aparatului spre apele oceanului. Printr-un efort maxim, pilotul şi copilotul (amîndoi foarte robuşti), la cîteva sute de metri de suprafaţa mării, au izbutit să redreseze aparatul şi să evite impactul cu apa. Din cele şapte avioane aflate în patrulare, numai două s-au întors la bază. Despre celelalte cinci avioane şi piloţii lor nu s-a mai aflat nimic. Nici o urmă de epave, nici o semnalizare radio care să anunţe situaţia lor, eventual critică. S-a afirmat, atunci, că a fost o simplă coincidenţă, că nu a fost probată o aşa-zisă aberaţie atmosferică care a dus la un final atît de tragic. Dino Cimagalli a mai avut posibilitatea să citească şi alte rapoarte necunoscute privind dispariţia inexplicabilă şi a altor avioane, a unor vase, semnalizarea unor fenomene atmosferice inexplicabile, precum şi găsirea unor vase în derivă, în perfectă stare, dar fără echipaj la bord! Au fost emise multe teorii, unele destul de extravagante, dar imposibil de confirmat. De exemplu, cea emisă de canadianul Wilbert Smith, care susţine că la mijloc este vorba de un cîmp gravitaţional misterios ale cărui acţiuni sînt, în general, foarte puternice şi imprevizibile. El susţine că există şi un fenomen analog într-o altă zonă a globului. Mai precis, în triunghiul situat în Oceanul Pacific, la sud de Japonia, la est de insula Bonin, zonă avînd denumirea de Marea Diavolului şi unde s-au semnalat multe accidente de acelaşi tip ca în triunghiul Bermudelor. O altă teorie, susţinută de dr. Gilbert Lewis de la Universitatea din California, pretinde că aceste dispariţii fulgerătoare pot fi interpretate ca o intrare într-un spaţiu atemporal, într-o dimensiune necunoscută. Dr. Lewis susţine că timpul se mişcă în două direcţii: înainte şi înapoi şi că una o „trage" pe cealaltă, aşa cum există o relaţie între trecut şi viitor. Fantezie? S-ar putea zice că da, deşi el a primit, pentru această teorie, medalia de aur a Societăţii de ştiinţe (în 1931). S-a mai avansat o teorie: în această zonă s-ar afla, pe fundul mării, urmele legendarei Atlantide, cu o civilizaţie mult mai evoluată decît a noastră şi că între prezenţa ei şi dispariţia misterioasă a unor nave şi avioane ar putea exista o adevărată şi reală legătură.

Este neîndoielnic că, într-o bună zi, ştiinţa va putea da o explicaţie logică tuturor fenomenelor ciudate care s-au petrecut în misteriosul triunghi al Bermudelor.

Gh. Russu

(traducere şi adaptare după revista „Gente" — Italia)

Epava unui avion găsită de echipa lui Dino Cimagalli

Giganţii de pe Insula Paştelui şi-au recăpătat vederea

● Arheologi şi, alături de ei, numeroşi oameni de ştiinţă, se încăpăţînează să descifreze misterele faimoasei insule cu statui gigantice, inclusă de UNESCO în patrimoniul umanităţii.

Pe această temă, revista franceză „Le Point" a publicat de curînd un articol, din care extragem cele de mai jos.

A fost o insulă a fantasmelor. Dar nu mai e. Rămas bun extratereştrilor! Însă orice s-ar spune, această „Isla de Pascua" continuă să fascineze.

E o mică lume. De pe fiecare dintre cei trei vulcani adormiţi sau stinşi, de la înălţimea de 300 de metri, se poate vedea întreaga insulă.

Aventura pascuană — realizarea a sute de statui, inventarea unei scrieri, dezvoltarea şi apoi dispariţia unei societăţi — a avut loc în aceste limite, mai mult decît restrînse. Insula Pitcairn, cel mai apropiat pămînt locuit, se află la 2 100 de kilometri. Chile la 3 800 de kilometri, iar Tahiti la 4 000. Secole de-a rîndul, pentru locuitorii insulei, cele 16 500 de hectare pe care vieţuiau au fost întreg universul.

Pe insula descoperită către anul 500 e.n., aceşti oameni, aflaţi la distanţe atît de mari de semenii lor, au trăit o experienţă unică.

Din anul 1983, guvernatorul insulei — pe care trăiesc astăzi 2 200 de oameni — este un arheolog. Se numeşte Sergio Rapu şi s-a născut chiar aici. În 1978, el a descoperit că faimoasele statui n-au avut întotdeauna orbitele goale şi că, iniţial, ele au fost înfrumuseţate cu ochi de coral alb... Ochi înlocuiţi, în ultimii ani, cu copii ale ochilor de altădată. Astfel, giganţii de piatră de pe Insula Paştelui şi-au recăpătat vederea. Dar atenţie! Ei nu privesc către imensitatea albastră din preajmă, cum s-ar putea crede. Uriaşii cei neclintiţi stau cu spatele la mare. Protejează insula.

Cercetări recente au dus la dispariţia numeroaselor idei fanteziste referitoare la această insulă. Arheologii au studiat cu atenţie nu numai statuile (moai) şi platformele (ahu), ci şi clipsele de piatră găurite, temeliile locuinţelor de odinioară. Au fost descoperite chiar şi spaţii subterane amenajate.

Încetul cu încetul, se realizează un extrem de interesant atlas arheologic al insulei. Redactarea lui se dovedeşte a fi dificilă, căci numărul monumentelor este foarte mare. S-au menţionat deja 6 927. S-ar putea chiar să se depăşească cifra de 10 000. Pe o suprafaţă de numai 165 de kilometri pătraţi! Un veritabil record mondial.

Cît despre istoria acestei microcivilizaţii, se pare că pe insulă au trăit tot mai mulţi locuitori, pînă cînd s-a ajuns la o suprapopulare. Au fost, la un moment dat, 10 000 sau poate 20 000 de locuitori. De cinci ori pînă la de zece ori mai mulţi decît azi. Moaii protectori s-au înmulţit şi ei. Erau tot mai numeroşi şi tot mai mari. Cîteva statui, astăzi dărîmate, au o lungime de 10 metri. Pe anumite platforme se găseau şapte sau opt moai.

Pe cele 244 de platforme recenzate pe insulă există 688 de statui, poate au fost 800 sau chiar 1000.

La un moment dat, o lume în pragul nebuniei. Un spaţiu închis în care aveau loc războaie nesfîrşite, însoţite — cum altfel? — de distrugeri. Concomitent, resursele se epuizau. Pe insula împădurită în jurul anului 1000, nu mai exista nici un arbore în secolul al XVIII-lea, atunci cînd au descoperit-o primii călători europeni. Şi nici nu se mai făceau statui. Ultimele se pare că aparţin perioadei 1670—1680.

Ce s-a petrecut oare pe Insula Paştelui? Pe pantele vulcanului Rano-Raraku, folosit drept carieră, se pot vedea 394 de statui gigantice în diferite faze de execuţie. Unele abia schiţate în tuful vulcanic, altele aproape terminate. Au fost lăsate acolo, culcate sau în picioare, atît în interiorul, cît şi în exteriorul carierei. Unul dintre coloşii neterminaţi are 22 de metri. Oare pentru locuitorii Insulei Paştelui, Rano-Raraku a fost doar o carieră sau ceva mai mult? Oare cum arătau casele lor? Ce relaţii existau între ei? Întrebări încă fără răspuns. Şi, totuşi, prin cercetarea tot mai atentă şi mai sistematică a miilor de vestigii de pe insulă, enigma care învăluia Insula Paştelui începe să pălească. **(M.P.)**

Arheologii reaşază ochii „moai"-lor

almanah
LUMEA
1990

Coordonatorul ediţiei:
ILIE OLTEANU
Prezentarea grafică:
IONEL ÎMPĂRATU, MIRCEA DUB
Coperta I: NICOLAE NOBILESCU

Tiparul executat la
Combinatul Poligrafic
Bucureşti
sub comanda nr. 90 318

ASIGURAREA MIXTĂ DE VIAȚĂ ȘI VARIANTELE ACESTEIA

Printre asigurările facultative care se pot încheia de către o persoană este și **„asigurarea mixtă de viață"**.

Această asigurare dă posibilitatea asiguratului să economisească, în mod planificat, o anumită sumă de bani, pe care o va primi la expirarea duratei asigurării. Totodată, o astfel de asigurare constituie un sprijin bănesc pentru cel care o contractează sau pentru familia sa, în cazurile de producere a unor evenimente neprevăzute și nedorite.

Pentru a răspunde unor cerințe ale populației, asigurarea mixtă de viață se practică și în alte variante, realizate prin extinderea protecției asupra unui număr mai mare de persoane, prin suplimentarea sumei asigurate în cazul survenirii unor anumite categorii de evenimente asigurate etc.

Asigurarea familială mixtă de viață dă posibilitatea cuprinderii în asigurare a tuturor membrilor de familie în vîrstă de la 5 la 65 de ani, oricare din aceștia putînd încasa suma asigurată, în funcție de evenimentul asigurat întîmplat.

Asigurarea mixtă de viață și suplimentară de accidente este o variantă la care suma asigurată, stabilită pentru urmările accidentelor, este majorată față de suma prevăzută pentru celelalte evenimente cuprinse în această asigurare.

Asigurările mixte de viață prezintă o serie de caracteristici comune, dintre care enumerăm:

- Sînt accesibile persoanelor în vîrstă de la 16 pînă la 65 de ani.
- Se pot contracta pe termene de la 5 la 15 ani.
- Primele de asigurare sînt diferențiate în funcție de vîrsta persoanei ce se asigură, de termenul pentru care se face asigurarea și de mărimea sumei asigurate.
- La expirarea asigurărilor la care primele au fost plătite pentru întreaga durată prevăzută în poliță, sumele asigurate se primesc concomitent cu o indemnizație.
- Asigurările participă la tragerile de amortizare, acordîndu-se pentru fiecare combinație de litere ieșită la tragere 1 000 lei din suma asigurată.
- Dacă asiguratul a suferit un accident de pe urma căruia s-a stabilit o invaliditate permanentă (fie imediat, fie în decurs de un an de la accident), primește suma asigurată înscrisă în poliță, în caz de invaliditate totală, sau o parte corespunzătoare gradului de invaliditate stabilit, în caz de invaliditate parțială. După primirea acestor sume, asigurarea continuă pentru suma înscrisă în poliță și pentru drepturile ce decurg din aceasta, sumele ulterioare acordîndu-se independent de cele pentru invaliditate permanentă.
- Asiguratul are posibilitatea de a modifica pe durata asigurării datele prevăzute în poliță referitoare la: beneficiar, cuantumul sumei, termenul de expirare, precum și de a opta pentru altă formă de asigurare, cu adaptarea, după caz, a primei de plată.
- Asigurarea se poate repune în vigoare prin plata dintr-o dată sau în rate a primelor de asigurare rămase neachitate, ori prin prelungirea termenului de expirare a asigurării în situația în care, din diferite motive, plata primelor a fost întreruptă.

Pentru a beneficia neîntrerupt de foloasele ce le oferă asigurările mixte de viață, este necesar ca primele să fie achitate la termenele stabilite.

Cei interesați mai pot contracta la ADAS și alte forme de asigurări de viață, cum ar fi:

- Asigurarea de economie și de invaliditate permanentă din accidente.
- Asigurarea cu termen fix.
- Asigurarea cu indemnizație pe timp limitat.
- Asigurarea viageră (cu primă unică sau cu plata primelor pe timp limitat).

■

Pentru orice informații în legătură cu asigurările, vă puteți adresa sucursalelor ADAS, punctelor operative de lucru sau inspectorilor ADAS.

Lei 25